

melih cevdet anday

1197

melih cevdet anday

trîndavii

«Pînă la data publicării romanului *Aylaklar* (*Trîndavii*), Melih Cevdet Anday avea reputația unui poet și eseist consacrat... Anul 1965 va însemna o împlinire cu totul remarcabilă, care îl va impune prin alte două ipostaze ale capacității sale creatoare: ca romancier și dramaturg. Atît *Aylaklar* (*Trîndavii*), cît și piesa în două acte *Iğdekiler* (*În claustrare*), departe de a purta urme ale ezitărilor unui începător în genurile respective, sînt, dimpotrivă, opere de deplină maturitate artistică și ideatică, ce îmbogățesc prin originalitatea lor peisajul literar contemporan turc.

Ambele se inspiră din viața citadină și pătrund în zonele cele mai profunde ale sufletului omenesc, avînd complicate implicații în viața socială...

Trîndavii este un roman psihologic, de profundă, nuanțată și pătrunzătoare analiză, și deopotrivă roman de critică socială dintre cele mai ascutite, prilejuind înțelegerea, prin structuri sociale și mentale relevante, atît a resorturilor interne care au declanșat prăbușirea unui imperiu, cît și a dificultăților în construirea unei lumi noi, purificate de tarele trecutului.»

VIORICA DINESCU

melih cevdet anday

Lei 8

editura minerva

Pentru versiunea românească toate drepturile rezervate Editurii
Minerva (B.P.T.)

Ilustrația copertei: Arhitectură tradițională turcească

Melih Cevdet Anday

melih cevdet anday

trîndavîl

ROMAN

TRADUCERE, PREFĂȚĂ, TABEL CRONOLOGIC
ȘI NOTE DE VIORICA DINESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOTI ● 1984
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Melih Cevdet Anday: *Aylaklar*,
1974, Varlik Yayınevi, İstanbul

PREFAȚĂ

O gândire profundă se află în continuă devenire, îmbrățișează experiența unci vieți întregi și se modelează după ea. Tot astfel, creația unică a unui om e tot mai puternică cu fiecare dintre chipurile sale succesive și multiple, adică cu fiecare nouă operă. Unele le întregesc pe celelalte, le corectează sau le ajung din urmă, și, de asemenea, le contrazic, preciza Camus¹ dialectica creației. Nimic mai potrivit pentru înțelegerea profunde unități în diversitate a operei lui Melih Cevdet Anday.

Pînă la data publicării romanului *Aylaklar (Trindavii)*, Melih Cevdet Anday avea reputația unui poet și eseist consacrat. Debutînd de tînr, la vîrsta de douăzeci și unu de ani, în revista de prestigiu *Varlık*, care a lansat atîția mari scriitori ai Turciei, se impusese ca poet mai cu seamă din anul 1941 cînd, ca unul dintre cei trei inițiatori ai mișcării poetice antidogmatice, inconoclaste *Garip (Insolit)*, semna volumul colectiv de poezii cu același titlu, volum caracterizat printr-un violent gest de respingere a stereotipiei artistice, a oricăror conveniențe în creația poetică, dar și prin ambițioasa năzuință de a cuprinde plenar viața omului obișnuit, în numele totalei libertăți.

¹ Albert Camus, *Mitul lui Sisif. Eseuri* (traducere de Irina Mavrodin). București, Editura pentru Literatură Universală, 1969. p. 119-120.

Nuditatea expresiei, concentrarea, ironia și sarcasmul, exprimarea într-o limbă literară autentic turcească (*öz türkçe*), cu un cuvânt-aderarea la o nouă poetică (*yeni şiir*), cu efect de șoc la vremea aceea, vor constitui principalele caracteristici ale liricii sale.

Treptat, cel care subscrisesese la manifestul *Garip* a cunoscut tot mai mult atracția tematicii sociale abordată cu incisivitatea din anii tinereții, dar fundamentată acum pe o cunoaștere nuanțată și mereu improspătată a resurselor comicului amar, concomitent cu o accentuare a griiei pentru limbajul specific, neconținut racordat la contemporaneitate, al poeziei.

Din anul 1963, Melih Cevdet Anday își reinnoiește timbrul liricii prin lungi poeme închinare devenirii omului pe pământ, interpretării istoriei umanității în momentele sale esențiale, perenității, prin semnificația lor filosofică, a unor mituri provenind din vechi civilizații trăitoare pe solul Anatoliei și mai departe, în Orientul Mijlociu. O suită întreagă de volume, *Kollari Bağlı Odysseus (Ulise înlănțuit, 1963)*, *Teknenin Ölümü (Moartea corăbiei, 1975)*, *Ölümsüzlük Ardında Gilgamiş (Ghilgameş pe urmele nemuririi, 1981)* sînt relevante. În același timp nu lipsesc din lirica sa versuri care, parăsind luciditatea gînditorului, se lasă captate de căldura vieții (volumul *Göçebe Denizin Üstünde, Pe marea nomadă, 1970*), prôbind astfel, o dată mai mult, inepuizabila originalitate creatoare a poetului. În concepția sa formulată explicit, între viață și poezie nu există, în realitate, opoziție. Adevăratul poet al zilelor noastre îmbină, în mod necesar și firesc, în personalitatea sa complexă, luciditatea observației și a reflecției asupra lumii specifică omului de știință, cu conștiința datoriei sociale și cu efortul neobosit pentru cucerirea măiestriei artistice.¹

Aceste trei dimensiuni vor fi definitorii pentru întreaga creație a lui Melih Cevdet Anday. Eseistul va medita, cu reveniri peste ani, asupra specificității poeziei, clarificînd conceptele de sens și limbaj poetic și raporturile dintre ele; asupra relației dintre Orient și Occident în arta turcă, mai bine zis dintre tradiție și modernitate, pledînd pentru

¹ Melih Cevdet Anday, *Şiirin Vazgeçilmez Üç Dönemi (Trei etape sine qua non ale poeziei)*, în Memet Fuat, *Türk Edebiyatı 1963*. Istanbul, *De Yayınevi*, p. 78—80.

o *gândire științifică* debarasată de prejudecăți, de absolutizări nocive în considerarea acestor noțiuni fundamentale pentru cultura de azi a Turciei; va stăruî nuanțat asupra noțiunii de responsabilitate a scriitorului — ca membru al societății —, în edificarea zilei de *mîine* a țării sale, va releva însemnătatea evenimentului social-politic contemporan în creația artistică, va fi preocupat de mecanismul inovației în artă. Dialectica dintre trecut, prezent și viitor — cu argumente din istoria social-politică și a culturii universale și turcă —, dintre continuitate și inovație în artă va constitui, de asemenea, leitmotive în eseurile sale.

Anul 1965 va însemna o împlinire cu totul remarcabilă în creația lui Melih Cevdet Anday, care se va impune prin alte două ipostaze ale capacității sale creatoare: ca romancier și dramaturg. Atît *Aylaklar* (*Trîndavii*), cît și piesa în două acte *Içerdekiler* (*În claustrare*), departe de a purta urme ale ezitărilor unui începător în genurile respective, sînt, dimpotrivă, opere de deplină maturitate artistică și ideatică, ce îmbogățesc prin originalitatea lor peisajul literar contemporan turc. Ambele se inspiră din viața citadină și pătrund în zonele cele mai profunde ale sufletului omenesc, avînd complicate implicații în viața socială. În ceea ce privește piesa *În claustrare* (tradusă și la noi) critica turcă remarca, prin Yaşar Nabi și Keskin Yıldırım, modernitatea concepției și a scriiturii, socotind-o o operă care, cu o bună distribuție, ar repurta succese certe pe oricare scenă europeană, una dintre cele cîteva piese turcești demne de a fi tălmăcite în limbi străine.¹ Simplificarea extremă a posibilităților auxiliare ale scenei, reducția personajelor la trei, prezente fiind în scenă, tot timpul piesei, numai cîte două, o acțiune cît se poate de sumară, transferă întreaga greutate a conflictului în dinamica interioară a personajelor; dialogul, replica — între comisarul anchetator și arestat în prima parte a piesei, și între acesta și tinăra sa cumnată în cea de a doua parte a ei —, devin elementul esențial. Printr-o dialectică bine condusă, se reali-

¹ Yaşar Nabi, *Istanbul'da Üç Oyun* (*Trei reprezentații teatrale la Istanbul*) în revista «Varlık» 639, 1 febr. 1965, p. 17; Keskin Yıldırım, *Ankara'da İki Oyun* (*Două reprezentații teatrale la Ankara*) în «Varlık» 642, 15 martie 1965, p. 18.

zează, prin mijlocirea verbului, un permanent schimb voluntar și involuntar de climate, psihologic și etic, între personaje, creîndu-se astfel și numai astfel o tensiune continuă și implicînd spectatorul în interpretarea mobilului care determină acest duel verbal de o mare gravitate și profunzime.

La apariția romanului lui Melih Cevdet Anday, creația narativă turcă mai era încă dominată de direcția orientată spre problematica rurală, direcție care, inaugurată cu un deceniu și jumătate înainte, prin publicarea la editura *Varlık* a răsunătorului volum de reportaje din satul anatolian sub semnătura tinărului învățător Mahmut Makal, devenise în scurt timp un adevărat curent literar de amploare. Viile polemici și dezbateri în jurul unei literaturi ce își refuza deliberat, cu fermitate, edulcorarea realității, n-au încetat să se facă auzite de-a lungul deceniilor pînă azi.¹ Nicicînd istoria romanului turc — nici măcar în anii de început ai afirmării genului — nu cunoscuse o mișcare asemeni acesteia, care să angajeze într-atît cercurile intelectuale, care să ceară din partea scriitorilor o precizare atît de tranșantă a opțiunilor sociale și estetice. Era violentată habitudinea acelei comode formule a romanului cu iz filantropic mai mult sau mai puțin accentuat. Se încheia sau în orice caz se estompa o etapă în procesul de devenire a romanului turc, o viziune artistică predominantă pînă atunci. O nouă pagină se deschidea, cea a *realismului necrușător*. *Naratorul și poetul de azi*, sublinia acea mare personalitate a culturii turce care a fost Sabahattin Eyüboğlu, legat cu o prietenie exemplară de Melih Cevdet Anday, *în loc să plîngă în fața mizeriei, preferă să fie duri, uneori chiar cruzi. În multe cărți și se pare a auzi pînă și sfichiuirea gîrbaciului care lovește, ca să-i trezască, pe cei ajunși în mizerie. Aceia*

¹ În anul 1975, de pildă, viața literară turcă a fost marcată de o astfel de polemică (Pakize Mutlu, *Köy Romanı Tartışması, Polemica în jurul romanului de inspirație rurală*, în *Nesin Vakfı* 1976, Istanbul, 1976, p. 340—360).

care, în lume și la noi, denigrează noua literatură, emit ideea că ea ar fi lipsită de sensibilitate, că ar fi grosolană, materialistă, stricitoare.¹

Apărut în această prelungită și pînă la urmă benefică atmosferă, prin efervescenta ei stimulatorie, romanul *Trîndavii* se înscria în exigențele majore ale noii direcții, prin apelul la tipul de realism. El prezenta însă, totodată, o fizionomie aparte, prin abordarea unei frînturi din viața păturilor suprapuse din caleidoscopicul Istanbul, și mai ales prin realizarea unei orchestrații bogate proprii romanului contemporan european, rezultat al înglobării intime, în structura sa, a filosofiei (în cazul de față îndeosebi a psihologiei și sociologiei), a istoriei social-politice, precum și a altor domenii ale creației literare.

Idei constante ale eseistului transpar în concepția cărții, prin evidenta preocupare a autorului de a îmbina naționalul cu universalul, de a găsi, în cadrul problematicei omului în general, modalitățile cele mai adecvate de exprimare a specificității lumii turce dintr-un răstimp precis al ei — sfîrșitul veacului trecut și prima jumătate a veacului nostru, alît de bogat în mutații pentru națiunea turcă în plină afirmare. Există neîndoiește legături strînse între poetul Anday, așa cum s-a manifestat el de-a lungul timpului, și romancier. Deosebita condensare a expresiei, stilul voit neartizanal, sobrietatea și nuditatea exprimării, nota acidă, timbrul de autentică meditație îi însoțesc continuu opera. Se simte exersarea îndelungă a condeiului în stăpînirea deplină, nuanțată a resorturilor comicului — cel mai ades amar —, de la fina ironie și pînă la procedee extrase în mod cert din arsenalul farsei tragice. După cum instantaneitatea unor scene (ședința do spiritism din „laboratorul“ fostului medic neurolog, momentul în care avocatul Eşfak se angajează să pledeze un proces de divorț, ca dealtfel toate monologurile politico-literaro-științifice ale aceluiași, episodul din casa în care tinerii debusolați își consumă în derizoriu revolta împotriva unei societăți absurd clădite, desfășurarea nunții din conac, unica noapte de dragoste a lui Mürside, amorurile nocturne ale slujnicei Melâhat etc. etc.) vădește și ea tentația unui limbaj specific teatrului.

¹ Sabahattin Eyüboğlu, *Merhamet Edebiyatı (Literatura milei)*, în volumul *Mavi ve Kara. Denemeler (Albastru și negru. Eseuri)* Istanbul, Ataç Kitabevi, 1961, p. 30.

Romanul este constituit din două părți distincte. Alcătuită din opt capitole, prima parte, ce s-ar putea intitula *Conacul*, este structurată după regulile compoziției narative obiectivate, în timp ce a doua parte, care poartă subtitlul de *Muammer'in Günlüğü* (*Jurnalul lui Muammer*, ultimul exponent al unei stirpe de aristocrați otomani confruntat cu viața reală din timpul republicii), poartă însemnele unui roman psihologic. Autorul-comentator, care și în prima parte își cenzurase cu severitate intervențiile, rămîne acum cu totul în umbră, stilul devine abrupt, sincopat, trădînd și prin aceasta extrema sofisticare a personajului, frămîntarea sa exasperată.

Construit și mobilat cu exigență și rafinament, conacul vechi de șaizeci de ani, cu cele trei etaje și optsprezece încăperi dintre care unele a trebuit să fie, din pricina ruinării, abandonate, este de fapt o insulă în care puținii supraviețuitori — naufragații trecutului — oficiază cu obstinație cultul acelui trecut. Şükrü Paşa, general de armată și primul farmacist al saraiului sub sultanul Abdül Hâmid al II-lea (silit să abdice în 1909) este zeul tutelar, un personaj mai viu și mai prezent în viața micii comunități decît rămășițele familiei sale. Ființa acestui curtean tipic pentru etapa de prăbușire a imperiului rămîne adînc implantată în existența zilnică a conacului, determinînd felul de a gîndi și trăi al urmașilor. Episoade din viața celui care a furat altă, înctt nu i se mai spune „hoş“, ci „aristocrat“ se amestecă în viața acestora, ca exemplu, îndemn, normă de conduită.

Există și un cuvînt magic — cuvînt-pivot în compoziția romanului din această primă parte; el dirijează existența oamenilor din insula care se vrea cu tot dinadinsul întoarsă spre trecut, disprețuind, sfidînd, ignorînd curgerea clocotitoare a vieții din jur. El este *altâdaş*. Iar oficiantul principal al acestui cult revolut, inițiatorul și ordonatorul ritualului, este fiica lui Şükrü Paşa, Leman Hanım, cu puteri de autocrat. Nu lipsesc nici victime sacrificate, fățiș sau mai puțin fățiș, pe altarul trecutului. Fanatica Leman Hanım și-a redus prima fiică, pe Mürside, printr-o educație anacronică și abrutizatoare, la rolul de a reproduce, mecanic, istoria familiei, iar din cea de a doua fiică a sa, frumoasa Pakize, a făcut obiectul unei tranzacții pentru salvarea situației materiale în derivă a familiei, împingînd-o astfel la o proba-

bilă sinucidere. Nemaivorbind de Muammer, nepotul, estropiat în numele acelorasi crezuri sacrosancte.

Viața se scurge în conac marcată, ca moment crucial al zilelor, de orele mesei, momente în care idolatrii trecutului se reunesc, angajînd între ei lungi discuții care, și ele, amintesc de voluptatea conversației din vremurile *de altădată* concretizată prin acele interminabile flecăreli (*sohbet*). Atunci, mai ales la cină, membrii micului clan, care însușește trei generații, se înfruntă în planul ideilor, atunci scapără cînd și cînd adevăruri dure despre ei și lume, verdicte asupra istoriei și a societății; în confruntarea opiniilor despre prezent și trecutul apropiat al țării, se formulează, aforistic, judecăți realmente valoroase, de o netăgăduită ascuțime a spiritului, toate rămînînd însă înecate într-o superbă inutilitate, căci în acest cerc ermetic închis cuvîntul înlocuiește acțiunea. Semnul sub care se desfășoară zodia conacului este stagnarea, lenea paralizantă, care transformă oamenii vii în obiecte, în umbre. *Existențe fantomatice... La un moment dat, răsună niște zgomote, ne trezim, sîntem surprinși, deranjați. Și ce e mai rău, ni se stinge pofta de viață... Se tirau la întâmplare, ca orbii. Dacă, între timp, se petrecea vreun eveniment zguduitor... ei se prefăceau că nu-l observă și, ca să nu-și piardă prețioasa lor liniște, se retrăgeau, fugeau, își astupau urechile. Și dacă nici astfel nu reușeau să se sustragă, se plîngeau și, față în față cu un destin imprevizibil, preferau să doarmă și să uite* — caracterizări cu atît mai prețioase, cu cît sînt făcute de cineva dinlăuntrul acestei lumi abstrase din prezent, de Muammer.

În acest somn prelungit, generațiile visează diferit. Soții, Leman Hanım și beizadeaua Davut Bey, nepotul guvernatorului otoman al Albaniei, au vise frumoase, în dulcea legănare a automatismelor, cufundați în amintiri. El, dădora de sofisme care-i justifică niște privilegii de castă de mult inexistente, țintind nemurirea prin proiecte extravagante, himerice: o expediție care să refacă drumul corăbiei argonauților pentru a descoperi lîna de aur, inventarea țigării fără fum, construirea, pe colina Yuşa, a unei statui-coloș a sultanului Mehmet II, cuceritorul Constantinopolului. Ea, o inteligență vie, pătrunzătoare, nelipsită de simțul umorului, subordonînd totul resuscitării *vechii însoflefiri a conacului*, nu atît din miopie, ci din pornirea

unei voințe tiranice de a se opune mersului înainte al lumii, fabricând cu bună știință explicații autoamăgitoare pentru evidențe ce vădese, degenerescenta, involuția: *Într-un fel, acești infirmi, acești paraziți, acești nebuni erau ca niște abcese pe trupul marilor familii istovite; prin apariția lor stirpa se purifică și mai mult, se întărește și mai mult.*

Generația mijlocie, veriga intermediară — Mürşide și ruda prin alianță, Galip Bey, soțul presupusei sinucigașe Pakize — are somnul neliniștit, tulburat de obsesii, ea, sexuale, el, bănești. În sfârșit, pentru Muammer, cel mai tânăr vlăstar al familiei, nu există decît coșmaruri. Ca și mătușa sa, Mürşide, recurge, însă numai pînă la un moment dat, drept antidot, la băutură.

Conacul mai adăpostește încă patru persoane, străine de familia propriu-zisă. Dündar Bey, prieten din tinerețe cu Davut Bey, luptător neobosit pentru un stat cu adevărat constituțional; modestul, generosul, dezinteresatul Dündar Bey este interpretul lucid al evenimentelor. În multe din ideile emise de el, din verdictele sale asupra istoriei contemporane turce se regăsesc opiniile autorului însuși. Pretinsul literat, *filosoful* conacului și al tineretului debusolat, Şükrü, supranumit și *Micul Pașă* din pricina coincidenței numelui cu al fondatorului conacului, prieten și, un timp, mentorul lui Muammer, individualist și egoist, mimează revolta împotriva societății, drapîndu-se în gesticulații iconoclaste, preluate din arsenalul tineretului inconformist european din al doilea deceniu al secolului nostru. Bravada, nihilismul, anarhismul, filosofia absurdului, materialismul vulgar, paradoxul, extravaganța, șocarea se amestecă de-a valma, constituind armele sale de apărare și atac, pentru asigurarea unei existențe parazitare: *Această societate e obligată să-mi asigure existența, să-mi dea să mănînc și să beau. Căci eu pe ea o înjur, pe ea o zgîlții din temelii, cu ea mă răfuiesc... Eu să muncesc? Eu?!... Uită-te, uită-te la el ce enormități poate să spună! Eu să muncesc?!...*

Nesime, nepoata lui Galip Bey, este încarnarea feminității firești, nesofisticate, în timp ce Aylâ, soția lui Muammer, ascunde, sub aspectul fragilității, o natură tiranică, iar sub masca de intelectuală idealistă, niște dimensiuni strict pedestre, cuvintele suplinind, și pentru ea, realitatea vieții. Rațiunea pentru care Lemhan Hanım permite și chiar favorizează popularizarea conacului cu persoane din afară nu se explică

numai prin mentalitatea aristocratei care încă mai crede că își poate permite privilegiul de a protegi, ci pornește mai degrabă din intuirea că în atmosfera rarefiată a acestui muzeu în care sînt claustrați cîțiva oameni, sînt absolut necesare, cînd și cînd, inoculări cu seva vieții, *altoiuri*. Tu ești ca *altoiul*, fata mea. De cînd ești tu aici a crescut ardoarea *ficcăruia*. Davut Bey a bătut recordul la sărutat, Dündar Bey se gîndește să se însoare a șaptea oară, Mürşide, din gelozie, a început să se *fardeze*, Şükrü se întrece pe sine în vorbărie. Chiar și faptul că Muammer manifestă interes pentru o fată probabil că tot ție ți se datorează, precizează, nu fără ironie, Leman Hanım rolul lui Nesime — observație ce poate fi extinsă, cu diferențierile de rigoare, asupra tuturor „străinilor“ trăitori în conac.

Muammer, pînă la un punct ca și Mürşide, este urmărit de autor îndeaproape, cu o insistență vrednică de marea școală a naturalismului; pe fișa sa se adună treptat elemente care-i vor trasa destinul prin genele transmise și prin caracterul ce i se va imprima datorită educației. În toată proza turcă pînă la *Trîndavii*, poate un singur roman mai dovedește într-atîta receptarea în adîncime a naturalismului: *Cocoșatul satului* de Kemal Tahir.¹ Numai că pasiunea pentru decupajul naturalist a lui Melih Cevdet Anday se face simțită, în *Trîndavii*, numai la personajele Mürşide și Muammer, ca și în descrierea procesului de involuție senilă la Şükrü Paşa și Davut Bey.

Revenind la Muammer, născut fără dragoste și crescut fără dragoste, cum observă Nesime, el are, încă din copilărie, certitudinea unei mame adulterine și incertitudinea paternității; revelat cu brutalitate de către colegii de școală primară, „secretul“ știut de toată suflarea conacului, dar păstrat cu grijă față de el îi provoacă și întreține un simțămînt de inferioritate și suspiciune. Acesta se va acutiza, sub influența altor factori, determinîndu-i o evoluție aparte. Ferit pînă tirziu de viața obișnuită ca de o primejdioasă contaminare, Muammer este ținut complet izolat de alți copii și alți oameni din afara conacului, interdicția, supravegherea punctîndu-i continuu existența. Destul ca să

¹ Romanul lui Kemal Tahir a apărut mai întîi în Franța, în 1958 (*Le tors du village*, Les Éditions Françaises Réunies). În Turcia, sub titlul *Köyün Kamburu* a fost publicat în foileton în *Yeni Gazete* (*Ziarul Nou*), începînd cu luna mai a anului 1958, iar în volum în anul 1959.

facă din el un inhibat, un retras, neîncercător în el însuși și în ceilalți; ca să-i fixeze statutul de străin în societate. În școala pe care o frecventează abia în ultima clasă elementară, ca să nu fie de-a valma cu toți copiii, este literalmente martirizat de colegi, care simt în el un sălbatec, dar le îndură cu stoicism violența, din încercarea timidă de a tenta o deschidere spre lumea mereu închisă sîciei. Iar pasiunea copilului de a colecționa bilete de tramvai din periodicele sale drumuri, sub escortă, spre și de la școală, mai apoi pasiunea, în nevinovatele escapade, de a contempla, la debarcader, într-o tăcere extatică, vapoarele-cursă, ce altceva reprezintă dacă nu tot aceeași pornire spontană a copilului spre descătușare, spre spațiile larg deschise, supape de siguranță inconștiente în refuzarea la care e supus sistematic? După cum sterilizarea cu alcool a accelerași bilete de tramvai și mai tîrziu a timbreelor înainte de a fi prinse în clasoare dobindește o valoare de simbol — cenzurare, obsedantă sterilizare a oricăror atingeri cu lumea din afară, pentru a putea fi demn de calitatea de ultim descendent al templului, al conacului-muzeu. Devitalizarea, individualismul, îndoiala maladivă cu corolarul ei, labilitatea, teama față de orice mișcare în afară, extirparea oricărui elan al afectului, spaima de ridicol din necunoaștere se cristalizează și se instalează temeinic în Muammer încă din anii copilăriei, cînd, costumat în pașă, cu epoleți și fireturi, era lăsat în grădină să se joace-singur, cu copacii. Iar refugiul său demn în anii studenției, masca sub care acest teoretician al lipsei de speranță — cum îl caracterizează Șükrü — se ascunde, este afectarea indifferenței, adoptată ca o atitudine filosofică; suportul ideatic la care recurge este extras din raționamentul absurd în prima sa treaptă, trecut prin prisma deformatoare a acestui tînăr infirmizat congenital și prin educație: Cînd spunem că a trăi e ceva detestabil, noi nu avem în vedere, așa cum cred toți, chestii ca lipsa de bani, boli, insuccese și alte de-alde astea, A trăi e în sine un nonsens, nu pricepeți?... Nu există nici o deosebire între a merge și a nu merge la facultate. În măsura în care ne sustragem de la orice acțiune, ne integrăm în lipsa de sens a vieții și astfel ne dobîndim o liniște trecătoare.

Căsătoria cu Aylâ, pusă la cale de bunică în complicitate cu Șükrü, cu eșecul ei flagrant, îl descumpănește și mai mult, îi acutizează sen-

timentul de însingurare și de frustrare a libertății. Ca reacție, *se retrage și mai mult în cochilie.*

În această stare de spirit, intervine un cataclism de ordin exterior: evacuarea forțată și intempestivă a conacului, tocmai când se aniversa căsătoria tinerilor. Era scadența fatală la opacitatea lui Leman Hanım față de normele de funcționare ale unei societăți pe care o ignorase, socotindu-se încă privilegiata unei lumi în care totul îi era îngăduit, fără să dea explicații sau să-și asume obligații. Muammer este literalmente smuls din nemișcarea și apatia obișnuită, constrins să întreprindă o acțiune: mutarea locatarilor în apartamentul pe care Galip Bey, presupusul său tată, i-l lăsase moștenire, preîntîmpinînd acest moment. Paralizarea bunicăi îl împovărează cu noi responsabilități, solicitîndu-i în mod imperios răspunsuri. Și astfel Muammer este pus deodată, brutal, față în față cu lumea. Așa s-a născut *Jurnalul lui Muammer*, din nevoia de a se supune în permanență, grație acestor însemnări, unui *interrogator sever*. Jurnal cu funcția de rechizitoriu clarificator al gândurilor și al pornirilor sale.

Această a doua parte a romanului reprezintă de fapt dramatica trezire a unei conștiințe. Acum înrădăcirea spirituală a lui Muammer cu personajele dostoevskiene și cu binecunoscutul Mersault din *Străinul* de Camus este și mai bine conturată.

Onestitatea față de sine și implicit incapacitatea de a simula pînă la capăt, ca și luciditatea sa vor trece ușor în ochii unui mediu superficial, inautentic și corupt, drept imbecilitate în orice caz stînjitoare. Muammer se știe primejduit de stigmatul eredității, fapt ce-i accentuează scormonitoarea și neliniștitoarea introspecție: *Tatăl meu a fost un epileptic. Mama mea, bănuită de sinucidere, pe bunicul meu... cu greu l-ai putea socoti normal. Nu cumva și eu, apăsător de ereditate, voi deveni pe nesimțite un bărbat ieșit de pe făgașul firesc, anormal?*

În confruntarea cu realitatea, Muammer este sfîșiat de contradicțiile perpetue din el însuși — dintre abulia sa de pînă atunci și înverșunare — și dintre el și lume. Există ceva impresionant în această luptă inegală, în această analiză lucidă a propriei interiorități atît de complexe și complexate, în această crispată țintire a eliberării

totale de un trecut monstruos, în urmărirea preambitioasei idei de a se recrea. Și chiar în dibuirile, în căderile și ridicările succesive pe drumul autenticei cunoașteri a celui care *fiind în viață, se căznește să intre în viață*, cum spune el însuși. I se impun, ca necesități absolute, imperative ca: a descoperi gustul vieții, *a ajunge la adevăr, la principii articulate coerent, cu rigoare, a lua totul de la început*, a înfăptui ceva care să-i dea posibilitatea de a-și simți statutul de om. Se cufundă în munca de la barou și partid cu ardoarea unui neofit, din convingerea că este unica posibilitate de *a se salva de egoism, a se dărui în mod real problemelor comune tuturor oamenilor sau patriei...*, de a se salva de necazurile mărunte, de angoasele lipsite de orice interes pentru altul, de a deveni, în sfârșit, util. Continuu flux și reflux, gest de desprindere, de deschidere și de retragere. Perceperea livrescă a vieții, trecutul care, prin Mürşide, se cramponează cu îndirjire de el, nevrînd să-și piardă victima, descoperirea, prin Eşfak — lipsit de orice crez în afară de propria-i prosperitate —, a unei lumi în care farsa, derizoriul, cameleonismul, sînt la ele acasă, îi încilcesc pașii acestui setos de absolut, dar fatal deorientat, fără să-i anuleze însă totul, nici chiar în momentele de înfringere, încrederea într-un viitor mai bun pentru omenire: *Într-o zi — va nota el obosit — aceste condiții se vor schimba, nici vorbă. Oamenii se vor iubi unii pe alții, vor fi mai intim legați de viață și natură.*

Halucinantă goană nocturnă, pe străzile pustii, urmărit de Mürşide sulemenită și gălilă într-un mod grotesc, cu șaluri și mătăsuri din epoca de glorie a conacului — imaginea trecutului care nu vrea să abandoneze — încheie această carte, care, deopotrivă un roman psihologic, de profundă, nuanțată și pătrunzătoare analiză, și un roman de critică socială dintre cele mai ascuțite, prilejuiește înțelegerea, prin structuri sociale și mentale relevante, atât a resorturilor interne care au declanșat prăbușirea unui imperiu, cât și a dificultăților în construirea unei lumi noi, purificate de tarele trecutului.

VIORICA DINESCU

TABEL CRONOLOGIC

1915 Se naște, la Istanbul, Melih Cevdet Anday.

1918 Moartea sultanului Mehmet V (1909 — 1918) și urcarea pe tron a lui Mehmet VI, fratele său. Demiterea cabinetului filo-german format de Junii Turci și constituirea altuia, favorabil puterilor aliate. Capitularea Imperiului Otoman (*30 octombrie*): semnarea armistițiului de la Mudros.

Orașul Istanbul, capitala imperiului, este ocupat de către trupele aliate; englezii ocupă Mesopotamia și Samsun, francezii, Siria și Cilicia, italienii, Konya și Antalya.

1919 Debarcarea grecilor la Izmir (*15 mai*). Mustafa Kemal, general cu prestigiu militar și politic, este numit inspector al armatei de nord.

Începutul revoluției naționale burgheze turce prin debarcarea, la *19 mai*, a lui Mustafa Kemal la Samsun.

1920 Întrunirea la Ankara, la *23 aprilie*, a Marii Adunări Naționale a Turciei. Mustafa Kemal (Atatürk) este numit Președintele Consiliului de Miniștri și Președintele Marii Adunări Naționale (*24—25 aprilie*). Formarea primului guvern național (*3 mai*). Începe lupta pentru eliberarea națională (*Kurtuluş Savaşı*).
1922 La *1 noiembrie* este abolit sultanatul. Ultimul sultan,

Mehmet VI, părăsește Turcia la bordul unui vas englez (17 noiembrie).

1923 La 24 iulie se semnează pacea de la Lausanne; trupele turcești intră, la 6 octombrie, în Istanbul, marcind sfârșitul războiului de independență.

La 29 octombrie se instaurează Republica Turcia, avându-l ca Președinte pe Mustafa Kemal.

1923—1928 Melih Cevdet Anday este elev al școlii primare nr. 35 din Kadiköy (Istanbul).

1924 Abolirea califatului (3 martie), suprimarea tribunalelor musulmane și a instituțiilor de învățământ religios.

La 30 aprilie Marea Adunare Națională votează Constituția Republicii Turcia.

1925 Au loc o serie de reforme: apariția unor noi coduri civile, criminale și comerciale (ianuarie-februarie); suspendarea ordinelor religioase; abolirea poligamiei, interdicția fesului (august-noiembrie).

1928 În luna aprilie este abolit articolul din constituție care declara islamismul religie de stat.

La 1 noiembrie, printr-un decret, alfabetul latin înlocuiește pe cel arab, reformă antifeudală dintre cele mai importante.

1928—1931 Melih Cevdet Anday frecventează școala medie din Kadiköy.

1929 Începutul prieteniei cu Orhan Veli Kanık, care-i va înfruntă o bună parte din viață și creație.

Aplicarea de tarife vamale protecționiste pentru încurajarea dezvoltării industriei naționale; suprimarea progresivă a concesiilor străine.

1931 Organizarea Băncii Centrale a Republicii (Merkez Bankası) și a altor bănci.

1934 Este lansat un plan de 10 ani pentru dezvoltarea industriei.

1935 Cetățenii turci sînt obligați prin lege să-și ia un nume de familie. Li se acordă femeilor dreptul la vot.

- 1936** Melih Cevdet Anday este absolvent al liceului *Gazi* din Ankara. Se înscrie la Facultatea de drept a Universității din Ankara. Debut poetic în revista *Varlık* (15 noiembrie).
- 1938** Părăsește Turcia pentru studii superioare de sociologie în Belgia.
- 1939** La 10 noiembrie moare Mustafa Kemal Atatürk.
La 23 iunie, în urma semnării unui pact de neagresie între Franța și Turcia, Franța redă Turciei sangeacul Alexandretei, denumit Hatay.
La 3 septembrie izbucnește cel de-al doilea război mondial.
- 1940** Încordarea relațiilor internaționale îl determină pe Melih Cevdet Anday să se reîntoarcă în patrie.
- 1941** Împreună cu Orhan Veli Kanık și Oktay Rifat lansează manifestul poetic *Garip (Însolit)* și volumul colectiv de versuri, semnalul unei noi poetici care, reflex al unei atitudini de frondă față de aspectele aberante ale societății, preconiza cu ostentație o poezie răsturnătoare de idoli, cu refuzul vehement al tuturor convențiilor, considerate în bloc ca artificioase, ale poeticii curente, calofile, și implicit, lărgirea nelimitată a zonelor de inspirație: *Oamenii de care istoria își amintește cu admirație sînt cei ce se află în punctele de cotitură. Ei distrug o tradiție și fundamentează o altă nouă... Ca să ne putem salva de influența apăsătoare, asfixiantă a literaturilor care și-au impus de ani structura lor proprie... sîntem constrînși să azevrim tot ce ne-au învățat acele literaturi...*
- 1942—1951** Melih Cevdet Anday este numit consilier la Direcția editurilor din cadrul Ministerului Instrucțiunii Publice. Concomitent lucrează la Biblioteca municipală din Ankara.
- 1946** Publică primul volum de versuri, *Rahatî Kağan Ağaç (Copacul care și-a pierdut liniștea)* — ed. a II-a, în 1961.

- 1949 Scribe piesele *Kışkançlar (Geloşii)* și *Yılanlar (Șerpii)*, ultima în colaborare cu Oktay Rifat.
- 1949—1950 Colaborează asiduu, cu poezii, la revista *Yaprak (File)*, 1 ianuarie 1949—15 iunie 1950, 28 numere), inițiată de Orhan Veli Kanık.
- 1950—1957 Colaborează permanent la revista *Yedi Tepe (Șapte coline)*, 16 martie 1950 — ianuarie 1957, 75 numere).
- 1951 Se stabilește la Istanbul și se lansează în ziaristică. Începe să lucreze la ziarul de mare tiraj *Akşam (Seara)*. Concomitent colaborează permanent la marile cotidiene *Tercüman (Tălmaciul)*, *Büyük Gazete (Marea Gazetă)*, *Tanin (Răsunetul)* și îndeosebi la *Cumhuriyet (Republica)*, cu eseuri și cronici în paginile destinate literaturii. Intensă activitate de traducător.
- 1952 Melih Cevdet Anday dă tiparului volumul de versuri intitulat *Telgrafhane (Poșta)* — ed. a II-a, în 1964.
- 1954 Este numit profesor de fonetică și dicțiune la secția de teatru a Conservatorului Municipal din Istanbul, unde predă și mitologia.
- 1956 Publică volumul de poezii *Yan Yana (Unul lângă altul)* ed. a II-a, în 1964.
- 1961 Îi apare volumul de eseuri *Doğu-Batı (Orient-Occident)*.
- 1962 Lovitură de stat (27 mai), intervenție militară care a avut drept scop înlăturarea guvernului Celal Bayar-Adnan Menderes.
- 1962—1970 Ca poet și eseist, Melih Cevdet Anday este o prezență activă în revistele literare *Papirüs (Papirus)*, *Yeni Dergi (Noua Revistă)*, *Yeni Ufuklar (Noi Orienturi)*, *Dönem (Etapă)*, *Yön (Orientare)*.
- 1963 Melih Cevdet Anday publică volumul de versuri *Kolları Bağlı Odysseus (Odiseu înlănțuit)*, considerat ca deschizând o nouă etapă în creația sa poetică.

- 1964** Melih Cevdet Anday este ales membru în Consiliul de conducere al radio-televiziunii turce.
Publică volumul de eseuri *Konuşarak (Convorbiri)*.
- 1965** Melih Cevdet Anday încredințează tiparului un volum de eseuri despre teatru, intitulat *Gelişen Komedyâ (Comedia în floare)*, precum și unul de note de călătorie, *Sovyet Rusya, Azerbeycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan (Rusia Sovietică, Azerbaigean, Uzbekistan, Bulgaria și Ungaria)*. Are loc premiera, la Istanbul și Ankara, a piesei *Içerdekiler (În claustrare)*, publicată în același an de editura *Varlık*. Melih Cevdet Anday publică primul roman, *Aylaklar (Trîndavii)* — ed. a III-a, în 1977.
- 1967** Participă la Festivalul de poezie de la Struga. I se reprezintă și tipărește piesa de atmosferă *Mikado'nun Çöpleri (Jocul „Maroco“)*, grație căreia este evidențiat de Asociația iubitorilor de artă cu sediul la Ankara ca „dramaturgul turc cu cel mai mare succes în stațiunea 1967/1968” și „cel mai bun dramaturg al stațiunii 1971/72”.
- 1969** Publică, în revista *Türk Dili (Limba turcă, 214, iulie, număr special dedicat teatrului scurt turc)* piesa *Dikkat Köpek Var (Atenție! Cîine rău!)*, apropiată de formula teatrului absurd.
- 1970** Tipărește un nou volum de versuri, *Göçebe Denizin Üstüne (Pe marea nomadă)*.
Îi apare, mai întâi în foileton, în ziarul *Cumhuriyet*, apoi în volum, romanul psihologic inspirat din viața artiștilor plastici, *Gizli Emir (Porunca secretă)* — ed. a II-a, în 1982 —, distins cu premiul I la concursul inițiat de Institutul turc de lingvistică, secția literatură.
- 1972** Publică volumul de scrieri dramatice intitulat *Dört Oyun (Patru piese)*, care cuprinde: *Yarın Başka Koruda*

(*Miine în alt codru*), *Dikkat Köpek Var* (*Atenție! Cîine rău!*), *Ölümler Konuşmak İsterler* (*Morții vor să vorbească*) și *Müfettişler* (*Inspectorii*).

Institutul turc de lingvistică îi decernează premiul I la secția de traduceri, pentru tălmăcirea unui roman al scriitorului norvegian Tarjei Vesaas (*Palatul de gheață*).

1974 Îi apar: volumul de eseuri *Yeni Tanrılar* (*Zeiî cei noi*) și romanul *İsa'nın Güncesi* (*Jurnalul lui Isa*).

1975 Publică: volumul de versuri *Teknenin Ölümü* (*Moartea corăbiei*) pentru care, în anul 1976, i se decernează premiul I la concursul de poezie *Yedi Tepe*; romanul de dragoste *Raziye* (*Raziye*), precum și volumele de eseuri *Dilimizin Üstüne Konuşmalar* (*Convorbiri despre limba noastră*) și *Sosyalist Bir Dünya* (*O lume socialistă*).

1977 Încredințează tiparului cărțile: *Anadolu'da ve Sosyalist Ülkelerde Yazılar* (*Note de călătorie din Anatolia și țările socialiste*) și *Maddecilik ve Ülkücülük. Denemeler* (*Materialism și idealism. Eseuri*).

1978 Publică volumul de eseuri *Yasak* (*Interdicții*) și ediția completă de poezii *Sözcükler. Bütün Şiirler* (*Vocabule*).

1979—1980 Se află la Paris.

1980 Septembrie 12 Intervenția forțelor armate în viața politică pentru realizarea stabilității economice și sociale.

1981 Publică, la Istanbul, volumul de versuri *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* (*Ghilgameș pe urmele nemuririi*), iar la Washington, în traducerea lui Talât Halman și Brian Swann, volumul de poezii alese *Rain One Step Away* (*Ploaia e la un pas*).

1982 Publică volumul de eseuri *Paris Mektupları* (*Mesaje din Paris*).

La 7 noiembrie are loc un referendum constituțional.

V. D.

TRÎNDAVII

PARTEA I

I

În salonul de clasa întâi a vapoșului-cursă cu plecarea la ora 19,30 din debarcaderul de la Köprü¹ spre Kadıköy², ședeau două persoane în vîrstă, evident soț și soție. Femeia, care părea de vreo șaptezeci de ani, purta o pălărie de pai de culoare crem, cu flori; părul îi ieșea de sub pălărie în șuvițe albe, roșietice și castaniu închis. Era îmbrăcată cum cerea anotimpul, cu un taior bleumarin din in franțuzesc, lucios, stil șanel, împodobit cu galon roșu; citeva șiruri de perle și de lanț la gît, și brățări groase din lanț la mină, îi completeau toaleta. Vorbea cu bărbatul elegant, cu chipul blajin, bine clădit, dar cam absent, care părea de aceeași vîrstă cu ea:

— Nu mai am forță s-o suport. De o mie de ori am învățat-o: „Ei ai să-i spui domnișoară, iar mie, doamnă“. Și azi dimineață, nu s-a apucat din nou să-i zică ei doamnă? Fără

¹ Galata Köprüsü, podul peste Cornul de Aur, la ieșirea acestuia în Bosfor, leagă principalul debarcader al Istanbulului, Karaköy, cu piața Eminönü.

² Satul Cadiului (anticul Chalcedonia), suburbie a Istanbulului, situată pe țărmul asiatic al Bosforului, aproape de extremitatea sudică a acestuia.

discuție, fata asta o să mă înnebunească de-a binelea. De o mie de ori i-am zis: „Nevasta lui nepotu-meu e una, eu, alta. Ei să nu-i zici doamnă, mie să-mi zici doamnă, ei să-i zici domnișoară. Cînd colo, azi dimineată, din nou i s-a adresat ei, dinadins, ca să mă scoată pe mine din sărite, tot cu doamnă!...

Bărbatul stătea cu capul ușor aplecat spre ea, cu aerul că ascultă; dar pe figura lui nu exista nici un indiciu că ar asculta, că ar înregistra ce i se spune. Iritată, femeia ridică și mai mult vocea:

— Auzi ce-ți spun?

Bărbatul clătină din cap în semn că a priceput și surise ușor. Zimbetul său nu exprima lipsă de interes pentru polemica în legătură cu apelativul doamnă ori domnișoară; părea mai de grabă a exprima: „Nostimă poveste! Am ascultat-o, chiar cu plăcere, e vrednică de toată atenția.“ Impresia asta ți-o lăsa dacă-l priveai de departe. Cei ce se așezau față în față cu ei își dădură însă seama că bărbatul are auzul slăbit și se uitau nedumeriți unul la altul.

— În casă nu poate exista o altă doamnă în afară de mine, reluă femeia povestea, de la capăt. Și doar am prevenit-o, i-am atras atenția înainte de a-mi veni nepoata în casă. I-am zis clar: „Ei ai să-i zici domnișoară și mie, doamnă.“ Parcă nu i-aș fi spus nimica!... Chiar de a doua zi de dimineată, numai așa a ținut-o: doamnă în sus și doamnă în jos... Ca și cum eu nu i-aș fi spus nimica... Și azi dimineată, nu zici că a strigat-o, pe nepoată-mea, chiar de lângă mine: „Poftiți la micul dejun, doamnă!“ Mi-a făcut atîția nervi, că era cît pe-aci să leșin. Am tras-o deoparte și am luat-o la rost: „Cui îi zici tu doamnă? În casa asta numai eu sînt doamnă și atît, m-ai înțeles?“ Dar parcă ea are minte să priceapă? E o toantă, o zănatecă...

Din nou bărbatul dădu din cap a aprobare. De data asta femeia se înfurie:

— Dai din cap, dar ești total absent. Eu m-am enervat, așa cum ți-am spus, era cît pe-aci să leșin, și tu habar n-ai...

Bărbatul clătină iarăși din cap.

— Nu mai tot da din cap, îmi face rău. E clar că iar ți-a zburat mintea la colina Yuşa¹. Spune-mi, e drept să-i spună doamnă proaspetei neveste a nepotului meu? Cine-i doamna casei? Ea ori eu?

Bărbatul sta cufundat în gânduri. Părea necăjit de ce auzea. Pe semne că amintirea colinei Yuşa i-a tulburat puțin calmul, l-a strămutat de la un subiect ușor, amuzant, la adevărata sa preocupare, la marea sa problemă. Pe chip i se citea acum limpede: „Da, e nostim ce spui tu, dar noi, bărbații, avem, neîndoielnic, propriile noastre treburi!”

— Cine, te-ntreb, cine e doamna și cine domnișoara?

Între timp, un bărbat și o femeie, de asemenea destul de vîrstnici, care stăteau în picioare, după ce îi fixară cu privirile, șușotiră ceva între ei. Drept urmare, bărbatul se prezentă la perechea așezată și, aplecîndu-se spre bărbatul cu chipul blajin, vădit surd, i se adresă:

— Scuzați-mă, nu sînteți dumneavoastră Kâzîm Bey de la Ministerul vămilor?

Cel întrebant își înălță capul, zîmbind:

— Da, domnule! Eu, servul dumneavoastră, sînt acela!

Vorbele lui, însă, n-au prea putut fi înțelese, căci, în aceeași clipă, a intervenit femeia, acoperindu-i răspunsul cu glasul mai ridicat:

— E o confuzie, domnule. Dînsul e Davut Bey, soțul meu. N-a fost niciodată la Ministerul vămilor.

— Deci domnia-sa nu a fost la Ministerul vămilor.

— Nu. Domnia-sa nu!

¹ Cu o înălțime de 195 m., Muntele lui Yuşa, venerat derviş, este cunoscut și sub numele de Muntele Uriașului, după mormîntul zis al uriașului, denumit multă vreme Patul lui Hercule. Străjuind malul asiatic al Bosforului, aproape de extremitatea nordică a sa, colina Yuşa, celebră pentru magnifica sa panoramă (descrișă și de Pierre Loti în romanul *Les Désenchantées, Dezamăgite*) este și loc de pelerinaj pentru musulmani care-și depun la mica moșchee din fața mormîntului amintit, drept ofrandă, resturi de vestimente, încredințați că astfel vor fi feriți de boli.

Aşa a luat sfârşit convorbirea. Murmurând nişte seuze îninteligibile, bărbatul s-a întors la locul său. A susţut iar ceva cu femeia de lângă el, după care amândoi nu-şi mai luară ochii de la cel numit Davut Bey. Nu se putea afirma cu certitudine dacă dăduseră crezare precizării că acesta nu e unul şi acelaşi cu Kâzim Bey, sau dacă rămăseseră stupefiaţi de atita asemănare. Un lucru era sigur: aşa cum cei care beau limonadă se uită des la sticla pe care-o țin la gură, după convorbirea avută continuă şi schimbul de priviri între cei care făcuseră confuzia şi cei care fuseseră confunđaţi.

O vreme soţul şi soţia au tăcut. Apoi, Davut Bey se întoarse spre partenera sa:

— M-au recunoscut.

— Nu, dragă. Da de unde! Te-au confundat. Ce, ai lucrat tu la Ministerul vănilor?

— Nu, n-am lucrat... oftă bărbatul.

— Ei?! Atunci cum să te cunoască?! Oamenii seamănă unii cu alţii. Eu i-am atras atenţia fetei ălea de o mie de ori... Dacă şi în astă seară o să-i spună tinerei tot doamnă, nu mai garantez de nimic, să ştii, Davut Bey!

Din nou bărbatul clătină din cap.

Era pe la începutul lui iulie. Geamurile caselor de pe colinele de la Üsküdar¹ înţepau cu sclipiri tăioase ochii călătorilor aşezaţi pe băncile de pe părţile laterale ale vapo-
rului. Unul dintre ei, după ce se uită pe deasupra ochelari-
lor când la dreapta, când la stînga, cu intenţia de a afla unde
a ajuns vaporul, împături meticulos ziarul pe care îl citise
şi-l puse în buzunar. Îşi scoase ochelarii şi îi viri în buzu-
narul de sus. Apoi, luîndu-şi pălăria în mină, o curăţă gri-
julu, cu manşeta mîneţii drepte, o scutură de citeva ori
şi, deşi nu ieşea nici o urmă de praf, el tot suflă de pe ea un

¹ Üsküdar sau Scutari, important şi vechi cartier al Istanbulului, situat pe malul asiatic al Bosforului, pe versantul vestic al muntelui Bulgurlu care formează un promontoriu la intrarea în Cornul de Aur.

praf imaginar mai înainte de a și-o așeza pe cap. Își puse ochelarii și despături, la fel de meticolos, gazeta pe care o scoase iar din buzunar și începu s-o citească. Lectura dura numai de douăzeci-douăzeci și cinci de secunde când, deodată, bărbatul își scoase de data asta ochelarii, dar, pareă avindu-i încă la ochi și nevoit să privească pe deasupra lor, se uită când în partea unde era Kizkulesi¹, când în partea unde era debarcaderul de la Haydar Paşa², apoi își puse din nou ochelarii pe nas și, suflind iar de pe pălărie praful imaginar, citi din nou vreme de douăzeci-douăzeci și cinci de secunde, după care reluă încă o dată, în aceeași ordine, tot ceea ce făcuse cu puțin înainte. Istovit de-acuma de lectura gazetei și de curățitul pălăriei, bărbatul de vreo cincizeci și cinci de ani rămase cu capul întors către dreapta. Când, din cauza aceasta, călătorul dinspre partea sa dreaptă intră la bănuiele și, minios, își întoarse capul spre el, întrebându-se de ce l-o fi privind atât de insistent, și-a dat seama că vecinul său cu capul întors spre dreapta se uita cu coada ochiului la gara Haydarpaşa. Își zise: „Vasăzică nu privește de-a dreptul! Există și oameni ca ăsta, trăzniți!“ Într-adevăr, era vorba de un om ciudat; când obosi să privească cu coada ochiului stîng, își întoarse capul spre stînga și, de data asta, începu să privească aceeași gară Haydarpaşa cu coada ochiului drept.

În salon, femeia care își susținea cauza în procesul „doamnă ori domnișoară“, reluă:

— S-a dus tihna din casă de cînd a venit la noi nevasta nepotului meu... Dar vina-i a lui. Avocat a ajuns, dar bărbat, ioc. Nu-i capabil s-o facă pe nevastă-sa să-l respecte... Spune și tu! Pot exista două doamne în aceeași casă?

¹ Legendarul Turn al Fecioarei, cunoscut și sub numele de Turnul lui Leandru, se înalță din mare la intrarea în Bosfor, pe o stîncă apropiată de țărmul asiatic.

² Suburbie a Istanbulului în partea sudică a Bosforului, pe țărmul Asiei Mici. Gara de la Haydar Paşa, construită în anul 1904, leagă Turcia eruoceană de Anatolia.

De data asta, Davut Bey își întoarse capul în partea cealaltă, spre larg; își mijise ochii și privea la ceva sau la cineva anume.

— Colina Yuşa nu se vede de-aici, nu te mai uita degeaba, îl apostrofă femeia. Mai bine ascultă ce-ți spun eu... Pe zi ce trece, îți scade interesul față de mine.

Spunînd așa, își scoase oglinda din geantă și își cercetă chipul.

— Nu-i Galip acela care șade afară? își întrebă Davut Bey soția.

Își miji și ea ochii uitîndu-se înspre locul arătat.

— Unde?

— Afară, bărbatul care stă în dreptul ferestrei aceleia, dragă... Nu-l vezi?

— El e, întări femeia, prefăcîndu-se că a înțeles despre ce fereastră e vorba. Îi spuseseam să ia vaporul ăsta, ca să se întoarcă odată cu noi. Î-e groază să dea bani la *dolmuş*¹. Du-te și spune-i să ne aștepte la debarcader.

Davut Bey se ridică. După ce salută cu condescendență pe femeia și pe bărbatul de alături care, cu puțin înainte, îl întrebaseră dacă nu cumva a lucrat la Ministerul vămilor, se strecură printre bănci și se aplecă peste fereastra deschisă. Întinse mîna și atinse umărul lui Galip.

Galip, care se uita cu coada ochiului stîng la ornicul din gara Haydarpaşa, tresări.

— Astăzi mi s-a spart ceasul! spuse el cum îl văzu pe Davut Bey.

Fără să dea vreo atenție celor auzite, celălalt se mulțumi numai să-i transmită:

— Așteaptă-ne la ieșire.

Apoi, întorcîndu-se la locul său, salută din nou pe bărbatul și femeia care stăteau în picioare. Aceștia îl priveau cu ochii măriți de curiozitate.

¹ Taxi cu trasee fixe, care, pentru un tarif mult mai scăzut decît taxiul obișnuit, ia, în limita locurilor, diferiți călători, avînd însă aceeași destinație.

Cum primise indicația de a aștepta afară, Galip se și ridica de la locul său și o pornise drept spre ieșire. Ceasul care i se stricase era un ceas de buzunar cu emblema „Căile ferate“. În ziua aceea, aflindu-se la Galatasaray, Galip simțise urgent nevoia să meargă afară. Abia ajunsese la closet. Iar să se purifice, spălindu-se după ritual, nu se putea fără să-și dea jos pantalonii. Să reușești să faci cum trebuie o treabă ca asta într-un closet public nu e, de bună seamă, o treabă lesne de realizat. Galip, care ținea cu tot dinadinsul ca nu cumva cracii pantalonului să atingă cimentul de pe jos și să se murdărească, a forțat lanțul ceasornicului, care s-a rupt; ceasul a căzut pe dalele de piatră și s-a spart. La prima vedere, părea să se fi spart numai geamul, dar, cum ceasul se oprise din mers, eră limpede că și la mașinărie pățise ceva. Acum, cel mai important era ca ceasul să fie reparat. În cele de-acum nu mai puteai avea încredere. Și mai ales, ușor era să dai pe mina unui ceasornicar oarecare un ceas vechi și de valoare, ca acela cu emblema „Căile ferate“, să lași adică pe seama cinstei unui meseriaș total necunoscut o seamă de arcuri, de roțițe de angrenaj și tije? Era al doilea accident pe care-l suporta ceasul acesta al lui Galip, moștenire de la tatăl său. Prima dată îl stricase soția lui, chiar în noaptea în care se căsătoriseră. Galip își lăsase ceasul pe masă și începuse să se dezbrace, pe când mireasa nu se afla încă în cameră. Ea năvăli în încăpere, trinti ușa, cit pe aci s-o spargă, și începu să strige:

— Pleacă de-aici! Pleacă, pentru numele lui Alah!

Trecea, neîndoielnic, printr-o criză de nervi. Bietul Galip, retras într-un ungher al odăii, o privea înmărmurit. După ce debită niște cuvinte fără nici o legătură, Pakize, într-o stare jalnică, prinse să arunce la nimereală tot ce-i cădea în mină. Haina, cravata, pantalonul, cămașa lui Galip zburau prin aer. Atunci s-a produs catastrofa cu ceasul cu emblema

„Căile ferate“. Zvirlit și el, la întâmplare, s-a lovit de ușă, a căzut jos și s-a spart. În clipa aceea, Galip a țîșnit din ungherul unde se ascunsese și s-a repezit la ceas, l-a ridicat de jos și a început să-l examineze cu toată atenția.

— Ceasul ăsta-i o amintire de la tata, Pakize. Ce-ai cu el?

Vorbele lui o scosese rău cu totul din minți pe Pakize. Ca și cum ar fi avut martori la scena pe care o provocase, ea strigă:

— Ia uitați-vă! Uitați-vă! Ce-i zic eu, și el încă se mai gîndește la ceasul lui!

Izbucni într-un plîns cu hohote. Atunci se ivi în ușă Davut Bey, tatăl lui Pakize. Fata i se aruncă în brațe:

— Ce bărbat, taticule! Ce bărbat! suspina ea.

Dar Galip era un om cu calm, cu răbdare, care vedea departe. Știa că asemenea crize sînt trecătoare. Astfel că pînă la urmă, după ce vreo săptămînă a stat separat de el, într-altă odaie, Pakize își făcu singură apariția în camera nupțială — în așa-zisa cameră nupțială, căci denumirea era cu totul improprie. Căsătoria lor dacă durase vreun an. Pakize își adusese pe lume băiatul, pe Muammer, și murise. Om cu calm, cu răbdare, care vedea departe, Galip a primit cu brațele deschise pruncul și s-a stabilit pentru totdeauna la conacul din Erenköy, locuind laolaltă cu tatăl și mama soției sale. Ca rude, nu avea pe nimeni altcineva în afară de o nepoată numită Nesime. După ani de zile de la moartea lui Pakize, Nesime a fugit de la bărbatul ei, a dispărut cu un actor pe care-l iubea, apoi, despărțindu-se de el după patru luni, s-a aciuit pe lângă Galip, la Erenköy.

Coborît din vapor la debarcaderul de la Kadiköy, Galip, retras mai la o parte, în așteptarea socrilor săi, reflecta la toate acestea. Făcea eforturi să nu interpreteze ca un semn rău faptul că i se stricase ceasul pentru a doua oară. Suferea de epilepsie și doar la gîndul că amărăciunea resimțită de pe urma ceasului i-ar putea provoca o criză, se simți brusc cuprins de o teamă cumplită; s-a îngălbenit la față și dinții au început să-i clănțane.

Din fericire, Davut Bey și Leman Hanım au ajuns repede la el. Cum îi văzu, Galip respiră ușurat.

— Ce-i cu tine, Galip? Parcă ești cam palid, se îngrijoră Leman Hanım.

— M-am necăjit cu ceasul. Azi, la Galatasaray, pe neașteptate...

— Vai de mine! Stăpânește-te! Încearcă să nu-ți pierzi cunoștința pînă acasă. Nu pot să mă lupt cu tine aici... Apoi, întorcîndu-se către soțul ei: Adu un taxi. Trecem pe pe la piață, să-i luăm pe Pașă și pe Dündar. I-am prevenit amîndoi, ne așteaptă.

Așa urcară în automobil și se îndreptară spre piață. Pe Dündar Bey l-au găsit în fața pescăriilor, cu mîinile încărcate cu pachete.

— Ce-ai tirguit? îl chestionă Davut Bey.

— Pește, fructe, băutură, apă minerală, macaroane, brînză, măsline negre și verzi, ouă, caride, scoici umplute, faguri de miere...

Cumpărăturile au fost puse în portbagaj. Așezat lingă șofer, Dündar Bey întrebă:

— Pe filosoful nostru de unde-l luăm, Leman Hanım?

— Tu încă nu te urca, Dündar, îi răspunse ea. Treci pe la cîrciumi și caută-l pe Pașă. Să nu rămînă pe-aici, sărăcuțul de el!

Mașina a tras la o margine. Davut Bey a coborît și a pornit-o pe strada unde se înșiruiau cîrciumile. Între timp, Leman Hanım spunea:

— În ditai casa există un singur bărbat cu mintea întreagă: Micul Pașă. Nici unul dintre voi nu mă puteți înțelege ca el. De n-ar fi Micul Pașă, s-ar duce totul de ripă, nici măcar pe unul dintre voi n-aș avea putere să-l suport. După o pauză adăugă: Dacă și Dündar o să se-nfunde în vreo cîrciumă, așteptăm noi mult și bine aici. Ce-or fi avînd cîrciumile astea de nu se mai dezlipesc de ele, n-am să fiu niciodată în stare să pricep. Dacă au chef de vorbă, să vor-

bească acasă... Dar nu, acasă nu se poate, dar la circiumă, da...

N-au așteptat însă prea mult; peste puțin, s-au ivit de vizavi Dündar Bey și Pașa. Cel pe care Leman Hanım îl numea Pașa sau Micul Pașa era un tânăr înalt, pleșuv, care nu împlinise încă treizeci de ani.

— Spune-le să-și miște mai repede picioarele, să nu se mai bălăbănească atita! i se adresa ea lui Davut Bey.

Acesta, deschizind portiera, strigă:

— Şükrü, Dündar, hai, nițeluș mai repede!

— La Erenköy! sună porunca, după ce Dündar Bey și Micul Pașa s-au urcat în automobil.

— Dacă nu v-aș aduna eu, ați rămîne pe drumuri, le reproșă Leman Hanım. Uneori chiar mă și întreb ce-ați face dacă n-aș fi eu și mă cuprinde pur și simplu îngrijorarea. Fără un ban, fără un cămin, fără o ocupație! Dar fiecare în parte se crede grozav. Dintre voi toți, unul singur n-are nici o pretenție: Galip. La drept vorbind, n-am reușit deloc să înțeleg pentru ce trăiește omul ăsta. Ce așteaptă, ce vrea el de la viață? N-am dreptate, ginere?

— Eu sînt un om lipsit de noroc, răspunse Galip, jalnic. Nevasta mi-a murit, fiul meu a crescut fără mamă...

— Și-a stricat ceasul, interveni Davut Bey.

— Da, întocmai. Miine va trebui să colind pe la toți ceasornicarii. Unde mai găsești acum un ceas ca ăsta?! Îi schimbă toată mașinăria... fără să mai vorbim că, zău, pentru o reparație simplă, îți cer și pe mă-sa și pe taică-său.

— Există altădată un ceasornicar, Kozma, zise Dündar Bey. Într-o zi, i-am lăsat în gaj ceasul pe care mi-l dăruise Talât Pașa. Mi-aduc aminte ca azi, mi-a dat o liră de aur în schimbul lui. În banii de azi...

— Baremi, pînă la urmă, ai reușit să-ți salvezi ceasul, Dündar Bey? îl întrerupse Şükrü, cu un permanent zîmbet pe buze.

— Da de unde! După o săptămînă, am fost trimis în surghiun. Și cine m-a trimis? Însuși Talât Pașa... La întoar-

cerea din surghiun, Kozma murise. Copiii lui lichidaseră totul și se împrăștiaseră care încotro. Iată cum, în vremurile alea tulburi, s-a dus pe apa simbeti și ceasul meu.

Prieten din junețe cu Davut Bey, Dündar Bey fusese un revoluționar, adept al constituției. La început, activase împreună cu cei din organizația „Uniune și Progres“, iar apoi, dându-și seama, că aceștia sînt pe cale să instaureze o nouă dictatură, trecuse de partea opoziției. Exilul său atunci avusese loc. La înapoierea din exil nenorociri și mai mari se abătuseră asupra acestui revoluționar înfocat; la un moment dat, fusese chiar condamnat la moarte. Cît despre Davut Bey care, la început, se aflate alături în vîltoarea luptelor politice, el găsise mai apoi o modalitate de a pleca în Europa. După ani de zile, se înapoiase în țară cu totul indiferent față de politică. Atunci își regăsise vechiul prieten, aproape în mizerie. Davut Bey descindea dintr-o familie bogată, dar îi plăcea să alerge după pasiuni ieșite cu totul din comun. Așa își consumase toată averea. Leman Hanım îl întîlnise în zilele cînd își dădea gata ultimele rămășițe ale unei avuții ce-i picase de-a gata, fără să miște un deget. Iar Davut Bey, ducîndu-și în conacul ei de la Erenköy vechiul său fel de viață, păstrîndu-și cu degajare habitudinile de dinainte, îl luase pe lingă el și pe Dündar. De-atunci, acesta locuia în conac. Din cînd în cînd dispărea, intra în cite o combinație mărunță, dar nu trecea mult și din nou da fuga la Erenköy. Nu avea nici o lețcaie. Își ducea viața povestindu-și amintirile despre momentul constituției și activitatea sa revoluționară, făcînd uneori mincare și ajutînd la treburile casei. Leman Hanım îi zicea adesea „Fluieră-vînt“, la care el răspundea:

— Cine în casa asta nu-i așa? Eu sînt omul care și-a jucat viața pe-o carte. Soarta n-a ținut cu mine. E vina mea? Adevărații vinovați sînt cei al căror nume voi și alții ca voi îl pomeniți cu respect, numindu-i „oameni mari“. Cemal Pașa îmi spunea într-o zi: „Tu ești nebun de legat!“ Adevăratul nebun era însă el însuși. Și el, și Talât, și Enver...

Ei au pus țara la mezat și-au dus-o de ripă pînă la urmă. Dar eu sînt considerat fluieră-vînt, iar ei, coloșii istoriei noastre. Și, cu un hohot de ris, adăuga: Așa s-a întîmplat pretutindeni, de cînd e lumea! O să vedeți voi ce-o să se aleagă din convingerile, din idealurile voastre peste douăzeci de ani, continua el, întorcîndu-se către Şükrü. Acum vă e ușor să vorbiți.

Şükrü, care părea de vreo treizeci de ani, își abandonase studiile universitare la jumătate, pleda pentru necesitatea de a se revizui toate valorile, nimeni și nimic nu-i era pe plac și își făcuse un principiu din a se opune la orice. Era prietenul avocatului Muammer, fiul lui Galip Bey, sau mai bine zis al lui Pakize Hanım. În ziua în care Muammer se căsătorise cu Aylâ, se stabili și el la conacul din Erenköy. În afara mamei sale, care ducea un trai modest în Çamlıca, Şükrü nu mai avea pe nimeni. Ea îi dădea, din cînd în cînd, cîtiva bani de buzunar. Tot venitul lui Şükrü la atîta se reducea. Scria, cu mari pretenții, scenarii pentru unele societăți de filme. Dacă primea sau nu bani pentru ele, nu era prea clar. Cert era că filmele ale căror scenarii le scria el, sau nu se turnau, sau nu se difuzau. El își făcea un titlu de glorie din asta. În plus, Şükrü mai era ocupat, uneori, cu proiectul de a scoate o revistă proprie. Spunea că a făcut rost de fonduri serioase. Își făcea și o schemă a cadrelor, dar nici această revistă nu reușea să vadă lumina zilei. Atunci cînd era prins cu astfel de treburi, Şükrü se apuca să-i facă harcea-parcea pe toți cei din conac:

— Sînteți niște adormiți, niște mortăciuni, urla el. Uitați-vă numai în jurul vostru cum progresează lumea și unde v-ați înțepenit voi! Ia spuneți-mi, rogu-vă, Davut Bey, cu ce vă ocupați dumneavoastră? Să presupunem c-ați ridicat statuia sultanului Mehmet Fatih pe colina Yuşa. Și ce-i cu asta? Sînteți cumva sculptor? Nu. Nu sînteți nici atît de bogat încît să finanțați o lucrare ca asta. Sînteți cumva președintele statului sau al guvernului? Nu. Și, pe deasupra, știți prea bine că această statuie nu va fi nici-

odată ridicată acolo. Totul pornește la dumneavoastră dintr-o plăcere, o pasiune... mai bine zis un plictis imens... Iar faptul că v-ați apucat să căutați drumul corăbiei argonauților ca să ajungeți la lina de aur a fost în întregime o aiureală. Dumnezeu știe ce nebunii de soiul ăsta ați mai făcut altădată. Dar tu, Muammer? Cum îți justifici existența în lumea asta? Ai ieșit avocat dar, declarînd că urăști avocatura, te-ai închis în casă. Cine te vede își închipuie că te pregătești pentru cine știe ce nouă ispravă. Cînd colo, tu stai cu ochii închiși, refuzi să vezi orice și taci, luîndu-ți aere de profet. Pentru tine, totul e posibil în lumea asta, orice lucru ajunge în mod firesc la o finalitate dată... După tine, noi, oamenii, sîntem lipsiți de putere, nu putem schimba mersul lucrurilor... Dar Mürşide Hanım? Știe ea altceva în afară de băutură? Dacă nu bea, nici măcar somnul nu și-l poate dobîndi. Se teme grozav să facă un pas dincolo de casă. S-a înmormîntat aici pentru totdeauna... Dar Nesime Hanım? Pentru că a trecut printr-o aventură de dragoste, crede c-a pătruns sensul vieții și e intangibilă. E convinsă că a realizat ceva nemaipomenit îngropîndu-și singura ei bogăție, adică feminitatea, și chiar se laudă cu asta... Dar dumneata, Dündar Bey? În afară de amintiri, de ce mai dispui? Ceea ce trăiești acum se poate numi viață?! Numai acel trecut apropiat care-ți repugnă, care te face să mori de rușine, numai el te ține pe picioare. Unul singur dintre voi vrea să se salveze de la vegetare: Aylâ. În cele din urmă, s-a hotărît să lucreze ceramică. Își caută o cale de a se salva, pentru că în casa asta se plictisește, se sufocă. Mi se pare lăudabil faptul că a simțit că se sufocă. Îmi place asta. Există însă, aici, un singur om care-și trăiește după dorința sa propria-i viață. E Leman Hanım. Știe ce vrea, nu recurge la sfaturile altuia, imprimă faptelor direcția pe care o dorește, nu cunoaște ce-i regretul... Din toate punctele de vedere sînt de acord cu ea... Avem aceeași părere despre fiecare, despre fetele, despre nepotul, despre soțul ei. Cînd zilele trecute spunea „Ah! Ce bine-ar fi fost dacă în loc să fi murit Pakize, ar fi murit

Mürşide, fata mea cea mare!" și-a demonstrat forța minții și a inimii sale. Căci e limpede că Pakize Hanım a fost o femeie puternică, o natură combativă, nu l-a acceptat pe Galip Bey... Dacă l-ar fi acceptat, nu numai ea s-ar fi prădădit, ci și Galip Bey ar fi fost distrus, căci singura plăcere a lui e plăcerea înfringerii. El e fericit de fiecare dată ce e învins...

Numai că, atunci când ținea aceste discursuri, Şükrü se uita foarte atent să vadă cine se afla în încăpere. Asta nu însemna că el ocăra pe la spate numai pe cei ce nu erau acolo; uneori își lua cutezanța să atace impetuos pe cineva de față. Astfel lăsa impresia unui om dintr-o bucată, care nu se ferește să spună ce are de spus. Apoi, imediat ce afacerea cu revista eșua, își schimba felul de a fi, se mulțumea doar să ironizeze.

Cînd automobilul o coti spre conac, Leman Hanım îl întrebă pe Şükrü:

— Ce-ai făcut zilele astea de-ai supărat-o pe Mürşide? De două nopți nu mai știe ce-i somnul, întruna se leagă de tine.

— Pretexte, spuse Şükrü zîmbind. În fiecare zi caută noi pretexte pentru a bea și mai mult. Ce, parcă numai existența mea, în casa asta, nu îi este ei pe plac? Parcă prin plecarea mea ea s-ar liniști? Vorbe de clacă...

— Hai să te-nsurăm cu Mürşide, propuse, în bătaie de joc, Dündar Bey.

Cu siguranță că din tot ce se discutase pînă atunci, Davut Bey auzise numai ultimele cuvinte, căci izbucnise într-un hohot răsunător de ris, la care Leman Hanım replică:

— Nu pot să-mi dau seama dacă tu auzi sau nu. Tocmai tu ți-ai găsit să rizi acum? Mürşide e creația ta. Tu ai educat-o. Fii mîndru de opera ta!

— Eu i-am spus să nu iasă din casă, să nu facă un pas în afara casei? Ai supus fata la toate caznele posibile, ca să învețe pe de rost istoria familiei tale. Și iată rezultatul. Ca s-o faci să învețe, să repete ca o mașină vechile istorioare,

ai legat-o de fusta ta, ai momit-o mai întâi cu bere, apoi cu rachiu... Spune dacă-i minciună.

— Bineînțeles că-i minciună. Eu sînt omul care să nu se miște din casă?! Dacă ar fi fost legată de fusta mea, s-ar fi mișcat și ea dincolo de casă, vezi bine. Nu s-a urnit niciunde, pentru că i-a plăcut mai mult să stea acasă împuindu-și capul cu poveștile tale trăsnite. Istoria familiei, spui tu... Și ce, am făcut rău? Dacă mor eu, nimeni, în afară de ea, nu mai cunoaște trecutul neamului nostru.

Automobilul opri la poartă. Au coborît cu toții. Mai întâi Leman Hanım, urmată, rînd pe rînd, de Şükrü, Davut Bey, Dündar Bey și la urmă de tot de Galip Bey, au intrat în grădină.

În acest timp, așezată sub un copac, Nesime rupea petalele unei flori. Cum îi văzu că vin, își trase în jos fusta prea răsfrîntă, se ridică în picioare și, cu capul aplecat spre stînga, cu modestie, se uita la ei, surizînd. Avea aerul unei fete neprihănite, cu părul ei lung ce-i curgea liber pe umeri, cu sinii rotunzi și fusta scurtă. Ca și cum s-ar fi rușinat de fusta prea scurtă, își ținea genunchii lipiți unul de altul. Davut Bey se opri s-o privească:

— Magnifică frumusețe! Nesime, vino să te sărut, draga mea!

Tînăra femeie se apropie și, întinzîndu-și spre el numai partea de sus a trupului, se lăsa sărutată. Davut Bey o trase către el cu toată puterea, executînd, împreună, o piruetă avîntată.

— Văd că te simți bine, nu? Așa să fii mereu, dragă, să înflorești, să rizi, să te distrezi. La ce-ți folosește să rămii ferecată în odăi, să stai încremenită, copleșită de gînduri, să te culci devreme... Viața trăită din plin e pentru tine, fetița mea.

În vremea aceasta, în sufrageria de la primul etaj al conacului, Aylâ și Mürşide purtau o discuție însuflețită. Și Muammer era de față, dar se mulțumea doar să asculte, privindu-și țigara cu ochii pe jumătate închiși. Schiopătînd ușor și clătînîndu-se cînd se plimba de colo-colo cu un pahar de rachiu în mînă, Mürşide vorbea:

— Individul ăsta va părăsi neapărat conacul. Nu-l vreau eu, eu nu-l vreau, nu pricepeți? Nu-s eu moștenitoarea

de drept a mamei mele? Nu-l vreau și basta! Aici în casă, după mama, cuvîntul meu are greutate.

— Dacă-i vorba de moștenire, își încrunță sprîncenele Aylâ, și bărbatul meu e moștenitorul mamei dumitale. Partea surorii dumitale mai mari îi revine de drept lui. Nu vorbi așa, mătușă Mürşide! Și, de altfel, nu trebuie să uiti că mama dumitale e încă în viață și că, în casa asta, ea îl iubește cel mai mult pe Şükrü.

— Pardon, n-am înțeles bine, în casa asta mama-l iubește cel mai mult pe Şükrü?

Aylâ s-a făcut roșie ca focul. Mürşide pufni într-un ris cu hohote; cînd ridea, i se vedeau dinții cariați și gingiile umflate.

— Tu ești cea care-l iubește cel mai mult, fata mea. De cine te ascunzi? Dacă Şükrü stă în casa asta, pentru tine stă. Te iubește. Parcă noi nu știm?!

Pierzîndu-și cu totul cumpătul, Aylâ se uită fix la soțul ei, de un calm imperturbabil.

— De ce-ți privești așa soțul? o întrebă Mürşide. O știe și el, dar nu zice nici pis, nu poate să-l ia de guler și să-l arunce afară. Doar îi e prieten. Și încă, zău, ce prieten bun!... Împarte cu el totul, pină și nevasta!

— Destul! strigă Aylâ și se ridică în picioare. Ceea ce faci tu e obraznicie, proastă creștere! Dacă bărbatul meu nu-mi apără drepturile, știu eu să mi le apăr!

Cu vorbele astea, se năpusti la Mürşide, îi înșfăcă paharul cu rachiou din mînă și îl zvîrli în ușa.

Chiar atunci, cei abia sosiți cu mașina intrau în încăpere. Puțin a lipsit ca paharul cu rachiou să n-o lovească în față pe Leman Hanım. Vîrstnica femeie își miji ochii și măsură cu privirea grupul din odaie:

— Ce înseamnă asta? Ce-i cu voi?

Mürşide se schimbase brusc; nici urmă de femeia agresivă, impertinentă care fusese numai cu puțin înainte. Cu o voce plîngăreată, zise:

— Eu sînt în plus în casă!

După care, deschise la iuteală una din ușile laterale și dispăru.

Leman Hanım i se adresă atunci lui Aylâ, care încă tremura ca varga:

— Ce s-a întâmplat?

— S-au întâmplat multe! strigă Aylâ. Dacă-i beată, n-are decît să fie. Eu nu înghit obrăznicile unei bețive, e clar?

— Ce-a zis?

Văzînd că și Şükrü a intrat în încăpere, Aylâ se abţinu, se întoarse și se uită semnificativ la bărbatul ei:

— Întrebați-l pe nepotul dumneavoastră! și ieși pe o altă uşă.

Leman Hanım nu se arată prea curioasă să afle despre ce era vorba. Se mulțumi să mormăie încet:

— Nebuni! Cum dispar eu de-acasă, cum se iau la harță. Melâhat unde-i? strigă ea apoi.

Slujnica apăru imediat în spatele lor.

— Poftim, doamnă.

— Spune-i bucătarului să aducă mîncarea, și tu pune masa! Mor de foame.

Se aruncă într-un fotoliu larg; respira des și, cu mina, își făcea vînt la față și git.

II

Conacul, cu trei caturi, abia se mai ținea. Parterul, în care se aflau bucătăria, camerele destinate bucătarului și personalului de servicii și o sală mare, pardosită cu dale, era construit din piatră, iar restul, din scîndură. Din exterior, nu-ți venea a crede că încă mai era locuit. În paragină, streșinile atîrnau jalnic, cea mai mare parte a obloanelor erau stricate, leații, putreziiți, se desprinseseră. Aspectul interior se deosebea totuși de cel exterior. Dușumeaua însă scîrțîia, ușile nu se mai închideau, printre cercevelele de la ferestre

se vedea afară. Zidăria ușoară, din ipsos, căzuse pe alocuri, din tavane spinzurau hirtii și bare de lemn. Lucrurile dinăuntru, care se vedeau a fi fost dintre cele mai scumpe, se uzaseră cu totul; arcurile canapelelor și ale fotoliilor țîsneau afară, străpungînd, pe alocuri, stofa. Perdelele erau fișii-fișii. Dar, la prima vedere, nu se prea observa decrepitudinea ce domnea peste tot. Locul unde familia lua masa, unde se reunea familia, era acest salon de la primul etaj. Trei-patru din cele optsprezece odăi ale conacului ajunseseră de nefolosit și de aceea au fost abandonate. Muammer și Aylâ, soția sa, aveau dormitorul într-o încăpere mare de la etajul al treilea. Odaia lui Leman Hanîm și a lui Davut Bey se afla la etajul întii, ca și cele ale lui Dündar Bey și Şükrü. La etajul al doilea erau camerele lui Galip Bey, Mürşide și Nesime. Odaia slujniciei Melâhat se afla la parter iar bucătarul stătea într-o încăpere care, alăturată conacului, dădea în bucătărie, avînd intrarea separată,

Tatăl lui Leman Hanîm, Şükrü Paşa, durase conacul acesta cu şaizeci de ani în urmă. Şükrü Paşa fusese general de armată în vremea sultanului Abdül Hâmid al II-lea. Destul de tînăr, intrase în grațiile padişahului și urcase vertiginos pînă la cel mai înalt rang militar. A avut trei soții. Cînd s-a însurat cu prima dintre ele, își construisese o casă mare, pe malul asiatic al Bosforului, la Beylerbey¹. Cînd și-a luat a doua nevastă, trecuse vizavi, pe malul european al Bosforului, la Kalender, și se stabilise într-o vilă pe deal, la malul mării. Cu mama lui Leman Hanîm s-a căsătorit cînd avea deja o anumită vîrstă. Cum află despre căsătoria aceasta, padişahul îl chemă la el pe Şükrü Paşa, îl asigură de înalta sa bunăvoință și îl îndemnă să-și facă locuința pe malul anatolian. Sfatul acesta născu în pașă speranța secretă că, într-o zi, însuși padişahul va descinde în casa cea nouă și,

¹ Pitorească suburbie a Istanbulului situată la nord de muntele Bulgurlu, renumită prin saraiul din marmură și prin moscheea construită în anul 1778, sub domnia sultanului Abdül Hâmid I.

de aceea, planul conacului de la Erenköy¹ fusese întocmit cu deosebită grijă. „Conacul să fie mic, dar de o mare finețe!“ îi spusese pașa meșterului. Mai mult decît atît, el personal condusese lucrările de construcție, poruncind să se dărîme de trei ori clădirea ridicată pe jumătate, pînă să ia forma definitivă. La decorarea conacului, încredințată unui artist italian, nu s-au precupețit banii. Așa au fost aduse lucruri din Italia. Primul etaj a fost mobilat avîndu-se în vedere, pînă în cele mai mici amănunte, gustul padișahului, căci dacă acesta avea să vină într-o zi, urma să fie găzduit la acest etaj. S-au angajat bucătarii cei mai buni, care-și făcuseră un stagiu preliminar pe lingă bucătarii saraiului. Au fost cumpărate cinci roabe, una mai frumoasă și mai înzestrată decît alta. Și astfel, la conac, a început așteptarea: din clipă în clipă, ar fi putut apărea padișahul... Și padișahul n-a venit.

De la cea de a treia soție, Şükrü Paşa a avut mai întîi un fecior. Băiatul se născuse infirm; era cocoșat și șchiop. Grozav s-a mai amărit pașa. N-a rămas remediu la care să nu fi recurs pentru a-și înzdrăveni feciorul, dar fără nici un rezultat. În plus, pe măsură ce creștea, băiatul dovedea și anomalii psihice. Era isteț, a mers repede, a vorbit repede, dar făcea parte dintre copiii care se comportă ca oamenii mari. Mai era încă de-o șchioapă cînd i se treziseră poftele sexuale. Numai între fustele roabelor și ale slujnicelor își făcea veacul. Cînd veneau doamne în vizită, cît ai clipi, le ciupea de pulpe și le mușcă brațele goale, iar noaptea prețindea femeie la așternut. Băiatul, care stîrnea îngrijorarea părinților prin evoluția lui cu totul anormală, s-a prăpădit de meningită în anul în care s-a născut Leman Hanım. De fapt, moartea lui nu a cernit din cale afară conacul. La aceasta contribuisese, incontestabil, și nașterea lui Leman

¹ Suburbie a Istanbulului renumită pentru vinurile sale. Situată pe malul asiatic al Mării Marmara, la 6 km de gara Haydarpaşa, corespunde vechii aşezări Anaratos.

Hanım; dragostea pentru fetiță a făcut să se uite durerea pentru pierderea fiului. Mai cu seamă Şükrü Paşa respiră ușurat; scăpase de amărăciunea de a prezenta un asemenea copil padişahului, pe care îl aştepta dintr-o zi într-alta în casa sa. Sănătatea şi frumuseţea fetei îi ştersese orice urmă din durerea, şi-aşa destul de atenuată, din suflet. Datorită fetei, pe care o adora, vîrstnicul paşă, în ultimii ani de viaţă, şi-a uitat cu totul de celelalte două soţii şi de copiii de la ele şi s-a stabilit definitiv la Erenköy.

Pentru familie începea de-acum perioada nefastă. Mai întîi, au murit cei doi fii ai paşei de la prima soţie, apoi fiica de la cea de-a doua. Şi, ca şi cum atîta n-ar fi fost de ajuns, s-a produs şi schimbarea revoluţionară determinată de adoptarea constituţiei. Retrogradat la gradul de colonel din rangul său de general de armată, Şükrü Paşa a fost exilat la Kayseri¹. La scurt timp de la despărţirea de soţia şi fiica sa, rămase la Erenköy, închise ochii şi cea de a treia soţie, astfel că Leman Hanım rămase pe mîinile roabelor. După mulţi ani, profitînd de o amnistie generală, Şükrü Paşa s-a întors la Istanbul şi a locuit împreună cu fiica sa vreo trei ani. În tot acest răstimp a băut doar, aproape fără să vorbească deloc. Iar în lunile premergătoare morţii, a fost devastat de un ramolism total... Cum se suna la uşă, se precipita de la locul său cu strigătul: „A venit padişahul, a venit stăpînul nostru!“, alerga pe scări, la parter, şi-atunci, indiferent de cine-i ieşea în cale, se prosterna pînă la pămînt cu vorbe măgulitoare. „Adîncă mulţumire celui care ne-a hărăzit această zi!“ spunea el, cu amîndouă mîinile înălţate spre cer. În unele nopţi, se ridica agitat din pat şi, trăgînd cu urechea la etajul întîi, pregătit anume pentru padişah, îi trezea pe ceilalţi interesîndu-se: „A tuşit?“ Întrebat cine să fi tuşit, el îşi ducea degetele la gură şi răspundea: „Taaacii!“

¹ Antica localitate Caesarea Capadociei, veche aşezare seldjuikidă; reşedinţă de vilayet situată în Anatolia Centrală, la nord de muntele Erciyas care o străjuieşte, important centru comercial şi turistic, renumit prin pitoresc şi prin vestigii de felurite civilizaţii.

Cu o săptămână înainte de moarte, și-a strîns așternutul și s-a mutat în fața ușii cu geamuri de la etajul întâi. Nu se mai mișca de-acolo, nici la masă, nici la closet. Zi și noapte asculta cu atenția încordată, măcinat de grija ca nu cumva să se ivească vreo imperfecțiune în felul cum este servit padișahul. Orice rugăminte fusese de prisos, nimic nu-l putea clinti din loc. Ca atare, lîngă patul pașei instalat în fața ușii cu geamuri, a fost pus un ibric pentru abluțiune și o oală de noapte. Mîncarea îi era adusă acolo, pe tipsie, de trei ori pe zi.

Într-o dimineată, pe la sfîrșitul săptămîinii, Șükrü Pașa hotări:

— Azi, eu însumi voi duce micul dejun stăpînului nostru...

În mîină cu oala de noapte plină cu murdărie, a bătut ușurel la ușa cu geamuri, a ascultat și, ca și cum ar fi primit ordinul să intre, a pășit înăuntru, zîmbind radios. Călcînd pe virful picioarelor, cu sfială, a cutreierat toate încăperile de la etajul acela, o dată și încă o dată. Apoi a început să plîngă domol. Era ca trezit dintr-un vis. S-a dus și a vărsat în closet oala din mîină. Bolborosea cuvinte de neînțeles. Fiicei sale, Leman Hanîm, venită între timp la el, i-a spus:

— Padișahul a plecat...

Apoi l-a apucat un tremur îngrozitor. Un acces de friguri. L-au luat de braț și l-au condus la patul lui, unde l-au învelit bine, cît mai strîns cu putință. De sub pături, a cerut:

— Dați-mi o chinină...

Iată, acestea i-au fost ultimele cuvinte. Pe la miezul nopții, tremuratul a încetat; au dat pătura la o parte și s-au uitat: cel dintîi dintre farmaciștii imperiului, cel care-l servise personal pe sultanul Abdül Hâmid al II-lea, murise.

Prima oară cînd Leman Hanîm l-a văzut pe Șükrü, prietenul nepotului ei, Muammer, exclamă, ca și cum ar fi avut de unde să știe cum arăta tatăl său în tinerețe:

— A... Dar e leit tata, cînd era tînăr...

În realitate, numai numele, identic, îi prilejuise acest gînd, fapt pentru care a și început să-i spună lui Șükrü

„Paşa” sau „Micul Paşa”. Adevărul este că, dacă acest tinăr scenarist, poet şi prozator n-ar fi purtat numele acela, n-ar prea fi fost ținut la conac. Încă din prima zi, Leman Hanım începuse să-l protejeze, facilitându-i astfel statornicirea în casă. De fapt, cei din conac se aflau cu toții sub protecția lui Leman Hanım și numai datorită ei certurile și conflictele survenite nu duceau la destrămare. Dacă, într-o bună zi, Leman Hanım s-ar fi dat la o parte, acești oameni, care nu aveau nimic comun unul cu altul, n-ar mai fi putut trăi laolaltă. Dar, în același timp, era și greu să se susțină că ar fi fost capabili să se descurce singuri... Leman Hanım le asigura tuturor traiul. Davut Bey își mncase de mult toată averea. Din cînd în cînd, mai răsfoia registre vechi, trimitea ici și colo scrisori, fără însă să ajungă la vreun rezultat. Și chiar de-ar fi avut succes, Davut Bey isprăvea pe loc orice sumă ar fi primit, fără ca cineva să înțeleagă cum de-a reușit performanța asta. Pentru că nu lucra, avocatul Muammer nu dispunea de nici un venit, fie el cît de mic. Dündar Bey era, lucru stabilit, lefter. Pentru că după ce se despărțise de iubitul său nu avusese unde să se ducă, Nesime se aciuisse lîngă Galip Bey, unchiul ei și ginerele lui Leman Hanım. Micul Paşa avea oroare de cuvîntul „bani”. Bețivă, Mürşide Hanım aștepta la mîna maică-si, ca un copil. De altfel nici unul dintre toți aceștia nu avea curiozitatea să cunoască situația financiară a lui Leman Hanım sau cîtă vreme avea să reziste conacul. Circula stăruitor zvonul că epilepticul Galip Bey era singurul care stringea bani în ascuns, că și-a cumpărat, ici și colo, casă, apartamente și că astfel, cînd Leman Hanım va muri, el nu va rămîne pe drumuri. Cît despre Aylâ, pasionată de ceramica ei, se simțea pe deplin liniștită, satisfăcută în orgoliul de a se fi căsătorit cu un nepot de vechi pașale. De aceea nu-și făcea griji pentru viitor, pentru faptul că soțul stătea fără nici o ocupație. „Are o bunică, și bunica lui are destulă avere de la maică-sa”, își zicea ea.

Leman Hanım nu sufla nimănuî o vorbă despre situația „acestei averi“. Într-adevăr, Şükrü Paşa trebuia să fi lăsat în urma lui o bogăție considerabilă, mai cu seamă dacă se ținea cont că prin moartea copiilor de la primele două soții ale lui, Lemana Hanım rămăsese unica moștenitoare și ca atare, această avuție nu se risipise, împărțită între moștenitori. Dar nici fabuloasa comoară a lui Harun al Raşid n-ar fi rezistat ca, de la constituție încoace, să tot iei din ea fără să pui nimica în loc. În plus, marile prefaceri care zguduiseră societatea otomană, lovind din plin starea acestei familii, nu avuseseră nici un efect asupra lui Şükrü Paşa — ca și asupra lui Lemana Hanım, de altfel — și nu-i făcuseră să simtă constrângerea de a se întinde doar atât cât le era plapuma. Totuși, în anii în care, aflat la Kayseri, trăise ca un funcționar de condiție mijlocie, Şükrü Paşa nu se lăsase copleșit de cine știe ce tristețe. Când, părăsindu-și conacele sale din Istanbul, se stabilise la Kayseri, într-o casă din piatră, numai cu parter, atât rațiunea, cât și nervii săi dăduseră dovadă de o mare capacitate de adaptare, de acceptare a urei situații date, ajutat fiind și de educația pe care o primise. Fiul unui imam din Dimekota, devenise repede bogat și la fel de repede se rafinase. Fie din convingerea înrădăcinată că nu luăm cu noi în mormint nimic din avuția lumească, fie dintr-o repulsie vicioasă pentru orice idee de economie, fie dintr-o totală lipsă a simțului prevederii, nu depusese nici cel mai mic efort de a-și reduce cheltuielile prin schimbarea modului de viață; lăsase lucrurile să meargă pe făgașul lor, fără a interveni cu ceva. În acest fel, la întoarcerea sa din Kayseri, regăsind traiul fastuos cu care era obișnuit, se integră numai-decît și se simți bine. În loc să aibă înțelegerea vremurilor noi, se îngropă cu totul în vechile-i amintiri, începuse a trăi ca un orb.

Iar a aștepta de la Lemana Hanım luciditatea pe care el însuși nu fusese în stare s-o aibă, era în van. Surghiunul tatălui, moartea mamei și a celorlalte două soții ale pașei, plus amintirile ciudate din prima ei căsătorie, pe care nici

nu o înțelesese prea bine, Leman Hanım nu le întîmpinase cu seriozitatea capabilă să antreneze o schimbare în comportamentul său de odraslă de pașă răsfățată. La fel ca în copilărie și adolescență, nici după ce i-a murit tatăl și s-a căsătorit a doua oară, nu cedă, pentru nimic în lume, privilegiul de a-i determina pe ceilalți să facă tot ce vroia ea, de a da evenimentelor cursul dorit de ea, chiar dacă se afla în contradicție cu mersul vieții.

Primul ei soț a fost ofițer de elită, din garda saraiului. Purta parcă, din naștere o rană în suflet. Fugea de oameni, avea oroare de a întreprinde ceva; se închidea în odaia lui și, pierdut în gânduri, privea în gol și plîngea. Cu soția era de o duiosie enervantă și deplasată, ca și cum ar fi fost un copil mic. După el, în lumea asta nu putea fi vorba de fericire, omului îi revenea doar să se îngrijească să moară cu o clipă mai devreme. De aceea, încă în prima săptămînă de la căsătorie, își anunță soția că a dat dispoziții să li se pregătească un mormint pentru două persoane. În el aveau să doarmă somnul de veci tinerii căsătoriți. Pe piatra funerară urma să fie scris „Aici repauzează două suflete obosite“. Deși, cînd a auzit de proiect, Leman Hanım nu și-a putut reține lacrimile — ceea ce bucură nespus pe ofițerul de ordonanță cu suflet delicat — constatînd însă că bărbatul ei nu dădea nici cel mai mic semn de interes față de viață și de comportarea normală a unui soț, și-a revenit repede. Într-o bună zi, și-a dat bărbatul pe ușă afară, cu cuvintele: „Să-ți găsești altă nevastă pentru mormîntul pe care-l pregățești!“ Cele petrecute crează o situație greu de rezolvat, dar Leman Hanım nu se sinchisea de nimic. Şükrü Paşa a făcut ce-a făcut și a reușit, fără să tulbure apele, să-și despartă fiica de ofițerul din garda saraiului. Acesta, după cum se povestea apoi, făcea cu sfințenie, în fiecare zi, o vizită la mormîntul pe care-l pregătise pentru sine și fosta lui soție, depunînd acolo flori proaspete...

După ce s-a despărțit de ofițerul de ordonanță, Leman Hanım nutri o vie pasiune pentru hipism. Și-a cumpărat

doi cai de rasă, a angajat și un rindaș și, învățînd echitația, a început să facă zilnic plimbări călare. În timpul unor astfel de plimbări îl cunoscuse pe Davut Bey care, și el, avea pasiunea cailor de rasă și trăia pe-atunci din ultimele reverberații ale unei averi moștenite de la bunic, fost guvernator otoman al Albaniei. Fugise încă de foarte tîrziu la Paris, pentru a lucra cu Junii Turci¹ din Europa; după un scurt răstimp, datorită muncii organizatorice desfășurate, deveni unul dintre fruntașii mișcării; dar, după cum relatează el însuși în grabă de fiecare dată cînd se deschidea acest subiect, văzînd că printre revoluționari există unii care aleargă numai după profit, predase registrele, ținute cu mîna lui, unui camarad, și de-atunci se lăsă în voia unor pasiuni trecătoare. Abia intrat în conacul de la Erenköy, ca ginere, umplu, cu asentimentul soției, vasta grădină cu grajduri. Această pasiune a dus la necesitatea unor schimbări în administrarea conacului. Așa au fost concediați cea mai mare parte a servitorilor — bărbați și femei —, iar banii rezultați din reducerea cheltuielilor au fost utilizați pentru cumpărarea de noi cai.

Iubirea, tandrețea, bunătatea, gingășia arătate de Davut Bey soției sale au depășit orice închipuire. Ceea ce se petrece în toate căsniciile — o anumită răceală intervenită după un an, doi, începutul unei înstrăinări, a unei lipse de interes față de cel de alături, o atenuare a dragostei, lor le-au rămas

¹ Înființată încă de prin anii 1894—1895, organizația clandestină *İttihat ve Terakki (Uniune și Progres)* va dirija rezistența crescîndă față de domnia autocratică a sultanului Abdül Hâmid II, declanșînd, la 24 iulie 1908, revoluția Junilor Turci, cu revendicări liberale, care va culmina, între 24—27 aprilie 1909, cu marșul trupelor de la Salonic asupra Istanbulului, cu demiterea sultanului și instalarea pe tron a fratelui său, Mehmet V, docil față de noul guvern constituit din rîndul revoluționarilor. La scurt timp după preluarea puterii politice, noul guvern al Junilor Turci devine, din patriot și reformator, ultranaționalist și despot; el va iniția o politică de divisiune față de popoarele înglobate în imperiu, ceea ce va duce la o creștere a revoltei acestora și totodată la sîngeroase represalii din partea guvernului turc. În același timp se va accentua și dependența imperiului față de puterile occidentale.

cu totul străine. O clipă măcar nu-și modifică Davut Bey comportarea pe care o avusese față de Leman Hanım în prima zi a căsătoriei lor. Sărutările de dimineață, plimbările în doi, lecturile comune, privirile îndelungi și complice, prinderile de mină, toate, toate durau, mereu cu ardoarea dintii. Mai mult decît atît, fără să țină seama că locuia sub același acoperiș cu soția sa, Davut Bey îi scria, săptămînal, o scrisoare de dragoste, primind răspunsul cu aceeași promptitudine. Atingerea picioarelor pe sub masă, pe furiș, să nu-i vadă servitorii, îmbrățișările în spatele ușilor, disparițiile prelungite prin ungherele îndepărtate ale grădinii ori prin grajduri, dădură loc în conac la comentarii și chiar la zeflemele. Bărbatul avea o pornire nestăvilită pentru amorul în grajduri, drept care soția îl prinsese într-o zi, în grajd, cu o servitoare. Dar n-a dat importanță incidentului. Întîmplarea a fost ștearsă din memorie, doar avea o încredere nezdruincată în soțul ei. Avea certitudinea că este iubită de el nebunește. Dar, cu toate aceste dovezi de dragoste infocată, Leman Hanım nu putea susține că, măcar o zi, și-a înțeles pe deplin soțul, că a pătruns în intimitatea, în sufletul lui. Întotdeauna la Davut Bey era ceva ce-ți lăsa impresia că el privește viața ca pe un spectacol. Era fals, ipocrit, mincinos? Sub aceste aparențe, se ascundea o altă personalitate? Nu, era întotdeauna el însuși, autentic, numai că în structura lui nu exista nici un dram de participare afectivă și sinceritate, obișnuite și apreciate. Probabil că Davut Bey făcea parte dintre cei constituțional străini și față de ei înșiși. Iubea, făcea bine, manifesta interes pentru orice și oricine, dar, în tot acest timp, rămînea ca de piatră. Nimic nu avea puterea să-l impresioneze pînă în străfundurile ființei sale, să-l zguduie, să-l determine să se schimbe. La un moment dat, lui Leman Hanım i-a apărut la sin o umflătură; doctorii opinau că ar fi vorba de cancer și, ca atare, era condamnată. O atmosferă de doliu învălui conacul. Întegrîndu-se în ambianța generală, Davut Bey stătu cufundat în gînduri, cu sprîncenele încruntate și, după ce reflectă

zile de-a rindul, într-o dimineață i se destăinuie soției, ca și când de la el aștepta ea un remediu, o cale de salvare:

— Am găsit! Trebuie să discutăm împreună...

O conduse în biroul său, o așează în fața sa și, după ce își umplu pe îndelete pipa și și-o aprinse, grăi:

— Uite ce m-am gândit eu...

Femeia îl asculta, curioasă.

— Am cugetat, am chibzuit... Cel mai minunat lucru pe care-l avem de făcut...

— Da...

— ...este să instituim un fond destinat cercetărilor pentru combaterea cancerului. De-atitea zile, numai asta mă preocupă. Am expediat scrisori la principalele centre de cercetare a cancerului din întreaga Europă. În funcție de răspunsul lor, ne apucăm imediat de treabă. Pentru început, vom avea nevoie de douăzeci de mii de lire...

Femeia nu-l mai asculta. Se ridicase plingând de la locul ei și părăsise încăperea. N-ar fi fost exclus ca această convorbire s-o determine pe Lemân Hanım să se despartă de soțul ei. Însă, slavă Domnului, s-a dovedit că umflătura de la sân era un abces banal, totul a reintrat în normal, și discuția respectivă a fost dată uitării. Dar Lemân Hanım se gândea încă destul de des la comportarea din acea zi a soțului și nu se putea abține să nu-l întrebe:

— Mai ții minte ce mi-ai spus atunci? Cum de-ai putut să-mi vorbești despre nu știu ce fonduri, despre centre de cercetare, când eu eram atât de distrusă? Sau îți pierduseși mințile?

Zimbînd tandru, Davut Bey își privea soția în adîncul ochilor:

— Tu nu ești în stare să înțelegi prin ce suferințe am trecut eu! Dar, în zilele acelea, a pus stăpînire pe mine dorința pătimașă de a-ți face cunoscut numele în lume. Voiam, în felul acesta, să-ți dau nemurirea. Și continuă: Cred, soțioară dragă, că menirea mea pe pămînt este să repurtez un succes răsunător, care să intereseze întreaga omenire. Trebuie să

Întreprind ceva care să-mi răspîndească numele în cele patru colțuri ale lumii. Să se spună pretutindeni: „Nu, un altul în afară de Davut Bey nu ar fi putut realiza acest lucru...” Ascultă-mă. Cînd eram la Paris, mă gîndisem să inventez țigara fără fum. Fabricile de țigări au prins însă de veste de proiectul meu și, din cauza concurenței dintre ele, au căzut de acord pînă la urmă să-mi zădărnicească strădaniile. M-am lansat și în probleme epuizante, ca, de pildă, să determin viețuitoarele din mări să trăiască în atmosferă și pe cele din atmosferă să trăiască în mări. Asta însă necesita un mare capital. Cînd am înțeles că banii de care dispuneam nu-mi erau de ajuns, m-am văzut nevoit să-mi abandonez la jumătate de drum activitatea, n-am avut de ales. În mine sălășluiesc sute de asemenea proiecte... Într-o zi, ai să vezi că le voi realiza, unul cite unul...

La început, vorbele lui, care puteau trece drept aiurelele unui nebun, au descumpănit-o pe Leman Hanım, dar, cu vremea, femeia s-a obișnuit, ba, mergînd și mai departe, a ajuns chiar la convingerea că soțul îi e un geniu.

Pe vremea cînd a venit pe lume Mürşide, primul lor copil, Davut Bey era cu totul absorbit de credința că, urmînd drumul corăbiei argonauților, va putea da de locul unde se află lîna de aur și, astfel încă o poveste din antichitate va fi readusă în patrimoniul realului.

— Voi deveni un nou Schliemann, spunea el. Pe ce se baza Schliemann, cînd a venit la Çanakkale? Doar pe o legendă, atîta tot. Dar a crezut cu ferveare în adevărul legendei și pentru că a crezut, a cunoscut succesul. În timp ce făcea săpături în pămînturile Troiei, recita versuri din *Iliada*. Deși eu nu dispun, astăzi, de o carte cu detalii, ca el, totuși, cine reflectează profund asupra legendei corăbiei argonauților, cine pătrunde cum trebuie legenda aceea, are multe lucruri de învățat. Ah, dacă Homer ar fi descris peripețiile prin care au trecut argonauții, ce mult ar fi ușurată, astăzi, misiunea mea!... Știi ce-am să fac? Am să pun să mi se construiască o corabie, care să semene întru totul cu a argo-

nauților. Firește, într-o treabă ca asta, trebuie să-ți pui mintea la contribuție, să-ți declanșezi întreaga capacitate de imaginație. Cu această corabie, voi trece prin strimtoarea Dardanele, prin marea Marmara și Bosfor și, iată, așa am să știu ce drum trebuie să urmeze corabia, pe mările astea. Odată aflat drumul, înseamnă că succesul e pe-aproape. Corabia argonauților ne va duce drept acolo unde se află lina de aur.

După aceste cuvinte lămuritoare, Davut Bey s-a închis în biroul său, nu mai înainte de a fi agățat pe ușă inscripția: „Centrul de cercetare a «Corăbiei Argonauților»“. A lucrat zile și zile, aplecat asupra hărților și a cărților. A scris sute de scrisori în toată lumea, către savanții și institutele de cercetare din marile orașe ale Europei. Răspunsurile primite le clasifică și le așează în dosare. Între timp, în casă se prăpășiseră o sumă de oameni. În majoritatea lor pescari sau marinari, ei au fost instalați în odăile de la parter; pe masa mare din sala pavată cu dale de piatră, s-a întins o hartă imensă. Pe ea trona, lungă de o jumătate de metru, macheta corăbiei argonauților. După micul dejun, pînă la prînz, Davut Bey dădea explicații asupra călătoriei pe care urmau s-o facă, le vorbea despre dificultățile pe care le vor întîmpina în timpul călătoriei. Cum venea amiaza, acestor bărbați complet năucii, care nu pricepuseră o iotă din ceea ce auziseră, li se dădea vin din belșug. În acest scop, Davut Bey poruncise să se cumpere douăsprezece ulcioare mari. Așa începea capitolul „băutului“. Davut Bey bea laolaltă cu ei.

— Pe drum, vom bea vin după pofta inimii, îi asigura el. Totul, totul se va petrece întocmai ca în legendă.

Lecțiile de după-masă se întrerupeau de cele mai multe ori la jumătate, din cauza băuturii. Toți călătorii corăbiei argonauților, în frunte cu profesorul, care nu rămînea cu nimic mai prejos, cădeau pradă somnului cu sforăituri. Spre seară, cite un marinari care, ca să-și astîmpere setea arzătoare, se crampona de un nou ulcior, îi trezea și pe ceilalți. Abia

de-acum încolo se încingea, la parterul conacului, adevărata benchetuială.

— Tu să nu-ți faci griji, Davut Bey al nostru, ziceau oamenii. Dacă tu vrei, mergem, nu în Marea Neagră, te urmăm în larg, la ocean, mergem pînă în America, zău așa...

— Noi nu la ocean avem treabă, copii, îi tempera adesea Davut Bey, ci în Marea Neagră. Să nu care cumva să uitați asta.

Unul dintre călătorii corăbiei argonauților era un pescar grec din Kalamış¹; în fiecare zi, dovedea, singur, cîte un ulcior de vin și sporovăia întruna:

— Mie puțin îmi pasă de bani... Eu să am vinul meu și-un bey bun la suflet, fin și cu vorba blindă, asta mie mi-ajunge. Pe unde n-am colindat eu! Am fost în Italia, am fost și în Spania, în Anglia, Suedia... Și cu ce m-am ales? Cu nimic. Azi n-am cinci parale... Dar sînt sănătos tun, sînt în stare să sorb două ulcioare cu vin... Asta mi-ajunge. Am vînturat lumea asta largă, de la un capăt la altul, da om așa de bun ca al nostru n-am mai văzut. Un adevărat domn, un bărbat fin. Și cu mintea doldora... Mă topesc după oameni dintr-ăștia...

— Da-i un pic cam trăsnit, își dădea părerea un altul.

— Și ce dacă-i aiurit? se infuria pescarul grec. Ce te privește pe tine, mă? Ce mare scofală ai avut tu pînă azi de la oamenii cu mintea întreagă? Așa-zișii oameni cu mintea întreagă se gîndesc numai la ei, mănîncă și beau numai ei, altora nu le dau nimic. Așa e Davut Bey, mă? Datorită lui trăim noi, aici, o viață atît de dulce.

— Dacă ne spune „Hai să pornim la drum!“ noi o să mergem? întrebau ceilalți.

— Bineînțeles c-o să mergem, le răspundea pescarul grec. Să vă zic eu ceva? Povești de-alde astea-s numai palavre. Fațadă, atît. Davut Bey al nostru-i căutător de aur. Voi nu

¹ Probabil vechiul port Eutropios, Kalamış este o suburbie a Istanbulului, pe malul asiatic al Mării Marmara, în micul golf Kalamış, la vărsarea lui *Kurbağalı Dere* (Rîul cu Broaște).

știți. În America-s mulți dintr-ăștia. Se duc să caute aur hăt, pînă în măruntaiele iadului. Dacă găsesc ori ba, asta-i altă socoteală. E-un fel de patimă, pricepeți?

— Dac-o să găsim aur o să ne dea și nouă?

— Ce să faci tu cu aurul, mă? Lasă-l pe el să-l găsească, nouă să ne dea să bem și să mîncăm... E mai bine așa.

Într-o dimineată, înainte de a coborî la obișnuitele sale lecții, Davut Bey și-a invitat soția să stea de vorbă.

— Pe-aici n-a mai rămas nimic de făcut în vederea realizării proiectului meu. A sosit momentul să găsesc banii trebuitori. Primul lucru ce-mi incumbă va fi să comand pentru corăbierii mei o îmbrăcăminte adecvată, după care vom trece la construirea corăbiei. Pentru asta să-mi dai un avans de cincisprezece mii de lire.

Femeia își pierdu răbdarea. Pentru prima oară își înfruntă soțul:

— Te implor, Davut Bey, nu nouă ne revine să alergăm după descoperiri. Noi sîntem o familie de aristocrați. Dacă oamenii de la parter au nevoie de ceva, să-i ajutăm. N-am nimic contra. Să mănince, să bea, să stea aici. Mai mult decît atît, dacă trebuie, găsește-le un căpitan, pune-l în fruntea lor, să-i conducă oriunde, să pornească în larg... Dar ca să pleci tu e imposibil. Uite, fata noastră crește. Cine să se ocupe de educația ei spirituală, dacă nu tu?

Gîndind așa, Leman Hanîm era sinceră. Dar mai exista și un alt motiv care o determina să se comporte astfel: nu se afla în situația de a da cincisprezece mii de lire. Ca să facă față cheltuielilor curente ale conacului, pierdea una cîte una casele și vilele moștenite. La ideea că ar putea surveni o modificare deosebită, care să le zdruncine modul de trai, avea o frică teribilă. În conacul lui Şükrü Paşa nu se cuvenea să se cheltuiască banii cu măsură, ca în casele cămătarilor zgirciți sau ale parvenitilor, îmbogățiți prin negoțul în băcănii. Deși fusese concediată o mare parte din servitorime și roabe, totuși în cursul general al vieții nu intervenise o schimbare radicală față de altădată. Cinci-

sprezece mii de lire ar fi putut provoca însă o asemenea spărtură în buget, încît Leman Hanım ar fi fost expusă la primejdia de a ajunge în gura lumii din Istanbul. „Ia te uită la fiica lui Şükrü Paşa! — s-ar fi spus. I-a fost dat să apuce şi zilele astea!“ Trebuia făcut totul ca să împiedice așa ceva.

— Bine, dar cum rămîn eu faţă de oamenii mei? o întrebă. La asta ai chibzuit? Unde să trimit acum pe toţi aceşti vajnici marinari, pe care i-am instruit pentru călătorie? Nu mă aflu eu în culpă, atît în faţa istoriei, cît şi în faţa lor?

Leman Hanım i-a replicat că, în privinţa culpei faţă de istorie, ea nu se poate amesteca, dar culpa în faţa marinarilor de la parter o va lua în întregime asupra sa; şi chiar în dimineea aceea a coborît ea la lecţie, în locul soţului său.

— De astăzi, chiar din acest moment, vă puteţi întoarce pe la casele dumneavoastră. Nu uitaţi ce-aţi învăţat, fiţi gata să veniţi la prima chemare. Pentru ultimele pregătiri în vederea călătoriei, Davut Bey va pleca din Istanbul.

Spunîndu-le așa, le-a împărţit tuturor bani din destul. Pescarul grec, beţivanul, a întrebat-o pe doamnă dacă i s-ar da încuviinţarea să ia cu el şi două ulcioare cu vin. Şi cum a primit învoirea, s-a şi încărcat cu vinul şi a ieşit în grădină.

— Noi o să ne întoarcem. Trăiască Davut Bey! a strigat el.

Ceilalţi, toţi deodată, i-au ţinut isonul:

— Trăiască Davut Bey!

Şi astfel, după mica manifestaţie din grădină, a fost biruită şi această dificultate, Davut Bey a rămas să înfrunte singur responsabilitatea sa faţă de istorie. Bietul de el nu s-a zbuciumat puţin din pricina asta. Cîteva zile n-a ieşit din birou, acolo a mîncat, acolo şi-a fumat pipa şi a cugetat. Apoi, depunînd dosarele „Centrului de cercetare pentru «Corabia Argonauţilor»“ într-o ladă, a ferecat-o, a sigilat-o, iar pe ea a scris: „Se va deschide peste cincizeci de ani“.

De-acum, îl aştepta o nouă îndatorire, aceea de a-şi educa fiica. În cea mai mare grabă, Davut Bey şi-a scos

dintr-un dulap o vioară veche. Odinioară cîntase la vioară; la Paris luase, pentru scurt timp, lecții cu un bun profesor. Conformîndu-se preceptului „muzica e hrana sufletului“, considera că primul lucru ce se cerea făcut era să îmbibe auzul fiicei sale cu melodii dulci, ca astfel să-i inoculeze virtutea și sublimul. Mürşide, care mai apoi a devenit o bețivancă înveterată, se trezea regulat, în primele luni de viață, în sunetul viorii, mai cu seamă în melodia serenadei lui Toselli. În educarea ei spirituală, Davut Bey nu s-a limitat numai la vioară; i-a dat fiicei sale Mürşide și lecții de desen, a pus-o să recite versuri, a început s-o învețe franțuzește. Pe scurt, totul mergea ca la carte. Dar copila, beneficiara acestei educații exemplare, în loc să devină un spirit ales, se făcea, din zi în zi, tot mai rea, mai certăreată, mai nerușinată. Din senin, începea să se rotească bezmetic, scoțînd niște sunete îngrozitoare și, cu grimase la fel de înspăimîntătoare, se năpustea asupra oricui se nimerea. Într-o zi, cînd Leman Hanım deschise ușa odăii în care Davut Bey și Mürşide stătuseră închiși cu ceasurile, își surprinse fata și soțul într-o postură de neînchipuit: înfășurat într-un cearșaf, Davut Bey avea pe față o mască de hîrtie colorată, iar pe cap, o coroană din ramuri și frunze, în timp ce Mürşide, pe jumătate goală, trona pe niște bucăți de lemne, în mijlocul încăperii.

Cînd Leman Hanım păși înăuntru, tatăl tocmai executa un dans sălbatec în jurul fetei, în ritmul unei melodii ciudate pe care o cînta el însuși. Cum dădu cu ochii de soția sa, rămase cu totul descumpănit, incapabil să spună ceva.

— Ce-i asta? întrebă femeia, uluită.

Scoțîndu-și coroana de pe cap, Davut Bey răspunse, cu o voce răgușită:

— O învățăm felul de viață al societăților primitive.

— Rușine!

Ar mai fi avut încă multe de spus Leman Hanım, dar se abținuse, nu voia să-și admonesteze soțul de față cu Mürşide. Numaidecît își apucă fata de mină, o dădu jos

de pe grămada de lemne și o scoase afară, trăgînd-o după ea. „Davut Bey e nebun de-a binelea, își zise. Nu știam că are asemenea năravuri.“

Din ziua aceea, Leman Hanım n-a mai lăsat educația fetei pe seama lui Davut Bey, o luă asupra-și. Avea s-o crească pe Mürşide conform tradițiilor neamului nobil din care se trăgea. Grație tatălui ei, această fată era pe punctul de a se confunda cu descendeinței crescuți după moda nouă. Leman Hanım chibzui că ar fi profitabil să purceadă chiar de la sursa erorii și, în consecință, începu să aplice un program riguros. De dimineață și pînă seara, îi dădea lui Mürşide cunoștințe privitoare la familie: cum a ajuns Şükrü Paşa la sarai, cum l-a văzut pentru prima oară pe sultan, cum a devenit paşă, cînd s-a căsătorit, cum se numeau ceilalți copii ai lui, viața lor, moartea lor... Unde sînt situate conacurile, vilele și casele de agrement de pe malul mării, care au fost vîndute, care mai există încă, plecarea la Kayseri a pașei, revenirea sa la Istanbul, așteptarea, ani de zile, a vizitei padişahului, apartamentul rezervat anume pentru padişah, mobilarea lui... Rigurosul program nu întîrzie să dea roade: Mürşide slăbise un pic, în schimb renunțase la obrăznicile și la arțagul ei de altădată. Încă o copilă, începu să se comporte ca o femeie matură. Nu mai vorbea cu oricine, avea oroare de oameni, disprețuia servitorimea, privea de sus pe cei cu care discuta, pe scurt, manifesta un dispreț suveran față de orice și oricine. Memorase, cuvînt cu cuvînt, tot ce o învățase Leman Hanım, cunoștea pînă și cel mai neînsemnat obiect din conac, cu propria lui istorie. Întreba, de pildă: „Oare cum vom reuși să completăm vechile truse de tacîmuri comandate de bunicul meu, paşa, din Italia?“ Iar către servitori: „Să nu vă mai prind că mai deschideți vreodată dulapul ăsta! În el sînt prosoapele sultanului!“

Slăbiciunea mamei pentru vremurile apuse, pasiunea ei pentru traiul fastuos se convertise, la fiică, în zgîrcenie, într-o necumpătată lăcomie pentru bunuri materiale. Ca o bătrînă supraveghetoare a slujnicilor, colinda toată ziua

prin încăperile conacului, cu cheile în mână, și cerceta cu luare aminte dacă fiecare lucru era sau nu la locul lui. Dacă nu găsea o față de masă sau o farfurioară de la o ceașcă de cafea, convoca pe toți servitorii casei, le scotocea hainele, boccelele, gențile și dulapurile și îi amenința cu poliția. Până la urmă, descoperea fața de masă sau farfurioara exact acolo unde o căutase întâia oară, fără s-o fi observat. Dar Mürşide nu se tulbura deloc. Le striga și atunci:

— Afară, hoților! Să vă stea în git pîinea pe care-o mîncați degeaba!

Lui Davut Bey nu-i convenea deloc modul în care-i era educată fiica, dar nici nu-și făcea sînge rău pentru atîta lucru. Purcuse neîntirziat în căutarea unei alte indeletniciri.

Și iată, în aceste zile avu loc sosirea lui Dündar Bey în conacul de la Erenköy. Se întîlniră în Babiâli¹ și se îmbrățișară. Davut Bey lăcrimă atunci, poate, pentru prima oară. Propriu-zis nu plînsese, i se închețosaseră doar ochii și, din pricina asta, un timp nu putu privi chipul prietenului său; își întorsese capul către una din vitrinele librăriilor, rămînînd așa un timp.

— Bine c-ai reușit să mă recunoști după atîta vreme, grăi Dündar Bey. Uite, părul mi-a albit de tot, m-am gheboșat, am îmbătrînit. Sufletul însă mi-e ca la nouăsprezece ani. Dar tu? Tu cum o duci? Întoarce-ți fața spre mine, să te văd. Aha! Așa... Bravo, măi! Nu te-ai schimbat deloc. Te-ai îngreșat un pic și-atît. Ești la fel de chipeș ca altădată.

Davut Bey îl luă de braț. Au intrat împreună în cafeneaua „Meserret“², fără să-și vorbească, s-au așezat acolo și au băut împreună cîte un ceai.

— Îmi aduc aminte, de parc-ar fi azi, începu Dündar Bey. În zilele premergătoare fugii tale în Europa, tot aici

¹ Înalta (Sublima) Poartă. Monumental edificiu din marmură sculptată, situat în vechiul Stambul (la sudul Cornului de Aur). Pînă în anul 1923, aici erau concentrate principalele ministere ale Imperiului Otoman.

² „Bucuria“.

ne-am întâlnit într-o dimineață, pentru ultima oară. Erai voiața întruchipată. Toată speranța camarazilor de luptă în tine era.

Tăcu. N-avea de unde să știe cum se cădea să vorbească. De continua așa cum începuse, s-ar fi putut să-l supere pe Davut Bey. Deloc exclus. Acele zile revoluționare petrecute cândva rămăseseră acum cu mult în urmă și nu era drept să-i ceri cuiva socoteală pentru trecut.

— Acum ce faci? îl întreabă Dündar Bey.

Davut Bey îi povestește pe scurt ce i se întâmplase. La sfârșit, adăugă:

— Oamenii noștri n-au atins încă, pare-se, nivelul necesar pentru a face politică. Și știi de ce? Pentru că nici unul dintre noi nu posedă nici forța, nici educația să se dedice unei noi descoperiri, să creeze ceva cu adevărat nou. Ce e politica? O invenție în planul conștiinței sociale. Crearea unui țel pentru a cărui realizare să fie antrenate mulțimile pe o durată de cel puțin o sută de ani. Pe când noi, care ne tot învîrtim pe urmele unor vechi descoperiri și a unor țeluri deja create, ne rezumăm, până la urmă, după atîta zarvă, la apărarea propriilor noastre profituri. Nu sîntem capabili să înțelegem deloc idealismul, esența lui. Iată ceea ce m-a mîhnit pe mine la Paris. Revoluția Franceză a fost într-adevăr o descoperire, ceva cu totul nou. Noi, însă, ne-am ridicat ca să profităm de pe urma acelei descoperiri, să profităm chiar la modul vulgar, în sensul de a ne umple una cîte una pungile proprii. Înțelegi? Aici e punctul nevralgic. Fiindcă politica nu e identificabilă cu profitul.

— E-adevărat, recunoștea Dündar Bey, ai noștri au făcut din politică un instrument al propriilor lor interese. În loc să se zbată în folosul poporului...

— Nu, îl întrerupsese Davut Bey, te înșeli, prietene... Politica nu este nici în folosul poporului. Nici individul luat în parte și nici societatea luată global nu au dreptul să profite de pe urma ei. Politica e destinul aglomerărilor umane.

Din cînd în cînd, acest destin încapă pe mîna unor genii care, prin suprimarea unor situații insuportabile în momentul respectiv, inoculează oamenilor speranța într-o existență nouă. Politica e frumoasă dacă se face nu pentru ceva anume, ci pentru ea însăși, pentru politică. Disraeli a avut în vedere națiunea engleză? Da de unde, prietene... Analizînd societatea, noi săvîrșim erori pentru că avem în vedere durate foarte scurte. Politica nu poate fi utilă sau inutilă, ea e numai genială, atît...

La aceste cuvinte, Dündar Bey surise:

— Te găsesc cam deziluzionat. De altfel, știam că așa vei fi. Și o știam încă de foarte multă vreme. Și faptul că, la Paris, te-ai dezis de toate idealurile și te-ai lăsat pradă unor pasiuni de cu totul altă natură proba același lucru. La drept vorbind, pe-atunci n-am izbutit să nu fiu supărat pe tine. Dacă mi-ai fi ieșit în cale, nu te-aș fi salutat. Căci a trăda nu înseamnă numai a trece de partea opusă. Și a abandona o cauză și a fugi este tot o trădare. Dar atîtea s-au abătut mai apoi peste capul meu, încît supărarea pe tine s-a atenuat pînă cînd, într-o zi, m-am trezit că din ea n-a mai rămas nimic. Aveam sub ochi propria mea situație și mă întrebam: „Tu ce-ai realizat, Dündar? Dacă n-ai făcut nimic, a cui e vina?” Deci nici idealismul nu face două parale. Azi ne aflăm, amîndoi, aproximativ în aceeași situație. Amîndoi sîntem decepționați și amîndoi sîntem nemulțumiți de mediul în care trăim. Dar nu trebuie uitat că între noi e o mare deosebire: tu spui că politica e în general ceva care nu servește la nimic, pe cînd eu găsesc dăunător ceea ce au făcut politicienii pe care noi i-am văzut și i-am cunoscut. Eu susțin că putea fi mai bine. Da, cei din „Uniune și Progres” au dus țara de ripă, dar...

Davut Bey îl întrerupse:

— Lumea trăiește în epoca științei. Și ce e știința? E ceva util? Nu, dragul meu. Magistrala știință a astronomiei din secolul al XVII-lea nu a adus nici un bine omenirii. Ce zadarnic e a nădăjdui ca arheologia să aducă un profit! Dar

fără astronomie și arheologie, umanitatea ar fi teribil de mizeră.

— Nu înțeleg, vrei să consideri politica o podoabă...

— O podoabă, da, însă cu condiția ca afirmația să nu conțină nici o nuanță depreciativă. În măsura în care și astronomia și arheologia sînt o podoabă, este și ea.

— Și e o treabă la care trudesc aristocrații, îi completează cuvintele, rîzînd, Dündar Bey.

— Da, aristocrații... numai că nu trebuie să atribui acestei afirmații un sens discriminator, să faci din ea un factor de dezbinare. Eu cred că vor veni zilele în care toți oamenii vor fi aristocrați, în care toți vor urmări idealuri sublime.

— Înlauntrul ființei tale, ai rămas același idealist inco-rigibil.

— Dar tu? Cu tine nu-i la fel?

Celălalt își cumpăni bine răspunsul înainte de a vorbi:

— Eu sînt mai realist decît tine, dar poate că sînt și mai lipsit de speranță decît tine, căci îmi repugnă idealuri ca ale tale. Ele sînt măștile sub care ne ascundem, măști de sub care noi rînjim hidos... Nu-mi lua în nume de rău spusese. Eu îți cunosc inima, sînt încredințat că ești un om pe de-a-ntregul curat, dar nu pot să nu susțin că etalarea unor idealuri ale căror căi de realizare rămîn în nebulos este o ipocrizie, o fugă. Și eu am plonjat în viltoarea evenimentelor, am fost exilat, n-am fost scutit nici de condamnarea la pedeapsa capitală, și în toți acești ani o zi măcar n-am cunoscut ce-i tihna. Și totuși, privind în urmă, la tot ce-am trăit, tot nu mă gîndesc să mă dau la o parte... Există unele lipsuri, e necesar ca ele să fie corectate. Eu, azi, sînt preocupat de lucruri pe care le pot face azi.

— Încă și-acum?!

Celălalt rise:

— Ai dreptate, am îmbătrînit de-acuma... Mi-a trecut timpul. Prezentul nu-mi mai aparține. Azi au apărut oameni noi, să ne mărginim a ne uita la ei. Țin însă să mărturisesc că eu cred în utilitatea de a povesti tinerilor, celor de

azi, ceea ce am văzut și am trăit noi. Am convingerea că înțelegindu-l mai bine pe „ieri“, îl vor face pe „azi“ mai bine. Poate că-i o speranță deșartă, dar, ce să-i faci!

S-au ridicat, s-au urcat în vapor, au trecut pe malul de vizavi și, aproape fără să-și vorbească, au ajuns la Erenköy. De-atunci, Dündar Bey s-a stabilit definitiv la conac, unde i s-a pus la dispoziție una din încăperile de la primul etaj.

Modul în care Leman Hanım l-a întâmpinat pe Dündar Bey a fost de o eleganță desăvârșită. Numele lui nu-i era deloc străin. Îl auzise pe soțul ei pomenindu-l adesea.

— Acum ne-am întregit familia. Nu mai lipsește nimeni, a spus ea.

Încă din seara aceea a început să polemizeze cu Dündar Bey. Când acesta manifestă oroare față de Abdül Hâmid,¹ ea îl apostrofă, punându-l într-o situație dificilă:

— Cu ce-au fost mai breji constituționaliștii dumitale?!

Dacă trecuseră două zile de atunci și Mürşide, într-o seară, a comis o gafă îngrozitoare, care i-a mîhnit, deopotrivă, pe amîndoi părinții.

— Dumneavoastră n-aveți alte haine în afară de astea, pe care le purtați? îl întreabă ea pe Dündar Bey.

— Nu, îi răspunse acesta calm.

— Aveți casă, lucruri?

— N-am nici casă, nici lucruri, fetița mea.

— Atunci dumneavoastră sînteți un om sărac, conchise ea cu buzele strînse.

— Da, fetița mea, sînt sărac.

Deprinși cu felul ei de a vorbi, atît Davut Bey cit și Le-

¹ Supranumit și *Kanli Sultan* (*Sultanul Sîngeros*), datorită actelor sale sanguinare, Abdül Hâmid II a reprezentat, în lunga sa domnie (1876—1909), chintesența reacțiunii, principalul obstacol în calea democratizării și modernizării statului, spre care aspira burghezia turcă în ascensiune. Triumful revoluției Junilor Turci prin marșul trupelor de la Salonic la Istanbul (*Hareket Ordusu*, Armata acțiunii) a dus la abdicarea forțată a sultanului, care a murit în anul 1918, la Istanbul, în saraiul de la Beylerbey.

man Hanım nu dăduseră atenție spuselor ei, mai ales că Dündar Bey îi răspundea afabil. Dar conversația nu se încheie aici. Pe neașteptate, Mürşide continuă:

— Săracii n-au ce căuta la masa asta! Locul dumitale e în sala de jos!

Atunci, Davut Bey săvârși ceva ce nu făcuse în viața lui: îi dădu fetei o palmă zdravănă peste obraz. Leman Hanım rămase înmărmurită, atât de ieșirea lui Mürşide, cât și de reacția soțului. Nu știa ce să facă. În ceea ce o privea pe Mürşide, chipul ei, și așa urit, se slufise cu totul; ochii îi străluceau înfiorător. După ce îi sfredeli cu privirea pe părinți și pe Dündar Bey, apucă fața de masă și o trase în jos cu toată puterea. Farfuriile și paharele s-au rostogolit pe covor alandala, mâncărurile, apa și rachiul s-au răsturnat pe hainele comensilor, și fata ieși din odaie în goană. În timp ce-și ștergeau vestmintele, Dündar Bey i se adresă lui Leman Hanım:

— Îmi cer scuze. Eu am fost cauza.

Davut Bey se învălui numaidecît în obișnuita-i blindețe, uitîndu-se drăgăstos la soția sa. În privire i se citea și o doză de curiozitate. Și, într-adevăr, merita să fii curios, să vezi cum va reacționa Leman Hanım, atât de atașată de tradițiile familiei, de noblețe și, totodată, de fiica ei.

— Pune masa! îi porunci ea servitoarei.

Și se apucă ea însăși să-i ajute. Pe-atunci era însărcinată cu cel de-al doilea copil, Pakize. Cînd masa era din nou aranjată și tustrei se așezară iarăși în jurul ei, femeia i se adresă lui Dündar Bey:

— Și eu vă cer scuze. Începu să mănînce și să bea rachiul, motivînd: De cîtă vreme n-am mai pus alcool în gură!

Spre sfîrșitul mesei, îl avertiză pe Dündar Bey:

— Dacă în casa asta ceva nu vă este pe plac, să nu vă așteptați să intervin eu. Să vă luați singuri măsurile necesare...

În noaptea aceea, înainte de culcare, nu mai trecu pe la fată, după obicei.

Întimplarea a schimbat-o cu totul pe Mürşide; de-atunci, a văzut în orîcine un duşman propriu. Şi îndeosebi după venirea pe lume a lui Pakize, sălbăticirea ei a luat proporţii nebănuite. A rămas îngropată în poveştile familiei, o fată lipsită de noroc, de dragoste. În plus, şi interesul celor din casă faţă de ea a scăzut din zi în zi. Pakize concentra toată grija şi afecţiunea din jur. În felul acesta, Mürşide a dobîndit înainte de vreme caracterul unei fete bătrîne, nervoase veşnic pusă pe hartă, sîcilitoare şi suspicioasă care nu ştia altceva în afara legendelor despre familie învăţate de la mamă şi care nici nu concepea să pună piciorul dincolo de conac. Părea că singurul lucru care îi făcea realmente bine era să se certe cînd avea chef, iar cînd primea riposta cuvenită nu se prea prăpădea cu firea.

Patima ei pentru băutură a fost declanşată de o stare de spirit specială. Într-o zi, a venit la conac un nepot de văr de-al lui Leman Hanım, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile. Mama şi fiica se bucurau nespuse de venirea lui, dispuse să-l sărbătorească, căci o asemenea vizită însemna, pentru conacul de la Erenköy, rarisimul prilej de a readuce la viaţă poveşti de mult uitate. Cea mai avantajată era Mürşide: găsise, în sfîrşit, pe cineva căruia să-i istorisească pe îndelete, savurînd, minunile auzite de la maică-sa. Astfel, la o întrebare cu totul banală a musafirului, mai întîi Leman Hanım şi, după ea, şi Mürşide, se porniră să redeştepte, fără nici o omisiune, un întreg lanţ de evenimente desfăşurate pe întinderea a două generaţii. Era spre seară; după cafea, la iniţiativa lui Leman Hanım, se adusese bere. Stăpîna casei, dîndu-şi seama că depănarea atîtor poveşti avea să ia destul timp, avusese grijă să creeze o ambianţă prielnică, în care musafirul să se simtă cît mai bine, să devină un ascultător cît mai docil. Sticlele de bere se goleau una după alta. Astfel, pentru că evocările urmau cu stricteţe ordinea cronologică, s-a reuşit să se ajungă cu istorisirea abia la cea de-a doua căsătorie a lui Şükrü Paşa. Or, mai exista încă o grămadă de evenimente de resuscitat. Spre

cină, cînd casa se populase, tînărul izbuti, în sfîrșit, cu mare dificultate, să se elibereze. Noaptea, în odaia spațioasă ce-i fusese hărăzită, avu coșmaruri și țipă prin somn tare de tot, nu numai pentru că își schimbase locul de dormit, ci mai ales sub influența apăsătoare a poveștilor ascultate cu complicitatea berei.

Singura, din conacul vast, care-i auzise țipetele, a fost Mîrșide. Cufundată într-un somn adînc în prima parte a nopții, datorită voteaî pe care o băuse într-ascuns după bere, fata se trezise brusc în zgomotele acelea înăbușite, dîndu-și imediat seama că proveneau din încăperea unde fusese găzduit musafirul. Fără să se mai gîndească că e plină noapte, a țîșnit numaidecît din pat și, călcînd în virful picioarelor prin coridoarele întunecoase, s-a dus la odaia în care îi dormea ruda. Deschise ușa. Înăuntru era beznă. Cu mintea încețoșată de băutură, nu-și mai amintea în ce parte se află patul. „Mă iau după voce și-l găsesc!“ își zise ea, dar, tocmai atunci se întimplă ca tînărul să tacă. Pipăind pereții, începu să caute pe bijbiite patul. Îl găsi. Nu știa ce să facă. De ce venise acolo? Dacă pentru a-i da ajutor, ar fi trebuit să bată la ușă și, cînd a intrat, să aprindă lumina și să-l trezească. Dar cum nu făcuse nimic din toate astea, care i-au fost de fapt intențiile? Mîrșide se eschivase să găsească o explicație. Ca o somnambulă care se deplasează inconștient, cum a găsit patul, a și tras plapuma la o parte și s-a strecurat iute lingă musafir. Pe semne că atunci tînărul a început iar să viseze urit, căci oftă, se vaită și deodată strigă:
— Ajutor!

Mîrșide se afla într-o situație de-a dreptul delicată. Dumnezeu știe ce avea să urmeze după țipetele: „Ajutor!“ „Salvați-mă!“ Dacă cineva auzea și se apuca să intre în odaie?! Nu teama de a fi prinsă în acest pat o preocupa acuma pe Mîrșide, ci ideea că s-ar fi putut interpreta că bărbatul a cerut ajutor pentru a scăpa de ea. Cu spaima asta își întinse mîna și îi astupă gura. După ce s-a zbătut de vreo două-trei ori, musafirul deschise ochii; o vreme, prin intu-

neric, nu s-a putut dumeri ce se întâmplă. Dar, de bucurie că a scăpat de coșmaruri prin intervenția misterioasă a unei femei, sărută ca și cum ar fi mușcat mina ce-i închidea gura. Încă nu-și dăduse seama pe cine ținea în brațe, își inchipuisese că-i vorba de o servitoare.

— Nu mai striga! îi șopti Mürşide. Mai ți-e rău?

— Mi-a trecut, răspunse tinărul, recunoscînd-o pe Mürşide după voce.

La drept vorbind, cînd pricepuse că femeia de lingă el nu e una dintre servitoare, ci Mürşide, nu se prea simțise la largul lui. Își aminti de felul cum decursese seara, de faptul că Leman Hanım abandonase repede povestitul, lăsîndu-o pe Mürşide să continue, de avalanșa de bere, de ametele și de tot cortegiul de neplăceri prin care trecuse. Ținea în brațele sale o fată urîță... Dar în odaie era întuneric și aceste gânduri ale tinărului bărbat își luară zborul la iuteală, ca ultimele rămășițe ale coșmarului de care abia se eliberase. Nimic nu-i mai putea atenua bucuria de a se fi trezit, pe neașteptate, cu o femeie în brațe. „Oricum, în pat, și mai cu seamă pe întuneric, nu e nici o diferență între o femeie urîță și una frumoasă“, își făcu el curaj, reușind să se ambaleză, ca și cum s-ar fi culcat cu frumoasa lumii. De altfel fusese și serios impulsionat în acest sens. Trupul, mai ales sinul lui Mürşide era tare, pietros. Se confirma adevărul incontestabil că atîtea femei considerate urite poartă ascunse comori nesperate. În plus, în pat, Mürşide nu mai era tîlța irascibilă, ursuză, grosolană; părea că, dimpreună cu frumusețile tainice ale trupului ei, începuseră să se reverse, dintr-o latură neștiută a sufletului, elanuri, dăruire, iubire. Păcea dragoste cu disperare, absorbită ca de o chestiune pe viață și pe moarte, ca o provocare aruncată tuturor femeilor, tuturor fetelor, întregii lumi. Tinărul oaspete a înțeles că asta provenea din străduința ei de a fi mai presus decît oricine, dar își inchipui că atîta zbatere plină de neliniște era ceva cu totul ieșit din comun și încercă chiar un simțămînt de compasiune față de femeia de lingă el. Numai că

atunci cînd gîndea așa, amorul se încheiase. Înălțuindu-și gîtul cu brațele, Mürşide îl întrebă:

— Mă iubești?

Întins pe spate, tînărul gîflia.

— Firește.

— Și eu te iubesc. Dacă nu te-aș fi iubit, aș fi venit în patul tău?

Bărbatul rămase tăcut.

Mürşide nu avea de gînd să părăsească imediat încăperea. Voia să i se mai destăinuiască bărbatului, cu care devenise dintr-o dată intimă, să-i spună tot ce-i vine prin minte, și mai presus de orice, voia să-i vorbească deschis, trecînd peste toate opreliștile. Era un lucru care o preocupa de ani de zile. „Dacă se depășește amabilitatea aceea ipocrită dintre un bărbat și o femeie, se poate rosti, în sfîrșit, orice” — ideea o răscolea la fel ca gîndul de a face amor. Cercetînd pe ascuns perechile care veneau în casă, își zicea „Las' că vă știu eu, cînd rămîneți singuri, nu mai vorbiți voi așa” și, singură în odăița ei, bolborosea vorbe pe care plănuia să i le spună soțului ei și rîdea. Și iată, acum, în sfîrșit, sosise clipa așteptată de ani de zile. Îl iscodi:

— Ți-am plăcut? Cum sînt?

— Ești gustoasă, răspunse el scurt.

— Să-ți spun și eu cum ești tu? mai întrebă Mürşide și începu să ridă strident.

„Acum începe să devină vulgară”, își zise tînărul, gîndindu-se deja la modalitatea de a o determina să plece cu o clipă mai devreme. Vraja de adineauri pierise și Mürşide ieșea la lumină în toată hidoșenia ei.

— Cît o fi ceasul?

Dar lui Mürşide puțin îi păsa de ceas, ea voia să vorbească.

— Știi tu ce am devenit eu în noaptea asta? Ce eram și ce am devenit?

Atunci, prin mintea bărbatului străfulgeră un gînd: „Dacă tot ce s-a întimplat n-a fost decît o capcană?” Re-

văzu cu ochii memoriei, unul câte unul, toate episoadele petrecute de când pusese piciorul în conac. Da, totul părea să întărească această presupunere. Și poveștile nesfârșite, și belșugul de bere, tratațiile, vizita din miez de noapte... „Vor să mă pricopsească cu fata asta urită“, își zise. Se întinse spre ceasul de la căpățiul patului și crăpă puțin perdeaua, ca să poată vedea, dar nu reuși să deslușească ceva.

Murșide încă mai vorbea:

— Eu, în noaptea asta... Mă înțelegi, nu? Nu mai sînt fată. Tu ești bărbatul vieții mele!

— Știi, dar ar fi bine ca acum să pleci, spuse, jenat, tinărul.

Îl sărută îndelung.

— Bine, dragule, plec. Dar mîine noapte vin din nou.

— Eu plec mîine.

— Nu... Nu lăsăm noi omul cu una cu două... Rămii aiei.

Bărbatul tăcu.

— Promite-mi că vei rămîne, reluă ea.

— Cum să-ți promit? Am treburi...

— Mai rămii cîteva nopți măcar...

— Cum să rămîn?!

— Rămii și mîine noapte.

Pricepînd că nu există altă cale de scăpare, tinărul spuse:

— Bine, rămîn.

— Pe cuvînt?

— Pe cuvînt.

Bucuroasă, Murșide se desprinsese de el și ieși din cameră.

Cum dispăru ea, tinărul sări din așternut și se îmbrăcă în grabă. Străbătînd cu mare grijă coridoarele, coborî la parter, deschise ușa de la intrare și ieși în grădină. În sfîrșit, era salvat!

Cînd, dimineata, Murșide, care venise la micul dejun gătită, află că musafirul plecase, fixă pe toți cei din sufragerie cu o privire plină de minie și, lăsîndu-și mîncarea neatinsă, se retrase în odaia ei. Două zile nu se mai arătă. Ni-

menî nu observase cele petrecute. Reapăru beată pînă la inconştienţă. De atunci numai așa o ţinu. Fata urîtă a fost lăsată singură cu băutura ei şi cu poveştile pe care le învăţase de la maică-sa. În centrul atenţiei generale se afla micuţa Pakize. După o vreme, pîntecul lui Mürşide începu să ia proporţii. Singură Leman Hanîm remarcă starea ei şi, fără să aplece nimeni, aranjă lucrurile şi o scăpă de copil. Nu a întrebă-o nimic pe Mürşide.

III

Oricît se împotrîvea Leman Hanîm, măreţia conacului se topea din zi în zi. Aproape în fiecare lună se concedia cîte o slujnică sau un servitor, se vindeau caii. Nici măcar lucrurile uzate nu puteau fi reparate, deşi în privinţa lor un rol însemnat îl juca şi ataşamentul stăpînei faţă de tot ce era „de altădată“. A modifica ceva din obiectele care se învechiseră, a le înlocui cu altele, moderne, nu intra în vederile lui Leman Hanîm. Slăbiciunea ei pentru lucrurile vechi se asemena cu pasiunea arheologilor şi a istoricilor pentru vestigiile civilizaţiilor antice. „Totul trebuie să rămînă așa cum a fost, să nu fie atinse nici canapelele, nici fotoliile, nici perdelele“, spunea ea. Trecutul, de care era legată cu toată fiinţa ei, continua, de-acum, să trăiască prin aceste mobile şi prin aceste perdele.

Aceeaşi uzură începuse să se observe în construcţia conacului. Fireşte, Leman Hanîm avea atîta raţiune încît să-şi dea seama că a se comporta şi faţă de clădire ca faţă de lucruri ar fi fost o greşeală. Cu lucrurile vechi se putea vieţui încă ani de zile, mai mult chiar, faptul putea denota un gust rafinat, o marcă de superioritate. Ce s-ar întimpla însă dacă clădirea, ce se ruina din ce în ce, ar ajunge în situaţia de a nu mai fi bună de locuit? Prima dificultate intervenise în privinţa încălzitului. În conacul care, pe vremuri, era încălzit cum trebuie, cu sobe de teracotă şi mangaluri mari,

acum era greu să mai petreci o iarnă în tihnă. Adeseori, din cauza curenților de aer rece care năvăleau înăuntru prin cercevelele dislocate de vreme, în marile săli, pe coridoare, în odăile fără sobe era un frig glacial.

Cum personalul de servicii se împuținase, nici treburile casnice nu mergeau cum trebuie. Pentru treburi curente, cum ar fi alimentarea sobelor și a mangalurilor, aducerea în sufrageria de la primul etaj a mâncărilor pregătite la bucătărie, dereticatul de sus până jos în tot conacul, ar fi fost necesar același număr de servitori ca altădată. De-aceea primul lucru care a lăsat de dorit a și fost curățenia. Apoi, în îndatoririle legate de încălzirea casei s-a simțit nevoia să participe și familia. Leman Hanım se străduia din toate puterile ca cel puțin protocolul meselor să fie cruțat, fiindcă numai în ceasurile rezervate mesei putea să mai uite nițel de schimbările care începeau să o înspăimînte, numai așa mai putea retrăi trecutul.

De cînd se măritase, nu discutase nici măcar o zi cu soțul ei despre bani, considerînd asta ca ceva rușinos. A da cont soțului despre situația ei materială sau a aștepta același lucru de la el, i se părea cu totul reprobabil, nedemn. La drept vorbind, Davut Bey părea croit din naștere pentru aceste precepte etice ca și pentru traducerea lor în practică. Nu manifestase niciodată curiozitate față de veniturile casei. E-adevărat că și față de propria-i stare materială dovedea aceeași nepăsare. Știa că averea rămasă de la bunic se epuizase, dar, în același timp, mai știa că, pe ici, pe colo, trebuia să mai existe nițel pămînt ori hanuri; de aceea, sondînd din cînd în cînd, mai stăruitor, i se adevereau presupunerile și, o vreme, buzunarele sale nu duceau lipsă de bani. Pentru că niciodată nu cîștigase bani prin muncă, pentru că, de cînd se știa, a avut totul de-a gata, nici el, ca toți cei de soiul lui, nu-și făcea griji în privința surselor de trai sau a viitorului. O singură întîmplare îl descumpănise, cînd îi ceruse bani soției pentru corabia argonauților și cînd dorința, indiferent de motive, nu-i fusese împlinită. Ar fi greșit să se

creadă că pentru acest refuz se supărase pe soția sa. Descumpănirea lui nu se baza pe o cauză atât de minoră, avea un conținut mult mai cuprinzător. „S-a schimbat lumea, s-a stricat morala. Cum se poate ca lipsa de bani să constituie o stavilă în realizarea unui proiect al meu?!“ se întreba el, uluit. Gîndul îl stimula să întreprindă o nouă investigație a averilor bunicului. A început să corespundă cu provinciile și locurile prin care fostul guvernator al Albaniei își purtase pașii, în care trăise, găsi oameni care l-au cunoscut, răscoli peste tot, se ocupa cu perseverență și, la capătul atîtor eforturi, nutrea mari speranțe. De ici, de colo, soseau vești de necrezut: în cele mai neștiute unghere se aflau depuși bani grei. Și așa, fără ca să bănuiască cîneva, trecu din nou la acțiune, pentru a-și realiza vechi și noi proiecte. Deși nu dispunea de nici un ban și nu avea nici o siguranță că avea să obțină ceva din alte părți, totuși Davut Bey era optimist; socotelile nu erau latura lui forte. Zicîndu-și că era vorba doar de-o aminare, lăsă la o parte călătoria corabiei argonauților și se apucă de un nou proiect care-l emoționa, îl însuflețea, îl întinerea; avea să ridice pe colina Yuşa o statuie, înaltă de o sută de metri, a sultanului Mehmet Fatih.

Era rostul lui Davut Bey să tot alerge după himere. Leman Hanım, care trăia, ca și el, într-o lume a fantasmelor, dar care, în ochii soțului, trecea drept destul de realistă, fiind silită ca, vrînd-nevrînd să știe pe ce bani conta, începuse să fie îngrijorată de soarta conacului și totodată înțelese că trebuie să caute serioase puncte de sprijin pentru viitor. Unul după altul, toate bunurile rămase de la Şükrü Paşa se topeau și teribilul final se apropia din ce în ce. Ce trebuia să facă? Ce putea să facă? Era posibil să spere ceva de la Davut Bey? Nu excludea deloc nici această ultimă posibilitate, întrucît chiar în zilele acelea, el lăsase să-i scape unele aluzii încurajatoare. De pildă, într-o zi, îi spusese:

— În curînd vom avea din nou vechii noștri cai.

Încercînd să-și ascundă bucuria, ea observă:

— Nu uita că i-am vindut foarte scump.

Voise, astfel, să-i atragă atenția că, pentru a-i cumpăra din nou, le-ar trebui mulți bani.

Davut Bey rîse șiret:

— Prețul cailor noștri a crescut acum enorm, ceea ce înseamnă că, atunci cînd îi vom răscumpăra, s-ar putea să fim nevoiți să plătim de trei ori prețul cu care i-am vîndut.

— Tocmai de-aceea mă gîndesc, oare nu-i prea greu pentru noi? rosti ea abia deslușit.

— Se vor găsi bani, cu siguranță, rîse el, de astă dată zgomotos. Am început să răsfoiesc prin registrele vechi...

Într-o altă zi, Davut Bey îi propusese:

— Ce-ar fi să dăm o raită, împreună, prin Europa?

Vorbele lui treziseră speranțe în Leman Hanım. Cum însă nu știa cînd vor veni banii așteptați și, dacă vin, pe ce se vor cheltui, nu renunță totuși să cerceteze, să chibzuiască de una singură calea de a ieși din impas.

Primul lucru ce-i veni în minte a fost ideea de a-și căsători cu un bogătaș fata cea mică. Mürşide nu intra în discuție. Ea era deja o fată bătrînă. Pakize însă era frumoasă, atrăgătoare. Nepoata lui Şükrü Paşa ar fi putut lua pe oricine-ar fi vrut... Și nu erau puțini cei care o vroiau... Toate familiile vechi, familii distinse, veniseră s-o ceară pe Pakize pentru proprii lor fii. Din păcate însă nu mai posedau nimica; erau scăpătate, nevoiașе. Printre ele se aflau chiar unele care ajunseseră în situația ca, după ce scosese la vînzare tot ce aveau, să se uite cu jînd și la un kilogram de pîine. Taha Paşa, fostul prim-secretar al saraiului, fusese văzut pe străzi cărînd un sac cu cărbuni; marele conac din Caddebostan al acestui paşă de pe vremuri se vinduse ca scîndură pentru foc. La gîndul acestei decăderi o treceau fiorii pe Leman Hanım. Dar Rüştü Paşa, marele demnitar însărcinat cu garderoba sultanului și a saraiului? Complet scăpătat, se adăpostise în casa fiicei sale, căsătorită cu ajutorul de vistiernic; se zvonea că, la începutul lunii, aținea calea ginelei și, în mijlocul străzii, lua din mîna omului toată leafa pe-o lună, căci se apucase de băutură... Iar copiii lor se aflau

Într-o situație și mai grea. Atunci cînd a survenit pe neașteptate prăbușirea, majoritatea, pentru că se bizuiseră pe rangul și averea părinților și nu avuseseră nici un protector, rămăseseră complet dezorientați. Unii dintre ei au încercat acțiunea, unii s-au lăsat prinși în mrejele speranței că, dacă vor părăsi țara, se vor îmbogăți, alții s-au lansat în comerț — moda vremii. Își deschideau o prăvălie — de cele mai multe ori o băcănie —, care dacă rezista o lună. Cei care altădată considerau comerțul ca ceva înjositor, cei care se uitau de sus la negustori, acum căzuseră în extrema cealaltă. Stăteau smeriți pînă și în fața zarzavagiilor, a negustorilor de cărbuni și lemne. Iar prăvăliașii comentau în urma lor:

— Rangul de pașă al lui taică-tău nu mai face doi bani! Muncește și fii om!

Banul devenise noul ideal al societății.

Totuși, Leman Hanım nu respingea proiectul de a-și da fiica, pe Pakize, unui negustor bogat, dar declara: „La un lucru țin însă în orice caz. Să nu fie un om grosier. Trebuie să fie o persoană demnă de conacul lui Şükrü Paşa. Ştiu şi eu, ar trebui totuşi să găsim un descendent al unei familii care a apucat zilele bune de altădată.“

În vremea asta, Pakize a făcut un lucru care dejucă toate planurile: s-a îndrăgostit de un profesor de dans, chior. Moda dansului abia se înscăunase. Iar cel de care se îndrăgosti Pakize fusese un derviş aparținînd în alte vremuri ordinului religios Kadiri, ai cărui adepți, cu o vergea trecută prin obraji, se roteau la nesfîrșit, cu o iuțeală uimitoare. Se făcuse profesor de dans pentru că ordinele religioase au fost interzise și lăcașurile lor închise. Cînd băgă de seamă că fata era îndrăgostită, conduse lucrurile cu multă dibăcie, legînd-o cît mai strîns de el. A intra ca ginere în conacul de la Erenköy reprezenta pentru fostul derviş un succes deosebit. Cînd faptul a fost dat în vileag, Leman Hanım rămase ca lovită de trăsnet. Să-i fie zădărnice toate speranțele? Nu trebuia să închidă ochii, avea să folosească constrîngerea.

Așa a și făcut. A certat-o zdravăn pe Pakize și a închis-o în casă.

— Ce să fac? Îl iubesc! țipa în gura mare fata, plângând în odaia ei. Iar pe cei veniți s-o liniștească, îi amenința: Dacă mă siliți, mă fac șanteză!

În fond, nici nu știa prea bine ce înseamnă a fi șanteză. În anii aceia, prin cuvântul „cintăreață“, se înțelegea fie femeile care cîntau cuplete în teatre de improvizație, fie animatoarele din tavernele de pe Beyoglu, în orice caz femei văzute cu ochi răi. Amenințarea lui Pakize de a se face șanteză avea sensul că va apuca pe căi greșite.

Leman Hanım i-a dat dervișului chior destui bani, obținând în schimbul lor promisiunea de a se ține departe de fiica ei. Apoi, imediat, a început să caute un bărbat cu care s-o mărite neîntirziat pe Pakize. Și l-a găsit... Mai bine zis. l-a acceptat. Candidatul la înșurătoare suferea de epilepsie. Familia lui, de fel din Adapazarı¹, se stabilise de mult în Istanbul. Se vorbea că tatăl avea mine de cărbuni, plus unele exploatari hoteliere din Istanbul. Galip frecventase doi ani Institutul politehnic dar, din pricina bolii, renunțase la studii. În timp ce pune la cale, dimpreună cu Lemana Hanım și Davut Bey, căsătoria copiilor, posesorul de mine făgăduia marea cu sarea:

— Mai întâi, îi trimit pe amîndoi în Europa. Cîteva luni. Să se plimbe, să vadă lumea. Europa a progresat mult... La înapoiere, le dăruiesc o vilă pe malul mării, la Büyük Dere², să locuiască vara acolo. Ce se poate compara cu Bosforul? Iernile le vor petrece în casa de la Soğanağa, vatra musulmanilor. Chiar de-acuma îi dau lui Galip casa din Soğanağa, i-o pun chiar din clipa asta la dispoziție. Cum

¹ Important centru comercial situat într-o cîmpie fertilă, pe malul fluviului Sakarya, la răsărit de Izmit, pe șoseaua care leagă Istanbulul de Ankara.

² Apreciată suburbie a Istanbulului, pe malul european al Bosforului, situată în golful Büyük Dere (Marele Rîu), într-o regiune cu vegetație luxuriantă.

am multe hoteluri, o să stau într-unul dintre ele... Am un singur copil, tot ce-i al meu, toată agoniseala mea e a lui. Să mănince, să bea, să huzurească, fără nici o grijă... De ce ne-am crescut copiii? Nu cu gândul să ni se pomenească numele mai departe? Să se zică: „E fiul cutăruia“, atita ne e deajuns.

În ziua logodnei, Pakize a încercat să se sinucidă, bind tinctură de iod. A fost însă salvată. Ceremonia schimbului de verighete s-a amînat cu două zile, timp în care Pakize refuză orice mîncare și băutură, reflectînd numai. La sfîrșit, veni în odaia mamei sale și îi sărută mina:

— M-am purtat ca un copil, dar mi-a venit mintea la cap. De bună seamă că voi judecați mai bine decît mine. De vreme ce asta mi-a fost ursita, n-are rost să mă răzvrătesc. O accept.

Și astfel, în conacul de la Erenköy avu loc o pompoasă ceremonie de logodnă. Proprietarul de mine o copleși pe fată cu cadouri: inele, lenjuri, stofe... Leman Hanîm găsea că prea a exagerat, considerînd că lipsa excesivă de măsură se datorează parventismului, dar s-a abținut de la orice comentariu.

Pakize pusese lui Galip, drept condiție, un răstimp îndelungat de logodnă. „E dreptul meu să-mi cunosc bărbatul cu care îmi voi pune capul pe aceeași pernă“, spusese ea. Și astfel, imediat după logodnă, Galip venea zilnic la conac. Logodnicii erau lăsați mult timp singuri.

Galip era un om tăcut. La început, în ceasurile cînd rămînea numai cu logodnica, nu vorbea deloc, stătea și își mîncea unghiile întruna. Abia mai tîrziu își deschise inima; povestea despre mama sa și plîngea.

— Sint foarte meticulos, mărturisea el, și mama era la fel, meticuloasă. Nu intru încălțat în dormitor, nu intru, la closet, cu haina pe mine... La masă, am tacîmul meu, separat... Și mama îl avea la fel, separat. Nu-mi plac deloc plimbările. Dacă n-am treabă, nu ies din casă. Iar înainte de-a

se însera, sint înapoi, neapărat. Și mai e ceva: ea cred în zine și duhuri. Și mama, la fel, credea în zine și duhuri.

Cu toate că ea de asemenea credea, vorbele lui Galip i s-au părut totuși ridicole lui Pakize. Probabil că impresia de ridicol provenea din analogia prea subliniată dintre acesta și mama sa. „Oricum, un bărbat nu se compune numai dintr-atita, mai are și alte însușiri“, își spunea fata și aștepta. Și, într-adevăr, pe măsură ce treceau zilele, se dezvăluiau și alte însușiri ale lui Galip care, în fața logodnicii sale, își mânca neîncetat unghiile și nu scăpa din gură cuvântul „mama“.

Intr-o zi, Pakize, l-a întrebat:

— Dumitale îți plac pisicile?

La întrebarea ei, Galip nu răspunse de-a dreptul, ci imitând pisica. A reprodus uimitor de bine, unul după altul, sunetele pe care le scot pisicile când se împerechează, când se sfădesc între ele, când mănincă ceva ce le place. Atit de mult ținu demonstrația, încît Pakize regretă că i-a pus întrebarea.

Intr-o altă zi, Galip veni cu un pachet mărișor în mînă, pe care l-a deschis abia cînd au rămas singuri. Îi adusese logodnicei un kilogram de năut. A pus năutul la mijloc, între ei și, întinzîndu-se, luă mîna fetei în palmele sale. Atunci, în acea zi, se atingeau pentru prima oară. Galip atinse ușor, în treacăt, cu colțul buzelor, mîna fetei, depunînd un sărut imperceptibil. Apoi, scoțînd din buzunar vată curată, se șterse în locul cu care sărutase.

Pe măsură ce înaintau, zilele de logodnă puneau în lumină și alte aspecte din personalitatea lui Galip. Era un bărbat dificil, temător de microbi, egoist, zgîrcit. Dar cînd își deschidea inima, îți dădea seama că nu se rezuma numai la atita, că are și laturi plăcute, vrednice de a fi îndrăgite. Inteligența sa aparent ștearsă, adormită, în realitate era ascuțită, capabilă să sesizeze rapid, pînă în cele mai mici amănunte, întîmplări și oameni. Deși se scursese foarte puțină vreme de cînd îi cunoscuse pe Leman-Hanım, pe Davut Bey și Mürşide, izbutise să le surprindă trăsăturile

cele mai caracteristice. Într-o zi cînd Pakize era veselă, i-a imitat pe rînd pe toți cei din casă și, la urmă, cînd observă cu logodnica zîmbește, îi cîntă un cîntec de petrecere.

Pakize se amuza, în tovărășia lui îi trecea plăcut timpul, dar nu se putea abține să nu-și spună: „Nu-mi doream ca soț o asemenea creatură“. La drept vorbind, dacă Pakize n-ar fi fost îndrăgostită de profesorul de dans, ar fi putut întîmpina mai cu bunăvoință pe Galip Bey. Dar așa, cu sufletul sfîșiat de dragoste, se simțea obligată să-și vadă logodnicul ridicol și urîcios. Era într-adevăr copleșită de dragostea pentru celălalt? Nici asta nu era limpede. Pakize citise sau auzise că a te îndrăgosti e ceva frumos și, ca atare, simțise nevoia să se îndrăgostească de primul bărbat ieșit în cale — chiorul ei profesor de dans. Dacă în locul lui ar fi fost un altul, s-ar fi întîmplat la fel. Iar căsătoria ei tocmai în acel moment îi creaa un privilegiu — epoca își făcea o glorie din trăirea dramei și era imposibil să dea cu piciorul unui asemenea prilej. Era fata despărțită cu forța de omul iubit și dată după un bărbat, pe care ea nu-l voia... Ce lucru frumos! Acesta era romanul pe care Pakize dorea să-l trăiască în răstimpul logodnei. Dacă în locul lui Galip ar fi fost un altul, romanul ar fi putut dura puțin și profesorul de dans ar fi fost dat uitării. Dispusă să-l uite pe profesorul de dans, Pakize îl găsi însă pe Galip atît de vetust și de hilar, încît încercă o dramă reală. În prima lor noapte, îl alungă pe Galip din odaia nupțială, îi azvirli hainele și cămașa pe unde se nimeri (atunci s-a spart și ceasul lui cu emblema „Căile ferate“) și părăsind încăperea, se instalează într-alta. O săptămînă au dormit separat. Inevitabilul s-a petrecut în săptămîna aceea. Pakize s-a văzut cu profesorul de dans și s-a culcat cu el. Nu o făcuse din dragoste, mai mult din dorința sălbatică de a se răzbuna pe familie și soț. Astfel își proba sieși că nu era o marionetă manevrată de alții și se simți fericită, savurînd personalitatea ei puternică. De-atunci, nu l-a mai văzut niciodată pe profesorul de dans.

După acest episod, în mariajul lor, care a durat puțin, Pakize trăi pașnic, senin. Pe măsură ce timpul trecea, ura față de soț s-a tocit, în locul ei se statornici un sentiment de compătimire, mai apoi de prietenie.

Leman Hanım, care contase pe fiul proprietarului de mine în ceea ce privea unele griji materiale, cunoscuse destul de repede o mare dezamăgire. Tatăl lui Galip muri și nu lăsă nimic în urma lui. Mai întâi, reieșise că nu posedă nicăieri vreo mină. Cât despre hoteluri, aproape toate erau în comun cu alții și, mult mai rău decât atât, toate se aflau sub sechestru. Lui Galip îi rămânea drept moștenire prea puțin. În plus, acest pe jumătate bărbat nu era în stare nici să muncească. Dar, slavă Domnului, cum Lemana Hanım, ca fiică demnă a lui Şükrü Paşa, se situa deasupra unor astfel de probleme, n-a stăruit prea mult asupra celor întâmplate și a renunțat pur și simplu la speranțele pe care și le făurise...

Relațiile lui Pakize cu soțul ei deveniră de-atunci mai bune ca înainte. Galip era acum un bărbat sărac, ceea ce însemna implicit că nu-și cumpăra locul pe care-l ocupa în casă. Era numai soțului lui Pakize, și încă un soț nedorit, neîubit, care nu conta... Și mai era ceva. Galip descoperise, odată cu cei din conac, că tatăl său nu fusese în realitate un om bogat și, ceea ce era și mai important, nu se lăsase, din această cauză, pradă tristeții de a se vedea căzut în dizgrație, nu fusese cuprins de panică, zicându-și că locul său în casă se bazase pe convingerea că tatăl era om cu avere. Lucrul acesta îi plăcu lui Pakize.

Dacă ar fi să te iei după ce s-a zvonit abia mai târziu, așa-zisul proprietar de mine îi lăsase o moștenire frumușică fiului său, în numerar; Galip și-ar fi depus suma la bancă, în secret. Pe deasupra, ar mai fi primit și vreo câteva case, prin periferii, și le-ar fi dat cu chirie. Ceea ce el recunoscuse deschis era numai venitul casei din Soğanaga, pe care o închirie după moartea tatălui său — lucru considerat de altfel ca lipsit de importanță, lui Galip, tocmai de-aceea, revăzându-i în casă numai unele cheltuieli mărunte.

La un an după căsătorie, Pakize născu pe Muammer și muri în timpul lăuziei. A circulat chiar zvonul că ar fi fost vorba de o sinucidere. Leman Hanım a angajat o doică pentru prunc. Lui Galip nici nu i-a trecut prin minte să se despartă de conac; nu avea pe nimeni în afară de o nepoată, căsătorită, iar cei din conac se deprinseseră cu el. După moartea lui Pakize, nu și-au pus problema ca Galip să-i părăsească, ceea ce a dat naștere, printre cunoștințe, la comentariul că Mürşide se va căsători cu Galip, pronostic care însă nu s-a adevărit. Mürşide a fost singura ce și-a însușit, pesemne, acest fel de a interpreta lucrurile, căci s-a împotrivit să i se ia o doică micului Muammer:

— Ce rost are să se angajeze o doică, de vreme ce mătușă-sa e în casă?!...

A mers și mai departe, începînd să-i facă ochi dulci lui Galip, arătîndu-i un interes deosebit; cînd i se adresa, nu-i mai spunea „cumnate“, ci „Galip Bey“. Dar în familie statutul de fată bătrînă al lui Mürşide se statornicise ca un destin implacabil într-atîta, încît nimeni nu se gîndi la probabilitatea că ea ar nutri o asemenea intenție; faptul îi căzu foarte greu lui Mürşide, drept care se porni să bea și mai virtos ca înainte. Îi tremurau în permanență minile și, cînd mergea, se clătina, împleticindu-se.

În conacul, care-și pierdea vertiginos modul de viață fastuos, care se degrada, odată cu lucrurile din el, Leman Hanım, vlăstarul bogat și aristocratic al unor vremi apuse, prinsă între o fiică bețivă, un ginere epileptic și soțul care trăia printre himere, se lupta din răspuțeri, cu ghearele și cu dinții, ca, făcîndu-se că nu observă schimbările extraordinare aduse de scurgerea timpului, să mențină cît mai mult posibil ce va reuși să salveze și, cu ceea ce mai poseda, să reînvie trecutul. Singura care se împotriva vremurilor era ea, numai ea rămăsese, în tot conacul. Era uluită de prefacerea lumii, își dădea seama că timpul lucrează în defavoarea ei, mărindu-i cercul de singurătate, dar, după cum cei aflați pe punctul de a se rostogoli în prăpastie se agăță cu

disperare de ierburi și măracini, la fel și ea, nu renunța să caute elemente de sprijin în jurul ei. De aceea, nașterea lui Muammer îi dăduse o nouă speranță... Dacă izbutea să crească băiatul așa cum voia ea, nu avea să moară fără să fi obținut ceea ce dorea cel mai mult. Familia lui Şükrü Paşa avea să dăinuiască, cu strălucire și prestigiu; josnicia, vulgaritatea noilor vremi nu vor putea pătrunde în acest conac; vechile valori, acum disprețuite, aveau să supraviețuiască aici, în tot rafinamentul și frumusețea lor. În generația intermediară se produsese, fără de veste, o perturbare. Leman Hanım o dădea pe seama destinului potrivit și a unor conjuncturi nefavorabile. Dar și destinul potrivit, cît și conjuncturile nefavorabile trebuiau să se curme, să se oprească la Muammer. Mîrșide trăia închisă în casă; situația putea să-i fie prezentată lui Muammer drept consecința unei boli. Dealtfel, în familiile vechi existau oameni cu asemenea firi ciudate. Ce s-ar fi întimplat dacă fratele mai mare al lui Leman Hanım, care s-a prăpădit la o vîrstă foarte fragedă, ar fi trăit? Într-un fel, acești infirmi, acești paraziți, acești nebuni erau ca niște abcese în trupul marilor familii istovite; prin apariția lor, stirpea se purifică, se întărește. Apoi, Pakize murise și dusesese cu ea, în mormînt, unele povești neplăcute. Dervişul cel chior, profesorul de dans, fusese dat uitării. (Ajunsă aici cu reflecțiile sale, Leman Hanım ezita puțin. Se gîndea cu groază la relația dintre Muammer și profesorul de dans.)

Astfel, bunica luă asupra sa educarea nepotului. Ca primă măsură, îndepărtă doica, pentru vorbirea ei dialectală, aduse la conac pe una din fostele roabe, rămasă văduvă, o investi cu calitatea de dădacă și îi încredință băiatul. Femeia, pre nume Şerife, era chemată Şoro. Făcînd o primă opțiune între spirit și trup se hotărîse a da înțîietate trupului, întrucît Pakize avusese în copilărie o ușoară afecțiune a ficatului. Așa că hrănirea lui Muammer deveni principală grijă a casei. În loc de apă de băut, lapte de vacă bine fiert, iar drept lapte, numai lapte gras adus din crescătoriile renumite

de la Içerenköy, ouă proaspete, chiar din ziua în care au fost ouate, unt pasteurizat, *pekmez*¹, untură de pește, icre tarama pregătite cu ulei ultrarafinat, din Ayvalik² caviar, aluaturi fine, pregătite cu ouă, între care se pun felurite dulceturi, must adus din Kırklareli³, peltele cu nuci, caimac din Afyon⁴, zaharicale cu smochine și lapte împotriva constipației, plăcinte cu spanac și alte legume bogate în fier, chiftele la grătar din carne tocată cu satirul, miere filtrată, piure din migdale acoperit cu un strat de lapte din nucă de cocos, rahat cu fructe, mere rase, suc de portocale și de morcov... toate au făcut din Muammer, în scurt timp, un băiețel dolid, ca un purceluș îndopat. Se mișca și respira anevoie. Și tocmai când veni rândul educației spirituale, trupul cedă; bolile se succedau una după alta: scarlatină, pojar, difterie, oreion și, ultimă, tifos... Purcelușul se transformă în ied.

Alarma stîrnită de noua situație a avut drept consecință o dietă severă. Un dulap imens din casă se umplu cu sticle de doctorii. Muammer ajunsese prost clădit, jumătate gras, jumătate slab.

Cînd atinse vîrsta școlară, Leman Hanım hotărî ca nepotul să învețe în particular; era de neconceput ca băiatul pentru care tremurase atîta să fie dat la școală de-a valma cu toți copiii. Ar fi putut lua de la colegi nu numai boli, ci și năravuri rele și ar fi putut deveni obraznic, cu purtări urite și vorbire grosolană. Au fost angajați profesori care să vină acasă. Muammer învăța cu ei toată iarna, iar la

¹ Marmeladă sau sirop din struguri, sfeclă, pepene verde sau trestie de zahăr.

² Mică localitate din Anatolia vestică, situată în adîncitura golfului Edremit, nu departe de Marea Egee și renumită pentru livezile sale de măsline, pentru rafinările de ulei și fabricile de săpun.

³ Provincia Kırklareli se întinde pe versantul vestic al lanțului munților Istanca, în Tracia. Cîmpiile străbătute de văile lîne din bazinul riului Ergene formează partea ei sudică.

⁴ Afyon Karahisar (Cetatea Neagră a Opiumului) reședință de vilayet; situat în cîmpia de la poalele muntelui *Kalacik*, orașul este renumit și pentru culturile sale de mac, în vederea extragerii opiumului.

sfirșitul anului își dădea examenele la școală. Așa au mers lucrurile patru ani și jumătate. E de la sine înțeles că în tot acest răstimp, băiatul n-a avut voie să iasă dincolo de conac și grădina lui. Se juca totdeauna singur; joaca lui era diferită de a copiilor de-o vîrstă cu el. Leman Hanım îi comandasese un costum de pașă, cu epoleți și fireturi. Îmbrăcat așa, băiatul ieșea în grădină, saluta copacii sau se juca de-a funcționarul. Cînd a ajuns la clasa a V-a a școlii elementare, profesorii au convins-o pe Leman Hanım că se cuvenea ca băiatul să frecventeze ultima clasă la școală. Și astfel Muammer, care pînă la vîrsta de doisprezece ani nu ieșise în afara casei, merse la școala elementară din Kızıltoprak. În fiecare dimineață, Șoro îl ducea la cursuri, iar seara, îl lua de la școală. Colegilor nu le scăpă faptul că Muammer nu semăna cu ceilalți copii, că era un fel de sălbatec. Încă din prima zi a fost ținta bățăilor de joc; îi dădeau brînci trîntindu-l, îi sfîșiau vestmintele, în curte îl țineau sub o ploaie de castane verzi, țepoase, îi găureau ghiozdanul, îi puneau pe bancă hirtie cu lipici, îi turnau cerneală în șapcă, îi trăgeau gulerul la ceafă ca să-i toarne apă, îl băteau. Muammer plîngea, se ruga de ei să înceteze, se pitula, se ascundea, dar nu voia să se despartă de colegii de la care pătimea atîta. Îi lăsa gura apă după năutul și semințele pe care le mînceau ei, dar lui năutul și semințele îi erau interzise. Îi dădea inima brînci să li se alăture în jocurile lor, dar lui și joaca îi era interzisă. Se uita cu coada ochiului la revistele pentru copii pe care le citeau ei, lui însă și revistele îi erau interzise.

În drumurile cu tramvaiul, către și dinspre școală, copilul singuratec se pasionă să colecționeze biletele de tramvai. Mult timp a reușit să ascundă de bunică biletele pe care le strînsese. Cînd însă atracția sa pentru bilete s-a descoperit, Davut Bey a reușit să potolească neliștița bunicăii.

— Să nu ne împotrivim, o sfătui el. Așa o să treacă pe nesimțite la pasiunea de a colecționa timbre — o pasiune indiscutabil nobilă.

La riposta femeii că băiatul se va umple de microbi de la bilete, el interveni:

— Există leac; îi spălăm cu alcool biletele și gata.

Biletele de tramvai au fost trecute, astfel, printr-o baie de alcool și, după ce s-au uscat, au fost lipite, la colțuri, într-un caiet anume destinat.

În curînd, sub influența lui Davut Bey, Muammer deveni un pasionat filatelist. Timbrele se decupau de pe plicuri, hîrtia se îndepărta cu ajutorul aburilor, după care, firește, urma baia de alcool.

Mai apoi, Muammer a îndrăgit tramvaiele și vapoarele. Uneori stăruia pe lingă dădacă să-l ducă pînă la debarcaderul de la Karaköy, fără să afle bunica. Acolo, se pierdea în contemplarea vapoarelor. În aceste escapade grăbite ajunse să recunoască orice vapor abia zărit în depărtare. Cum lui Șoro îi era frică de răspundere, a înștiințat-o cu discreție pe Leman Hanım de ceea ce se petrecea într-ascuns. Aceasta nu a certat băiatul, ci îi cumpără ca jucării numai tramvaie și vapoare. Dar Muammer nu se lăsă înduplecat doar cu atîta. Voia să se joace cu vapoare și tramvaie aidoma celor pe care le văzuse el. Ca să-i îndeplinească dorința, i s-au comandat la un meșter dulgher machetele vapoarelor și tramvaielor care treceau prin Kadiköy. Muammer le așeză pe o masă mare în sala aflată la etajul doi și se juca cu ele ori de cîte ori avea timp. Cînd, într-o zi, Leman Hanım intră acolo, îl văzu și pe Galip jucîndu-se împreună cu Muammer. Bărbatul imita atît de desăvîrșit mersul vapoarelor și al tramvaielor, încît băiatul își uitase cu totul de jucării; își contempla tatăl și se credea la debarcader.

Cînd se făcu nițeluș mai mare, i se cumpără un aparat fotografic. Cu el, Muammer fotografia numai tramvaie și vapoare. Seară de seară, răsfoia cu de-amănuntul, de la un capăt la altul, albumul cu fotografii și medita. Își abandonase jucăriile. Cu ele, acum, se juca Galip Bey, în propria sa odaie.

Înscris pentru cursul liceal la colegiul Saint Joseph, Muammer începu a-și urî bunica și, cu timpul, trecu de la ură la revoltă. Se încăpățina să facă exact invers decât îi spunea ea. Pe bunic îl respecta, cu el se distra. Pentru tatăl său nu manifesta cine știe ce interes. Singurul de la conac cu care discuta era Dündar Bey; între ei se înfiripase chiar o prietenie. Dündar Bey, martor de la bun început la tot ceea ce se petrecuse și care dezaprobase pe deplin educația aplicată lui Muammer, intervenea, ori de câte ori Leman Hanım se plîngea de băiat:

— Încă ați avut noroc că ați scăpat numai cu atît. Să fi fost altul în locul lui, și-ar fi pierdut de mult răbdarea.

— Pe mine mă scoți dumneata vinovată? se înfuria Leman Hanım. Ce, el a fost lăsat pe mîna mea? I... Să fi fost pe mîna mea, cu siguranță c-ar fi ieșit mai bun. Dar, cu timpul de taică-său la mijloc, eu ce mai puteam face? Mi s-a spus: „Caută de-i intră în voie, fă-i pe plac!“ Iar băiatul a tras la taică-său. O să vedeți, cînd s-o face mare, o să-i semene, o să stea ferecat în casă...

— Și n-o să fie bine?! O să se închidă în casă și el, ca dumneata și ca mătușica lui, și o să depeze la istorioare despre Şükrü Paşa... Nu asta dorești?

— Nu, domnule.

— Dar ce dorești? Aș putea, mă rog, să vă-ntreb? Ce-ați fi vrut să faceți din vlăstarul vostru, cînd moda pașalelor a trecut? Negustor?

— Ferească-ne Alah...

— Om politic?

— Vai, măcar dumneata nu mai pronunța cuvîntul „politică“... Te-ai ocupat numai de politică, și ce-ai avut din asta? Dacă eu îl tot pomenesc pe pașa, tatăl meu, în schimb și dumneata o ții întruna cu Talât Pașa, Cemal Pașa și Enver Pașa. Astăzi, amîndoi, ce facem altceva decît stăm și vorbim întruna?

— Noi sîntem oamenii unei epoci apuse. Trebuie să ne străduim ca măcar copiii noștri să crească altfel. În asta

constă toată problema. O singură grijă să aveți: să depuneți toate eforturile în sensul ăsta.

— Eu de străduit m-am străduit, n-am precupețit nici un efort. Să știe cine e, de unde se trage, și să acționeze în consecință.

— Atuncea e pierdut, ridea Dündar Bey. Dacă ar fi după mine, ar trebui să știe nu de unde se trage, ci încotro se îndreaptă. Dacă mine se trezește singur, pe drumuri...

— Nepotul lui Şükrü Paşa n-o să rămână niciodată pe drumuri. Atita timp cit va dăinui acest conac, va dăinui și stirpea lui Şükrü Paşa. E clar?

— În cazul ăsta, să discutăm dacă acest conac va dăinui ori nu, ce ziceți?

Era punctul vulnerabil al lui Leman Hanım. Când discuția ajungea aici, nu mai răspundea nimic, își întorcea ostentativ capul în altă parte și-și căuta o ocupație, de care părea absorbită, dar în sinea ei reflecta. Orgolioasă, nu se lăsa mai departe antrenată în discuție, pentru a nu se da în vileag degingolada materială în care se afla și care se accentua cu trecerea fiecărei zile. Altminteri, sau avea să se adapteze timpurilor, sau avea să innebunească.

În ultima clasă de liceu, Muammer se dedase la băutură. Lua la rind toate crișmele de pe Bosfor. Seara îl găseau prăvălit în fața porții. Fusese întotdeauna un elev studios, dar în ultima clasă liceală rămăsese repetent. După un an, învățînd în silă, absolvi colegiul Saint Joseph și se înscrise la Facultatea de drept. În fine, de-acum era propriul său stăpîn. În nopțile cînd lipsea de la conac, plecau să-l caute prin circiumi și-l aduceau acasă pe brațe.

În asemenea momente, Dündar Bey făcea remarca:

— Știe el, Muammer, de unde se trage!

Vorbele lui își atingeau ținta.

— Dacă faci aluzie la beția lui Mürşide, e cu totul altceva. Cît despre Şükrü Paşa, el nu se ducea la crișmă, el bea acasă.

— Ce atita zarvă că băiatul merge la circiumă, dragă? se amesteca Davut Bey. Se duce, se duce, ei și? Lumea a

cunoscut epoci cînd se bea, și epoci cînd nu se bea. Acum trăim într-o epocă în care se bea. Nu uitați că a bea alcool era, în epoca primitivă, un soi de act ritual. Și teatrul, la fel, era un ceremonial ritualic. Încă și azi se zice că „teatrul e un templu“. Expresia provine hăt, tocmai din vremurile acelea. Dar pentru timpurile de azi, a mai spune așa, e o greșeală. Azi teatrul e un joc, iar băutura, o necesitate. Omul se odihnește și bea, ca să poată munci mai bine.

Dacă se întîmpla ca Muammer să fie martor la o asemenea convorbire, intervenea:

— Voi nu înțelegeți. Eu nu pot trăi fără băutură. Lumea mi se pare detestabilă, insuportabilă. Mă doare capul, îmi plesnesc nervii. La ce bun să mă torturez? Dacă nu pot purta această povară fără să beau, mai bine beau...

— Ei, și asta vrea să însemne tinerețe! spunea Dündar Bey. Am ajuns la vîrsta de șaptezeci de ani și n-a existat măcar o zi pe care s-o simt ca pe-o povară. Eu sînt și-acum gata să mă avînt din nou, oricînd, în orice treabă. Dacă beau, o fac nu ca să prind putere, ci din plăcere. Nu beau nici ca să uit, nici ca să rezist. Am grijă ca, pe cît îmi e cu putință, să nu uit nimic. Dealtfel, nici nu sînt în stare să mă apuc de ceva ce trebuie uitat. Cît despre rezistență, pentru mine această problemă nu a existat. Pentru mine, a trăi a însemnat întotdeauna ceva plăcut... Iată de ce nu-i pot înțelege pe tinerii de azi. Ce le provoacă atîta suferință? Ce povară le apasă umerii, încît a trăi li se pare atît de greu? Tie ce-ți lipsește, Muammer? Vrei să-mi spui și mie?

Muammer se tot foia; la început, se eschiva să răspundă, dar la insistențele lui Davut Bey, se explică:

— Nu înțelegeți. Cînd spunem că a trăi e ceva detestabil, noi nu avem în vedere, așa cum cred toți, chestii ca lipsa de bani, boli, insuccese și alte de-alde astea. A trăi e în sine un nonsens, nu pricepeți? Nu există nici o rațiune care să ne justifice rostul pe lumea asta.

— În cazul ăsta nu există nimic ce s-ar putea numi fericire.

— Bineînțeles că nu... Dar nici ceva ce s-ar putea numi nefericire nu există!

— Pentru că nu știm pentru ce am venit pe lume, așa-i?

— Nu numai pentru asta. Pentru că nu simțim în stare să schimbăm ceva nici în finalitatea existenței noastre. Mai clar spus, universul nu i-a atribuit omului nici un obiectiv anume. Faptul că specia umană crește și se dezvoltă la infinit, e un simplu joc, care nici nu merită să stăruim asupra lui.

— Iartă-mă, Muammer, intra în vorbă Davut Bey. Atunci pentru ce te-ai înscris la Facultatea de drept? Poți să-mi spui și mie?

— Pentru că la fel de bine puteam să nu o fac. Nu există nici o deosebire între a merge și a nu merge la studii.

— Atuncea nu te-ai mai duce.

— Poate că ar fi mai bine, întrucât a merge e, oricum, o acțiune. În măsura în care ne sustragem de la orice acțiune, ne integrăm în lipsa de sens a vieții și astfel ne dobândim o liniște trecătoare.

— Tinerii nu mai au idealuri sociale, lua cuvântul iarăși Dündar Bey. Totul de aici provine. Nu se gîndesc la oameni în general, la cei apropiați, la patria lor. Se consideră independent de ei. Or, cînd s-a spus că omul e un animal social...

— Nu, oamenii sînt o societate animalică, lansa Muammer, vrînd să-l epateze pe Dündar Bey.

— Discuțiile astea îmi plac, replică acesta. Și știți pentru ce? Cînosc temeinic trecutul acestei țări, de vreo cincizeci-șaizeci de ani încoace. Cînd iau aminte la azi, înțeleg că ieri l-a creat. Voi simțiți consecința unui proces de descompunere, care a început acum o sută de ani. Cum se năruie o țară? Nu numai prin înfringerea ei în războaie și prin cîtotropirea, de către alții, a pămînturilor pe care le stăpînește... Se năruie îndepărtîndu-se de viață, degradîndu-se spiritualicește! Enver Pașa într-o bună zi a dat bir cu fugiții, a dispărut. Știți ce gîndea el atunci? „De data asta am fost învins. În viața omului există și înfrîngerii, și victorii“. Așa gîndea el. Nu avea capacitatea să discearnă degringolada de ordin etic,

pe care o va antrena această înfringere. Dar, veți spune voi, cîți oameni de stat sînt în stare să-și dea seama de asta? Într-adevăr, foarte puțini. Majoritatea concep trebile statului ca pe un meci de fotbal. Consecința? Se irosesc țări, se sting civilizații. Unde-s acum hitiții, fenicienii, lidienii?

La acest punct al discuției, Muammer nu mai asculta; își aprindea țigara, își umplea un pahar cu rachiu și se pierdea în cugetări sumbre. Davut Bey, însă, se însufletea dintr-o dată și, măsurînd salonul cu pași mari, intra în focul dezbaterii, ca un general roman:

— Și hitiții, și fenicienii, și lidienii, există toți și azi. Ei viețuiesc printre noi, sub alte nume, vorbind alte limbi, păstrînd o parte din obiceiurile lor și abandonînd o alta.

— Cine-s ei? Aș putea să te întreb? întreba, amuzat, Dündar Bey.

— Iată, noi sîntem, Dündar dragă.

— Așa!...

— Așa... Eu nu fac altceva decît să adaptez și la societate principiul din fizică în virtutea căruia nimic nu se pierde. Insuccesele politice primejduiesc statele, nu oamenii.

— Atunci Enver n-a asasinat pe nimeni la Sarikamîș. Tu, Davut, consideri fără valoare nu numai politica, ci și oamenii. Nepotul unui asemenea bărbat nu poate fi, necesarmente, decît un Muammer.

— Aici e eroarea ta. Războiul nu-i totuna cu politica. Războiul e-o nebunie care cuprinde omenirea. Eu nu am în vedere nebunia. Cel mai mare ideal al omului este a fi conform rațiunii. A face ca legenda să devină realitate, a materializa ideea, a face istorie din traiul cotidian, iată marile țeluri care stau în fața omului. Tu însă ai rămas la lucruri mărunte, nesemnificative, asta-i ghinionul tău.

— Decît să cazi în admirația acelor țeluri pe care tu le consideri mărețe, e mai bine, după mine, să fii ghinionist în lucruri mici. Noi am pățit ce-am pățit datorită celor care alergau după mărire. Turcia va fi salvată de oameni capabili să se gindească la realizarea fericirii poporului turc.

În asemenea momente, intervenea și Muammer:

— Eu, unul, nici pentru lucruri mari, nici pentru lucruri mici, nu mișc măcar un deget. Întrucît nu ne e dată puterea de a schimba mersul evenimentelor, orice lucru e ineluctabil în sine.

— Totuși, cînd se petrec niște evenimente sub ochii tăi, tu ce faci? Stai numai și te uiți? îl iscodea Dündar Bey.

— Da.

— Atita tot?

— Da.

— Iată, ăsta-i modul de a gîndi care generează dictatorii secolului al XX-lea. În timp ce voi vă mulțumiți cu postura de simpli privitori, ei vă pun jugul pe grumaz și vă mină.

Cu aceste vorbe, Dündar Bey cobora la bucătărie ca să pregătească, la rachiul de cină, salată de țiri sau piure de măsline. Îi plăcea să se ocupe de gustări în funcție de sezon. Atunci se lega și de Melâhat. Ea îl bombănea:

— Dă-mi pace, dragă.

— De ce să-ți dau pace? Vezi doar că mă pricep de mine...

În gînd, fata își zicea: „În casa asta, toți babalicii întind laba după mine, în vreme ce Muammer Bey stă de lemn“.

Noaptea, cînd Davut Bey, care se scula ca să se ducă la closet, dădea o raită pe la Melâhat, o iscodea:

— Ia spune drept, fato, Dündar Bey se leagă de tine?

— Da de unde! îi răspundea ea. El nu-i înfocat, ca dumneavoastră.

Mulțumit, Davut Bey o mîngîia pe obraji:

— Ce șmecheră ești tu! Și o ruga: Hai să te sărut o dată.

— Dar numai o dată!

— Zău că doar o dată.

— Mereu ziceți așa, domnule, dar mă învineteți peste tot. Și, zău, numai la gîndul că doamna o să-și dea seama, mă trec toate căldurile.

Davut Bey se așeza lingă ea:

— Hai, vino în brațele mele!

Fata se apropia, făcînd nazuri:

— Și dacă vine acum pe scări doamna?

La citeva ore după plecarea lui Davut Bey, cînd tot conacul zăcea cufundat în somn, cobora Galip Bey. Cum îl vedea, Melâhat devenea necruțătoare:

— Acuma strig!

Temător, Galip Bey încerca s-o înduplece:

— Ești nebună? De ce să strigi? Doar n-am venit cu gînd rău...

— Da cu ce gînd ai venit?

Fata numai cu el era per tu.

— Cu nici unul...

— Cum nici unul? Cunosc eu prea bine ce gînduri îți umblă prin cap... Dar să te lingi pe bot. Dacă mă iei de nevastă, te primesc.

— Te iau.

— Mai întii întocmește contractul de căsătorie și-apoi...

— Mai întii primește-mă tu.

— Nu, mai întii fă tu contractul...

— Am să-ți iau un cadou.

— Ce cadou?

— Am să-ți iau... na, pantofi am să-ți iau.

— Dacă grăiești de-adevăratelea, dă-mi banii, că-mi iau eu.

— Mai întii dă-mi tu...

— Mai întii dă-mi tu banii.

— Ah, scroafo! Vinduta banilor! mormăia Galip Bey și pleca.

În urma lui, fata îi dădea cu tifla, strigîndu-i:

— Zgirie-brînză!

Pe măsură ce conacul lui Şükrü Paşa se învechea, și viața dinlăuntrul lui se stingea. Altădată, în toate aceste odăi de la parter mișunau servitoare și servitori. Pe scările dinspre etaje nu lipsea niciodată zgomotul de pași. Saloanele, sălile cu dale de piatră, încăperile nu erau pustii, tăcute, ca acum. Mulțimea aceea, într-un du-te vino continuu, parcă încălzea conacul. Prea plinul de dragoste, de speranță, de

veselie și tinerețe, se revărsa din toate părțile. Răsunau cintece. Căsătorii, logodne, nunți, zăiafeturi, nopți în care era gătită mireasa sau în care se citea *mevlât*¹-ul se succedau una după alta, însuflețind conacul, făcând viața din el mereu trepidantă, mereu încărcată de emoții. Odinioară, fiecare odaie a conacului fusese un cuib al dragostei, ca și cum, pe vremuri, numai se iubea, se rîdea, se vorbea, se petrecea. Bine, tavanul din lemn putrezește, bine, lucrurile se învechesc, banii se împruținează, oamenii mor, îmbătrînesc, dar ce se întîmplă cu iubirile, eu amorul, 'ele unde dispăreau? Ce însemnătate au pentru ele lipsa de bani, degradarea unor lucruri? Cum, în urma cărui blestem iubirea, care preschimbă în rai pînă și casa unui nevoiaș, își întorsese fața de la acest conac? „Orice-aș face, orice aș încerca, reflecta Leman Hanîm, nu merge. Probabil chiar dac-aș face rost de bani, tot n-aș reuși să reînvii la conac vechea lui însuflețire. Ce ne lipsește nouă? Ne-ar trebui tineri, ne-ar trebui fete, femei. E neapărată nevoie să-l însurăm pe Muammer... Să avem în casă o nevastă tină, frumoasă... Cînd vine la masă, proaspătă, delicată, să li se scurgă ochii la toți după ea... Servitoarele să-i spună domnișoară și să se tot invirtă în jurul ei... Tînăra nevastă să aibă surori, prietene... Să vină și ele aici, să-i cunoască pe prietenii nepotului meu... Să se îndrăgostească, să se căsătorească... Altă salvare nu-i.“

Își dezvălui gîndurile lui Muammer:

— Am de vorbit cu tine, copilul meu.

— Te-ascult, bunico.

— Ar fi bine să te însori.

Tînărul, rece ca un sloi de gheață:

— Să mă însor...

— Dar o spui fără tragere de inimă.

— Da, o spun fără tragere de inimă.

¹ Sărbătoare religioasă prin care se aniversează nașterea Profetului. Poem religios care, vorbind despre nașterea Profetului, se citește la această sărbătoare.

- După tine burlăcia e mai bună?
- Nu.
- Atunci să fii căsătorit e mai bine.
- Nu.
- Cum e posibil așa?
- Amîndouă-s totuna.
- Atunci de ce nu te însori?
- Dacă vrei voi, mă însor.

În felul acesta nu voia Leman Hanım, fiindcă de la o asemenea căsătorie, nu se putea aștepta la nimica bun. „Te pomenești că dragostea adevărată a dispărut?” se gîdea ea.

IV

Atunci s-a produs, pe neașteptate, o întimplare care a înviorat nițel traiul din conacul de la Erenköy. Galip avea o nepoată căsătorită cu un căpitan de vas. Această femeie frumoasă, cuviincioasă, cuminte, devotată soțului ei, fugise într-o noapte de acasă. Căpitanul își făcu apariția, întempestiv, la Erenköy și îi vorbi lui Galip.

— Dumneavoastră sînteți unchiul ei dinspre mamă. Așa stau lucrurile.

— Unde s-ar fi putut duce?

— Nu știu, nu știu nimic.

Galip Bey îi convocă în grabă pe Leman Hanım, pe Davut Bey, pe Dündar Bey și pe Muammer. Au discutat situația împreună cu căpitanul, chibzuind laolaltă. Leman Hanım își amintea de zilele de altădată și se bucura. Pe vremuri, asemenea peripeții nu lipseau din conac, toată lumea se agita să găsească o soluție și astfel viața pulsa mai vie, mai atrăgătoare.

— Mi-a lăsat o scrisoare, povestea căpitanul. „De-acuma, nu mă aștepta, zice, nu mă căuta, zice, eu nu mai pot să fiu femeia ta”, zice. Deci, n-a pățit nici o nenorocire. Pur și

simplu a fugit Nesime a noastră. La cine a fugit? Asta nu mai știu. Nu există nici o persoană pe care s-o bănuiesc. La drept vorbind, a avut grijă de mine, din punctul ăsta de vedere o apreciez. N-am să mă rog de dumneavoastră, ca mai vîrstnici decît mine, să-mi găsiți nevasta și să mi-o aduceți acasă. Ce-a fost, nu se mai întoarce. Ce e dus, dus rămîne... Vreau să zic că și fata avea întrucîtva dreptate... De ce? mă veți întreba dumneavoastră. Eu nu eram în permanență acasă. Apoi și de băut, beau de sting. Eh, și-apoi, mină n-am? Dacă mă mîinii, dau, nu mă-neurc. Nu știu cuvinte fine, mă port cam de sus cu femeia. Dansul n-am fost în stare să-l învăț, cu toate că m-am căznit. Noaptea dau afară gaze, cu duiumul. În schimb, am inimă bună, vedeți dumneavoastră, mi-e milă de omul amărit, ocrotesc pe cei fără de nimenea pe lume...

Leman Hanîm îl întrerupse, stînjenită:

— Ce-i de făcut acum? Unde s-o căutăm pe fată? Asta să ne spuneți.

— Păi asta, de-acuma, dumneavoastră știți. Mai mult ca sigur c-o să pice o veste la unchi-său, să-l înștiințeze unde e. Cum reușiți să luați legătura cu ea, să-mi dați de știre, că eu vin imediat, și ce-o să-mi porunciți pentru despărțenie, aia o să fac. N-are rost să ne mai încurcăm unul pe altul. Doar nu mai avem cine știe cîte zile de trăit aici. Bineînțeles că n-am de gînd să viețuiesc becher. Am și eu nevoie de o femeie, cînd mă-ntorc din călătorie să-mi facă o ciorbă caldă. Să fi fost altădată, mi-ar fi fost ușor, mi-ar fi sărit țandăra. Acum însă trebuie să divorțez... Poate că așa-i mai bine, căci unei nații îi trebuie și revoluție... La drept vorbind, ea își iubea mult unchiul, și eu îl iubesc... Aveam de gînd să-l invităm într-o seară la masă, n-a fost să fie. De ce-l iubesc și-acum, mă veți întreba. Dînsul e viță nobilă. Pentru că Nesime m-a părăsit, nu înseamnă că respectul și dragostea mea are să scadă... Eu, ce iubesc, iubesc pînă la moarte. Eu am prieteni hăt, tocmai în celălalt capăt al lumii...

Galip, căruia îi plăcea să stea retras, fără să atragă atenția nimănui asupra sa, trezindu-se deodată în centrul discuției, dădea din colț în colț. Ca rudă a lui Nesime, lui îi reveneau, în mod firesc, unele responsabilități și inițiative, trebuia măcar să-i spună căpitanului, aici, câteva cuvinte. Dar ce să spună? Ce putea să spună? Privi stăruitor, cu înțeles, pe toți ai casei, rind pe rind, ca spre a-i preveni: „Eu, acum, voi spune niște vorbe mult prea mari pentru mine, rogu-vă, aveți îngăduință“. Apoi se întoarse spre căpitan:

— Situația este serioasă, sint de-a dreptul tulburat. În primul rînd, pentru că s-a năruit o familie; în al doilea rînd, pentru că se impune să fie salvată o femeie. Nesime e lipsită de experiență, se vede treaba că a căzut în mrejele unui om josnic. Ceea ce îmi revine mie, ca unchi al lui Nesime, este salvarea ei, cu o clipă mai devreme, de prăpastie. Și vă făgăduiesc că o voi face.

Căpitanul nu mai rămase mult.

— Pe mine mă așteaptă prietenii la poartă, sintem invitați la sărbătorirea circumciziunii fiului unui camarad. Iar mine, pornim cu vaporul la Pireu. V-aș ruga să-mi îngăduiți să plec... După cîteva pași, se întoarse: Nu am pretenție la nimic din ce i-am luat eu lui Nesime. Să ia din casă ce dorește, tot ce i-am dăruit, i-am dăruit din inimă.

Și ștergîndu-și cu dosul mîinii ochii care lăcrimau, adăugă:

— Dacă i-am rănit sufletul, spuneți-i să mă ierte, să nu-mi poarte pică.

Aceste cuvinte făcură pe Davut Bey să plîngă. Or, pînă în acea zi, nimănui nu-i fusese dat să-l vadă plîngînd. Leman Hanım înmărmuri. Cîte întîmplări întristătoare, dureroase, întîmpinase, de-a lungul atîtor ani, împreună cu Davut Bey, și o dată nu văzuse la soțul ei o reacție asemănătoare celei de acum. Se petrecuse oare, în el, vreo schimbare neobservată de nimeni, nici chiar de ea însăși?

Abandonă cazul lui Nesime, nemaiputînd rezista tenta-
ției de a-l întreba imediat:

— Ce-ai pățit, Davut Bey? Te-au impresionat atît de
mult vorbele omului?

— Nu de-aceea, și Davut Bey încercă să surdă. Bărbatul
acesta era exact marinarul pe care mi-l doresc drept căpi-
tanul dragei mele corăbii a argonauților. Pentru un moment,
m-am gîndit la destinul nostru comun ce ne așteaptă și
m-am emoționat... Ce vrei, vîrsta nu m-a cruțat, insuccesele
din tinerețe mă zguduie, mă tulbură, soțioara mea...

Zicînd acestea, ieși din salon. Dîndar Bey îi spuse lui
Leman Hanım:

— Și în tinerețe avea Davut asemenea bizarerii. Dar
de cînd a părăsit politica, mi-am dat seama dintr-o ochire
că a întrecut cu totul măsura. Și totuși s-ar putea ca el să
fie omul cel mai înțelept și cel mai pur din lume.

— Zi mai bine, replică ea, că s-au șters granițele dintre
nebuție și înțelepciune. Noile vremuri au anulat deosebirea
dintre ele. Și, ce e mai rău, și eu, încet-încet, mă obișnuiesc
cu asta. Apoi, întorcîndu-se către Galip, se interesă în legă-
tură cu Nesime: Ce vom face, Galip?

— Dumneavoastră știți mai bine.

— Deci, ca de fiecare dată, lași totul pe mine, așa-i?

— Da.

Femeia vîrstnică se adînci în fotoliu. Ceru o cafea de la
Melâhat și începu să reflecteze. Știuse de la bun început
că Nesime va ajunge aici. „Ce-a făcut, a făcut pentru că s-a
săturat de virtute. Cum s-o murdări nițeluș, o să-și revină,
se liniștește ea“, își zise.

Nesime era fiica mătușii dinspre mamă a lui Galip.
Presupusul proprietar de mine nu avusese la inimă nici pe
mătușă, și nici pe soțul ei. Ca atare, relațiile de rudenie
dintre familii fuseseră tot timpul întrerupte. Abia după
căsătoria ei, Nesime, care nu mai avea altă rudă în afară
de Galip, reînnoadă legăturile cu el. Una dintre principalele
cauze ale nefericirii copiilor crescuți fără afecțiunea rudelor

este faptul că supărarea intervenită într-o generație se perpetuează de-a lungul generațiilor următoare. Prin topirea gheții, afecțiuni refulate irump, scoțind la suprafață amintiri infime îngropate în cine știe ce ungher și care, atunci, se încarcă brusc cu o valoare considerabilă. Eliberate de resentimentele părinților, rudele regăsite își povestesc unele altora, cu o mare satisfacție, secvențe comune din amintirile vagi ale unei copilării petrecute extrem de puțin împreună; aceste mărturii estompate sînt însușite cu o deosebită încredere și bucurie și astfel afecțiunea abia înfiripată e salvată de discontinuitate, se creează mitul unei copilării trăită, de la un capăt la altul, laolaltă.

Cu toate că Nesime era cu douăzeci de ani mai mică decît Galip și, de aceea, nu se putea vorbi de o copilărie petrecută împreună, totuși, cînd în depărtarea provocată de neînțelegerile din generația anterioară a dispărut, descoperiră și își povestiră amintiri comune. Deși Galip a avut, la început, unele temeri în privința noii relații de rudenie, s-a liniștit îndată ce s-a convins că problema nu reprezintă o complicație bănească. Cît despre Nesime, ea trăia intens bucuria de a nu mai fi considerată, în fața soțului său, ca singură pe lume. Astfel, tinăra femeie a început să vină des în conacul de la Erenköy.

În școala medie își abandonase învățătura și se căsătorise, forțată de mamă sa. Avea o cultură și o experiență destul de reduse, dar inteligența, frumusețea, blindețea și intuiția compensau cu prisosință lipsurile. Grație acestor însușiri, Nesime era foarte iubită la conac, sosirea ei era întotdeauna un prilej de bucurie. Principalul său admirator rămînea Davut Bey. Cum auzea că a apărut Nesime, ochii prindeau să-i strălucească și, în aceeași clipă, sarea de la locul lui, cu vorbele:

— Pe unde mi-a mai fost frumoasa mea fată?!

Și Nesime îl înconjura cu o atenție aparte; cu mîna ei îi servea întotdeauna rachiul. Îi spunea: „Să vă fac o salată de castraveți și iaurt? Mă duc s-o pregătesc“. După insistențe

repetate, accepta să cinte. Avea o voce puțin cam răgușită, dar cînta corect și cu sensibilitate, cu căldură. După ce-și termina cîntecul, surîdea cu gingășie și zicea: „Gata!”

De multe ori venea singură la conac și, pentru că soțul ei se afla pe mare, rămînea cîteva zile și nopți în șir. Atunci Leman Hanîm, cu amintirea zilelor frumoase de altădată, prelungea încă un pic ritualul cinei, amîna încă un pic ora de culcare, o pune pe Nesime să-i cînte melodii îndrăgite și o asculta plină de reverie. Noaptea, Davut Bey, care înainte de a se duce la culcare o săruta îndelung pe Nesime, îi declara soției sale în dormitor:

— Nu există nici o deosebire între fiica mea și Nesime. La care Leman Hanîm replica:

— Numai că pe fiica-ta n-o săruti deloc!

Singurul loc unde Nesime putea să fie, afară de propria-i casă, era conacul. Din acest punct de vedere, cuvintele „Nesime a fugit” nu au avut numai sensul de „a fugit de la bărbatul ei”, ci implică însemnau și „a fugit la iubitul ei”. Dacă nu ar fi existat o asemenea persoană, cum și unde ar fi putut fugi Nesime? Scrisoarea pe care o lăsase soțului era grăitoare. Nimic de zis, căpitanul era un om de treabă, dar Leman Hanîm nu-l găsisese demn de Nesime. Nu o dată își zisese: „Femeia asta ar fi meritat un bărbat mai bun”. Iată de ce, cum auzi vestea că Nesime a fugit, Leman Hanîm înțelesese că are un iubit. Ce trebuia făcut acum era ca Nesime să fie găsită și ajutată.

Peste o săptămînă, Leman Hanîm primi o veste de la Nesime. Era o scrisoare scurtă:

«Doamnă,

Eu, după cum probabil ați aflat deja, de o săptămînă nu mai sînt acasă. Nu mai am de gînd să mă mai întorc vreodată în casa aceea. Îmi vine destul de greu că am recurs la un asemenea gest, pe care, desigur, nu l-ați fi așteptat din partea mea. Dar găsesc o consolare la gîndul că mă veți înțelege. Deocamdată

nu sînt în situația de a vă da adresa mea. Îl rog pe unchiul meu să nu fie îngrijorat pentru mine, să nu fie mîhnit din cauza mea. Sper că nu mă veți detesta. Vă sărut mîinile,

Nesime

— De ce s-o detestăm? comentase Davut Bey. Ea n-are, în treaba asta, nici o vină.

— Da, îi împărtăși părerea și Dündar Bey. Așa-i femeia, fuge. Eu de șase ori m-am însurat și toate șase soții ale mele au dat bir cu fugiții. Dacă ele n-ar fi fugit, eu nu m-aș fi însurat de-atîtea ori. Numai în felul acesta am reușit și eu să fiu mereu însurat. În realitate, întrucît femeile seamănă leit una cu alta, prin schimbarea lor nu se modifică nimic.

— Asta fiindcă pentru voi există *femeia*, nu *femeile*, se aprindea Leman Hanım, fapt care demonstrează înapoierea bărbaților noștri. Chiar dumneata, spui că ai fost un revoluționar care ai luptat pentru libertate, dar în privința femeilor ai o mentalitate de despot. Pentru cine era mult cîntata libertate? Numai pentru bărbați... Nu-i așa? După socoteala voastră, 99% din populația noastră e alcătuită din bărbați și abia 1% din femei... Vrei să-ți mai spun dumitale ceva? Din acest punct de vedere, te găsesc mai înapoiat decît pe tata căci, deși Şükrü Paşa a fost căsătorit cu trei femei, susținea că la fiecare din cele trei soții a găsit tot alte și alte calități. Și ele o știau prea bine și de-aceea nici nu se prea gelozeau una pe alta. Azi, deși s-a cam terminat cu poligamia, mentalitatea despre femeie e și mai înapoiată, căci...

— Pe mine să nu mă pui laolaltă cu ei, o tachina Davut Bey.

— Cit despre tine... pentru tine nu numai între femei, dar nici între bărbați nu există diferențe.

După o lună, mai sosi o scrisoare de la Nesime. În ea, tinăra femeie scria că e fericită și că în curînd se vor putea revedea. Dar se scuseră trei luni, și nu au mai primit nici un semn. Apoi, într-o seară, își făcu apariția ea însăși, cu o

valiză micuță în mână. Slăbise, avea chipul palid, era tristă și sfioasă.

— Unde mi-a fost frumoasa mea fată?! o întîmpină ca de obicei Davut Bey și, îmbrățișînd-o, o sărută prelung.

— Bine c-a trecut, spuse Galip Bey, reținut.

Tînăra, însă, se aruncă de gîtul lui și izbucni în plîns. Dintr-o ochire, Lemhan Hanîm își dăduse seama de situație. Nesime se despărțise de iubit și venise definitiv la el. „Acum sufletul ei s-a liniștit“, își zise și, luînd-o imediat cu ea, o conduse în odaia pe care i-o rezervase la etajul doi. Aici, cele două femei au rămas mai bine de două ceasuri numai ele, singure. După cum i-a istorisit mai apoi Lemhan Hanîm lui Davut Bey, în casa de peste drum de Nesime locuia un tînăr actor. Un bărbat drăguț... De la fereastră, o pindea pe Nesime fără încetare, îi făcea semne... Curînd s-a pomenit și cu scrisori de la el... La început, n-a răspuns la nici una. „Nu-l iubeam, spunea ea povestînd, ba, uneori, chiar mă plictisea. Dar, cu timpul, m-am obișnuit cu prezența lui. Dacă nu l-aș mai fi văzut la fereastră, dacă nu i-aș mai fi primit scrisorile, aș fi simțit că-mi lipsește ceva. Eram singură, doream să fiu în centrul atenției cuiva. Această nevinovată aventură nu numai că mă distra, dar îmi și umplea viața. Apoi, o vreme nu s-a mai arătat, au încetat și scrisorile. În casa de peste drum el locuia cu mama sa. Am observat la ea o agitație nefirească. Într-o zi, am primit o scrisoare, îmi spunea că e internat în spital, că urmează să fie operat, că mă așteaptă. M-am dus. M-a rugat să nu-l părăsesc, să nu mă despart niciodată de el. Eu i-am făgăduit. A fost operat de apendicită. A doua zi după ieșirea din spital, m-a așteptat la debarcader. Am trecut împreună pe malul celălalt. Nici el nu știa unde să mergem. Ne-am instalat la un hotel. Patru luni n-am pus piciorul afară din hotel. Serile avea spectacol, înainte de masă, repetiții. Numai după-amiezile reușeam să fim împreună“. În ceasurile petrecute laolaltă, tînărul actor se drapea cu pături și cearșafuri și dădea viață scenelor din unele piese... Nesime dorea tare

mult să-l vadă pe scenă, dar iubitul ei n-a dus-o nici măcar o dată la teatru. „I se dădeau roluri mici și îi era rușine, de-aceea, povestea Nesime. Cît despre rolurile pe care le interpreta la hotel în fața mea, erau roluri mari, pe care dorea să le joace în viitor. Recita fragmente din Iago, Richard al III-lea, ređa scene din Strindberg, Ibsen. M-a determinat și pe mine să învăț pe dinafară niște fragmente dintr-o piesă de Hauptmann. Îi dădeam replica. Cel mai mult dorea să-l interpreteze pe Hamlet... Dar, pentru că era invidiat, nu i se dădea nici un rol important. Spunea că, într-o zi, Muhsin Bey¹ însuși a înțeles că l-ar umbri pînă și pe el cu marele său talent și, de-atunci, făcea totul ca să-l împiedice să se afirme...“ Din pricina asta tinărul actor suferea foarte mult... Se certa cu toți colegii, nu exista insultă pe care să n-o arunce oricui în față... Ca să-și uite de necaz, bea, bea mult... Și cu cît bea mai mult, se amăra mai tare și se pornea pe plîns... La început, lui Nesime îi era foarte milă de el și încerca să-l consoleze... Dar nemulțumirile iubitului ei nu aveau sfîrșit... Lamentările lui depășeau cu mult cadrul limitat al teatrului. Îl injura pe taică-său mort, mamei sale îi zicea tirfă... Zicea că în țara asta nu există cîste... Ajungînd cu istorisirea aiei, Nesime a spus: „Cîrînd mi-am dat seama că, pe măsură ce îl consolam, suferințele lui căpătau o și mai mare amploare. Parcă îi plăcea să trăiască în nefericire. Ținea neapărat să fie compătimit. Cine nu-l compătimea îi stîrnea furia. Îl acoperea cu ocări. Întruna bea și plîngea... Noaptea, uneori, nu mă lăsa să dorm pînă dimineața. Stăteam în fața lui și-l ascultam, îl ascultam cu disperare. Cînd vedea că mă cuprinde somnul, începea să strige la mine... La început, n-am dat importanță ieșirilor lui. Însă, cu trecerea timpului,

¹ Muhsin Ertuğrul (1892—1979). Regizor de teatru și cinema, teatrolog, actor, profesor de actorie, traducător de teatru universal (din opera lui A. Strindberg, Henry Casson, Leonid Andreev, Hans Müller, Georges Courteline), Muhsin Ertuğrul, prin bogata și variata sa activitate desfășurată în decurs de șaizeci de ani, este considerat fondatorul teatrului turc din perioada republicii.

brutalitatea lui a luat proporții, s-a apucat să mă injure și pe mine... Într-o noapte, mi-a zis: «Tirfo! Ce ești decît o tifă? Dacă n-ai fi fost o lepădătură, ai fi venit aici cu mine?». Pe loc, chiar în noaptea aceea, am vrut să părăsesc hotelul. A încuiat ușa, a blocat-o, culcîndu-se pe jos, era beat mort... Cînd s-a făcut ziuă, mi-a cuprins în brațe minile, picioarele, mi-a cerut iertare, afirmînd solemn că fără mine nu va mai putea realiza nimic... Am simțit atîta milă pentru el, încît am dat uitării cele întîmplate. După asta a fost și mai rău... Tinărul actor a făcut scandal și la teatru. Într-o seară, a declarat că n-o să joace în spectacolul respectiv, a lăsat baltă piesa și-a plecat... N-a venit toată noaptea la hotel... A băut prin circiumi, a băut, a băut... O fi căzut pe drum, ori o fi fost lovit, că dimineța, cînd s-a ivit, toată fața lui era numai răni și vinătăi. Cîteva zile nu s-a mai dus nicăieri, a trimis-o pe Nesime să-i cumpere de băut și s-a așternut pe băutură în odaia de hotel... »Se isprăviseră și banii. Naci se împrumuta de la hotelier... Cînd, pînă la urmă, hotelierul a refuzat să-l mai împrumute, dădea telefoane la unul și la altul... Începuse să mă lase singură... Se întîmpla să nu-l văd două zile și două nopți, la rînd... Mă hrăneam cu resturile de pîine uscată din dulap. Într-o noapte, a apărut cu un prieten, la fel de beat ca el și, arătîndu-mă, i-a poruncit: «Sărut-o!...» Omul s-a mulțumit să-mi sărute mina... Dar Naci nu ceda: «Sărut-o! Sărut-o!» Cum a început să facă presiuni și asupra mea, n-am avut încotro, ne-am sărutat... Într-altă noapte a venit cu o femeie după el... Era și ea artistă... Îmi vorbea numîndu-mă sora ei... «Naci se plînge de tine, îmi zicea ea, încearcă să-l înțelegi... Noi, artiștii, nu semănăm cu nimeni...» Apoi, pînă dimineța numai despre teatru au discutat... Voiau să deschidă un nou teatru. Dar nu aveau bani... «Tu n-ai putea să ne faci rost de bani?» m-a întrebat Naci. Cînd i-am răspuns că nu, mi-a zis: «Cere de la unchiu-tău ori de la fata lui Şükrü Paşa...» «E imposibil», i-am spus. Atunci s-a infuriat și a început să țipe... În sfîrșit, am înțeles că așa nu se mai poate... M-am hotărît

să fug... Dar, ca să nu-i stîrnesc bănuielele, mă arătam plină de bunăvoință. Ieri seara, însă, a năvălit în cameră ca un nebun. «Tu primești aici bărbați», mi-a zis... I-am tras o palmă peste față. M-a lovit și el, m-a bătut rău și s-a dus». Cum a plecat el, Nesime a și fugit din hotel... În buzunar avea numai atît cît îi trebuia pentru biletul de vapor... Așa a trecut la Kadiköy... Dar a găsit nepotrivit să vină la ora aceea la Erenköy. A rămas peste noapte în casa unei vechi prietene...

Lui Leman Hanım îi plăcea rolul de proteguitoare, i se părea o datorie de noblețe. Drept care a copleșit-o pe Nesime cu atîta afecțiune, încît a făcut-o să plîngă.

— Încearcă să uiți trecutul. Ești tinără, ești frumoasă, ai să fii prețuită cu prisosință. N-ai de ce să fii tristă, iată odaia ta, stai aici și îngrijește-te de un singur lucru: să te simți cît mai bine. Apoi adăugă: Și mie mi-e urît... O să fim bune prietene.

Stabilită astfel în conac, Nesime, în primele zile, a stat închisă în odaia ei, n-a coborît nici la masă. Celor care întrebau de ea în sufragerie, Leman Hanım le răspundea:

— Dați-i pace, dragă. Să se odihnească, să-și mai revină, biata fată.

Dar cînd izolarea ei s-a prelungit, toți începură să dea semne de nerăbdare. Într-o seară, Davut Bey, mai nerăbdător, a bătut la ușa ei și a strigat-o:

— Nesime, fata mea!

Nesime a deschis ușa. Pe chipu-i palid se schița un suris sfîlnic:

— Poftim!

Davut Bey a prins-o fulgerător de încheietura mîinii și a tras-o afară:

— Hai să mergem în sufragerie! i-a vorbit el cu un ton imperativ, care trăda însă numai blîndețe.

Nesime își lăsă capul pe pieptul lui. Plîngea și ridea în același timp:

— Mi-e atît de rușine față de toți! Să-mi șterg ochii și...

— Nu, fetiço. Cum aş putea să te mai las?! Ce-i de plins?

Aşa, înălţuţi, au coborît în sufragerie. Cum îi zări, Dündar Bey începu să aplaude. Galip Bey râdea stăpînit, nu fără ironie.

— Nesime va sta vizavi de mine, preciză Leman Hanım. Locul tău e oricînd aici, nu uita, adăugă ea întorcîndu-se către tinără.

— Mulţumesc, spuse Nesime, ştergîndu-şi lacrimile.

— În seara asta am de gînd să beau, strigă Davut Bey, bine dispus. Şi-am să-i dau şi lui Galip să bea.

— Nuu... Galip nu poate să bea, se împotrivi Leman Hanım.

Pentru că era epileptic, lui Galip îi era absolut interzisă băutura. Dar, sub diferite pretexte, el mai lua din cînd în cînd cite un pahar-două. De fiecare dată se gîndea că, în sfîrşit, boala îl iertase, însă noaptea următoare, la al treilea pahar, i se declanşa automat criza. Cum crizele lui iscau discordie în casă, Leman Hanım nu-i dădea voie să bea. De-aceea, Galip recurgea la fel de fel de tertipuri. Odată umpluse cu rachiu sticla de doctorie din care lua zilnic, la masa de seară (sticla avea culoare închisă), lucru de care avea cunoştinţă numai Davut Bey. Ca replică la primul pahar al acestuia, Galip Bey luase o lingură de doctorie. Cînd, a doua oară, Davut i s-a adresat: „Haide, noroc! În cinstea ta!” el, distrat, îşi întinsese, ca să ciocnească, sticla cu doctorie. Descoperirea şmecheriei îi făcuse pe toţi să rîdă, în afară de Leman Hanım.

În seara aceea, Dündar Bey îi dăduse lui Galip, pe furiş, un pahar cu bere. Cînd Davut Bey spusese: „O să-i dau şi lui Galip să bea”, Dündar Bey, din cealaltă margine a mesei, îi făcuse, pe ascuns de Leman Hanım, un semn care voia să însemne: „Oho! El a început-o de mult!”

— Uite ce-i, fata mea, îi spuse Leman Hanım lui Nesime. Eu n-o mai scot la capăt cu unchiul tău. De-acum încolo, eu n-am să mă mai amestec deloc, ai să te ocupi tu de el.

Trăgînd cu coada ochiului la Mürşide, Dündar Bey rosti cu înţeles:

— Dumneata, oricum ai de lucru pînă peste cap cu treburi de-alde astea, Leman Hanım!

Foarte beată, Mürşide ridea, cu gîngiile dezvelite:

— Să fi fost în viaţă bunicul meu, paşa, nici unul dintre voi nu v-aţi fi putut măsura cu el. Bietul om, tot cu mine ar fi rămas. Voi, cum beţi niţeluş, cum vă îmbătaţi. Eu, nu. Nu-i aşa, mamă? Odată venise la noi un nepot de-al mamei... Vai, ce-am mai ris... Noaptea, băiatul a avut coşmaruri... Țipa cît îl ţinea gura... Bineînţeles, coşmarul era pretextul... Lui îi era frică... Crezuse că i-a intrat un hoţ în cameră... Vai, ce ridicol! Parcă poată să intre hoţii?... Ce să-i facă lui hoţii?!... Copilării...

Ceilalţi n-o ascultau, discutau între ei. Mürşide vorbea mai departe, pentru ea însăşi:

— N-a mai venit niciodată... A pierit dragostea de rude. Dar dac-ar fi trăit bunicul meu, paşa, ia să fi văzut atunci, ar fi lipsit vreunul din conac? Ce mai du-te vino ar mai fi fost... În fiecare noapte ar fi avut coşmaruri... Zicînd c-au venit hoţii... Vai, ce ridicol...

Tot mormăind astfel, îi trecea în revistă, cu atenţie, unul cite unul pe convivi. Cînd a ajuns la Nesime, ochii i-au rămas pironiţi asupra ei. Davut Bey tocmai se căznea s-o convingă pe Nesime să soarbă şi ea puţin rachiu. De fapt, urmarea ca astfel s-o ajute să treacă mai repede peste stînjeneala ei. Nesime invoca drept pretext, destul de transparent de altfel, al refuzului ei, că suferea de stomac. Cînd însă îşi dădu seama că nimeni n-o credea, mărturisi adevărul, privind în gol:

— Eu m-am legat să nu pun picătură de alcool în gură!

Se temea, pesemne, ca un pahar de rachiu să nu-i amintească de zilele urite trăite cu Naci la hotel şi rezista la gîndul că, odată nervii destinşi din pricina alcoolului, va începe să plîngă.

— Adică ai jurat? preciză Davut Bey.

— Ce frumoasă e poezia lui Nedim¹, interveni Dündar Bey:
„Credința mea-i că, în anotimpul rozelor, și ție, inimă,
Îți pare rău de legământul de a nu mai bea vin“...

Davut Bey se întoarse spre el:

— Va să zică, îl cunoști și pe Nedim?!

— Versuri disparate. Știi, noi am învățat pe dinafară numai poeziile lui Namik Kemal² și Tevfik Fikret³, alți poeți nu cunoșteam. Dacă ai sta să cauți adevărul, îți amintești, nici nu existau pentru noi alți poeți... Nu-i ciudat, Kara Kemal recita „Spre anul '95“⁴...

¹ Ilustru poet curtean din *Perioada Lalelei* (*Lale Devri*, 1718—1730), inovator al poeziei clasice turce (*divani*), maestru al speciilor *gazel* și *şarkî* (*cîntec*), Nedim (?—1730), slăvește, cu un nestăvilit elan, plăcerile vieții.

² Figură reprezentativă a *Curentului literar al Reformelor* (*Tanzimat Edebiyatı Akımı*, 1860—1895), adevărat deschizător de drumuri prin activitatea sa de dramaturg, romancier, ziarist, istoric și critic literar, istoriograf, Namik Kemal (1840—1888) a fost în același timp o personalitate politică de prim rang. Conducător al asociației clandestine *Noii Otomani* (*Yeni Osmanlılar Cemiyeti*), a luptat neobosit pentru realizarea unui regim constituțional, antidespotic, suferind condamnări și exiluri.

³ Principalul reprezentant al curentului *Edebiyat-ı Cedide* (*Literatura Nouă*), cu o durată restrinsă (1895—1901) dar de o mare însemnătate pentru fenomenul literar turc modern, promotorul revistei literare *Servet-i Fünûn* (*Tezaurul Cunoștințelor*), poetul Tevfik Fikret (1867—1915) depășește cu mult limitele restrictive ale curentului impulsionat de el însuși, creînd o înflăcărată lirică patriotică, devenind poetul vizionar al unei națiuni care începe să se afirme. Poeziile sale de acest tip au circulat clandestin, însuflînd la luptă împotriva despotismului, pentru drepturile democratice ale națiunii turce.

⁴ Apărută în ianuarie 1912, poezia *Doksan Beş'e Doğru* (*Către '95*) a stîrnit vii ecouri în presa vremii. Poetul Tevfik Fikret care contribuise atît de activ, printr-o lirică incandescentă, la victoria revoluției Junilor Turci, amar decepționat de înfrimarea platformei liberale, democratice a acestora de îndată ce au acaparat puterea politică, își îndreaptă versul său demascator împotriva noilor potenți ce au trădat îndreptățițele așteptări ale poporului, înfierîndu-i cu aceeași ardență cu care îl înfierase pe sultan.

— Vai, și ce i se mai potrivea lui Kara Kemal poezia... observă în batjocură Leman Hanım, în timp ce Davut Bey murmură „În anotimpul rozelor“... Cei care varsă singele altora, ca să pară interesați, afișează că sînt pasionați de artă... Vor să uluiască lumea, să se spună despre ei: „De unde atîta violență într-un spirit atît de rafinat?!“ Dar eu, una, nu mă mir, pe mine nu mă duc aiurelile astea...

— Tată, rise Mürşide, ai uitat? Rămăseserăți cu Nesime Hanım la rachiu. Jurase Nesime Hanım, a jurat, a jurat... Acolo erați. La jurămint.

Davut Bey, care nu auzise bine, spuse la început „da, da“, ca apoi, după cîteva clipe, să strige:

— Aha!... Ce jurămint? Cine a jurat?

— Nesime Hanım a jurat, rinji Mürşide. Că, adică, n-o să mai facă altădată. Și pufni într-un ris strident.

Nesime roșise. Dacă și-ar fi închipuit că discuția va evolua atît de penibil, ar fi băut și gata. Ca situația să nu degereze și mai mult, nu exista altă soluție; duse mina la pahar, adresîndu-i-se lui Davut Bey:

— Pentru dumneavoastră mă dezleg de jurămint.

Davut Bey se aplecă și o sărută pe obraz:

— N-am să uit favoarea pe care mi-ai făcut-o, draga mea Nesime. Ia haide... În sănătatea ta!...

Băură cu toții. Mürşide, din nou rinjind, vorbi iarăși:

— Și eu m-am săturat să tot beau acasă. Am poftă să beau la cîrciumă, dar Muammer nu mă duce... Apoi, întorcîndu-se către Nesime: Dacă te-aș ruga pe dumneata, m-ai duce într-un hotel și ai comanda băutură pentru mine?

Nesime lăasă pe masă șervețelul din mină, pregătindu-se să se ridice. Davut Bey o prinse de încheietura mîinii și o sili să stea, după care zise către fiica sa:

— La hotel se merge cu un bărbat. Găsește-ți un bărbat care să te ducă...

Ochii lui Leman Hanım scăpărau văpăi. Se înfuriase grozav pe fiica ei; o privea total înstrăinată, fără nici un pic de milă, ca pe un dușman. „Tu ești o pocitanie, n-o să-ți

poți găsi vreun bărbat, nu te ridica să te legi de altele“ grăiau limpede privirile ei. Sub povara lor zdrobitoare, Mürşide, bețiva, se uita prostește la mama sa.

— Ai început să tragi cu urechea și pe la ușa mea?! se răsti cu aprindere Leman Hanım. Dacă tot ai făcut-o, află că Nesime a rămas atunci la hotel cu iubitul ei. Unde ai tu norocul ăla! Cine te îmbrățișează o noapte, fuge cit poate de departe de tine...

Mürşide se porni să plingă cu hohote.

— Și dumneavoastră, bunico, ați cam depășit măsura, vorbi Muammer. Cu ce drept ne lipsiți de plăcerea mesei?

Mürşide plîngea, dar ședea mai departe, n-avea de gînd să plece.

— Taci odată! se răsti la ea Leman Hanım și numaide-cit fata încetă plînsul.

Cele petrecute spulberară orice ambiguitate în legătură cu situația lui Nesime. Abcesul spărsese.

V

Supărarea lui Leman Hanım pe Mürşide nu se datora faptului că o pusese pe Nesime, la masă, într-o postură atît de neplăcută. Ea nu dădea importanță unor întîmplări de acest gen; considera că „fiecare oaie e priponită de propriul ei picior“, că fiecare trebuie să se apere singur. Ceea ce a supărat-o însă rău de tot, a fost că Mürşide a cutezat să asculte la ușa dormitorului său, căci în dormitor îi povestise ea lui Davut Bey pățaniile de la hotel ale lui Nesime. În afară de cei doi soți, nu exista nimeni în conac care să cunoască în toate amănuntele aventura prin care trecuse Nesime. Prin urmare, Mürşide, postată la ușa, îi auzise în timp ce-și vorbeau.

Intr-adevăr, Mürşide avea asemenea nărav. Ceea ce o împingea era numai curiozitatea de a afla cum se face amor. Noaptea, călcînd în virful picioarelor, trecea pe coridoare,

se oprea în fața ușilor, trăgea cu urechea și, uneori, făcea chiar descinderi inopinate. Pe cîți servitori și slujnice nu-i prinsese asupra faptului în zilele de altădată, cînd în conac era lume multă! Mai apoi, cînd conacul se golise, în loc să renunțe la urita ei deprindere, întrecuse orice limită. Era curioasă să știe dacă nepotul ei, Muammer, cumnatul Galip și chiar Dündar Bey primeau femei noaptea în conac. Bineînțeles, nu avea s-o omită nici pe Melâhat, care dormea la parter. Era absolut sigură că, odată și odată, va afla cine-i intră acesteia în culcuș.

Leman Hanım îi cunoștea năravul, dar... nu-l lua în seamă. Și Şükrü Pașa avea asemenea porniri. Și el era curios să știe cine cu cine se iubește și pe cei pe care-i prindea, îi căsătorea. Numai că pașa asculta cu răbdare pe la uși, curiozitatea lui consta în a-i identifica, înainte de a-și face descinderea, pe cei care fac amor înăuntrul. Nu forța ușa la primele zgomote, îi lăsa în apele lor pe cei din cameră, pînă se lămură despre cine era vorba; dacă era necesar, își lua un scaun și asculta timp îndelungat. Își zicea: „Isa e? Nu... nu-i el... Dar fata? Ia să mă gîndesc. N-o fi Fatma, pălăvrăgioaica aia?... Ia să mă gîndesc...” „Era un om obsedat de cînte, spunea Lemana Hanım. Din cînd în cînd puneă la încercare cîntea fetelor. Cum o făcea? Chema în taină cite un flăcău dintre servitori, plin de foc, și îi porunceă ca, după miezul nopții, să intre, să zicem, în odaia lui Hasna. El se așeza la ușă și asculta. Va striga fata ori nu? Dar dacă fata nu striga și se iubea cu flăcăul, el tot nu se supăra, ci îi unea prin căsătorie.”

Mürşide știa că, în afară de Muammer, toți bărbații din conac o vizitau pe Melâhat. „Ce-o fi avînd poarca aia de fată de-i atrage? Cum de știa să-i lege de ea pe bărbați? Îi juca pe degete. Oare ce talente o fi avînd? De le-aș afla și eu!” Cu această intenție, Mürşide, în cite-o noapte, cobora în virful picioarelor la parter. Aici unde, cîndva, toate odăile erau ticsite, acum dormea numai Melâhat. Odaia bucătărilor era separată de conac, ușa ei se învecina cu conacul.

De cite ori cobora noaptea la parter, pe Mürşide o treceau fiorii. „Dacă n-ar avea lingă ea un bărbat, ar putea fata asta să se culce singură într-o asemenea pustietate?” se gindea ea.

Într-o noapte, pe cind, minată de curiozitate, umbla iar prin marea sală cu dale de piatră de la parter, puțin a lipsit să nu-i stea în loc inima. Ceva alb, ca un nor ori ca un steag, de vreo trei metri înălțime, trecuse pe lingă ea, unduindu-se, și pierise. O năpădiră sudori reci și se prăbuși pe loc. Nu-i rămăsese nici atîta putere cit s-o strige pe Melâhat în ajutor. Voi să spună o rugăciune, pentru orice eventualitate, dar nu-i venea în minte nici un cuvînt. Mormăi: „Presar sare și piper, presar sare și piper...” o formulă bună pentru alungarea duhurilor și a ielelor. Apoi, tirindu-se, ajunsese pînă la ușa slujnicei, unde gemu:

— Melâhat... Melâhat...

Cufundată, după cite se părea, în somn adînc, fata nu-i auzea glasul. Mürşide își adună forțele și, lovind cu pumnul în ușa, strigă:

— Trezește-te, fatol!

Cum-necum, înăuntru se aprinse lumina. Melâhat deschise ușa, frecîndu-se la ochi. Cînd dădu peste Mürşide, căzută jos, începu să țipe.

— Țipă, țipă!... Țipă mai tare!... Să audă și să vină cu toții, îi spunea Mürşide.

Fata striga cit o ținea gura:

— Auziți?... Veniți jos! Apoi o întrebă pe Mürşide: Sînteți rănită?

— Nu, nu... murmură ea. Alb... ceva alb de tot... Înțelegeți?

— Aoleu! Cum să înțeleg, domnișoară? Ce era?

— Ceva alb de tot... Dă-mi nițică apă... Și nu uita să strigil!

— Ajutor! strigă iar Melâhat, cu deplină stăpînire, spre scări. Și-acum, să vă dau apa pe care mi-ați cerut-o, domnișoară, mai zise ea, îndepărtîndu-se cu mișcări cochete.

Curînd au coborît la parter Dündar Bey și Muammer: în urma lor apăru și Nesime. Davut Bey nu se trezise, iar Leman Hanîm o trimisese pe Nesime în locul ei. Cei veniți o ascultară în liniște pe Mürşide. Melâhat, care-i află istorisirea odată cu ei, grăi:

— Eu, de-acuma, nu mă mai culc aici. Mi-e peste poate. A fost ori duh, ori niscai iele.

— A fost unul din duhurile tale, fato, dar care dintre ele? glumi Dündar Bey.

— Nu... se precipită Mürşide. De data asta am văzut eu cu ochii mei. Nu-i vorba de-așa ceva... Zbura prin aer... Dacă ar fi avut picioare, le-aș fi văzut... Nu avea picioare.

Cînd i s-a relatat întîmplarea, Leman Hanîm a stat mult pe gînduri:

— Nu-s duhuri sau iele, dar nici om nu-i.

Melâhat trase iar un țipăt:

— Aoleu, mi-e grozav de frică!

— Atunci ce e? au întreat-o pe Leman Hanîm.

— Spirit... răspunse ea. Apoi adăugă: Nu-mi cereți să vă spun mai mult. Dacă vi se arată iar, nu mai faceți tărăboi, fiți tăcuți, cuviincioși... Nu-i vorba de-un străin.

— Trebuia să-mi fi spus mie mai dinainte asta, doamnă, începu să plîngă Melâhat. Eu, de-atîta vreme, la parter, cu spiritele...

— Taci! o dojeni Leman Hanîm. Fii la locul tău! Nu-i un spirit dintr-alea pe care le știi tu. Dacă îl mai vezi vreodată, să-i spui așa: „Poftiți, domnișoară. Aveți ceva să-mi porunciți?”

— Zău că n-am să-i pot vorbi, doamnă...

Mürşide era curioasă să afle la cine se gîndea mama sa; Muammer însă deja descoperise. Trebuia să fie vorba de spiritul lui Pakize, al mamei sale. Socoti: „Dündar Bey e aici, Davut Bey e în patul lui... Ia mai bine să-i fac eu o vizită tatei“. Camera lui Galip era la etajul doi. Într-o clipă, Muammer se precipită pe scări; suind cîte două trepte de-

odată, ajunsese în odaia lui Galip Bey. Îl bănuia că are, în taină, asemenea aventuri galante. În patul său, Galip Bey dormea profund. Muammer îl scutură de câteva ori, dar tatăl nu dădea semne că s-ar trezi: „Se preface“, îi trecu prin gând. Îl scutură și mai tare. Atunci se auziră niște horcăieli, și gura lui Galip Bey se umplu de spumă. Descumpănit, Muammer coborî, tot într-o fugă, în camera bunicăi. Strigă:

— Tata are o criză în somn!

— Davut îi știe leacul, spuse liniștită Leman Hanım.

Urcară la etajul al doilea, Davut Bey în frunte, ceilalți, după el. Davut Bey își scoase cordonul de la haina de casă, îl înfășură în jurul brațului lui Galip Bey și îl strinse bine. După vreo patru-cinci minute, bolnavul își reveni, în sfârșit. Muammer era mîhnit că și-a bănuir pe nedrept tatăl. În realitate, Galip Bey nu era un bărbat cu slăbiciune pentru femei, dar uneori mai pune la cale, pe sub ascuns, mici escapade, și mai mult lăsa această impresie. Ca și cu banii. Nimeni nu știa cu certitudine că strîngea bani, dar toți gîndeau la fel: „Are el bani puși deoparte“. Prin urmare, toate opiniile despre el erau simple supoziții. Fără nici o probă sigură, fiecare își închipuia că Galip Bey e așa ori așa. Muammer, care, în noaptea aceea, socotise că acea nălucire albă care bintuise pe la parter fusese un bărbat în carne și oase, poate tocmai din considerente de felul acestora își bănuise tatăl.

Leman Hanım stabili o relație între apariția spiritului lui Pakize și criza de epilepsie a lui Galip Bey. N-ar fi fost exclus ca, la fiecare criză a ginerelui, să apară spiritul fiicei ei și ceilalți să nu-l vadă. Ajunsă cu gîndul aici, femeia își tînguie buzele: „Am mers și eu prea departe, doar fata mea își ura soțul“. Iată, în clipa aceea, prin minte îi fulgeră o altă idee: poate că spiritul lui Pakize era cel care provoca accesul de epilepsie, ca să nu-l lase liniștit pe lumea asta...

Și Leman Hanım, căreia această ultimă posibilitate îi stăruia în minte, uitînd că Galip Bey fusese bolnav încă înainte de căsătorie, găsi nimerit să solicite și avizul unui me-

dic asupra chestiunii. Se informă în dreapta și în stînga și află că un neurolog, părăsindu-și specialitatea, a început să facă spiritism, ajungînd în scurt timp o somitate în materie. Le mărturisi lui Davut Bey și lui Dündar Bey dorința ei de a apela la doctor. Ei au ris și nu i-au dat importanță. Fără să știe că era implicat, Galip Bey se arată circumspect:

— Cum credeți, dar lucruri de soiul ăsta dau loc la multe escrocherii.

— Ce fel de escrocherii?

— Cum ce fel? Escrocherii bănești.

— Ție, Galip, doar la bani ți-e gîndul, îl apostrofă Leman Hanım. Omul e ditai doctorul, doar n-o să se-apeuce să îndruge minciuni... Iar în privința banilor, e normal să ciștigue, o să-și primească dreptul lui, cît o fi, și gata.

Pînă la urmă, la nepotul ei, Muammer, găsi sprijinul pe care nu-l găsisese la ceilalți trei bărbați mai în vîrstă.

— Eu nu cred bazaconiile astea, dar sînt curios. Să mergem, se învoi el.

Au reținut oră, prin telefon, la medicul spiritist și, într-o zi, Leman Hanım și Muammer au părăsit împreună conacul și s-au îndreptat spre laboratorul de spiritism din Beyoğlu. Doctorul, un bărbat înalt, slab, cu părul lung și ochelari, i-a primit într-o încăpere mică, de lingă cabinetul în care își făcea experiențele, și imediat a început să le vorbească:

— Astăzi spiritismul este, în sfîrșit, o știință pozitivă. Cei care nu sînt la curent cu progresele acestei științe o denigrează, ne subestimează pe noi ca specialiști. Dar noi nu ne supărăm, căci știința, cunoașterea, este incompatibilă cu supărarea. Ne vedem mai departe de munca noastră.

Trecu apoi la explicații de ordin științific. Vorbi despre Freud, despre inovațiile introduse grație lui în bolile mintale și psihice, despre structura subconștientului, îndeosebi despre importanța somnoterapiei inaugurată de Freud, despre adevărurile obținute de el. Toate noțiuni strict științifice, fără nici o relație cu conceptul de „suflet“, „spirit“

preluat din arsenalul religiei. „Să vedem cum va reuși să facă legătura cu ceea ce urmărește el?“ își zise Muammer. Dar doctorul își întrerupse aici expozeul.

— Acum așteptăm două persoane, dădu el lămuriri. Două domnișoare studente. Una dintre ele participă de trei luni la lucrările noastre de laborator. Azi va veni însoțită de o prietenă, pe care nici eu nu o cunosc. Dar, printre tineret, mai ales printre studenți, crește zilnic numărul celor interesați de experiențele noastre. Este cit se poate de îmbucurător, căci un tineret care nu crede în spirit, reprezintă o mare pierdere pentru țară. Fiți sigur că spiritele au fost acelea care au inspirat pe guvernanții noștri ca *ezan-ul*¹ să se facă din nou în limba arabă.

— Dar bine, domnule doctor, preluă cuvântul Muammer, informațiile pe care ni le-ați furnizat dumneavoastră adineauri, mă refer, de exemplu, la cele privitoare la Freud, se învață și la universitatea noastră. Cum se poate ca, bazându-se numai pe ele, să se ajungă la credința în existența sufletului, în nemurirea spiritului? Ceea ce mă preocupă în fond pe mine...

— Înțeleg, copile, înțeleg, îl întrerupse doctorul, cu un zimbet atotștiutor. Vom vedea îndată. Vom vedea totul cu propriii noștri ochi.

După ce îi trase un ghiont, cu cotul, nepotului, ca să tacă, Leman Hanım interveni:

— Așa sînt tinerii, domnule doctor. Cînd învață devin ateî.

— Nu are nici o legătură cu religia său ateismul, bunico, ținu să precizeze Muammer. Deși și la temelia religiei stă credința în suflet, totuși, conform spiritismului, spiritele trăiesc în lumea noastră. Și-apoi, religie este ceea ce urmărește să ne demonstreze nouă domnul doctor?

¹ Chemarea musulmanilor la rugăciune (*namaz*), de către *muezzin*, de cinci ori pe zi.

Cînd văzu că amîndoi îl privesc ca așteptînd de la el răspunsul, doctorul grăi:

— Să lăsăm la o parte absurditățile religiilor. Dar dacă noile descoperiri confirmă ca perfect întemeiate cele întuite de religii, ce putem face? Cum poți concepe indiferent ce progres, negînd spiritul? Pînă și cele mai noi descoperiri ale fizicii vestesc falimentul materiei.

— Asta constituie un alt subiect, reluă Muammer. Spiritul compus din atomii materiei sau din unde...

Afectînd din nou zîmbetul său atotștiutor, doctorul îi tăie vorba:

— Vom vedea, vom vedea totul cu ochii noștri...

Plecă de lîngă ei pentru a deschide ușa, la care tocmai se sunase.

— Tu ai venit aici ca să faci pe savantul? Iși certă Leman Hanîm nepotul. Ți-ar strica dacă acum ai vorbi cu spiritul mamei tale? Taci și așteaptă! N-ai spus tot tu că ești curios?

Pînă să-i răspundă bunicăi, în încăpere au intrat două fete tinere, una urîtă și alta frumoasă. Muammer o cunoștea pe una dintre ele, pe cea frumoasă.

— Bună ziua, domnișoară Aylâ, o salută el și strînse mina fetei.

— Vă cunoașteți? spuse doctorul. Mă bucur. Eu abia acum am plăcerea s-o cunosc pe Aylâ Hanîm. Să vă fac cunoștință cu prietena ei, Sevgi Hanîm, studentă la psihologie.

Muammer se întoarse spre bunică și, arătînd-o pe Aylâ, făcu prezentările:

— Aylâ, studentă la turcologie. Ne întîlneam la cantină și mai schimbam cîte o vorbă. Bunica mea...

După ce s-a așezat lîngă ei, Aylâ îl întrebă pe Muammer:

— Dumneavoastră cu ce vă mai ocupați?

— Îmi fac stagiul de avocat. Dar dumneavoastră? Sînteți în ultimul an?

— Nu, mai am încă doi.

— Deci și pe dumneavoastră vă interesează spiritismul.

— Da, Sevgi e de-a dreptul pasionată. Numai despre asta vorbește. „Vino și tu“, îmi spune mereu.

La invitația doctorului, intrară în cabinet. Lăsară draperiile și camera se cufundă în penumbră.

— Sînt emoționată, mărturisi Leman Hanım.

— Și eu, spuse rîzînd Aylâ.

— La mine e cu totul altceva... Și Leman Hanım își depănă povestea: Muammer nu-și cunoaște deloc mama. Fata mea, Pakize, s-a prăpădit la cîteva zile după nașterea lui. Unii au susținut că pierduse prea mult sînge, alții că, Doamne ferește, și-ar fi provocat cu bună știință moartea. Să vedem, astăzi vom afla adevărul?

— Cum?

— O voi întreba pe fiica mea... Dacă nu ne spune nouă, cui să spună? Era gata-gata să vin cu ginerele meu. Bine că n-a venit. Dacă el ar fi fost de față, Pakize n-ar fi vorbit, cu siguranță. Nu-și iubea soțul... Am avut și noi partea noastră de vină, în sfîrșit...

Muammer se simți stînjinit de faptul că Aylâ asculta surîzînd destăinuirile bunicăi. „S-a ramolit și bunica, gîndi el. Altădată nu s-ar fi trezit vorbind așa...“

În acest timp, Sevgi se așezase în fotoliul din fundul încăperii. Leman Hanım își curmă vorba. Aștepta, cu sufletul la gură. Doctorul se așeză în fața lui Sevgi.

— Închideți ochii... Așa... Încercați să dormiți... Veți adormi numaidecît. Auziți? Nu vă mai gîndiți la nimic altceva... Dormiți... Dormiți... Dormiți...

Sevgi a adormit pe loc. Respira adînc și regulat.

— Dormiți... Acum veți îndeplini tot ceea ce vă voi porunci eu... Încotro vă îndreptați?... Răspundeți... Ce vedeți?... Povestiți-ne ce vedeți...

Fata care dormea vorbi cu voce înăbușită:

— Mă înalț...

— Vă înălțați, așa-i? Pe cine vedeți?

— Văd un bărbat... Scund...

— Vă vorbește? Răspundeți!

— Zice ceva... Dar nu pot distinge ce.

Atunci doctorul s-a întors către Leman Hanım:

— Unde s-o trimitem? Dacă voiți, o trimitem acasă la dumneavoastră.

— Vă rog, ar fi foarte bine...

Doctorul îi ceru lui Muammer adresa, după care îi spuse lui Sevgi:

— Ascultați-mă. Veți trece pe malul celălalt... Ajungeți la Kadıköy... De acolo mergeți la Erenköy... Da... Sinteți la Erenköy... Faceți-o la stînga... Mai mergeți... Ați găsit strada? Bine... Ce vedeți?

— O poartă.

Din nou către ei, doctorul se interesă:

— Există o poartă?

— Da, există, confirmă Leman Hanım.

— Intrați pe poartă, continuă doctorul. Ce vedeți?

— Văd intrarea casei.

Doctorul îi privi, zîbind cu satisfacție, ca și cum le-ar fi spus: „Ei, ce aveți de zis?!”

— Deschideți ușa de la intrare... Intrați în casă... Ce vedeți?

Din descrierea lucrurilor pe care le vedea fata adormită, nimic nu se potrivea cu ceea ce era la Erenköy. Dîndu-și seama de penibilul situației, doctorul dădu o nouă dispoziție:

— Lăsați acum locul acela... Întrebați spiritele pe care le întîlniți... Și încet, către Leman Hanım: Care-i numele spiritului cu care vreți să vorbiți?

— Pakize.

— Întrebați spiritele pe care le întîlniți, vă pot media o convorbire cu Pakize? Cu Pakize...

— Pakize e în fața mea...

— În fața dumneavoastră, așa-i? se însufleți doctorul, bucuos. Mai întii aduceți-i mulțumiri... Gata. Și din nou către Leman Hanım: Ce întrebări să-i punem? Așteaptă în fața noastră.

— S-a sinucis? Asta să aflăm.

Doctorul vorbi fetei adormite:

— Ia întrebați-o pe Pakize, s-a sinucis?

— O întreb... Spune... în mare... s-a aruncat în mare...

— S-a aruncat în mare, îi repetă doctorul lui Leman Hanım.

— Așa... îngăimă ea și cu totul derutată își privi nepotul: Pakize murise în patul ei.

Cum pricepu că lucrurile se încurcă din nou, doctorul insistă pe lângă fata adormită:

— Mai întrebați-o o dată!

Dar Sevgi nu mai răspundea. Horcăia.

— Spiritele își bat joc, grăi doctorul întors către asistentă. E clar că nu au încredere în Sevgi Hanım.

Cu aceste cuvinte o trezi. Ședința luase sfârșit. Perdelele au fost ridicate. Domnea o consternare generală. Nimeni nu vorbea. Muammer s-a abținut să angajeze o dispută cu doctorul; îl obosea chiar și gândul la cuvintele pe care avea să le spună și care aveau să i se spună. Cât despre Leman Hanım, deși ședința nu dusese la nici un rezultat, era totuși mulțumită: credea că stabilise o legătură cu spiritele. Nu simțea nevoia să aprofundeze în ce consta legătura. După ea, a nu crede, a susține că așa ceva e o imposibilitate era cu mult mai complicat, mai incomod. Neîndoielnic că bărbatul cu părul lung știa ceva. Doar o adormise în fața lor pe studentă, ce mai voiau!

De altfel, doctorul, ca și cum demonstrația care abia se isprăvisese s-ar fi soldat cu un succes formidabil, mai ținu un interminabil discurs despre spirite și despre comunicarea cu ele.

Leman Hanım, Muammer, Aylâ și Sevgi au părăsit împreună „Laboratorul de spiritism“. Jos, în stradă, Leman Hanım a încercat s-o iscodească pe Sevgi, interesându-se cum i s-a arătat Pakize, dar fata i-a răspuns că nu-și mai amintește nimic...

La înapoiere, Leman Hanım a început să discute cu nepotul său nu despre convorbirea cu spiritele, ci despre Aylâ, a cărei frumusețe o preamărea cu entuziasm. Într-adevăr, Aylâ era o șatenă frumoasă cum puține se întîlesc. Ochii ei verzi aveau ceva fascinant, o profunzime aparte, ca și cînd vedeau nu suprafața lucrului privit, ci adîncurile lui. Cei care vorbeau cu ea aveau impresia că „nu ascultă, ci vede numai“. Gura îi era mare, cu buze pline. Se îmbrăca simplu, de cele mai multe ori cu pulovăr și fustă. Fiind subțire, șoldurile ei păreau mai bogate decît erau în realitate. Avea picioare lungi și un mers degajat, ce vădea că nu se sinchisește de lume. Părea o fată care nu se teme de nimeni și de nimic și face tot ce-i trece prin minte.

La Erenköy, Muammer era ca fermecat. Se gîndea numai la Aylâ, se căznea să-și amintească de cîte ori și unde s-au întîlnit și și-au vorbit. Pentru ce pînă astăzi nu se îndrăgostise de o fată atît de frumoasă? Care era pricina că Aylâ l-a impresionat nu altădată, ci acum? Ea se schimbase ori Muammer? Pînă în ziua aceea tînărul, în afară de unele atracții cu totul nesemnificative, nu cunoscuse vreun simțămînt comparabil cu acesta. Probabil ca o consecință a educației primite era retras și sfios, puțin încrezător în el însuși. De aceea nu-și dădea frîu liber sentimentelor, aplecărilor sale, și dacă observa că erau pe cale să ia o amploare primejdioasă, le evita, se eschiva. Dar, de data asta, nu se întimplase așa. Pe măsură ce se gîndea la Aylâ, dorea tot mai mult s-o întîlnească.

Așa s-a scurs o săptămînă. La capătul ei, Muammer stabili că va merge la universitate. Dar acolo, cînd o va vedea pe Aylâ, el ce avea să facă? Nimic! O va saluta și va trece mai departe. Dacă n-ar fi fost bintuit de furtuna de sentimente care pur și simplu îl răvășeau, ar fi fost stăpîn pe situație. Dar, era adînc emoționat. Dacă ar vedea-o pe Aylâ, mai mult ca sigur că și-ar trăda sentimentele... Și atunci, mai descurcă-te de poți!

În vreme ce se afla prins în această situație insolubilă, a mai întâlnit-o pe Aylă undeva, și încă într-un loc foarte bizar. Șükrü, prietenul său de la universitate, îl căutase într-o zi ca să-l ducă la o reuniune de tineret. Muammer nu prea gusta asemenea distracții.

— Unde mergem? îl întrebă el pe Șükrü.

— Ce te privește? O să vedem fete frumoase, o să cunoaștem niște trăzniți și-o să bem. Atita nu-ți ajunge?

— Nu. Cine-s ei?

— Angoasații noii generații. Dar nu un tot sudat, cu aceleași caracteristici; de la existențialiști și revoltați, pînă la nevropați, fel de fel de tipuri de oameni. S-au strîns într-o casă, s-au claustrat în ea de două zile și beau, și vorbesc... Dintr-un punct de vedere, un mediu potrivit propriilor tale idei. Nu faci și tu teoria disperării?

— De-aceea mă duci acolo?

— Un pic și ca să-ți cunoști țara... Tu habar n-ai de ceea ce se întîmplă în jurul tău. Mai bine-zis nu cunoști cum trebuie ce există dincolo de tine. Cei care au un drum comun trebuie să se unească, să se cunoască unii cu alții. Prin simple lecturi nu ajungi nicăieri. E necesar să treci la acțiune.

— Eu nu sînt un adept al acțiunii. Dar, fie! Hai să-i vedem pe oamenii aștia de acțiune ai tăi!

Au urcat la mansarda unui bloc din Kalamış. Muammer s-a interesat a cui era casa.

— Nici eu nu știu, îi răspunse Șükrü. Am primit numai adresa, atât.

Au sunat la ușă. După un timp, apărură un tînăr cu față palidă, îi măsură pe amîndoi din creștet pînă în tălpi și, probabil, necunoscîndu-l pe Șükrü, îi întrebă:

— Ce casă căutați?

— Pe-asta, bă! se răsti Șükrü și împinse ușa.

Astfel reușiră să intre. Lui Muammer îi era imposibil să se lămurească unde se află, totul era cufundat în beznă. Au mers așa, în necunoscut, conduși de băiatul cu față palidă care deschidea uși după uși. Pe măsură ce înaintau,

zgomotele creșteau. S-au ciocnit de o pereche care dansa. Au răsturnat pe jos o sticlă sau un pahar. Cineva strigă:

— Ciuș!

În sfârșit, ochii li se deprinseseră cu întunericul. Și-au dat seama că ferestrele erau acoperite cu minuțiozitate; ca nu cumva totuși să se prefire vreo undă de lumină printre storurile lăsate, au mai atârnat peste geamuri și velințe groase, negre. Cineva, o voce necunoscută pentru Muammer, l-a întrebat pe Șükrü:

— Ați venit?

— Am venit, dar unde-o să ne așezăm?

— Parcă trebuie să vă așezați neapărat? Și ce-o să fie, mă rog, dac-o să stai în picioare? Dar, dacă ții cu tot dinadinsul să șezi, așază-te unde vrei... Uite, chiar aici, unde te afli...

Cu aceste cuvinte îl îmbrânci cu putere pe Șükrü. În cădere, acesta își dădu seama că a nimerit peste cineva:

— Pardon...

Un glas de fată strigă la el: —

— Așteaptă-ți rîndul, animalule. Ce-i graba asta?

Șükrü sări în picioare, ca ars:

— Ar fi bine dacă ne-am duce mai departe!

Cel care-l invitase să se așeze ridea cu hohote.

Au pătruns într-altă odaie. Călăuza lor își scăpără bricheta. La licărul ei au zărit, întinsă pe spate pe-o masă, o fată. Un tânăr îi turna în gură vin și-apoi o săruta. Lîngă masă mai erau cîțiva tineri. Au trecut pe lîngă ei tocmai cînd fata spunea:

— Care din voi a fost adineauri? Ala să vină!...

În încăperea alăturată era ceva mai multă lumină. Muammer și Șükrü s-au așezat pe o sofa. Lîngă ei, o mulțime de fete și băieți erau cufundați într-o discuție însuflețită. O fată perora:

— Dacă mama ar fi fost în viață, i-aș fi spus: „Lasă-mă să mă culc și eu un pic cu tata“. E absolut un nonsens inter-

zicerea relațiilor sexuale dintre copii și părinți, ca dealtfel și dintre frați.

— Trăim într-o lume a absurdului, întâri un tinăr.

— Și care are convingerea că așa, sub monopolul instituției căsătoriei, își va asigura evoluția, continuă fata de adineauri. Și pe urmă, la ce bun să o faci să progreseze? Și dacă n-ar progresa? N-ar fi mai bine?

Un tinăr în flanelă de atlet, care stătea vizavi de fata care vorbea, îi spuse rizind:

— Eu te voi lua pe tine, te voi lua și te voi închide în casă.

— Eu te iau pe tine și în prima noapte mă culc cu altul, îi aruncă fata.

— Cu cine te culci prima noapte? au sărit toți deodată.

Fata, care părea de vreo optsprezece ani, declară cu emfază:

— Cu un negru. O femeie care nu s-a culcat cu un negru nu-i o femeie completă.

În acest timp, o pereche care dansa s-a apropiat de ei; bărbatul a zvirlit-o cit colo pe tinăra parteneră, trântind-o pe jos. Apoi o prinse de braț pe fata care declarase că vrea să se culce cu un negru și o ridică de la locul ei:

— Vino, o îmbie el, eu sint negrul.

Și chiar așa era; după ce o trase la sine, cu lăcomie, îi porunci:

— Scoate tot ce ai pe tine...

Fata își lepădă una cîte una vestmintele și le aruncă împrejur. Rămăsese numai în fustă.

Cea care cu puțin înainte dansase cu tinărul negru căzuse peste Muammer. Acesta, trăgindu-se repede înapoi, se ciocni cu capul de sinul unei alte fete, care gemu ușor. Cînd se întoarse ca să-i ceară scuze, Muammer descoperi cu stupeoare că aceea de care se ciocnise nu era alta decît Aylă. Brusc îl invadea o mare bucurie.

— Dumneavoastră sinteți?! Atît de mult mă bucur... Cum de vă aflați aici?!

— Veniserăm să chemăm spiritele. Dar dumneavoastră?

— Pe mine m-a adus Şükrü.

— Nu l-am văzut. Unde e?

Tocmai atunci, Şükrü plecase într-altă parte.

— Dacă l-am întreba pe Şükrü de ce a venit, ar răspunde că se află aici ca să facă investigaţii. Mi-e simpatic Şükrü, dar mă înfurie pedanteria lui. Cercetare, investigare... Nu te salvează de banal. Sau şi dumneavoastră aţi venit tot pentru ca să faceţi cercetări?

— Nu.

— Atunci, ca să vă distraţi?

— N-aş putea spune că mă distrez.

— Să vă dau ceva de băut ca să vă simţiţi bine, zise ea şi îi întinse paharul mare, cu vin, din mină.

Muammer sorbi din vin şi, dându-i înapoi paharul, remarcă:

— V-aţi dat numaidecît seama că sint cu totul profan aici.

— Şi eu vin pentru întâia oară, mărturisi fata.

— Dar aveţi aerul că sinteţi obişnuită.

— Eu nu mă mir prea lesne, de-aceea. Şi-aici sint atîta care țin cu orice preţ să-i uluiască pe ceilalţi, încît, chiar dacă eram cuprinsă de mirare, nu le făceam jocul. La drept vorbind, au ajuns să mă plictisească.

— Sinteţi singură?

— În viaţă? specifică fata, rîzînd.

— Nu, aici...

— Am venit cu Sevgi, prietena pe care aţi văzut-o ca medium în laboratorul de spiritism... Ea însă are un flirt, s-a închis cu el într-o odaie şi m-a părăsit.

— Să plecăm, dacă vreţi, propuse Muammer.

Aylâ îl privi drept în faţă; părea că nu îl vede, ci numai se gîndeşte.

— Să plecăm.

Înaintară croindu-şi drum cu greu. Fata care se prinsese în dans cu negrul, îşi scosese şi fusta de pe ea; acum

dansa singură la mijloc; ceilalți strinși în jurul ei, băteau tactul. Un tânăr îi aruncă lui Aylă, în plină față, vin și primi de la ea, cu promptitudine, o palmă răsunătoare.

Cînd ajunseră în stradă, amîndoi erau îngîndurați. Nu găseau ce să-și spună. Ca și cum ar fi vorbit pentru sine, Aylă murmură:

— Ei sînt niște bieți copii timizi. Gine știe, dacă se adună o dată sau de două ori pe an, și-atunci își dau drumul, ca apoi să se-ntoarcă acasă complet pocăiți. Unii cu siguranță că vin să danseze, să flirteze, să bea. Or, toate acestea se pot face deschis, pe față. Noi unde mergem?

— Pe-aproape, pe malul mării, e un cazinou. Ce ziceți?

— Bine, dar nu pot sta mai mult de-o oră, în seara asta trebuie să merg la Bostancî, la sora mea mai mare. La insistențele lui Sevgi am acceptat să o însoțesc, să văd și eu despre ce e vorba, cu condiția să plecăm devreme. Sigur că e dreptul lor să facă ce vor. Doar nu sîntem adepții unei vieți trăite conform tradiției și uzanțelor...

Părea rușinată de a fi fost surprinsă în casa aceea și încerca să-și învingă simțămîntul de culpabilitate, ferindu-se a-i ponegri pe cei de acolo. Căci, faptul de a se fi dus într-un loc pe care l-ar fi ponegrit, o puneă într-o situație și mai stînjenitoare. Muammer înțelese brusc că se bucura de o însemnătate aparte în ochii lui Aylă. Ea încercase un sentiment de vinovăție *după* ce îl întîlnise pe el. De-aceea și plecase de-acolo imediat, la prima lui propunere, de-aceea de adineauri vorbea numai despre acest subiect.

— Sper că nu v-am dezamăgit prin prezența mea acolo? o provocă el.

Dacă Muammer nu era dezamăgit, cum avea să fie Aylă?! Dîndu-și seama că era necesar să se pună capăt acestei duplicități, fata îi răspunse tot printr-o întrebare:

— După dumneavoastră era un loc infamant?

— Nu v-ați așteptat să dați peste mine acolo.

Ea se întoarse spre el, îl privi, se gândi la ceva, dar nu spuse nimic. Tăcerea se prelungi și la cazinou. După un timp însă, Aylâ întrebă:

— Ce nevoie era de acest complot?

— Ce complot? se miră Muammer.

— Şukrû a prelucrat-o pe Sevgi: „Ia-o și pe Aylâ, ad-o neapărat la Kalamış“. Zicea că mă așteaptă acolo o surpriză. Că cineva s-ar fi îndrăgostit de mine, că, știu eu, e prăpădit, e mort după mine. Dumneavoastră erați persoana?

Muammer rămăsese de-a dreptul năucit: doar nu-i destăinuise nimănui — și cu atât mai puțin lui Şukrû — că de zile întregi numai și numai la Aylâ îi era gândul. Nu suflase nimănui o vorbă. Primul impuls a fost să nege, dar se abținu; dacă ar fi negat, n-ar fi însemnat să afirme, cu alte cuvinte: „Eu nu vă iubesc, e o minciună“?...

Luindu-i tăcerea drept confirmare, Aylâ rise nervos:

— Astea-s căi lăaturalnice. Doar mă cunoșteți. Ați fi putut veni direct la mine, ați fi putut vorbi cu mine fără ocolișuri. Iar eu aș fi luat o hotărîre, după cum vă plăcusem ori nu. Pentru ce ați apelat la alții?

— Eu n-am apelat la nimeni, Aylâ, mărturisi Muammer sfios. Și nici n-am discutat cu nimeni despre asta. Am venit acolo în urma insistențelor lui Şukrû. Totuși voiam să te caut, aveam de gând să vin la universitate. Dar mi-a lipsit curajul.

Asfințea soarele. Plină cu bărci și iole, marea ardea cu o lumină orbitoare. De la vinul pe care-l băuse, ori poate de la lumina răsfrîntă de mare, chipul lui Aylâ era el însuși ca o flacără. Fata spuse, cu privirea la mare:

— În acest caz, este vorba de altcineva. Bunica lui îi spusese lui Şukrû că m-ar vrea pentru nepotul ei... Se întoarse spre Muammer: Mă bucur că nu sînteți dumneavoastră. Aveam de gând să mă port mojicește. Am venit în casa aceea expe pentru el. Voiam să-l sfidez, „Iată în ce

loc decent ați văzut-o pe fata cu care vreți să vă căsătoriți". Aveam să-l fac să roșească de stupiditatea lui...

„Nu-i un motiv să se enerveze într-atît“, remarcă în sinea sa Muammer. Umplu paharul pe care Aylâ abia îl golise și o întrebă:

— Gîndul mariajului vă deranjează într-atît?

— E-un gînd ridicol, incontestabil. N-am văzut pe nimeni care, căsătorindu-se, să fie fericit. În ceea ce mă privește, eu am idealurile mele. Voi munci. După ce voi absolvi facultatea, voi pleca în Anatolia. Mă voi duce în locuri pe care pînă și bărbații le-au refuzat... Sînt absolut convinsă că nu mă număr printre cele ce se vor căsători și vor sta ferecate în casă. Și mai ales gîndul de a crește copii mă umple de groază. E-o treabă ce se cuvine lăsată în seama acelor care n-au nici un ideal pe lume.

Muammer era complet descumpănit; visele pe care le urzise în legătură cu Aylâ se topiseră dintr-o dată. Și îndeosebi combinația în care intraseră, într-ascuns de el, bunica și Şükrü, i se părea monstruoasă, nimicitoare. Cum ajunge acasă, are să se certe strașnic cu amîndoi.

— Să mergem, spuse Aylâ și pe neașteptate se ridică și porni, fără să-l mai aștepte pe Muammer.

Avea nervii atît de încordați încît, dacă l-ar fi atins cineva, ar fi izbucnit în plîns. Ca și cum ar fi înțeles starea lui, fată îi zise:

— Vă cer scuze dacă am spus ceva care să vă supere.

Se despărțiră în stradă. Muammer nu s-a dus de-a dreptul acasă. Coborî la Kadiköy și intră într-o cîrciumă, unde bău zdravăn, pînă se îmbătă. Cu cît se gîndea mai mult, cu atît se infuria că o putuse admira pe Aylâ. Un singur cuvînt al lui Sevgi fusese suficient pentru a-i stîrni o curiozitate atît de mare, încît, ca să-l vadă pe bărbatul care o voia de soție, dăduse fuga în casa de la Kalamış. Și mai pretindea că intenționase să-l dojenească pe bărbatul acela! Erau vorbe care nu se legau între ele. Cînd Aylâ venise acolo, într-adevăr nu știa cine era îndrăgostitul al cărui nume

Şükrü i-l tănuise? Iată ceea ce trebuia să aflu chiar în noaptea asta Muammer. Şi dacă Aylâ ştia că bărbatul pe care avea să-l întâlnească acolo era el însuşi... atunci abia situaţia se complica. Faptul că fata a venit fără nici o ezitare pentru a se întâlni cu el proba, indiscutabil, un anume interes faţă de persoana lui. Nu cumva regretase că fusese deconspirată şi reacţia ei era o simplă chestiune de amor propriu?

Ajuns la conac, Muammer îi găsi pe toţi în sufragerie. Cum îl văzu, Şükrü îi strigă:

— Unde-ai dispărut?

Muammer nu i-a răspuns, şi-a turnat un pahar cu rachiu şi s-a așezat la locul său obișnuit. Era limpede pentru toţi că este supărat. Şükrü își ațintise ochii semnificativ asupra lui Leman Hanım şi tăcea.

— Nu măi căuta ceartă, vorbi aceasta. Eu i-am lăudat-o pe fată lui Şükrü şi i-am spus c-ar fi bine dacă ar lua-o Muammer. Şi-ți repet şi ție, acum, că ar fi bine. Sincer vorbind, e o fată frumoasă... Ai să mai găsești tu una ca ea?!

— De unde știi că eu vreau să mă însor, se înfierbîntă Muammer. Dacă aş dori să mă însor, în nici un caz nu aş lua o fată de care m-am ciocnit pe întuneric într-o casă necunoscută. Şi-apoi, nu admit că cineva să-şi bage nasul în treburile mele personale, am şi eu atîta minte, încît să iau singur hotărîri care mă privesc.

Deşi fusese decis să nu atace subiectul de faţă cu toţi, îl interpelă pe Şükrü:

— Sevgi şi Aylâ ştiau cine e bărbatul care urma să vină?

— De Sevgi nu ştiu, dar Aylâ nu-i atît de timpită încît să nu-şi fi dat seama. O cunosc de doi ani. Cine, în afară de tine, putea fi bărbatul cu a cărui bunică a discutat ea?

— Trebuie întinerit conacul, le curmă vorba Leman Hanım. Ne trebuie gineri, mirese; să se nască copii, să meargă înainte stirpea lui Şükrü Paşa. Trebuie din nou trezite la viaţă zilele de altădată, zilele dulci, pline de veselie. Noile vremuri cer oameni noi.

— A dori e una, și a hotări în numele meu în problemele care mă interesează exclusiv pe mine e alta... îi atrase atenția Muammer.

Dar femeia vîrstnică îl reduse la tăcere:

— Tu cine ești, mă rog? Tu ești chemat să iei hotăriri?! Dacă nu m-aș ocupa eu de chestiunea asta, ai rămîne și tu neînsurat, ca și mătușa ta, ai priceput? Noi n-am fost așa. Generația noastră a fost avîntată, a fost cutezătoare, îi plăcea și știa să trăiască. Uită-te la mine și ia aminte! La vîrsta asta a mea sint mai vie decît tine. Uită-te la Davut Bey, dacă mi-aș da încuviințarea, de dragul unor descoperiri ar fi în stare să străbată în lung și-n lat toată lumea. Îl vezi pe Dündar Bey? Dacă și-ar găsi vechiu-i pistol, ar ieși să facă revoluție. Și uitați-vă, dragă, la mărginirea lui Galip! Uitați-vă la abrutizarea lui Mürşide! El n-are alt gînd decît să adune bani, ea, să bea rachiu și să tragă cu urechea pe la uși... Cît despre generația voastră — că voi, acum, așa vă ziceți, generație — sinteți într-o permanentă stare de filosofare, stați și tot cugetați, cu niște ifose... Tu, Muammer, ai adoptat, ca cea mai potrivită ție, o atitudine de blazare... La Şükrü țin, dar, la drept vorbind, și el e din cale afară de perfid. Își cunoaște extrem de bine interesul și se folosește de fiecare ca să tragă maximum de profit. Nu vă apucați de nici o treabă și vă ridicați să dați sentințe asupra lumii.

Dintre toți din sufragerie, singură Nesime rămăsese nepomenită. Tînăra își aștepta rîndul cu emoție. Spre a se liniști, auzind cu o clipă mai devreme verdictul asupra ei, întrebă:

— Nu cumva pe mine m-ați omis pentru că mă socotiți în afara familiei?

— Tu ești ca altoiul, fata mea. De cînd ești tu aici, a crescut ardoarea fiecăruia. Davut Bey a bătut recordul la sărutat, Dündar Bey se gîndește să se însoare a șaptea oară, Mürşide, din gelozie, a început să se fardeze, Şükrü se întrece pe sine în vorbărie. Chiar și faptul că Muammer mani-

festă interes pentru o fată, probabil că tot ție ți se datorează. Dar eu vreau încă un altoi. Vreau să-l căsătoresc pe Muammer cu fata aceea, cu Aylâ.

— Numele ei e Aylâ? Vai, ce ridicol! se amestecă Mürside.

Fără să dea atenție faptului că Muammer, pe locul lui, se tot foia, Leman Hanım continuă:

— Pentru ce vreau? Am să vă spun. Dacă ne împuținăm, casa asta se va prăbuși iute, iar noi vom fi prinși sub dărîmături. Dacă vom fi mulți, dacă vom fi veseli, o vom ține în picioare, așa cum trebuie să stea. Și va fi greu să ne apuce cineva de miini și să ne azvîrle afară.

— Cine să ne azvîrle din conacul lui Şükrü Paşa?! se miră Mürside.

— Tu să taci! Pe tine nu te duce mintea... Dealtfel, nici unul dintre voi nu cunoașteți în ce situație se află conacul, dar asta-i altceva. Unde e vulnerabil, de cîtă vreme se clatină, în ce parte se va prăbuși? Nici unul dintre voi nu știe. Nu m-ar mira deloc dacă, într-o bună zi, în timp ce dormiți, vi s-ar dărîma în cap. Se strîmbă cu dezgust la mîncarea pe care o avea în față și îi porunci lui Melâhat: Cheamă-l la mine pe maestrul bucătar!

În timp ce Melâhat părăsea încăperea, Leman Hanım se adresă celorlalți:

— Ăsta-i ulei de măsline sau ulei mineral?! N-am mai pomenit una ca asta... Voi n-ați observat?

— De mult... răspunse Davut Bey. Dar am tăcut.

— Ce ulei e ăsta? îl chestionă ea pe bucătar de cum se ivi.

— Nu-i ulei de măsline, doamnă. Azi dimineață, cînd m-am dus la băcan, mai avea un singur bidon cu ulei de măsline; îl pusese deoparte pentru un alt mușteriu. Mie mi-a dat ulei de floarea soarelui.

— De ce l-ai luat?

— Să nu-l fi luat și ce să fi făcut, doamnă? Zic mersi că am scăpat de bătaie. „Dacă vrei să-l iei pe-ăsta, ia-l și

basta! mi-a strigat. N-o să vă îndop pe voi cu uleiul de măsline păstrat pentru clienții mei buni.“

— Vai, neobrăzații!

— Da, așa mi-a zis. „De patru ani n-am văzut un sfânt de la ei, a zis, le-aș tăia și mine creditul, da teamă mi-e că toți bănișorii mei s-ar duce atunci pe apa simbetii...”

— Vorbe! Aiureli! și Leman Hanım îi făcu semn bucătarului să iasă. El însă, continuă:

— Dacă-mi dați voie, tot în dimineața asta, discutăm cu măcelarul... Om fin, măcelarul... Ne mai împărtășim și noi unul altuia necazurile, din cînd în cînd. Tot în dimineața asta s-a plîns de meseria lui. „Nu-i deloc așa cum pare pe dinafară, zice, e-o meserie ingrătă.” A făcut socoteala cîți gologani are de primit de ici, de colo. „Și de la voi, sînt cinci ani de cînd n-am luat nici o para. Totul pe veresie. Păcatu-i al lor“, zice.

— Uite ce nerușinați sînt! Au înnebunit de tot ăștia! De-acum băcanii și măcelarii au prins curajul să vorbească. Unde ești, tăticule, ridică-ți capul din mormînt și vezi halul în care am ajuns...

Îndată ce auzi amintindu-se de Şükrü Paşa, Mürşide pufni în plîns... Bucătarul nu-și întrerupse nici acum discursul:

— Și eu — i-am spus măcelarului — și eu, de doi ani, leafa mea... i-am zis...

— Varsă uleiul ăla, îl întrerupse Leman Hanım. Și spune-i băcanului că îi răstorn dugheana în cap. Eu încă n-am murit. Ai înțeles?

— Cum porunciți, doamnă.

— Și spune-i măcelarului că nu mai cumpăr de la el... Să aibă grijă cum se poartă.

— Cum porunciți, doamnă.

După ce bucătarul ieși din încăpere, Leman Hanım se întoarse către Dündar Bey:

— Dacă adevărații domni încep să se îmbrace atît de neglijent ca dumneata, bineînțeles că băcanii și măcelarii

nu mai știu cum să ne trateze și ne consideră și pe noi ca pe egalii lor. Pentru numele lui Alah, Dündar Bey, îngrijește-te nițeluș de ținută... Du-te mine la croitorul lui Davut Bey și comandă-ți două costume de haine!

Dündar Bey rise cu poftă:

— Și Cemal Pașa îmi comandase un costum și, după aia, m-a alungat din Istanbul. Să nu cumva, scumpă pețitoare, să se ascundă ceva rău și în intenția dumitale... Dar, lăsînd la o parte gluma, oricît ne-am căzni noi, oricît ne-am zbate, n-o să ne mai putem bucura la băcani și măcelari de trecerea și respectul din alte timpuri... Zilele alea s-au dus. Azi nu rangurile de noblețe, ci banii sînt motorul țării. În ceea ce mă privește pe mine, Leman Hanım, lasă-mă în apele mele, un neglijent și un indulgent incurabil. Eu nu aștept de la nimeni bani, nici respect. Dacă reușesc să-i fac pe tineri să înțeleagă un singur lucru, anume că în numele dragostei de țară se pot comite pungășiile cele mai abjecte, mie mi-e destul...

Prin această deviere a discuției se reușise, grație lui Leman Hanım, să se uite povestea cu măcelarul și băcanul, deși, în prima clipă, știrea că stăpîna casei n-a putut plăti nici măcar o para măcelarului și băcanului și că de doi ani nu i-a dat leafa bucătarului, le arsese tuturora obrajii, ca o palmă. Va să zică, Leman Hanım era în stare de faliment și nu dezvăluise nimănui realitatea. De ce? Pentru ce se împovăra cu atîta răspundere? Pentru ce nu apela la ajutorul nimănui?

Cei care gîndeau așa nu se putură împiedica să suridă: „Ce ajutor avea de așteptat de la noi?!“ și-au zis ei. Totuși, s-au mirat că Leman Hanım nu i-a prevenit asupra situației materiale în care se aflau. Nu cumva procedase așa ca să le menajeze nervii, să nu le strice cheful? Și încă ceva: care era explicația că voia cu orice chip să sporească întruna numărul celor trăitori în acest conac care mîne, poimîne, se va nărui prin învechire și lipsa de bani? Voia ea, pe măsură

ce roabele, servitorii și servitoarele se imputinau, să înlăture pe această cale tăcerea în care se îngropa casa?

Davut Bey nu-și bătea capul cu asemenea probleme. Fostul beizadea nici nu s-a oprit asupra celor spuse bucătarului de către băcan și măcelar. Cît despre Dündar Bey, el n-avea nevoie de nimic altceva în afară de o fărîmă de piine, pe care ar fi găsit-o oriunde. Nici Galip Bey nu păruse deloc afectat, ceea ce era un indiciu că știa mai dinainte adevărul. Altfel era puțin probabil ca o ființă meticuloasă, suspicioasă, moartă după cîștig, ca el, să poată rămîne liniștită după o asemenea discuție. Mîrșide nici nu observase cele petrecute; dacă i s-ar fi spus: „Nu mai avem nici doi bani“, n-ar fi crezut, ar fi ris și și-ar fi văzut de treabă. Muammer intrase la bănueli, dar faptul că bunica făcea demersuri să-l însoare într-un asemenea moment, îl împiedica să socotească situația ca disperată. Altminteri, pentru unul ca el, care pînă atunci nu cîștigase nici măcar un bănuț, perspectiva de a se trezi brusc în stradă ar fi trebuit să-l îngrozească.

— Leman Hanım a declarat deschis că sînt un om care urmărește numai propriul său profit, cuvîntă Şükrü. Așa și sînt, nu o ascund. Eu nu posed nici idealismul lui Dündar Bey și nici nu m-am născut rentier ca Davut Bey. În sfîrșit, nu sînt nici unul dintre cei care au resursele lui ascunse, ca Galip Bey. Societatea e obligată să-mi asigure existența, să-mi dea să mănînc și să beau, căci eu pe ea o înjur, pe-ea o zgîlții din temelii, cu ea mă răfuiesc. Și-apoi, dragii mei, dacă aș munci, ar însemna să cîștig bani în folosul altora. Cînd eu aș luera, altcineva și-ar părăsi munca, și-ar însuși produsul trudei mele, cu alte cuvinte m-ar fura. De ce să lucrez eu? Dacă toți care muncesc s-ar opri două zile, cîte conace s-ar mai năruî la Istanbul! Dar să nu ne îndepărtăm prea mult — casa asta, cu ce se ține? Nu știți? Cu banii furati de Şükrü Paşa...

— Te-am asemuit eu cu paşa, dar n-ai nimic comun cu el. Tu ești un șarpe, fi tăie vorba Leman Hanım.

— Atita a furat, incit nu i se mai spune „hoț“, ci „aristocrat“. A mincat el, au mincat nevestele și copiii lui. ~~mîncați și voi, mîncăm și noi și tot nu se isprăvește...~~ De ce să n-am și eu parte din banii ăștia? Țștia-s banii celor care, altădată, au furat; n-aveți dreptul să-i țineți numai pentru voi!

— Mă și distrează teribilismul băiatului ăsta, spuse Lemar Hanım. Da, chiar așa, dragă, de unde-a făcut rost tata de atîția bani? I-a primit de la pađışah, i-a încasat și ca dări, și ca daruri. Așa erau obiceiurile pe-atunci, ce să-i faci! A fost rău?! Noi, aici, bem și mîncăm stînd de vorbă.

— Bine, dar la tine e ceva ce nu pricep, i se adresă Dündar Bey lui Şükrü. Tu vrei să meargă întruna numai așa, să muncească mereu aceeași oameni? Și mai pretinzi că vezi realitatea în toată goliciunea ei, o arăți și altora, dar, pe deasupra, te încadrezi cu bună știință în rînduiele ei, așa-i?

— Ce e de neînțeles? Vă închipuiți că dacă aș ieși dincolo de zidurile grădini și aș denunța de-acolo, în gura mare, aceste realități, aș obține mai rapid rezultate? Și-apoi, ce nevoie am să mă expun primejdiilor? Stau la masa voastră, mîncînc mîncarea voastră, beau rachiul vostru și vă grăbesc apusul. Știți ce făceau tinerii din casa în care azi l-am dus pe Muammer? Se ridicau împotriva societății, împotriva tuturor putregaiurilor, a nulităților ei... Se revoltau bind, sărutîndu-se, făcînd amor, dînsînd.

— Înseamnă că de la *Mesrutîyet*¹ încoace s-a schimbat mult noțiunea de „revoluție“. Noi ne revoltăm făcînd foame,

¹ Promulgată la 23 decembrie 1876, la numai cîteva luni de la urcarea pe tron a sultanului Abdül Hânüd II, prima constituție (*Bîrinci Mesrutîyet*) este abrogată în fapt, prin dizolvarea parlamentului care reușise să țină numai o singură sesiune. Sub presiunea revoluției Junilor Turci, același sultan repune în vigoare constituția din 1876 și anume în iulie 1908 (*İkinci Mesrutîyet, A doua constituție*). la 17 decembrie 1908 intrîndu-se parlamentul care fusese dizolvat.

azi, fetele și băieții se revoltă bînd alcool... Tu chiar crezi asta cu adevărat?

— Eu am oroare de „a crede”. Toate acestea își vor schimba sensul, totul se va clădi pe temelii noi. Dar, pînă atunci, voi respinge toate valorile existente, le voi da cu piciorul.

— Nu asta numeam noi anarhism, Davut?...

— Răspunde, bunico, se auzi atunci glasul lui Muammer, intrerupîndu-l pe Dündar Bey. Toți se uitau acum la el. Răspunde, bunico, într-adevăr, situația noastră materială e atît de dezastruoasă?

— Asta nu-i treaba tă! îl mustră femeia cu asprime. Tu vezi-ți de înșurătoare! În altcîteva nu te băga!

— Tu ai grijă să mănînci și să bei, fiule, îl zeflemisi Şükrü. Oricum, într-o bună zi, conacul tot se va prăbuși. De asta să nu te îndoiești deloc.

Leman Hanîm îi aruncă lui Şükrü o căutătură furioasă, dar nu-i zise nimic. Se ridică de la masă bombănind și părăsi încăperea; se duse la culcare.

Cînd, noaptea, soțul veni lîngă ea, o găsi trează. Îi mingie părul, o sărută pe obraji. Femeia îi cuprinse miinile în palmele sa'e:

— Te iubesc ca acum cincizeci de ani, dragul meu. Am o frică grozavă la gîndul că te-ai putea necăji de ceva. Ce bărbat extraordinar ești tu! Atîta timp cît vom viețui noi amîndoi, casa asta nu va cunoaște panica. Noi am învățat știința de a trăi. Cei de azi sînt sau lași, sau fără inimă, sau ahtiați după bani... Şükrü a grăit adevărul cînd a spus: „Conacul ăsta se va prăbuși într-o bună zi”. Și de asta, vezi tu, liniștea mi-a cam pierit, n-am reușit să adorm. El n-are nici un crez și de-aceea este în stare să prevadă viitorul. În seara asta mî s-a făcut puțin frică... Mi-a zdruncinat încrederea, pilonul de susținere al conacului...

— Să scriu mîine o misivă în Grecia, să vedem, n-a mai rămas ceva pe-acolo? Dacă vrei tu, facem împreună o croazieră pe Mediterana... E-atîta timp de cînd n-ai mai cumpărat din Europa nimic pentru tine... Și-apoi, dacă vrei tu,

ne încercăm un pic norocul la Monaco. Ah, cum să pierd eu cînd tu ești lingă mine?!

— Soțiorul meu drag! îl alintă femeia, ștergîndu-și lacrimile.

VI

A doua zi, Şükrü îl luă la o parte pe Muammer:

— O cauți azi pe fată?

Deși sub influența băuturii consumate de cu seară, noaptea Muammer dormise și se mai calmase puțin, răspunse minios:

— M-ai băgat în plină intrigă. De ce nu m-ai prevenit dinainte că o voi întîlni pe Aylâ? Și de unde știi tu că eu m-am îndrăgostit de ea?

— Mi-a zis bunică-ta.

— Și tu ai crezut-o?

— Îmi dădusem seama încă din ziua cînd mi-ai vorbit despre Aylâ. Am luat hotărîrea să vă căsătoresc.

— Ce te privește pe tine?

— Eu am și calitatea de a media căsătorii, băietă... Și apoi, Aylâ e o fată bună. Să vină și ea aici... Ce, e rău?

— Te supraestimezi cam mult tu, măi! De unde știi că Aylâ acceptă să vină aici?

— Am pregătit terenul prin Sevgi, i-am ațîțat în suflet văpaia. Acum inima ei se topește după tine. Voi vă iubiți unul pe altul. Atita tot e, în realitate, ceea ce se cheamă iubire. Vă căsătoriți, vă urîți unul pe altul și... gata. Hai, du-te de o caută azi. Dacă ți-a vorbit în răspăr, nu da importanță, numai nervii sînt de vină, sînt sigur. Dealtfel, e și mai bine că s-a întimplat așa. Înseamnă că te iubește...

A!... Descumpănirea aceea din Muammer se risipi dintr-o dată. Va să zică Aylâ va fi, în aceeași dimineată, la universitate. Se ridică în grabă și se duse drept acolo. Cînd s-au întîlnit, ochii mari, frumoși ai fetei se cufundaseră din nou

În adincuri. După ce au schimbat câteva cuvinte monosilabice, au mers alături, în grădină. S-au așezat pe una din băncile de sub copaci.

Prefirată printre crengile dese, lumina soarelui strălucitor cădea, pe alocuri, pe poteci, peste ierburi; o adiere ușoară, ce te făcea să uiți de căldură, mișca a joacă frunzele. Pe bănci ședeau singurateci, adinciți în lectură, și perechi, unele vorbindu-și gură-n gură, altele privind, nemulțumite, în depărtare. În acea zi, poate, le era hărăzit să n-aibă succes la examene, dar iubirile aveau să înflorească, inimile să-și descătușeze preaplinul, minile aveau să se unească. Era o zi în care stavilele, neînțelegerile aveau să piară, în care celor supărați le era dat să se împace, celor deznădăjduiți, să cunoască din nou speranța. Muammer și Aylâ se aflau în mijlocul acestor efluvii de fericire. Cine știe dacă tocmai bucuria lor deplină, care li se revărsa din suflete, nu poleia cu aceste semnificații totul în jur? Părea că în întreg globul pămîntesc, ca și în sufletele lor, pulsa nerăbdarea; se rotea mai iute, voia să meargă mai iute într-acolo unde-i era dat să ajungă. Acele taine neștiute zămislite din înfiriparea dragostei își lansaseră imperativele, nesocotiseră timpul, învinseseră legea dezvoltării lente, trecuseră în fruntea oricăror alte lucruri. De-acum iubirea, pacea, binele stăpîneau peste toate.

— Te căsătorești cu mine? murmură Muammer.

— Să plecăm de-aci! Să mergem! îi răspunse fata.

S-au ridicat de pe banoă și-au pornit la împlinire, fără vreo țință anume. S-au urcat în tramvaie, în *dolmuş*-uri și vapoare. Nu se puteau opri nicăieri.

— Eu nu am nici mamă, nici tată, i se confesa Aylâ. Am fost crescută de mătușa mea dinspre mamă. Am și o soră mai mare, măritată. Pînă nu te-am cunoscut pe tine, nici prin gînd nu mi-a trecut să mă mărit. Voiam să muncesc, aveam idealuri. Acum sînt atît de schimbată, încît nici eu nu mă mai recunosc.

— Știi, i se destăinui și Muammer, eu îmi fac stagiatura. Deocamdată vom locui la bunica. La noi e multă lume —

oameni feluriți. Dar cum ai să-i vezi, ai să-i îndrăgești. Pe mama n-am apucat s-o cunosc...

— Îi iubesc de pe-acum, declară cu elan fata.

Totul s-a petrecut la iuteală. Aylâ a abandonat universitatea. În conacul de la Erenköy s-a făcut nuntă mare. Leman Hanım a pregătit totul ca în vremurile de altădată. Vastul conac a fost dereticat cu de-amănuntul zile de-a rindul; canapelele, fotoliile, scaunele vechi au fost reparate; perdelele, fețele de canapele și fotolii, husele, curverturile rupte au fost cirpite, călcate. Din tot soiul de dulapuri au fost scoase la lumină vasele și serviciile de masă. S-au mai angajat încă doi servitori. Leman Hanım a comandat rochii pentru ea, pentru fiica ei, Mürşide, și pentru Nesime. Până și Dündar Bey a fost silit să îmbrace o cămașă scrobită. Eleganța lui Davut Bey avea strălucirea de odinioară; prin frumusețea, prestanța și distincția lui părea principalul personaj al nunții, un june-prim peste care anii trecuseră cu blîndețe. La stăruințele soacrei sale de a se îmbrăca îngrijit, Galip Bey invocă lipsa de bani, reușind să obțină astfel o sumă frumușică. Aylâ s-a îmbrăcat mireasă, cu voal și beteală. Ginerelui i s-a făcut un smocking. Conformindu-se prietenului său, Şükrü și-a închiriat un smocking.

Funcționarii însărcinați cu efectuarea formalităților de căsătorie fuseseră poftiți la conac. Căsătoria s-a celebrat înainte de amiază; Leman Hanım i-a dăruit miresei inele cu diamante și briliante, coliere și cercei. Dormitorul pentru miri a fost amenajat, la catul al treilea, cu mobilier nou. Sărbătoarea propriu-zisă a nunții a început odată cu masa de prînz. Pe lingă ai casei se mai aflau mătușa și sora lui Aylâ cu soții lor și cîțiva prieteni de-ai miresei și de-ai ginerelui. După masă, Leman Hanım și Davut Bey s-au retras în odaia lor; Aylâ, cu mătușa și sora ei, s-au odihnit într-o cameră de la etajul doi. Dündar Bey împreună cu Galip Bey își treceau vremea stînd pe capul bucătarilor, încurcînd servitorii cu ordine date anapoda, curățînd grădina de pietre pe care le adunau în grămezi, ici și colo. Cea mai activă era Nesime;

cu chipul radios era într-un du-te vino continuu prin încăperi, dirija pe servitori și, între timp, arunca fiecăruia cite o glumă. Ca s-o necăjească, Şükrü se ținea după ea.

— Lăsați treburile astea, îi propunea el. Vreau să discutăm serios, Nesime Hanım.

— Acuma nu se poate, îi răspundea zimbînd tinăra femeie. Am atîtea de făcut... Și dealtfel, ar fi mult mai bine dacă v-ați ocupa de ginere. E atît de emoționat...

În timp ce-i vorbea așa, alerga de colo-colo, sub privirea încărcată de dorințe a tînărului.

Prietenii îl tachinau pe Şükrü:

— Însoară-te cu Nesime Hanım!

— Dacă-i de acord să mă ia în seară asta, mă însor.

— Îți dai cuvîntul?

— Mi-l dau.

Căutînd-o apoi pe Nesime ca să-i transmită vestea, o găsiră lîngă un bufet, indicînd servitorilor ce trebuiau să ia și ce să lase acolo.

— Dacă sînteți de acord, în seara asta Şükrü se va căsătorii cu dumneavoastră!

— Cu mine?! rîse ea, cu cochetărie.

— Cu dumneavoastră.

— Ce să facă Şükrü Bey cu o femeie în vîrstă ca mine? Lui îi trebuie o fată tînăra, frumoasă.

Prietenii lui Muammer nu se lăsau intimidăți:

— Parcă ar putea găsi vreuna mai frumoasă decît dumneavoastră?

— Haideți, acum plecați de pe capul meu! îi izgoni ea, molatec.

De cînd venise la conac, era prima zi în care veselie ei era deplină. Căsătoria, nunta, rochia de mireasă, toate contribuiseră la descătușarea, din adîncuri, a unei tainice bucurii. Instinctul ei de femeie îi crease o stare de spirit care adăverea că, în afară de aceste lucruri, nimic altceva nu are importanță. Inventă o mulțime de treburi prin care să înfrumusețeze cît mai mult această noapte și, învîrtindu-se ca o

sfirlează, simțea o savoare, o fericire nedefinite, era ca beată sub impulsul unor efluvii senzuale pe care nici ea însăși nu le cunoștea prea bine.

Era o femeie pe care fetele intelectuale le numesc, în deridere, „simple femele“, însă faptul că ea nu ascundea că este așa, că înfrunta lumea prin acest fel al ei de a fi, o situa deasupra acelor tinere care aveau convingerea și pretenția de a nu fi tentate de feminitate, de a fi cuirasate cu însușiri ce, altădată, erau apanajul exclusiv al bărbaților, de a fi egale cu bărbații, de a nu cădea în ispita îndobitocitoare a căsătoriei, dar care, la prima propunere de mariaj, renunțau la toate aceste convingeri și pretenții, nefiind, din păcate, nici măcar atunci atit de „femele“ cit Nesime. Nu mai departe Aylâ, care-și pusese în gând să-și cîștige existența în Anatolia, ca un bărbat, declarînd ritos că-și făcuse un ideal din asta, îndată ce s-a hotărît să se mărite cu Muammer, și-a și părăsit studiile. Aylâ care, după scenele la care asistasă în casa debusolaților, le dădea dreptate celor ce se răzvrăteau împotriva opresiunii fără sens a societății asupra fetelor, își pusese beteală și vâl de mireasă ca o fată de altădată. Își pregătise o motivare plauzibilă pentru prietenii surprinși a o vedea astfel îmbrăcată. Avea să invoce, drept scuză:

— Bunica lui Muammer a vrut așa.

Dar nu era adevărat, cea care ținuse la vâl și la beteală fusese ea, Aylâ. Ea dorise asta, sub pretextul ca, mai târziu, să nu regrete că nu s-a îmbrăcat mireasă. Sus, pe cînd se odihnea lingă mătușa și sora ei mai mare, își expunea principiile:

— Vreau neapărat copii; dacă n-o să am copii, o să înfiez unul sărac sau singur pe lume.

Și nu se limita numai la atita. Proaspăta mireasă etala o mulțime de teorii privitoare la creșterea copiilor și la modul de a-și îndruma soțul:

— Dacă ai grijă să-i dai laptele la vreme, dacă îl schimbi la vreme, copilul nu plînge... Și dacă plînge, trebuie să-l lași să plîngă... După o zi, două, o să tacă. Așa procedează

europenii și americanii. Copilul profită de dragostea mamei și vrea să-i exploateze slăbiciunea... El trebuie să aibă odaia lui. O să-l dau la colegiu și, cînd s-o căsători, o să aibă casa lui. Nu concep să stea cu mine. Și noi, după ce Muammer va deveni avocat, o să avem casa noastră, separată. Pe bărbatul meu n-am să-l sîcîi, are și el dreptul, ca orice bărbat, să petreacă în afara casei, cu prietenii lui. Dacă, pe stradă, o să văd o femeie frumoasă, eu am să fiu aceea care o să-i atrag atenția asupra ei. Dacă are să se vindă conacul, din ceea ce ne revine nouă voi cumpăra un etaj întreg într-un bloc. Am copii? Trebuie să mă gîndesc la viitorul lor...

— Nu te pîpi, încă nici n-ai pîșit bine în viața de femeie măritată, o tempera sora ei mai mare.

Cînd se inseră, ai casei se adunară în salonul de la primul etaj. Se pregătise bufet rece; băuturile și gustările fuseseră puse pe mese. Apariția lui Mürşide, care stătuse toată ziua închisă în odaia ei, le stîrni tuturor hohote de ris. Sulemenită ca o mască de carnaval, bețiva aruncase peste rochia ei nouă, clăie peste grămadă, șaluri și eșarfe strălucitoare rămase din vremea lui Şükrü Paşa; în păr avea bigudiuri. Și parcă dinadins ca să mărească și mai mult grotescul situației, întreba:

— Cine-i mai frumoasă, mireasa sau eu?

— Tu ești frumoasă, fata mea, îi zise Davut Bey. Martori sînt toți care te văd, jur!

Leman Hanım o trase de braț și o viri cu de-a sila într-una din odaile alăturate. Îi azvirli cit colo șalurile de pe ea și bigudiurile din păr. Apoi o chemă pe Nesime:

— Șterge-i sulemeneala și fardeaz-o din nou!

— Să nu pună mîna pe mine! N-o las pe ea să mă fardeze!

— Dar cine vrei s-o facă?

— Să vină Şükrü. El să mă fardeze.

— Ce se pricepe Şükrü la asta!

— Am să-l învăț eu.

— Ori mă ascuți, ori te închid în camera ta! se infurie Leman Hanım.

Mürşide izbucni în plîns:

— Eu sînt o fată singură, lipsită de noroc...

Între timp, invitații începuseră să se adune încet-încet. Erau, în cea mai mare parte, oamenii în vîrstă, vechi prieteni de-ai lui Leman Hanım și Dâvut Bey și rude îndepărtate. Ei și cei cîțiva tineri formau în salon grupuri distincte. Astfel, chiar din primele momente, armonia obișnuită a conacului, pe temeiul reunirii a trei generații, se stricase.

— Eu n-am reușit să îmbătrînesc deloc, glumea Dündar Bey, căci nu mi-am putut găsi loc printre cei vîrstnici. Junimea, îmbătrînind repede, a ocupat toate locurile disponibile. La noi, cel mai puțin durează junețea. Altădată, cum ajungeai la treizeci de ani, erai socotit bătrîn. Și cum îmbătrîneai, deveneai automat conservator și te îndepărtau. Ei, și după aia, venea rîndul sfaturilor pentru copii și tineret: „Fiule, și eu am fost tînăr, și eu m-am revoltat împotriva stăpînirii. Dar fiecare lucru are o limită. Toate astea se uită odată cu tinerețea...” Și Davut și-a abandonat revoluționarismul, dar nu și copilăria. Aici e sursa secretului că-și trăiește viața, că a rămas pînă azi plin de vitalitate.

„Vine mireasa!” s-a auzit, și numaidecît s-au format două rînduri. Îmbrăcată în rochie de mireasă, Aylâ a plăcut extrem de mult. Au aplaudat-o din inimă. Fata a sărutat mina celor vîrstnici și s-a sărutat cu prietenii. Nesime a vărsat lacrimi de bucurie. „Ce mireasă frumoasă”, spunea ea celor din jur. Șükrü nu pierdu prilejul unei ironii față de Muammer:

— Nevastă-ta trebuia dusă în ținuta asta la benchetuiala debusolaților...

Faptul că tocmai Șükrü, care îl stimulasese la pasul acesta, și-a permis o asemenea glumă deplasată, i-a displicut total lui Muammer, dar nu a ripostat, s-a mulțumit numai să plece de lingă el.

Semnădul de deschidere a petrecerii l-a dat Leman Hanım; luînd la braț o femeie mai în vîrstă decît ea, s-a dus la masa cu băuturi. Faptul că cele două femei bătrîne au început să bea înaintea tuturor, a sporit veselie. Dealtminteri, ai casei

se apucaseră de treaba asta cu mult mai devreme. Toți erau cu chef.

Cei care auziseră că marele conac al lui Şukrû Paşa este în plină degringoladă, au fost destul de surprinşi de fastul nunţii. O întrebau pe Leman Hanım, cu gândul s-o incite la unele mărturisiri:

— Unde îşi vor petrece luna de miere ginerele şi mireasa?

Ea le răspundea rizind:

— La etajul trei! Nu merg nicăieri, dragă! Lui Muammer i-e lene să se mişte şi prin Istanbul! Iar Aylâ, susţine şi ea: „Eu îmi iubesc tare mult casa mea. Unde se poate petrece o lună de miere mai bine decât aici?“ S-au urcat în odaia lor de la etajul trei? Să se tragă cu tunul jos, că ei nu aud.

— Cite nunţi a văzut conacul acesta, se amestecă în discuţie Mürşide. Bunicul meu, paşa, mama, mătuşa mai mică dinspre mamă a mamei mele, fiica mătuşii mai mari dinspre mamă a mamei mele, aici s-au căsătorit toţi.

— Vai, Mürşide, nu fă greşeala asta! Fiica mătuşii mele mai mari nu s-a măritat aici. Nunta ei a fost la Kanlıca. !Eu, pe-atunci...

— Aveai şapte ani, mămico, gata, ştiu...

— Da, eram de şapte ani. Nu mă dezlipisem deloc de lângă mireasă.

În mână cu paharul de rachiu, Davut Bey, în mijlocul unui grup de femei şi bărbaţi, toţi vîrstnici, suridea la tot ceea ce auzea şi la ceea ce nu auzea. Dădea impresia unui mare om de stat, care luase nunta sub protejirea sa şi, îndată ce avea să-şi ducă la bun sfîrşit misiunea, se va retrage cu demnitate.

O femeie bătrînă îi spunea:

— M-am măritat de două ori şi în nici una din căsnicii n-am reuşit să fiu fericită. Bărbatul care să mă facă fericită pe mine trebuie să îndeplinească trei calităţi: să fie galant, să fie generos, să fie înalt. Acum nu se mai preţuieşte cum

trebuie bărbatul... Nici una din fetele de-acum nu-mi inspiră încredere. Nici una n-are harul de a-l face fericit pe bărbat!

— Calitățile pe care le căutați dumneavoastră s-au concentrat, pare-se, la Davut Bey! remarcă un bărbat bătrîn.

Într-o clipă femeia bătrînă își filtră privirea și rîse alîntat:

— Așa e!

Luîndu-l de braț pe Davut Bey îl trase într-un colț.

În fața unei mese, tinerii discutau. Şükrü îi vorbea lui Muammer, care-și bea tăcut rachiul:

— Nu trebuie să te temi, a te opune tradițiilor nu înseamnă, neapărat, a fugi de ele. Se luptă și pătrunzînd în mijlocul lor. Trebuie să te căsătorești ușor, să te desparti ușor, să faci din asemenea lucruri o joacă de copii. Cînd am văzut-o pe Aylâ în rochie de mireasă, m-a pufnit rîsul. Am avut impresia că turnăm un film. În minte mi s-a și înfiripat un scenariu.... Filmul începe cu o nuntă celebrată, întocmai așa, într-un conac vechi. Dar mirii și invitații au intrat pe furiș în această clădire, pe care au găsit-o goală. La miezul nopții, stăpînul casei apare deodată și îi dă pe toți afară...

Unul dintre prieteni întrebă:

— Și ce vrei să redai prin asta?

— Și tu ești obsedat de mania sensului? Nu vreau să istorisesc nimic. Mai bine zis, las pe spectatori să-și imagineze ei înșiși ceea ce am urmărit eu să înfățișez.

— Eu mi-am și imaginat, reluă interlocutorul. Vrei să redai noțiunea de inautentic. Sustii că nu se poate face distincție între cei pătrunși în ascuns și adevărații stăpîni ai unui conac. Prin urmare, vezi că nu e în van a căuta sensul...

— Să nu pretinzi c-aș face parte dintre adepții lipsei de sens. Eu sînt împotriva celor care denaturează sensul. Eu caut semnificația cea adevărată. Mai corect spus, vreau să contribui la nașterea sensului viitorului. Mai întîi vei distruge, vei face totul fărîme... Fără să știi ce va ieși din asta.

— După mine e eronat să concepi așa noul. Noul nu se creează, se produce. Deci toată problema constă în a căuta și a găsi în trecut ceea ce e durabil și azi. Apropo, ce s-a întâmplat cu revista ta?

— N-o scot pînă nu mă asigur de un număr de o mie de abonați. Mai aștept un pic și am să-i înscriu ca abonați pe toți măgarii de-aici. Numai așa îi faci pe neghiobi să citească, băgîndu-le în cap cu de-a sila. Tu nu-mi dai vreun articol?

— Întîi s-o vedem că apare și după aia.

În acest timp, un ofițer pensionar, bătrîn, după ce-i obligă pe toți să tacă, lovînd unul de altul două pahare goale, tuși, pe punctul de a începe un discurs:

— Stimate doamne și stimați domni. Preaiubitul nostru fiu, Muammer Bey, cu iubita noastră fiică, Ayfer Hanım...

— Aylâ, îl corectară unii.

— Scuzați, Aylâ Hanım... Cînd îmbătrînești, memoria îți slăbește... Da... În această zi, în care am avut fericirea să asistăm la nunta lui cu Aylâ Hanım, mă simt dator ca, prin cîteva cuvinte, să devin interpretul sentimentelor mele și al sentimentelor dumneavoastră. Viața, domnilor, e un drum spinos, care are părțile lui vesele și părțile lui dure-roase. A distruge obstacolele întîlnite de-a lungul acestui drum, a merge mină în mină, braț la braț și a sluji la fericirea întregii umanități, la înălțarea patriei, a lupta unindu-ne forțele și inimile, în deplină armonie, în front unit împotriva dușmanilor subversivi și perfizi, iată marea îndatorire pe care aceste pămînturi sfînte, dăruite nouă de străbuni, o așteaptă astăzi de la tinerii noștri.

Urmară aplauze. Oprind, printr-un semn cu mina, aplauzele, bărbatul continuă:

— Ceea ce am căutat eu la tineri este, mai presus de orice, virtutea. Virtutea este principalul în tot ceea ce întreprinzi. Fără ea nu e posibil să atingi succesul. Dacă-mi permiteți, vă voi povesti o amintire de-a mea...

Tuși; Dündar Bey șopti la urechea unui tânăr de lângă el:

— O să atace subiectul bătăliei de la Çanakkale.¹

— Eu, în primul război mondial, am fost la Çanakkale, pe frontul Anafartalar. Între inamic și noi era o distanță de două sute de metri. În dreapta noastră...

Discursul putea să țină mult și bine; în grupurile formate ici și colo, discuțiile începute continuau nestingerite. Numai un singur om, pe care vorbitorul își pironise privirile, asculta cu atenție. N-avea scăpare. Era Galip Bey. Cînd înțelesese că era aproape singurul prins în capcană, cuprins de neliniște, transpiră abundant. Aproba, dînd din cap la fiecare cuvînt al vorbitorului, dar în același timp, își pipăia pe furis pulsul. De cu seară băuse pe ascuns destul de mult rachiu; nu simțea nici o jenă la stomac, dar avea la ceafă o durere ușoară. Dacă ar fi putut scăpa de privirea vorbitorului, și-ar fi scos sticluta din buzunarul vestei și și-ar fi umezit cu colonie ceafa și creștetul capului. Se gîndea cu jînd la ușurarea pe care ar resimți-o. Poate că n-ar strica să ia și o aspirină. Era și destul de iritat pentru că, la porunca lui Leman Hanım, se văzuse nevoit să dea bacșiș băieților care aduseseră flori. Își zicea: „Asta nu-i lume, e pierzania banilor“.

— Aveam un ofițer de legătură... Un flăcău anatolian fără prihană. Înainte de a veni la divizie ca locotenent, fusese în ordinul religios Kadiri...

În grupul în care se afla, Nesime șoptea:

— Vorbiți încet, copii, e rușine...

— Parcă el ne-aude! E cu totul absorbit de amintiri...

— Pînă la urmă, tot v-am prins, murmură Şükrü la urechea lui Nesime.

¹ Strîmtoarea Çanakkale (Dardanele) între Marea Egee și Marea Marmara. În timpul primului război mondial, aici s-au angajat lupte sîngeroase între armata otomană și flota anglo-franceză care, la 18 martie 1915 a încercat, fără succes, să traverseze strîmtoarea, pentru a realiza legătura cu Rusia și a împiedica Germania să trimită întăriri. Tentativa ulterioară anglo-franceză de a ocupa regiunea printr-o debarcare în sectorul Dardanele la Kumkale, pe malul asiatic, s-a lovit de rezistența îndrăjită a trupelor turcești.

— Aveți de gînd să-mi propuneți căsătoria?
— Dacă aș ști că sînteți de acord, n-aș sta o clipă pe gînduri.

Își vorbeau pe șoptite:

— Ia uitați ce fete frumoase sînt printre prietenele lui Aylâ. Însurați-vă cu una dintre ele...

Şükrü îi oferi lui Nesime un pahar cu rachiu și, după ce își umplu propriul său pahar, o întrebă:

— Ați venit în conacul ăsta ca să vă înmormîntați? Păcătuiți față de dumneavoastră înșivă. Ieșiți de-aici, aruncați-vă în iureșul străzii, topiți-vă libertatea în libertatea celorlalți! Folosiți-vă de dreptul de a trăi... Oamenii din casa asta sînt cu toții niște morți.... Nu aveți ce căuta printre ei... Căci dumneavoastră....

Surizînd, femeia îl întrerupse:

— Degeaba îmi atribuiți atîta însemnătate. Eu nu mai aștept nimic de la viață... Apoi, aplecîndu-și capul, adăugă cu o voce tristă: Și nici nu am unde să mă duc... Asta așteptați să vă spun, nu?

— Vorbiți copilării... Am să vă fiu eu călăuză. Am să vă arăt, pe îndelete, toate posibilitățile care vă așteaptă. Nu!... Nu vă împotriviți!... Mai devreme sau mai tîrziu, îmi veți da dreptate. Nici mort n-o să vă las aici!

S-a auzit o bufnitură. Toți s-au întors spre locul de unde venise zgomotul. Galip Bey căzuse pe jos. Față de acest incident, vorbitorul se văzu nevoit să-și întrerupă discursul; cu o batistă își ștergea sudoarea de pe ceafă.

Mai multe persoane dădură fuga la Galip Bey, care făcuse o criză de epilepsie; l-au scos din salon pe brațe.

— Duceți-l în camera lui, le indica Leman Hanım. Davut Bey o să-l ajute să-și revină pe dată... Ce trebuia să asculte cu atîta încordare?!

Destul de amețiți de alcoolul băut, invitații n-au stăruit prea mult asupra leșinului lui Galip Bey. Angajîndu-se față de Davut Bey că se va ocupa el de bolnav, Şükrü îl reținu în salon și alergă în urma lui Nesime, care urca pe scări

dimpreună cu cei ce îl purtau pe Galip Bey spre odaia lui de sus.

Cînd Galip Bey a fost culcat în patul său, Şükrü le spuse celor care îl căraseră:

— Nu mai e cazul să mai pierdeți timpul aici. Eu știu ce-i de făcut. Nici nu-i indicat să fie multă lume la căpătîiul bolnavului, trebuie să aibă aer... Haideți, voi duceți-vă jos. Rămînem noi, Nesime Hanım și cu mine.

Atîta așteptau tinerii. I-au lăsat în cameră pe cei doi, iar ei au coborît scările, s-au așternut la băutură și și-au reluat discuțiile rămase la jumătate.

Între timp, Mürşide, avînd grijă să nu fie observată de nimeni, se strecură afară din salon. Își dăduse seama că Nesime și Şükrü au rămas singuri sus. Închipuindu-și că cine știe ce vor face acolo pînă ce Galip Bey își va reveni, urcă emoționată scările. „De-atîtea zile așteptau ei prilejul ăsta! își zicea. Dar eu nu înghit, nu degeaba numele meu înseamnă «cea care arată drumul drept»“. De bucurie, era pe punctul să leșine. Călcînd pe virful picioarelor, veni la ușa odăii lui Galip Bey, își lipi urechea de gaura cheii și începu să asculte.

În vremea asta, cei de jos erau deja amețiți de-a binelea. Ca să-i facă să uite penibilul leșin al ginerelui ei, Leman Hanım își îndemna mereu musafirii să bea și Davut Bey, care o secunda zelos, închina paharul pentru fiecare dintre cei prezenți, începînd cu mirele și mireasa. Majoritatea numelor erau greșite, dar dacă se zicea, de pildă, „În cinstea lui Ahmet Bey!“, fiecare gindea: „Ei, pesemne că există aici un Ahmet“, și golea paharul în cinstea celui numit. Iar cei ale căror nume nu fuseseră pomenite, îi reproșau în glumă lui Davut Bey:

— Prietenie-i asta?!

Așa că se bea și în cinstea celor omiși. Dacă cineva, din curiozitate, ar fi stat să numere persoanele prezente, ar fi rămas uimit văzînd că se închinase paharul de trei ori mai mult decît însumau cei aflați în salon.

La un moment dat, Dündar Bey strigă:

— De ce nu dansează tinerii, dragă!

La vorbele lui, picupul a fost pus în funcțiune și dansul începu. Dansind după ultima modă, tinerii schimbău cu totul fața locului, s-au dezlănțuit pînă într-atît încît nici bătrînii nu s-au mai putut abține și s-au amestecat printre ei.

Cînd însuflețirea și veselie erau în toi, s-a petrecut ceva cu totul neașteptat: în ușa salonului răsări soțul lui Nesime, căpitanul, urmat de actorul Naci. Prima care i-a remarcat a fost Leman Hanım. Cîteva clipe nu și-a putut crede ochilor. Ce căuta aici soțul lui Nesime? Tocmai în noaptea petrecerii de nuntă își găsise să vină?... Și pe deasupra, mai luase după el încă pe cineva... Fulgerător toate acestea i-au trecut prin minte ca să ajungă la concluzia că singura soluție era să scape de căpitan.

Cum a văzut-o pe Leman Hanım îndreptîndu-se spre ei, căpitanul l-a înghionțit pe actor și, amîndoi deodată, ca la un ordin dat de cineva nevăzut, din spatele ușii, au luat poziția de dreptți. Înceau să stea smîrnă, dar se clătinau pe picioare și descriau mici cercuri cu capetele. Gazda își dădu seama că erau beți morți și brusc își aminti de Nesime. Aruncă o privire fugitivă prin salon și, cînd văzu că tinăra lipsește, respiră ușurată.

— Am cîstea, mult onorată mătușă, să vă prezint pe Naci Bey, tinărul cu care a fugit draga noastră Nesime, i-l recomandă căpitanul. Azi m-a căutat. Am stat și ne-am vărsat unul altuia focul... Nesime l-a părăsit și pe el și a fugit... Ei, asta, de-acum, e revoltător. Băiatul plînge pe rupte. Nu-i păcat de el?

— Sînt actorul Naci Kapkara, se recomandă actorul și, cu o plecăciune pînă la pămînt, sărută mîna lui Leman Hanım.

— Poftiți! le arată ea noilor veniți coridorul.

Era incremenită de situația extraordinară, cu totul imprevizibilă. Cînd soțul și iubitul pactizează, înseamnă că femeia e pierdută. Faptul că cei doi au venit împreună la

conac, însemna că au intenții rele. Și-atunci, trebuia cu orice preț ca Nesime să nu se arate. Dar căpitanul și actorul nu o luară într-acolo unde îi poftise ea. Ochiul lor au rămas cramponați la dansatori. Mai precis, căpitanul privea dansatorii, iar actorul, bufetul.

— E nunta nepotului meu, le explică Lemân Hanım. Dacă am discuta într-altă încăpere, ar fi mai bine, am scăpa și de toată zarva asta.

— Dacă-ș fi știut eu mai dinainte, onorată mătușă, v-aș fi adus pe băieții noștri, spuse căpitanul. Pe Hafiz Reșit, pe Cevdet, cîntărețul din cobză... și mai cu seamă pe vioristul Kâzım... Nimeni nu rezistă la vioara lui Kâzım... Pe legea mea, ar fi fost un lucru minunat. Dar nici acum nu-i prea tîrziu. Mă arunc în primul taxi și, drept la Uskûdar!... Îi scot din paturile lor pe toți, zău dacă mint... Mie îmi zic nene...

Cu aceste cuvinte, căpitanul intră în salon, îi sărută mîna lui Davut Bey, apoi îl mîngîie pe ginere pe obraji:

— Ai țintit cum nu se poate mai bine. Dar să te ții tare: să n-o lași să-ți scape din mînă...

Și făcu o reverență în fața miresei. Davut Bey nu-l observase încă pe actor sau, chiar dacă-l observase, nu știa cine e.

— Poștește, căpitane, zise el, ce bine-ai făcut c-ai venit. Și eu te căutam. Zilele trecute m-ai făcut să plîng... Știi?

La vorbele „M-ai făcut să plîng“, căpitanul, care abia abia se ținea pe picioare, își încreți fața și-și lăsă buza în jos, gata să-l podidească plînsul.

— Mai bine să nu mai deschidem capitolul ăla. Alah să nu dea nimănui năpasta asta. Cine nu e pățit, n-are de unde să știe. Crezusem c-o să rezist, că n-o să mă prăbușesc, dar uite că n-a fost așa. Pierderea lui Nesime m-a dat gata, mă arde dorul de ea, zău... Și totuși, mare pungașă a mai fost, cum m-a azvîrlit pe mine, l-a azvîrlit și pe ăsta de la ușă...

— Nu, dragă, îl lămuri Davut Bey. Nu mă refeream la asta. Hai să bem ceva și să-ți povestesc...

— Eu deja sînt cherchelit, nu glumă, dar nu-i nimic, onorate unchi, pentru dumneavoastră mă sacrific, să bem!

Începură să bea și Davut Bey îi istorisi:

— Eu am în proiect o călătorie în Marea Neagră. Voi pleca după lina de aur. Știi povestea aia din antichitate? Mă gîndeam să te numesc pe tine căpitanul „Corăbiei Argonauturilor“....

— Oricînd la ordinele dumneavoastră. Chiar dacă m-a abandonat Nesime, prietenia noastră n-o să se strice. Mie mi-e drag pînă la moarte omul pe care l-am îndrăgit odată. Marea Neagră ați spus? O să mergem noi, n-aveți grijă...

— Uite, să-ți istorisesc. În antichitate era o poveste...

În vremea asta, în ușa salonului, actorul Naci îi spunea lui Leman Hanîm:

— Vă cer scuze, doamnă, pentru deranj. Dacă-aș fi știut unde stați, aș fi venit mai dinainte. Nesime m-a lăsat în părăsire în odaia de la hotel și a fugit. Cîteva zile, în marea mea suferință, n-am fost în stare de nimic. M-am gîndit chiar și la sinucidere. Căci Nesime era tot ce aveam; era soția mea, iubita mea, amanta mea, prietena mea, tovarășa mea ideală de viață. Ce pot să fac eu fără ea? Credeți-mă, din ziua aceea nici pe la teatru n-am mai dat. În seara zilei în care ea a fugit, n-am fost capabil să ies pe scenă. Și, bineînțeles, fără mine nici spectacolul n-a avut loc. Spectatorii scandau întruna: „Naci! Naci! Naci! Naci!“ Au vrut să dea foc teatrului. Muhsin Bey în persoană a venit la mine la hotel: „Fiule, mi-a zis, arta mai presus decît orice“. Iar eu, lui: „Nu pot să vin! i-am zis. Vreau să mor!“ „Mori pe scenă“, mi-a zis. Apoi m-a îmbrățișat, m-a sărutat. „Nu vin, găsești-mi-o pe Nesime!“ i-am zis. „De unde să ți-o iau, copilul meu?“ mi-a zis. E un om cu suflet mare... Eu m-am infuriat, i-am zis: „Ia-o de unde știi, numai ad-o!“

Leman Hanîm încă nu știa cum să interpreteze sosirea laolaltă a soțului și a iubitului, într-o prietenie atît de strînsă. Aveau oare cunoștință că Nesime se află în conac? Dacă ar vedea-o, ce-ar face?

Se gândi că era inutil să discute cu actorul la ușă și îl pofti înăuntru. Invitatul profită de prilej și o luă de-a curmezișul spre bufet, vorbindu-i lui Leman Hanım care-l asculta curioasă:

— Pină la urmă am dat de căpitan. I-am povestit ce s-a întâmplat. E om bun, bărbat adevărat... M-a compătimit. De cu seară bem împreună la Kalamış. Am plins amindoi, am stat de vorbă, ne-am descărcat inimile... La sfârșit, am ajuns la următoarea decizie... Mai precis, eu i-am zis lui: „Nesime trebuie să se întoarcă la dumneata“. El însă, mi-a zis: „Nu, așa ceva nu se poate, trebuie să se întoarcă la tine“. Încă n-am ajuns la un acord complet în privința aceasta... Am vrut să vă informăm și pe dumneavoastră asupra situației....

Între timp, în odaia de la etajul doi a lui Galip Bey, Şükrü pe de-o parte freca încheieturile miinilor bolnavului, pe de altă parte stăruia pe lângă Nesime:

— N-ai de ce să te temi de societate... Nimeni nu se poate amesteca, faci ce vrei... Amorul e un drept al tău. Eu am să-ți amintesc primul de acest drept... Și-apoi, dragă, ne vom întâlni în afara casei.

— Taci, te rog. La căpătiul bolnavului... Nu ți se pare nepotrivit?

El nu ceda:

— Ce-mi pasă mie dacă-i nepotrivit... Numai să fie! Nu te mai opune, te doresc, pricepi?

— Te rog, îl implora iarăși ea, vorbind cu intreruperi, te rog să mă lași în pace...

— Spune-mi deschis, nu mă placi?

— Te rog... Îmi plăci, îmi place felul cum discuți, îți admir felul cum gîndești dar nu pot, nu pot...

— De ce să nu ne putem iubi?

— Te rog... te implor... Avem un bolnav aici...

Cu gîndul că trebuie să acționeze înainte ca Galip Bey să-și vină în fire, Şükrü lăsa miinile bolnavului și le cuprinse pe ale femeii. Tocmai atunci Nesime îi turna colonie pe cap

lui Galip Bey. Când Şükrü i-a prins brusc mîinile, sticla i-a scăpat căzînd drept peste faţa bolnavului.

Bărbatul şi femeia se smuceau. Nesime gemea:

— Nu se cade... Lasă-mă... Lasă-mă... Acuma strig...

Şükrü îi eliberă mîinile, îi cuprinse mijlocul, o săruta la întîmplare.

— Cu sila n-ai să reuşeşti... îi spunea femeia, cu respiraţia întretăiată.

— Cu sila... Ba da, cu sila... De cine te temi? De lume?

Mürşide, care asculta cu urechea lipită de gaura cheii, era indecisă: „Oare să intru acum, ori să mai aştept niţel, să-i las să se mai înfierbînte?“ O interesa nu atît să-i surprindă, cît să asiste la scena împreunării lor, care trebuia să fie sinceră, din inimă, înfocată. Dar dacă Nesime va mai rezista încă puţin şi-l va alunga pe Şükrü de lângă ea?... Ar fi fost un dezastru pentru Mürşide. „Femeie idioată, nu-l lasă“, mormăi ea. Nervii îi erau încordaţi, mîinile şi picioarele îi tremurau, sta gata să cadă, să-şi piardă cunoştinţa. Mai ascultă niţel şi cînd o auzi pe Nesime că spune: „Te rog, ia-ţi mîna“, respiră adînc, liniştită. Lucrurile mergeau pe făgaşul cel bun. Mai avea puţin pînă să deschidă uşa şi să intre. Încă un pic, un pic de răbdare... Îşi lipi şi mai tare urechea de gaura cheii. Măi întii o tăcere... Vai!... Când Nesime vorbi iarăşi — „Zău că nu se poate, eşti nebun? — Mürşide îşi zise: „Acum e momentul!“ şi dădu buzna înăuntru. Nesime era aşezată pe un fotoliu, iar Şükrü, în genunchi în faţa ei, îi cuprinsese picioarele. Se uită atent şi văzu că bărbatul, ca şi cum nu găsisese un loc mai nimerit de sărutat, săruta gleznele femeii. Se miră; aşa ceva nu i-ar fi trecut prin minte. Poate că întîrziase, căci deşi Şükrü săruta gleznele femeii, fusta ei era ridicată.

Mai întii ţîşni Nesime de la locul ei. Neînţelegînd ce s-a întîmplat, Şükrü o dojeni:

— Se poate să rămînem la jumătate?

Dar își dădu seama că era altceva la mijloc. Își întoarse capul și dădu cu ochii de Mürşide. În timp ce Nesime își trăgea fusta, el își aranja părul.

— Ce faceți voi acolo? întrebă Mürşide.

— I s-a făcut rău și lui Nesime Hanım și... bolborosi Şükrü.

— Știu eu ce fel de rău i s-a făcut ei... Dacă mai întârziem un pic cu deschisul ușii, era gata...

Cei doi nu-i răspunseră nimic.

— Și ce-i cu sărutatul gleznelor? strigă Mürşide. Asta-i o modă nouă?

Nesime se apropie de ea:

— Te implor, nu striga! Nu striga!

— Și de ce, mă rog, să nu strig? Ce-ați crezut voi că-i aici? Ați uitat că vă aflați în conacul lui Şükrü Paşa?

Nesime părăsi încăperea. În vremea asta, Galip, în pat, culcat pe spate, se cutremura în zăcări mărunte. După ce Nesime ieși din odaie, Şükrü se duse la ușă și o închise. Copleșită de poftă, Mürşide îl privea, răsuflând sacadat. Ajuns lângă ea, tinărul încercă s-o îmbuneze:

— De ce vă enervați, Mürşide Hanım? Nesime Hanım n-are nici o vină... Eu am vrut s-o sărut, ea a acceptat și-atita tot.

— Ia să văd, de ce ai vrut s-o săruți?

— Să spun totul, așa cum s-a întâmplat?

— Te rog chiar... Povestește-mi cît mai pe șleau.

— Nesime era geloasă pe tine... Înțelegeți? Era geloasă pe tine... Și eu, ca s-o potolească...

Spunînd așa, se gîdea: „Timpite lucruri mai scornesc“. Ochii lui Mürşide străluceau.

— Așa... Va să zică, mă gelozea... Și pentru că mă gelozea pe mine, tu...

Brusc, Şükrü o îmbrățișă. „Ca să fiu crezut, trebuie să înfăptuiesc fiecare cuvînt“.

— Uite, așa am făcut, vorbi el tare.

— Nu doar atit... rînji Mürşide.

Şukrû trase spre el, aproape de tot, femeia beată, şi închizînd ochii, o sărută:

— Aşa i-am făcut.

— Încă, încă...

— Atita.

— Ia mai fă, ca să-mi dau seama!

Femeia îl ţiri pe Şukrû spre fotoliul pe care, puţin mai înainte, stătuse Nesime, se aşează şi-l trase către ea.

— Astfel de lucruri făceai. Ia să văd, descrie-le bine!

Din gîtlejul lui Galip Bey ieşi un horcăit. Folosînd prilejul, Şukrû se ridică şi alergă la bolnav; luă sticluta de pe jos şi începu să-i fricţioneze cu colonie fruntea şi părul.

— Vino şi dumneata de mă ajută.

Nedumerită, femeia se ridică şi veni lingă el.

— De ce-ai lăsat treaba la jumătate?

— Am s-o isprăvesc altădată.

— Cînd?

— Aşteaptă-mă la noapte! zise el ce-i veni în minte.

— Unde?

— Am să vin în odaia ta.

— Promiţi?

— Promit.

Pe cînd freca încheieturile mîinilor lui Galip Bey, Mürşide vorbea:

— Vezi să nu care cumva să greşeşti iarăşi şi să intri în odaia lui Nesime. Camerele sînt învecinate.

— N-am să le-ncurc. Tu însă să-ţi ţii gura, să nu sufli o vorbă la nimeni.

— Să nu spun nici c-ai sărutat-o pe Nesime? îl întrebă ea, cu un aer stupid.

— Să nu spui...

— Dac-ai să-ţi ţii promisiunea, n-am să spun.

Pactul părea încheiat.

Jos, căpitanul, care nu pricepuse o iotă din istoria cu corabia argonauţilor, îl sfătuia pe Davut Bey:

— Pentru treaba asta n-ar fi rău să vă adresaţi Căilor

maritime. Ei au vapoare rapide...

— Nu înțelegi, căpitane. Ascultă povestea...

— Am mai ascultat-o... Dar mintea mea nu poate pricepe... Cum să fie de aur lina oii?

— Nici ceea ce a povestit Homer nu a fost crezut, căpitane...

În mare încurcătură, căpitanul s-a apucat virtos de ra-chiu; înghițea pahar după pahar.

Puțin mai încolo, actorul plîngea:

— Maică-mea a fost o femeie haină, iar Nesime e la fel... Cum o urăsc pe mama, așa o urăsc și pe Nesime... De cum am văzut-o prima dată, am înțeles că va fugi. Ea e o păcătoasă, doamnă, dacă n-ar fi fugit, ar fi săvîrșit păcate și mai mari.

Chiar atunci, Nesime intră în salon. Luase hotărîrea s-o pună la curent pe Leman Hanım cu cele petrecute sus. Doar în tot ceea ce se întîmplase, nu avea nici o vină. În timp ce ea se căznea să-l readucă în simțiri pe Galip Bey, Şükrü o atacase. (N-am să spun așa, se corectă ea, ci „m-a cuprins în brațe deodată“.) Poate că băutura îl împinsese s-o facă. Nu-l va incrimina. Dealtfel, ea se comportase cu tact, cu delicatețe, voise să-l convingă, într-un mod civilizat, că ceea ce face el nu e corect. Dar faptul că Mürşide Hanım a năvălit în odaie, că o insultase... Nu... de-acuma nu mai putea rămîne în casa asta... Avea să zică: „Plec, doamnă. Plec imediat, acuma chiar“.

Tinăra, repetîndu-și în gînd toate acestea, dădu cu ochii mai întîi de actor. Rămase năucită. Ce căuta aici? Naci, care tocmai își ștergea lacrimile, o văzu și el. A fost o clipă îngrozitoare. Actorul își schimbă atît de tare, de fulgerător expresia, din nefericire în cruzime, încît Leman Hanım se crezu deodată la teatru. Parcă mutate de la locul lor, urechile bărbatului se trăsese ră mult înapoi, colțurile sprincenelor i se ridicaseră, în șerpuiți amenințătoare, buzele îi pieriseră în hăul gurii. Nesime se oprise ca fascinată. Atunci, Naci se apropie fără grabă de ea. Pesemne că toți intuiseră

însemnătatea momentului, fiindcă dansatorii renunțaseră la dans, iar cei care vorbeau, la discuțiile lor, numai ca să-i privească. De-acuma, săgeata fusese slobozită din arc, iar finalul temut avea să se declanșeze.

Cu aceeași expresie, actorul ajunsese lângă Nesime, o prinse de braț și o zvirlu cu toată forța în mijlocul încăperii.

— Du-te la minăstire!

Majoritatea celor de față n-a înțeles semnificația cuvintelor lui. Unii chiar s-au întrebat dacă nu cumva Nesime era creștină și ținuse acest lucru ascuns.

Cînd se trezi pe neașteptate în fața nevestei sale, căpitanul scăpă un strigăt de bucurie.

— Nesime!

Femeia încercă să scape fugind, dar de astă dată o prinse căpitanul. Trăgînd-o de braț, acesta o țiri pînă la actor:

— Ia-o! A ta să fie, frățioare!

— Nu. E a ta! se împotriva actorul.

Leman Hanım reuși să o salveze pe Nesime din mîinile lor și o scoase din salon.

— Du-te în camera ta și încuie ușa!

Se reîntoarce și se adresează căpitanului și actorului:

— Nu mai puteți rămîne aici. Nu aveți dreptul să ne stricați petrecerea de nuntă. Pofțiți afară, domnilor!

Căpitanul le sărută mîinile, lui Davut Bey și Lemana Hanım, și ieși din salon.

— Eu, zău... Mi s-a făcut milă de bietul băiat și de-aia am venit... Altminteri, știți și dumneavoastră, nu vreau să deranjez pe nimeni.

În timp ce le vorbea așa, stîinjenit, îl chemă pe actor, făcîndu-i semne cu mîna;

— Te aștept, frățioare. Haide!

— Urez multă fericire tinerilor căsătoriți! salută actorul pe toți cei de față, lovindu-și unul de altul călcîiele, militărește.

Luîndu-l pe căpitan de braț, dispărură amîndoi.

— Vă rog, să nu ne stricăm buna dispoziție. Poftiți, să ne vedem de băutură și de distracție, îi îmbie Leman Hanım pe musafiri.

Dintre toți, cea mai afectată de cele întâmplate fusese Aylâ. Își luă mătușa la braț:

— Vai, vai! Hai să ieșim mai repede de-aici.

De minie, își mușca batista din mină. Cu greu se abținea să nu plângă.

— Noi ieșim puțin în grădină, îi zise mătușa, lui Leman Hanım. Fata se sufocă de lipsă de aer.

Cînd să iasă pe ușa salonului, s-au ciocnit de Mürşide. În urma ei venea Şükrü. Femeia beată îi ceru miresei, care tocmai trecea pe lângă ea:

— Să scoți rochia de mireasă, ca s-o îmbrac eu în seara asta. Îl privi cu coada ochilor pe Şükrü, cu subînțeles.

Teribil de prost dispus, bărbatul își ridică mîinile cu palmele în sus, ca spre a spune: „Ce tot aiurezi?!“ Mürşide însă era foarte satisfăcută că el îi înțelesese aluzia; izbucni într-un ris nestăvilit, spunînd printre hohote:

— A ta nu se mai vede pe-aici, a fugit... Mai cu seamă, ai grijă să nu fugă...

Şükrü știa că o viza pe Nesime. Își aruncă privirile prin salon și, văzînd că Nesime nu se afla acolo, răsuflă ușurat. Cel mai bine era să i-o ia înainte și s-o pregătească pe Leman Hanım, căci, în starea în care se afla Mürşide, era imprevizibil la ce putea să recurgă. Voi să se îndepărteze pe nesimțite de femeie, care ridea mereu dar ea îl prinse de braț:

— Nu uita, te aștept.

— N-am uitat.

Se apropie de Leman Hanım.

— Ce-i cu Galip? îl întrebă ea.

— Și-a revenit, se odihnește.

— Să se odihnească, să se odihnească... Să nu mai coboare.

O luă de braț, conducînd-o cît mai departe posibil de Mürşide.

— Mürşide Hanîm a făcut, sus, un lucru penibil, îi vorbi el. Pe cînd eu cu Nesime Hanîm frecam încheieturile mîinilor lui Galip Bey, ea, pe neașteptate, s-a năpustit înăuntru și ne-a apostrofat: „Vai! Ce faceți voi aici? Vă sărutați?” Nesime Hanîm a fost foarte șocată și chiar eu însumi, la drept vorbind, n-am fost mai puțin șocat. Cu mare greutate am reușit s-o potolesc pe Mürşide Hanîm.

— Face asemenea nebunii, replică rece Leman Hanîm. Apoi adăugă: Și voi, dacă vă sărutați, aveți barem grijă de ușă!

Versiunea lui Şukrû se sfîrșise cu un fiasco. Tinăruțl adoptă o atitudine spășită și, neavînd încotro, nu mai zise nimic.

Mürşide observase că Nesime nu era acolo; cum dispăru Şukrû de lîngă ea, se năpusti pe scări. Urcă în grabă pînă la etajul doi. În dreptul odăii lui Nesime, cîteva secunde, își încordă auzul, trase din nou cu urechea, să se încredințeze că nu se mai află și altcineva înăuntru și intră în cameră. Își inchipuipe că o va găsi pe Nesime în pat, dar tînăra, așezată în fața unei oglinzi, își improspăta fardul. Cum o văzu pe Mürşide, se ridică și o privi cu teamă:

— Ce doriți?

Mürşide își puse mîinile la șold și, legănîndu-se, se apropie de ea cu un rinjet:

— Ești invitata mea.

Cum cealaltă nu pricepuse nimic, îi explică:

— Te invit în noaptea asta... Vîno în camera mea... După ce pleacă invitații... Înțelegi? Vîno de vezi... cu cine mă culc... Crapă de gelozie!... Am să te fac eu să crăpi! Dacă vrei, n-ai decît să te ascunzi sub pat... Îți dau voie... Cînd eu fac amor... Vai, ce comic! Tu, sub somieră... Vai ce comic!

— Ești nebună, imbecilo! o repezi Nesime.

Dar Mürşide izbucni din nou în hohote de ris.

Nesime se gîndi că singurul lucru de făcut era să fugă; o împinse pe Mürşide și ieși din odaie.

În grădină, mireasa, la braț cu mătușa ei, se plimba agale, respirind adinc. În salon, în fumul compact de țigară, în care nu se mai deslușea om de om, se sufocase. Iar spectacolul dat de căpitan și de actor îi pusese nervii la grea încercare. Era furioasă că, în tot lungul răstimp al petrecerii, Muammer o dată măcar nu o întrebasese cum se simte. Rămăsese ținut lângă masa cu rachiu. Asculta numai, asculta ce i se istorisea și bea. Privit de departe, cu greu se putea afirma despre el că ar fi ginerele. Părea că întâmpinase ca fiind ceva normal chiar și prezența actorului și a căpitanului. Și când, în drum spre grădină, proaspăta sa soție trecuse pe lângă el, nici nu catadixise s-o întrebe unde se duce; se mulțumise doar s-o măsoare cu niște priviri gânditoare, puțin galeșe din pricina băuturii. „Tipul băiatului răsfățat, își zise Aylă, odraslă de pașă, răzgiiată, incapabilă să reziste la cea mai mică neplăcere; întâmpinat cu osanale la fiecare pas, n-ai ce-i face!“ Îl iubea pe bărbatul cu care se căsătorise? Imposibil să dea un răspuns categoric în clipa aceea. O stringeau pantofii, asudase în ținuta de mireasă, se sufocase din cauza mulțimii de oameni, a căldurii. Ar fi trebuit să se odihnească nițel, ca să-și pună ordine în sentimente și idei. De un lucru însă era absolut sigură: în seara aceea, pentru ea nu exista nici o diferență între omul care-i va deveni bărbat și ceilalți. Iubirea lor care durase foarte puțin, zilele de înțelegere deplină, emoțiile premergătoare căsătoriei, dispoziția ei sufletească aparte, totul se ștersese; în ea rămăsese un vid imens. Contingența ei cu realitatea se tulburase. Se simțea ca o fecioară care va fi sacrificată zeilor, după un ritual anume, într-o societate primitivă. Se mai asemuia pe sine cu o mireasă din vremurile vechi, căsătorită prin intermediul pețitoarelor. Încă nici nu-și văzuse soțul... Peste puțin, bărbatul avea să-i dea la o parte vălul și să-i privească, într-un fel nerod, chipul...

Redobindindu-și treptat luciditatea, reflectă: „Nu, așa nu se mai poate, o să iau eu hățurile în mină. E nevoie să-l strunesc, să-l fac să înțeleagă că de-acuma se cheamă că este un bărbat cu răspunderea unei familii. Cită iresponsabilitate! Întruna bea rachiul... Trebuie să o mai rărească cu rachiul, sau chiar să-l lase cu totul... Și să mai renunțe și la discuțiile fără sens cu prietenii”.

— Mürşide Hanım îmi calcă pe nervi, îi mărturisii mătușii.

— Ce ai tu cu ea? E o nebună... Ignoreaz-o și gata. Din prima zi, trebuie să o ții la distanță și o să ai liniște...

— Mai e și Nesime Hanım. Ce caută ea în casa asta? E nepoata socrului meu... Ei și? E clar că nu i-a mers în altă parte și s-a aciuit aici... Cu Dündar Bey e același lucru... Toți niște paraziți... E posibil așa ceva? Măine chiar voi vorbi cu Muammer să găsească o soluție. Bine, Mürşide e o nenorocită care așteaptă la mina mamei-sii... Dar ceilalți? Pe urmă, chiar bugetul casei e o mare necunoscută. Trebuie introdusă o ordine în harababura asta.

Mătușa încerca s-o calmeze:

— Nu te enerva, Aylâ... Nu-ți strica bucuria într-o zi ca asta... Sigur că e casa ta, ai să chibzuiești cum e mai bine... Dar, după mine, ar trebui să vorbești deschis cu soacra ta... Ce, s-a ramolit și ea? Care-s nebuni, care-s bolnavi, care bătrini... La drept vorbind, nu te-așteaptă o treabă ușoară, dar nu te enerva!

Aylâ vorbea din ce în ce mai hotărît:

— Nu... Eu nu pot să duc tratative. Măine am să scot tot ce-i de prisos și gata... Ai casei să rămână în casă, iar pentru venetici, drumul... Atita tot! Deodată scoase un țipăt: Cine-s ăștia?

Sub brazii de la marginea drumului, doi inși stăteau pironiți într-o nemișcare și muțenie desăvârșite. Îndată ce mireasa și mătușa se opriră, ei au început să cînte avîntat marșul „Hei! Am ieșit cu fruntea sus din războiul de zece ani!”

— Sînt cei doi de adîneauri, o lămurî mătușa.

Nunta ținu pînă dimineata. Dar după miezul nopții, vîrșnicii începură să se retragă unul cite unul. Dintre invitați, unii au plecat, alții au rămas să doarmă în conac. Spre dimineată rămăseseră trei numai tinerii și Dündar Bey. După criza de epilepsie, Galip Bey n-a mai coborît în salon. Cînd, pe la ora trei, Leman Hanım și Davut Bey s-au dus să se culce, au urcat în odaia bolnavului. Trecînd prin fața odăii lui Nesime, Davut Bey vru să intre, dar soția nu-l lăsă:

— Ai s-o săruți mîine, nu deranja fata!

Retrasă în camera ei, fără cel mai mic zgomot, Mürşide, în așteptarea lui Şükrü, se dezbracă, își luă o cămașă nouă de mătase, își reîmprospătă fardul și, stingînd lumina, intră în pat. Dar, la numai trei-patru minute după ce s-a lungit în așternut, a adormit. În noaptea aceea, Şükrü n-a trecut pe la ea; a băut pînă dimineata cu prietenii, a dansat, a polemizat. O vreme, a stat și mireasa în salon cu prietenele ei, dar la insistențele mătușii, l-a luat pe Muammer și au urcat în camera lor de la etajul trei. Nu fusese deloc simplu să-l smulgă pe ginere de lingă amicii săi. Aylâ, pusă într-o situație penibilă, se supără pe bărbatul ei. Mătușa le spusese tinerilor:

— E timpul să-i scuзам pe miri!

La auzul acestor vorbe, Muammer devenise glacial și nu-i acordă nici o atenție lui Aylâ, care se și îndrepta spre ușă.

— Domnule mire! Doamna dumitale pleacă! Îl preveni mătușa, cu răceală.

— N-are decît să se ducă! se mulțumi el să răspundă.

Replica lui spori iritarea lui Aylâ. Ca să evite o scenă, sora ei mai mare îl luă pe Muammer de braț și, tot vorbind cu el, îl scoase din salon.

Afară, Aylâ se răsti la el:

— Nu veni! N-ai decît să nu vii deloc!

— Dar e ridicol, parcă prima noapte are vreo importanță!... Ce, ești copil? îi răspunse Muammer.

Începu totuși, să urce scara, în urma ei.

Jos, în salon, Şükrü își debita opiniile:

— Cea mai agasantă latură a căsătoriei asta e. Prima noapte trebuie consumată cu o săptămână înainte.

— De unde știi că ei n-au făcut așa? întrebă cineva.

— S-ar putea s-o fi făcut; în orice caz, ar fi trebuit s-o facă. Dealtfel, eu l-am atenționat pe Muammer. Dar chiar și-așa, ceea ce ziceam eu rămâne valabil, fiindcă toți țin ochii pe tine, considerînd că e prima noapte... Important e altceva, important e să le abați privirile. În sfîrșit, ce urmează nu-i treaba noastră. Sînt lucruri pe care le vor cunoaște cei în cauză...

După ce-i întîlnise pe căpitan și pe actor, Nesime urcase în odaia ei și nu se mai arătase. Episodul o făcu să uite că Mürşide o surprinsese într-o postură supărătoare cu Şükrü. Actorului nu-i dăduse adresa conacului, de-aceea și fusese liniștită de cînd părăsise hotelul. Iar că Naci se va apuca să-l caute pe căpitan și că vor veni împreună la conac nu-i trecuse deloc prin minte. Cine și-ar fi închipuit așa ceva? De-acum încolo Naci, de cîte ori va bea, va da buzna aici, n-ar fi exclus chiar să apară iarăși împreună cu căpitanul. Trebuia să împiedice asta cu orice chip. Dar cum? Îi era frică. Nu știa ce să facă. Dar, puțin mai tîrziu, temerile și grijile acestea pălră; pe primul plan era acum numai demnitatea ei profund rănită. În clipa în care actorul și căpitanul au apărut la conac ca prieteni intimi, drama lui Nesime luase sfîrșit. De-acum înainte, nu mai putea fi socotită o femeie care trăise o poveste de dragoste deosebită. Cei doi bărbați o deposedaseră de cea mai de preț avere a ei, o redu seseră la zero, o făcuseră ridicolă. Devenind conștientă de acest lucru, Nesime izbucni în hohote de plîns. Murmura:

— Păcat de mine! Păcat de mine!

Se gîdea să fugă din conac. Dar nu avea unde să meargă. Apoi, însuși faptul de a fugi i se părea, de-acum, cu totul ridicol; prea se învățase cu fuga și îi deprinsese și pe alții cu ideea că, îndată ce dădea de un necaz, recurgea la fugă. De data asta nu mai trebuia să fugă. Trebuia să lupte. Cu ce, cu cine? Nici asta nu știa. A-i lua în serios pé căpitan și pe Naci era cu neputință. Iată, cei doi bețivi începuseră chiar atunci să intoneze, în grădină marșul „Am ieșit cu fruntea sus...” La etajul întâi, cei din salon se imbulzeau pe la ferestre și aplaudau. În conac se desfășura o scenă de autentică farsă... Actorul trimitea bezele înspre ferestre.

Asaltată de gînduri, Nesime nu reuși să închidă ochii pînă dimineța. Fumă, se plimbă prin cameră. Sau trebuia să se căsătorească, sau să muncească. Trebuia să plece de aici. Primul lucru ce se impunea era să iasă din rolul de „femeie nefericită”. Un soț, o slujbă... erau chestiuni la care să reflecteze abia după pasul acesta. Ar fi putut învăța dactilografia, să meargă la un curs... Ideea nu-i plăcu. „Mai bine să-mi reiau învățătura, să-mi susțin examenele pentru terminarea liceului, la fără frecvență”, își zise ea. I se părea mai îmbietor. Dacă ar fi fost o femeie cu studii, cu subțiriimea pe care ți-o dă obișnuința cărților, Șükrü nu s-ar fi apropiat de ea numai pentru frumusețea ei, s-ar fi străduit să-i înțeleagă felul de a gîndi, de a simți, cu un cuvînt, s-o iubească; atunci între ei ar fi existat egalitate. Nesime avea certitudinea că Șükrü se simțise atras de ea numai pentru frumusețea, pentru feminitatea sa, iar ea, conștientă de marea diferență dintre ei, se credea obligată să-l accepte, resemnată. Lîngă el încerca un acut simțămînt de inferioritate. Îi era ciudă pe Aylâ că, de cum se căsătorise, își abandonase studiile. „Habar n-are că nu va trece mult și va fi aidoma mie”, gîdea ea.

Către sfîrșitul nopții, la intervale destul de mari, cineva îi încercasé ușa de trei ori. Își închipui că era Șükrü dar,

cum cu puțin înainte de cea de a treia tentativă l-a auzit vorbind în grădină, o cuprinsese panica.

Spre dimineață, tinerii ieșiră în grădină, hotărînd să meargă pe malul mării ca să contemple răsăritul soarelui. Brusc, totul se liniști. Melâhat strinse slujnicele și chelnerii angajați pentru petrecerea de nuntă și le arătă unde se puteau odihni. Ea însăși se retrase în odaia ei. Curînd, apăru Galip Bey:

— Fato, avem apă minerală?

— Este în dulapul de-afară!

— Scoală și dă-mi!

— Eu acuma mă culc.

— Să mă culc și eu...

— Unde?

— Lingă tine.

— Eu nu mă culc cu tine.

— De ce?

— Cît pe-aci să fim prinși data trecută... Ai uitat? Te-ai înfășurat în cearșaf și-ai fugit.

— N-am isprăvit ce începuserăm...

— Parcă era vorba să-mi cumperi pantofi?

— Îți cumpăr...

— Hai te cară, mincinosule! Dacă nu pleci, dau totul în vileag. Acuma strig că iar a venit spiritul.

— Taci din gură, scroafo!

Și astfel, Galip Bey a făcut calea întoarsă.

Cheltuielile în care se lansase Leman Hanım în vederea nunții surprinseseră nu numai pe străini, ci și pe ai casei. Deși ea nu împărtășise nimănui situația financiară a conacului, totuși realitatea se întrevedea ușor. Era strimtorată. Cu toate acestea, reușise să facă o nuntă așa cum o dorise. Luase pentru mireasă cadouri scumpe. Pusese în ordine casa, făcuse fiecăruia îmbrăcăminte nouă. Bine, dar care era sursa banilor cheltuiți cu atîta larghețe? Față de zvonurile că Leman Hanım ar fi scăpătat, străinii comentau: „Va să zică nu-i adevărat. Leman Hanım n-are alura cuiva care

să se ruineze cu una, cu două". Unii avansaseră chiar ideea că Davut Bey ar fi izbutit să-și vîdă niște terenuri pe undeva: „Dacă n-ar fi fost pămînturile lui Davut Bey, de mult s-ar fi ales praful de conac". În privința celor din casă, nu s-ar putea spune că Davut Bey s-a oprit măcar o clipă asupra acestui subiect, care preocupa într-atît pe cunoscuți. Mürşide, de asemenea. Singurii care-și puneau întrebarea de unde proveneau banii erau Dündar Bey și Muammer.

Într-una din zile, Dündar Bey îi împărtășise lui Muammer îngrijorarea sa:

— Leman Hanım și-a deschis baierile pungii. Ce zici de treaba asta?

— Așa-i... confirmă Muammer, dus pe gânduri.

— Să-ți spun adevărul? Eu unul mă tem.

— De ce? întrebă celălalt, ascunzînd faptul că discuția nu-i făcea nici o plăcere.

În realitate, deși ar fi evitat-o cu dragă inimă, dorea totuși să afle opinia cuiva.

— Mai are un singur lucru: conacul. Și dacă și pe ăsta l-a înglodat în datorii...

— Nu, dragul meu, îl liniști Muammer. Bunica știe ce face. Ea are întotdeauna rezervele ei ascunse, la care nu apelează decît cînd este cazul.

În ciuda răspunsului său, în suflet i se cuibărise bănuiala. De și-ar termina odată stagiul de avocatură, de și-ar deschide biroul lui și de-ar începe să lucreze pe cont propriu! Dar parcă, atunci, ar cîștiga mare lucru?! Și-apoi, ușor era să muncească, să muncească zi de zi, zi de zi? De la birou la tribunale, de la tribunale la birou... Înseamnă că îl așteptau zile plicticoase, dezagreabile. Cel mai bine era să alunge gîndul ăsta acum.

Tinerii, care s-au dus pe malul mării, s-au întors la conac abia pe la prînz. La țîrm, s-au așezat pe pietre, au cîntat, apoi, forțînd ușa uneia din circiumile de pe-acolo, au băut bere rece. De băutură și nesomn, li se înroșiseră ochii. „Și

la noapte vrem nuntă!“ strigau ei. Dar, cînd văzuseră că nimeni din casă nu le iese în întîmpinare pentru masa de prînz, au înţeles că n-au altceva de făcut decît să se retragă. Doi dintre ei hotărîră să „continue cu băutura undeva, pe Bosfor“. Un băiat şi o fată au declarat că vor merge la Çamlıca¹ şi vor dormi acolo, sub un copac. Ceilalţi, că vor descinde la unul dintre prietenii lor din Bostanci². Numai Şükrü rămase pe loc.

— Eu am treabă, se justifică el, voi duceţi-vă!

Din acel moment, Şükrü deveni unul dintre locatarii stabili ai conacului din Erenköy. Mai dispărea din cînd în cînd, făcea unele călătorii neînsemnate, dar se reîntorcea. În ziua imediat următoare nunţii, Mürşide nu i-a făcut imputări că nu venise noaptea în odaia ei. Nu era exclus să nu-şi fi amintit deloc cele petrecute în camera lui Galip Bey. Mai exact, să fi avut o reprezentare încetosată a acelor întîmplări. Îl privea pe Şükrü cu insistenţă, iar pe Nesime cu nişte ochi care spuneau fără înconjur: „Ah, ce mare pramatie îmi eşti!“

Deşi ar fi fost mult mai firesc să i se fi adresat lui Galip Bey, Nesime se rugă de Leman Hanım s-o ajute să intenteze cît mai neîntîrziat acţiunea de divorţ. Dar Galip Bey tot la Leman Hanım ar fi trimis-o.

— Dacă ne despărţim, motiva ea, căpitanul n-are ce să mai caute în casa asta. Cît despre Naci, nu există altă soluţie decît să fie dat afară. Vă implor, Leman Hanım, aşa să faceţi dacă vine din nou.

— Nu-l mai iubeşti?

— Nu, nu-l iubesc, nu-l iubesc... Nici nu l-am iubit vreodată cu adevărat... A fost o rătăcire... Acum am căpătat o

¹ *Büyüik Çamlıca (Marele Brădet)* şi *Küçük Çamlıca (Micul Brădet)*, pitoreşti suburbii ale Istanbulului asiatic, în apropiere de Üsküdar, respectiv la nord şi la sud de muntele Bulgurlu. În secolul trecut loc de promenadă mondenă, Çamlıca este renumit pentru panorama sa unică la răsăritul soarelui.

² Suburbie a Istanbulului asiatic, situată la sud de Erenköy.

altă înțelegere a lucrurilor, parcă m-aș fi trezit dintr-un somn adinc... Dacă nu vă deranjez, dacă nu vă sînt o povară, mai acordați-mi protecție încă un timp, să-mi termin mai întii liceul. Apoi o să-mi găsească o slujbă; voi munci. Sînt singură, chiar cu bani puțini am să mă descurc.

— Tu faci parte din casa asta, o liniști Leman Hanım. În măsura în care ceilalți sînt o povară, ești și tu. Nu te mai gîndi la asta și nu mai vorbi așa cu mine! Spui că ai să te-apuci să-ți termini liceul... N-ar fi mai bine dacă te-ai gîndi să te măriți? Oricum, dacă te măriți, tot ai să-ți părăsești studiile ori munca. Uită-te la mireasa noastră... N-ai mai interesat-o universitatea...

Chiar din ziua următoare nunții, Aylâ devenise de nerecunoscut. Într-un capot cochet, cutreiera încruntată, cu pași apăsați, încăperile și sălile conacului. A coborît la bucătărie și i-a poruncit bucătarului ce să facă, i-a dat îndrumări lui Melâhat. De parcă abia așteptase momentul acela și nu urmărise alt scop, nu acceptă ca Melâhat să-i spună „domnișoară“, ceru să i se spună „doamnă“, ceea ce o infurie pe Leman Hanım. La conac exista o singură doamnă, și aceasta era ea însăși. Dacă proaspăta ei nepoată avea pretenția să împartă cu ea calitatea de doamnă a casei, lupta de-atîția ani a lui Leman Hanım devenea dintr-o dată inutilă. Pînă cînd nu închide ea ochii, nimeni altcineva nu va putea fi stîlpul conacului lui Şükrü Paşa. Altfel, Leman Hanım îl părăsește imediat și, imediat, în mai puțin de un ceas, conacul se prăbușește, se face praf și pulbere. Fiecare trebuie să-și cunoască locul, să i se supună fără obiecții.

Oricum, după nuntă, în viața conacului se vedeau semnele unei strimtorări evidente. Prin urmare, nunta fusese ultima demonstrație publică a lui Leman Hanım. Pentru ea își pusese la bătaie toată energia de care dispunea și apoi căzuse ostenită, epuizată. De-acum încolo, nu mai era în stare să țină piept mersului implacabil al lucrurilor.

În anul acela, și prăbușirea bruscă a lui Davut Bey o pusese la grea încercare. Davut Bey, care întotdeauna fusese

un copil mare, dădu cu totul în mintea copiilor. Memoria îl părăsise aproape complet, încurca faptele din trecut, prezenta evenimente definitiv încheiate drept ceva ce abia urma să se producă. Gusturile, dorințele-i copilărești luaseră o imensă amploare. Aranja întruna mari petreceri, găsim cele mai fanteziste prilejuri. Astfel, de pildă, își invită la conac rudele, prietenii și colegii, sub pretextul aniversării a cincizeci de ani de la căsătoria sa cu Leman Hanım și, în timpul mesei, le spuse, dezvăluindu-le parcă un secret:

— În noaptea asta țin să destăinui pentru prima oară o taină, pe care, de-acum, o poate ști oricine: îl vom căsători pe Muammer.

Aceste dovezi neașteptate de senilitate o mîhneau mult pe Leman Hanım. Avea grijă să-l ferească, pe cit îi stătea în putință, pe Davut Bey de contactul cu lumea, fără să reușească întotdeauna. Văgarea fizică a bărbatului era fără cusur, înfățișarea, absolut normală. Era frumos, bine dispus, elegant. Când vorbea, nu-ți dădea seama de năruirea lui spirituală. De aceea, era căutat de toți la fel ca mai înainte, toți doreau să stea cu el de vorbă, să bea cu el. Deși nici altă dată Davut Bey nu dăduse vreun semn că l-ar interesa situația bănească a casei, acum însă, printr-o serie de inițiative fără noimă, făcea ravagii în bugetul lui Leman Hanım. Lăsînd la o parte invitațiile aiurea, bătrînul își comanda costume peste costume și sub tot soiul de pretexte trimitea acasă, unor vechi prieteni și cunoștințe, de la cei mai buni furnizori, delicatețe, ciocolată, zaharicale, flori. După ce își trecea cu grijă în carnet adresa unora care, stînd lingă el în vapor, se plîngeau de greutatea vieții, le expedia de la băcanul și măcelarul din cartier oșuri mari încărcate cu de-ale gurii. Facturile îi soseau acasă, socoteala era trecută în contul conacului. Odată, în casa unui prieten, iscăli, cu un negustor abia cunoscut, un contract de o mare importanță. Cu totul nepricepută în asemenea probleme, Leman Hanım, neavînd cum să știe ce o aștepta în viitor de pe urma acestui angajament, fusese gata-gata să-l ia asupra sa. Noroc că

intervenise Dündar Bey, incunoscîntat la timp. O purtase de colo-colo dar, pînă la urmă, a reușit s-o scape de un mare pericol. În timp ce se zbăteau să iasă din încurcătură, nu văzură nici cel mai mic ajutor din partea lui Muammer, deși în zilele acelea, el tocmai își isprăvisese stagiul de avocat și își deschisese un birou pe Beyoğlu. Nu avea nimic de făcut. Dacă, cine știe cînd, i se ivea ceva de lucru, el refuza, sub motivul că asemenea treburi erau ignobile. În același fel se comportă și cu bunicii săi.

După ce chestiunea a fost rezolvată, Leman Hanım îl luase deoparte pe Dündar Bey:

— Ai grijă, să rămînă numai între noi, să nu scapi o vorbă la nimeni.

El nu-și explică ce o neliniștea într-atîta. De cine voiau să ascundă că Davut Bey comite numai aberații? Dacă ascundeau, nu aveau să intre în alte încurcături? Și, ceea ce i se părea și mai important, cît se mai putea tăinuî starea de crepîta a bătrînului?

În realitate, Leman Hanım recurgea la precauția asta pentru că îi displăcea să-l facă părtaș al secretelor ei pe Dündar Bey, care, oricum, era acum edificat asupra situației sale materiale ca și asupra treburilor conacului. Asta trebuia să fie ultima dată... Și într-adevăr, de-atunci, Leman Hanım nu a mai apelat la el în nici o altă problemă asemănătoare, nu l-a mai consultat în nici o chestiune.

Pînă la urmă, Davut Bey și-a pierdut cu totul luciditatea. O ținea morțiș: „Eu sînt statuia sultanului Mehmet Fatih!“ Cînd ieșea în grădină, rămînea pironit locului cu trupul său impozant, fără cea mai mică mișcare, întocmai ca o statuie.

Într-o singură ședință Nesime a fost despărțită de soțul ei. Cheltuielile de judecată le suportă Leman Hanım. Galip Bey nici nu se sinchisi, ca și cum nepoata nu i se afla la conac datorită lui, ca și cum cu Leman Hanım era ea rudă apropiată.

Faptul că Nesime voia să-și termine liceul îi dădu lui Şükrü posibilitatea unei noi îndatoriri: aceea de a o pregăti pentru examene.

— S-a ivit ceva de lucru pentru Micul Paşă. Să-şi înceapă profesoratul fără întârziere! hotărî Leman Hanım.

Atita aştepta Şükrü. În sfârşit, avea s-o vadă mai uşor pe Nesime. Mai mult decît atît, puteau să fie împreună oricît de des, fără să trezească suspiciuni. Nesime avusese de gînd să se împotrivească, dar negăsind un motiv temeinic, se văzu nevoită să accepte. Spusese numai:

— N-aş vrea să-l obosesc pe Şükrü Bey, eu am să lucrez singură, e mai bine.

Încă de la început, lecţiile au căpătat aspectul unei lupte între profesor şi eleva sa.

— Te iubesc, zicea profesorul, şi închizînd cartea îi lua mina.

Trăgîndu-şi mina dintr-a lui, tinăra se crampona de carte:

— Dacă o ţinem tot aşa, n-o să ajung să-mi iau examenele.

— Nu le lua.

— Eu n-am nici un sprijin pe lume, Şükrü Bey, vreau să mă salvez.

— Nici eu n-am nici un sprijin.

— Atunci, termină-ţi şi dumneata facultatea.

— Şi dacă o termin ce-o să fie? Am să devin mai savant decît sînt acum?! Da de unde! Am părăsit universitatea, pentru că n-am putut găsi un profesor de la care să am ceva de învăţat...

— Eu însă nu sînt pretenţioasă, ca dumneata. Eu am nevoie de o diplomă.

Şükrü îi prindea iar mina:

— Tu nu te zbate ca să te salvezi; eu am să te salvez pe tine.

— Cum?

— Iubindu-te.

— Dragostea nu te salvează de la nimic.

— Ba da, te salvează... Și zicind așa, Şükrü se întindea spre buzele femeii.

Într-o zi, cînd reuși să se eschiveze de la un astfel de sărut, Nesime reluă discuția:

— Ar fi mai bine dacă te-ai salva pe dumneata însuși.

— Adică?

— Dacă nu te superi pe mine, am să-ți spun.

— Nu mă supăr, zi!

— De fapt, ce cauți dumneata aici?

— Dar dumneata? o întrebă el rîzînd. Situația noastră este identică... Amîndoi trăim pe spinarea lui Leman Hanım.

Femeia îl privi uluită. Pentru un moment, nu știu ce replică să-i dea. Apoi vorbi:

— Bine, eu am nevoie de ei, dar dumneata?!

— Te înșeli, iubita mea... Ei sînt cei care au cu adevărat nevoie de noi, ei toți au nevoie de noi. Dacă n-am mai fi noi, s-ar sufoca în nebuniile, în bețiile și decrepitudinea lor. Eu nu mă consider deloc un parazit în această casă. Dacă mîine aș pleca, ar veni ei după mine, m-ar aduce aici cu forța. Ai înțeles?

Tînăra femeie se simțea ca într-o capcană. Împotriva lui Şükrü nu avea nici o armă care să o ajute cît de cît. Era în imposibilitate să se apere cu mai multă tărie. Nu-l putea nici izgoni, nici să se plîngă cuiva de el; știa că trecea drept o femeie aventuroasă — și cită oroare avea de asta! Nimeni n-avea să-i dea dreptate, aveau să creadă că ea l-a provocat, nimeni nu avea să-și închipuie că Şükrü profitase de postura lui de profesor, iar concluzia generală ar fi fost că tînăra văduvă l-a atras în odaia ei sub pretextul că vrea să termine liceul. Afară de asta, în conac asemenea lucruri nu erau luate în serios. Galip Bey, ca cel mai îndreptățit s-o apere pe Nesime, n-ar fi suflat o vorbă. Dündar Bey ar fi transformat totul în glumă, Davut Bey ar fi încurajat o asemenea manifestare. Leman Hanım s-ar fi abținut să se amestece, ca nu da importanță nici celor mai primejdioase situații. Nu exista nici un singur ins în care Nesime să se poată în-

crede. Iar la Aylâ nici vorbă să se poată duce și să-i mărturisească totul.

De fapt, Şukrû conta pe asta. Jumătate din lecții era consacrată amorului, cu toată împotrivirea lui Nesime, care se străduia din răspuțeri ca cel puțin lucrurile să nu ajungă prea departe. Dacă era prea încolțită, îl implora, îi cerea lui protecție:

— Ai milă de mine, dacă mă iubești, ajută-mă să mă eliberez!

— Ce fel de eliberare?! Nădăduiești să te eliberezi învățînd, isprăvindu-ți studiile? Abia atunci vei fi o roabă, o sclavă cu diplomă a societății...

— Eu nu sînt în stare să gîndesc atît de profund, se întrista Nesime.

— Bine, am să-ți demonstrez, printr-un exemplu, că drumul pe care apuci e greșit. Să-l luăm pe Muammer... A învățat, și-a luat licența și ce-a realizat cu asta? Tot din banii bunică-sii trăiește. În plus, s-a mai trezit și cu Aylâ pe cap. Adio orice urmă de libertate!

Într-adevăr, la scurt timp după căsătorie, Muammer intrase la stăpîn. Tinăra-i soție se amesteca în tot ceea ce-l privea, îl înștiința în modul cel mai categoric ce avea voie să facă și ce nu. Încă în noaptea nunții își certase, în dormitorul lor, soțul pentru că băuse mult.

— Eu nu îngădui asta. De-acum încolo n-ai să mai bei, îi spusese ea.

Muammer nu a ascultat-o. În seara următoare, bău din nou. De astă dată, se iscă între ei o ceartă strașnică. Dîndu-și seama că în ceartă nu va reuși să dețină superioritatea, Muammer adoptă modul de comportare al taților ce nu pot veni de hac copiilor obraznici. Drept consecință a unei asemenea comportări, copilul nu mai cunoaște însă limite, se dezlănțuie tot mai nestăvilit, pretinzînd tot mai mult. Se întimplă întocmai și cu Muammer. După băutură, Aylâ îi interzise țigara, îi redusese mîncarea și îi fixă, cu fermitate, orele la care să se întoarcă acasă în fiecare seară. Treptat,

incepu să se amestece și în conversația lui. Dacă vorbea puțin, îl apostrofa:

— Vorbești prea puțin! Vorbește nițel mai mult! Nu tăcea ca un nerod!

Dacă, cu totul excepțional, Muammer, înveselit, era mai în vervă și povestea anecdote, Aylâ intervenea și atunci:

— Nu vreau să fii un saltimbanc de duzină!

Îi cerea socoteală pînă și de ultima centimă din banii de buzunar:

— Dacă o să avem un copil, tot așa nesăbuit ai să te porți? Trebuie să ne cunoaștem bugetul!

Or, ei nu dispuneau de nici un buget, mai bine zis, bugetul lor era inclus în cel al lui Leman Hanım. La început, Aylâ nu atinse deloc latura asta a problemei. Dar, după cîtva timp, se apucă să facă presiuni asupra bărbatului:

— Doamne ferește, dacă mîine se întîmplă ceva cu bunica ta, care e situația noastră? Conacul are să se dărîme, are să se vindă? Terenul, lucrurile, cum se vor împărți? Ce se va întîmpla cu „paraziții“? Unde are să stea Mürşide?

La toate, Muammer răspundea scurt:

— Nu știu...

— Ce înseamnă nu știu? Nu ești tu soțul meu? Ești absolut obligat să-mi răspunzi.

Muammer tăcea din nou.

— Și-apoi, ce-i cu toată mulțimea asta din casă? O grămadă de oameni, care nu sînt buni la nimic. Stau, beau și mănîncă. Trebuie îndepărtați fără nici o întîrziere... Am să discut eu cu bunica ta.

— Te privește.

Dar tînăra nepoată nu avea destul curaj ca să-i vorbească lui Leman Hanım. Știa dinainte că, dacă totuși ar fi făcut-o, ar fi primit un răspuns negativ. De-aceea, aștepta momentul potrivit, mai precis ziua în care va avea deplină autoritate. În privința asta, nu avea de așteptat vreun ajutor de la soțul ei. Se convinsese destul de repede că Muammer nu intenționa să cunoască mecanismul interior al conacului, să

schimbe cu ceva mersul lucrurilor. El împărtaşea soarta comună; dacă se va prăbuși conacul, avea să se prăbușească și el. Nu aștepta nimic deosebit de la viață, și nu numai în prezent, ci și în viitor. Trecerea de la burlăcie la căsătorie nu exercitase asupra lui o influență notabilă, nu produsese o schimbare radicală. Pe el schimbările, influențele, întocmai ca talazurile care se lovesc de diguri și se întorc nevătămate înapoi, îl atingeau numai în treacăt. Astfel, Aylâ mersese din ce în ce mai departe, aproape că își prefăcuse soțul într-o marionetă. Iar Muammer, cînd își dădu seama că își pierduse cu totul libertatea, adoptă o poză de înțelept. Avea și o personalitate propice. Parcă privea de undeva, din afară, tot ce i se întimpla. Și-ntr-adevăr, nu se prea plingea de starea în care ajunsese, chiar și sub jug era perfect calm.

Superioritatea dobîndită într-un timp scurt, în urma citorva atacuri, nu-i dădu satisfacție lui Aylâ. Acum, faptul că soțul ei făcea orice-i cerea, îi crea o permanentă nervozitate. Era curioasă să vadă pînă unde va putea împinge lucrurile. Într-o zi, îi ordonă:

— Tunde-te la piele!

— Bine.

Atunci, imediat, îi lipi o palmă:

— Mă, du-te jos și bea un rachiou! Haide! țipă ea.

Și Muammer, cu poza aceea de înțelept pe care o îndrăgea atîta, cobori scările și se apucă să bea rachiou. Își cîștigase din nou libertatea. Din momentul acela, certurile dintre soți au luat sfîrșit. Aylâ avea acum o altă velleitate: să obțină conducerea conacului. Și astfel Muammer se închise cu totul în sine. Cugeta profund, bindu-și rachiul și fumind. Îi împărtaşe lui Şükrü crezul său:

— De la acțiune nu ai ce aștepta. E suficient să ai comprehensiune față de evenimente.

A renunțat apoi și la biroul de avocatură și s-a claustrat complet în casă. De fapt, Leman Hanım se bucură că a scăpat de cheltuielile pe care le comporta biroul, dar se abținu să-și dea pe față bucuria.

Aylă înțelegea că atîta timp cît va rămîne doar „tînăra nepoată“, nu va putea avea în conac cuvîntul hotărîtor; iar faptul că, atunci cînd era recomandată, i se spunea doar prenumele sau titulatura de „nepoată“, nu-i putea asigura, asupra celor din afară, considerația la care rivnea. În plus, o deservea că, de fiecare dată, se adăuga: „nepoata noastră a studiat la universitate“... Față de lumea din afară, îi trebuia o profesie, un titlu. Și l-a găsit: se va ocupa de ceramică. Astfel avea să scape și de senzația de continuă sufocare în atmosfera conacului. Cînd îi destăinuî lui Șükrü intențiile, el a încurajat-o:

— Asta așteptam de la tine. Bravo!

Aylă simți atunci nevoia să i se confeseze:

— Uneori simt că mă sufoc în casa asta. Ce caut eu în această adunătură de ființe anormale? Muammer s-a retras cu totul în cochilia lui, să mai comunic cu el este, de-acum, imposibil. Pe ceilalți, îi vezi și tu... Toți sînt niște...

Era-să pronunțe cuvîntul „paraziți“, dar tăcu. Temîndu-se ca nu cumva Șükrü să bănuiască de ce a tăcut, îl flată:

— Tu ești singurul cu care pot să discut. Dacă n-ai fi tu...

El o mîngie pe păr.

— Mai există și altele pe care să le mîngii așa, îl ironiză ea.

— Te referi la Nesime, nu?

— Da.

Vorbeau deschis.

— O iubești? îl întrebă Aylă.

Cîteva clipe, Șükrü o privi în ochi cu o curiozitate vădită și ceea ce citi în ei îi plăcu.

— Nu, sună răspunsul lui.

— Sînteți încă la început, sau la sfîrșit?

— Sîntem la mijloc.

— Va dura mult?

— După caz, îi răspunse el prompt.

Apoi o privi din nou în ochi, dar nu putu să deslușească limpede ce gîndește. În clipa aceea, gîndul lui Aylâ era deja în altă parte.

— Prea e multă lume în conac, continuă ea. Ce cauți Nesime Hanım în casa asta? Ce cauți Dündar Bey?

— Ce caut eu? completă Şükrü.

Dar Aylâ îi prinse mîna și i-o strînsese prieteneste.

— Eu nu vreau prietenia ta.

— Dar ce vrei tu? îl provocă ea, rîzînd.

La ușa camerei în care discutau, izbucni un zgomot. Şükrü se repezi și deschise ușa. Leman Hanım o dojenea pe Mürşide.

— Nu renunți odată la ascultatul pe la uși? Bădăranco! Și către Şükrü: Vă spiona pe voi.

— Să ne spioneze... N-are decît... Doar nu avem secrete... dădu Şükrü lămuriri de prisos.

Părea că incidentul se încheiase așa... Dar a doua zi, la micul dejun, Mürşide declară:

— Vreau să-mi termin și eu liceul.

Toți o priveau stupefiați. „Ce-i cu ea, a innebunit?” gîneau ei.

— Ce vă uitați așa? îi puse la punct Mürşide. Încep chiar de mîine. Odată ce avem un profesor la dispoziție, pot să încep imediat.

Se uită mortal la Şükrü, care se afla într-o situație penibilă.

— O să învăț împreună cu Nesime...

— N-am deloc intenția să deschid o școală în conac, îi curmă avîntul Leman Hanım. Dacă e nevoie, întrerup și lecțiile lui Nesime. Lasă nebuliile, Mürşide!

Dar ziua următoare, la lecții, Mürşide se prezentă în odaia lui Nesime, fardată și gătită. Rîdea murdar, cu subînțelesuri. Şükrü se simțea stînjinit, în timp ce Nesime se arătă bucuroasă; expresia ei exprima, cu malicie: „Așa am scăpat, în sfîrșit, de tine!” Realitatea însă era cu totul alta; se plictisise de cărțile de liceu. Planurile pe care și le făcuse

li păreau acum cu neputință de realizat. Avea convingerea că fusese creată pentru a fi dominată de un bărbat, legată de el. În loc să termine liceul, ar fi fost mai bine — cum îi sugerasese de altfel și Leman Hanım — să se mărite. Tinăra văduvă se obișnuise deja cu ideea că Şükrü ar putea fi omul cu care să se căsătorească; cu atât mai mult, cu cât observase că dobândise o netă înfrîurire asupra lui, că în discuțiile lor dorința lui de a o deruta continuu apărea din ce în ce mai rar. Afirma că își va abandona misiunea de profesor-amator ca să redevină student.

— Eu știu ce faceți voi aici zilnic, le vorbi Mürşide. N-are rost să ne mai jucăm de-a v-ați ascunselea. Mai bine să ajungem la o înțelegere. O zi iau eu lecții, o zi Nesime Hanım... Și rîzind, adăugă: Doar nici una dintre noi două n-are nevoie de lecții... Amîndouă sîntem, după cum se vede, mature. Eu nu-s geloasă. Bunicul meu, paşa, și-a luat trei femei, și cu toate trei a trăit în bună pace. Tata era un crai renumit și mama nu l-a gelozit deloc. Așa sîntem noi făcute! Și-apoi, mai există și deosebirile de la femeie la femeie. Să fie frumoasa lumii, și bărbatul tot nu s-ar mulțumi cu o singură femeie. Bețiva își ridică fustele:

— Ia uită-te la picioarele astea... și își arată picioarele pînă sus.

Începu, tot cu fustele ridicate, să danseze prin încăpere. Şükrü și Nesime se priviră. Era prima privire omenească pe care o schimbau între ei de cînd se cunoșteau. În ea era egalitate, era prietenie, era înțelegere, uniune în fața unui destin comun. Și tot pentru prima oară, Nesime s-a simțit fericită și nu și-a mai putut reține lacrimile.

— Nu plînge, îi zise Mürşide, nu plînge, frumoasa mea! Eu n-am să iau nimănui bărbatul din mînă!

După aceea, se opri, își lăsă fustele în jos și, mijindu-și ochii, privi în gol. Se legăna pe loc. Asta a fost clipa care a dezvăluit ascunzișurile femeii privită pînă atunci ca o fată bătrînă, răsfățată, bețivă, pe jumătate nebună. Într-o clipă de neatenție, parcă ieșise fulgerător din rolul pe care-l juca

de ani de zile. Nu mai era de compătimit, își revenise. Era ca un bețiv care, lepădînd din stomac tot ceea ce îi făcea rău, s-a trezit. Pe frunte avea broboane de sudoare. Poate că și lacrimile pe care Nesime nu și le mai putuse stăpîni avuseseră un rol. Pentru prima oară își dădea seama că este într-o situație vrednică de plîns. Vîrînd să iasă din încurcătură, își clătină de cîteva ori capul, într-o parte și într-alta, și ieși din odaie alergînd.

Soarele de după-amiază pătrundea prin fereastră și lumina din plin fața lui Nesime, astfel că femeia nu putea distinge bine chipul bărbatului, nu-i putea cunoaște expresia privirii. Pentru ea, lucrul acesta a avut efectul unei descătușări, acum era liberă să-i atribuie lui Șükrü sentimente pe care le dorea ea însăși. În sfîrșit, îi putea vorbi după dorința ei:

— Vezi, trebuie să plecăm din casa asta. Nu-i un loc potrivit pentru noi, doi. Și cînd simți palma lui Șükrü atîngîndu-i mîna, i-o cuprinse și și-o apăsă pe piept. Apoi, cu lacrimi în ochi, o sărută: Întoarce-te la universitate. Șükrü...

Dacă n-ar fi adăugat aceste cuvinte, Șükrü ar fi rămas, poate, cu totul sub înfrîurirea acelei clipe; aceste cuvinte îl făcură însă să reintre în satanismul lui. Bărbatul se salvă de afecțiunea ce durase prea puțin. Posedă femeia, care i se opusese zile de-a rîndul.

VIII

Într-o noapte, după o criză din care și-a revenit într-un tirziu, Galip Bey i-a îndepărtat pe toți cei aflați la căpățli, reținîndu-l numai pe Muammer. Ore întregi a stat de vorbă cu fiul său. Nimeni nu-și putea imagina ce aveau de vorbit. Cînd soțul se întoarce în dormitor, Aylâ îl întrebă:

— De ce-ai stat atîta?

— Nu-i tatăl meu? Rămîn cu el atîta cît e necesar, îi răspunse aspru.

La curent cu toate comentariile familiei, Aylâ auzise și că Pakize se iubise cu dervișul chior, că fusese măritată cu Galip Bey împotriva voinței ei, că nici după căsătorie nu-i dăduse soțului nici cel mai mic semn de tandrețe. Aflase și zvonul celălalt, care trebuia ascuns de Muammer, cum că el nu era fiul lui Galip Bey.

— Nu vorbi așa, în răspăr.

— Nu înțeleg. Ce vrei să spui?

— Ce vreau să spun? Până azi n-am văzut niciodată că ți-ar păsa de taică-tău. Ca toți din casa asta, nici tu nu i-ai arătat vreo considerație. E deci ceva cu totul nou. Cine se laudă renegindu-și tatăl?

Muammer, care, intrucît ea nu-l mai ținea de rău că bea, venise în dormitor cu paharul de rachiu, nu-i răspunse nimic soției sale; sorbindu-și rachiul, se cufundă în gînduri.

Pe Aylâ, însă, o încolțise curiozitatea. Intuind că se petrecea ceva ieșit din comun, nu se sinchisi de felul ciudat de comportare a soțului și atacă mai departe:

— Ce ți-a spus? Nu cumva are vreun testament?

— Nu, i-o tăie scurt Muammer.

Aylâ se așează lîngă el:

— Oricum, e socrul meu și e firesc să fiu curioasă. De ce mă tratezi ca pe-o străină? Pe noi ceilalți ne-a scos din cameră și numai pe tine te-a oprit lîngă el... Cu siguranță că ți-a spus ceva. Te ascunzi de soția ta?

Spunînd așa, sorbi o înghițitură de rachiu din paharul lui.

Față de interesul ei cu totul neobișnuit, totodată și sub influența băuturii, cuprins subit de afecțiune, Muammer începu să-și mîngie soția pe păr. Ochii îi jucau în lacrimi. Pentru a-l stimula la confesiuni, femeia își pusese capul pe genunchii lui, așteptînd cu răbdare. Bărbatul însă tăcea.

— Mai vrei rachiu? Să-ți aduc eu de jos? îl întrebă ea.

„Ce lucru frumos poate fi căsătoria!“ își zise în sinea sa Muammer.

— Adu! vorbi el tare.

Aylâ cobori alergînd la etajul întîii și umplu cu rachiu paharul soțului. Ajungînd la etajul doi, o clipă, se gîndi să treacă pe la Galip Bey. Poate-ar afla astfel direct de la soacrul ei ceea ce dorea să știe. Dar renunță: primul lucru ce trebuia făcut era să-l determine pe Muammer să vorbească. Și într-adevăr, după ce bău jumătate din rachiul adus de ea, Muammer începu să povestească:

— În familie circulă un zvon. Faptul că mama a murit imediat ce m-a născut pe mine a fost comentat ca o sinucidere... Se pretinde că i s-au găsit la căpătîi niște doctorii... Tu-mi ești cea mai apropiată ființă, ești soția mea, prietena mea... În sfîrșit, e necesar să știi și tu toate astea.

— Desigur, dragul meu soțior, aprobă Aylâ, pradă emoției.

— Unii chiar pretind că mama s-ar fi sinucis pentru că m-ar fi făcut cu un altul...

— Da, cu un profesor de dans...

— De unde știi?

— Mătușa Mürşide mi-a zis.

— Nebuna... mormăi Muammer și clatină din cap.

— Asta-mi ascunseseși?

— Da.

— Și?

— Umblă zvonul că adevăratul meu tată ar fi fost profesorul acela de dans. Eu am aflat asta încă la școala primară. Și știi de la cine? De la colegii mei de clasă... Băieții își băteau joc de mine: „Tatăl tău, dervișul, a ajuns profesor de dans“. La început nu înțelegeam. Abia mai târziu a început să mă afecteze, m-a tulburat chiar foarte mult. M-am înstrăinat în primul rînd de tata, apoi de toți ai casei. Am început să-i privesc pe toți ca pe niște dușmani. Cu timpul, frămîntarea mi s-a mai atenuat, am dat uitării acele amintiri din copilărie. Dar, așa cum observaseși și tu adineauri, n-am reușit nicicum să-mi iubesc tatăl. A rămas mereu departe de mine, am rămas mereu departe de el.

Muammer tăcu și-și sorbi rachiul. Aylâ îi mîngîie părul.

— În seara asta, reluă el, bietul om mi-a mărturisit totul...

— Va să zică era adevărat!

— Nu, Aylâ, el susține că nu-i adevărat. Mama, înainte de a-și da sufletul, i-a jurat tatii: „Băiatul e al tău“. De-aceea a și rămas tata mai departe în casa asta. „Altfel aş mai fi stat eu aici? mi-a zis el. În zilele din urmă crizele mi s-au întesit, m-am simțit obligat să-ți vorbesc. Dacă mor eu, n-are cine să-ți mai spună adevărul, așa că află-l de la mine!“ Totuși, mama nu l-a iubit deloc pe tata... Asta n-o ascunde nici el: „Dar n-am crezut o clipă că l-ar fi iubit pe individul ăla. Mama ta era ca un copil“...

Și Muammer tăcu din nou și bău, ferecat în reflecții. Aylâ nu se mai agită să-i smulgă destăinuiri. Ce era de aflat aflate. Îi întrebă numai:

— Nu te culci?

— Nu. Tu culcă-te!

Aylâ se culcă, dar nu putu adormi din pricina luminii. În noaptea aceea însă nu voia să-și stînjenească soțul. „Asemenea lucruri se petrec rarissim. Să stea cit o să vrea el!“ Dar Muammer, prevenitor, spuse:

— Tu nu poți dormi pe lumină. Să sting electrica!

Se ridică, închise lumina, apoi se așază din nou în același loc, absorbit de rachiul și de gânduri. În noaptea aceea, Muammer nu dormi deloc; primul drum pe care l-a făcut a doua zi de dimineață a fost în odaia tatălui său. Epuizat de criza din ajun, Galip Bey nu se sculase din pat. Tatăl și fiul avură din nou o convorbire lungă. La sfîrșitul ei, Muammer a adus un doctor. Acesta a rămas o vreme cu bolnavul și, la plecare, declară:

— Starea lui e gravă.

Ca și altădată, ai casei nu se sîchiseau de bolnav. Numai Dündar Bey apărură, după micul dejun, în odaia lui. Îi povesti vechi istorioare și glumi cu el.

Muammer își căută bunica. Îi ceru niște lămuriri care de-a dreptul o uimiră:

— Care-i situația noastră bănească?

Neobișnuită să audă asemenea întrebări nu numai de la el, ci de la nimeni, Lemar Hanım le consideră ca un amestec direct în propriile ei treburi.

— Ce te privește pe tine? își repezi ea nepotul, dar nu reuși să scape de el.

— Te întreb, ca să știu și eu. Consider că e dreptul meu să știu. Dumneavoastră ați îmbătrinit, bunico, și nu veți mai putea duce singură povara conacului. Renunțați să vă mai încăpăținați.

— Ia te uită!... zimbi bătrina. Își dă aere. Cică a devenit bărbatul casei și îmi dă mie sfaturi. Nu, zău! Gura îi miroase încă a lapte și-și închipuie că pricepe ceva din conducerea unei gospodării! Haida-de, vezi-ți de treaba ta! Atita vreme cât eu sînt pe picioare, nimeni n-are să se amestece în treburile mele, ai priceput? Mănîncă strugurii și nu întreba de vie! Apoi prinse a-l iscodi: Și, mă rog ție, de unde pînă unde ți s-a năzărit asta acum, de dimineață? Pînă azi n-ai avut curiozitatea să știi de unde vine apa pe scocul morii. Ai visat ceva azi-noapte, ori te-a trimis nevistica ta?

— Nu, Aylâ nu știe nimic.

— Așa... Ia-să vedem, dar tu, tu ce știi?

Muammer înghiți afrontul, își pironi privirile drept înainte și fără să răspundă se îndepărtă.

După trei zile, Galip Bey muri. Dündar Bey care, dimineața, intrase primul în odaia lui, a crezut că are din nou o criză și că a leșinat. Dar cînd s-a apropiat mai bine, și-a dat seama că era mort. „Bietul de el“, îl deplinse el la căpătîi. Se duse apoi de-i anunță și pe ceilalți. Ai casei tocmai erau la micul dejun. Prima care vorbi, a fost Lemar Hanım:

— Unde-l vom înmormînta?

Toți erau cît se poate de calmi.

— Are loc la cimitirul Karacaahmet¹ ... răspunse Muammer.

— Era pregătit deci... observă Leman Hanım. În ultimele zile, tatăl și fiul au început să se îndrăgească. Ce mister o fi aici?!

Mortul a fost ridicat ziua următoare, la amiază. La mormint, în afară de ai casei, au mai fost prezenți vreo doi hogi și câțiva cerșetori, atita... La înapoiere, Leman Hanım a făcut remarca:

— Ne-am imputinat.

Întorcându-se apoi spre tinăra nevestă, mai zise:

— Puneți-vă pe treabă și faceți iute un copil.

O singură persoană a plins: Nesime. La înapoierea de la înmormintare, s-a închis în camera ei și, pînă a doua zi, nu s-a mai ivit.

Moartea lui Galip Bey nu perturbase absolut cu nimic felul de viață al conacului. În seara aceea, în sufragerie, ca de obicei, s-au servit băuturi, s-a discutat, s-au evocat zilele de altădată. S-a pomenit și numele lui Galip Bey, dar nu ca al cuiva care a murit, ci ca și cum ar fi fost încă în viață... Numai cînd Dündar Bey îi puse lui Leman Hanım cîteva întrebări despre cel dispărut, ea îi răspunse:

— Morții cu morții; noi să avem grijă de cei care trăiesc.

Asupra lui Davut Bey moartea aceasta s-a răsfrînt într-un mod foarte ciudat. Om cu inima bună, acum complet senil, el așternea pe hirtie, în fiecare zi, propriul necrolog, pe care i-l aducea apoi lui Şükrü: „Să-l trimiți la gazetele cutare și cutare“. A doua zi, uitînd ce făcuse în ajun, scria altul. În buzunarele lui Şükrü se adunaseră, astfel, optsprezece ciorne de anunțuri mortuare.

În a optsprezecea zi de la săvîrșirea din viață a lui Galip Bey, era aniversarea căsătoriei lui Aylâ și Muammer. Ca

¹ Vechi cimitir turc în Istanbulul asiatic.

să invioreze ambianța, profitind de acest prilej festiv, Leman Hanım anunță pe fiecare:

— Diseară pregătesc un festin. Să nu întârzie nimeni!

După-amiază, devreme, toți erau adunați în sufragerie: flori, cutii cu bomboane de ciocolată și alte daruri dădeau un aspect sărbătoresc încăperii.

Spre ora patru, s-a sunat la ușă și peste puțin au fost văzuți intrând în sufragerie șase inși, printre care se aflau un polițist și paznicul cartierului. Un tânăr cu servietă, evident funcționar, își deschise geanta și scoase din ea o hîrtie. Întrebă:

— Casa lui Leman Hanım, nu?

— Da, e cunoscută sub numele de conacul lui Şükrü Paşa, preciză Leman Hanım. Dumneavoastră cine sunteți?

— Eu sînt executorul judecătoresc. Am venit să evacuez imobilul și să-l predau noului proprietar.

— Proprietarul casei sînt eu, se sculă Leman Hanım în picioare din fotoliul unde stătea.

Lîngă funcționar, un bărbat slab, înalt, cu o umbră de barbă, zimbea, privind semnificativ spre polițist. Acesta, cu minile la spate, se arcui, ridicîndu-se în virful picioarelor și bombîndu-și pieptul.

Executorul judecătoresc începu să vorbească:

— Așa precum știți, dacă bunurile imobiliare sînt ocupate de către debitori sau de către alții, fără o contestație documentată înaintată la o dată anterioară sechestrului, în termen de cinsprezece zile se notifică un ordin de evacuare debitorului care ocupă imobilul respectiv. Dacă în acest termen imobilul nu este evacuat, ocupantul este evacuat cu forța și imobilul este predat cumpărătorului.

— Just, interveni Davut Bey surizător.

— Taci, te rog, Davut Bey, îl muștră Leman Hanım. Ai auzul slăbit și nu poți să-ți dai seama ce se întîmplă.

— Bineînțeles că nu, o aprobă Davut Bey.

— Eu n-am negociat nimic cu dumneavoastră, se adresă Leman Hanım noilor veniți. Mi-am ipotecat conacul Casei de Economii și atîta tot.

Unul dintre intruși, un bărbat cu ochelari, bine îmbrăcat, se amestecă numaidecît în vorbă:

— Sînt avocatul Nezihi Yılmaz, imputernicitul comerțiantului Nazmi Akarca, noul proprietar al imobilului, prezent acum printre noi. Dacă-mi permiteți, să clarificăm situația. Da, este adevărat, acest conac a fost ipotecat Casei de Economii. Mai exact, *era* adevărat, la o dată anterioară, acum, nu mai este. În virtutea legii nr. 3202, în caz de neachitare a datoriei, Casa de Economii mai acordă un termen de plată, după care scoate imobilul la licitație forțată, îl scoate automat la vînzare publică. Toată procedura este absolut legală și a fost executată în timpul prevăzut de lege. Debitoarea Leman, în acest termen, nu...

— Fiți atent la felul în care vorbiți, domnule avocat, îi tăie vorba Leman Hanım. Nu vă puteți adresa mie zicîndu-mi pe nume...

— Bineînțeles că nu poate, întări Davut Bey.

— Doamnă, continuă avocatul, aceasta e terminologia juridică adecvată. Cînd ați fost convocată la tribunal, portărelul, dumneavoastră...

— Nu, domnule, eu n-am fost convocată la nici un tribunal. Eu sînt fata lui Şükrü Paşa, general de armată. Acest conac mi-a rămas moștenire de la tatăl meu. Dacă vreau eu, îl ipotectez, dacă vreau, îl vînd, e o problemă care mă privește numai pe mine personal. Asta este ceea ce știu eu. Cine are dreptul să vîndă altuia conacul fără știrea mea?

Atunci executorul judecătoresc începu să citească hîrtia pe care o ținea în mînă:

„Imobilul cu nr... de pe strada... care, fiind ipotecat și scos la vînzare prin licitație forțată... și cumpărat de... (locurile notate prin puncte erau citite de executorul judecătoresc cu un mormăit îninteligibil) și neînregistrîndu-se nici o contestație la notificările făcute fostului proprietar...”

— Când au fost făcute aceste notificări? se interesă Dündar Bey.

— Toate notificările au fost îndeplinite la termen, răspunse avocatul. Noul proprietar al casei a expediat memorandumul de la oficiul de urmărire pentru datorii. Și întrucât nici la aceasta nu s-a înregistrat vreo contestație, s-a trecut la măsura executării cu forța a sentinței judecătorești.

— Și nepotul meu e avocat, spuse Leman Hanım. Eu n-am primit nici o înștiințare.

Și cum executorul judecătoresc continua:

— ...În virtutea articolului 135 al legii privind urmărirea pentru datorii și faliment, dacă din partea datornicului, imobilul...

— Nu-ți mai răci gura degeaba, îl întrerupse Leman Hanım. Habar n-am eu de toate astea...

— Dar cum e cu puțință?! se miră avocatul. S-a făcut o notificare și la primăria de sector. Noi vă expediaserăm deja ordinul de executare forțată. La termenul legal n-ați înaintat nici contestație și nici nu ne-ați informat că posedați vreun document în favoarea dumneavoastră privitor la problemă. Drept care, întrucât nu ați înaintat nici o contestație în termen la ordinul de evacuare, s-a trecut la acțiunea de urmărire. În consecință, vă informez că ne aflăm în situația de a vă evacua din casă cu forța.

— Nu ies din ea, domnule, declară Leman Hanım. Vedeți-vă de treabă.

— Nu ne îngreuiati sarcina, se amestecă în vorbă politistul.

Mürşide, care pînă atunci tăcuse, porni deodată să plîngă cu țipete de disperare. Zadarnic încerca Şükrü s-o liniștească.

— Bunicule paşă, ridică-ți capul din mormînt și vezi în ce hal am ajuns...

Între timp, Dündar Bey se apropie de executorul judecătoresc, cercetă dosarul și, înțelegînd că nu mai era nimic de făcut, se întoarse spre Leman Hanım, cu un aer jalnic.

La un semn al noului proprietar, vorbi și polițistul:
— Poftiți afară. Vă vom strînge lucrurile în fața ușii de la intrare. Jos așteaptă hamalii.

Interveni și avocatul:

— În caz de împotrivire, vom rămîne obligați să apelăm la forța polițienească.

— N-are decît să vină și armata, că pe mine nimeni nu mă scoate de-aici, replică Leman Hanîm.

— Du-te la postul de poliție, îi zise polițistul paznicului, de mai adu vreo doi-trei oameni. Și spune hamalilor să urce sus.

Paznicul salută și ieși. Noul proprietar își aprinse o țigară; privea amuzat la cei din sufragerie.

— Nu se mai poate acorda un nou termen? îl întrebă Dündar Bey pe avocat.

Avocatul își aruncă spre noul proprietar o privire semnificativă, însemnînd că totul rămînea la latitudinea acestuia. Dar proprietarul nu dădea vreun semn că l-ar interesa chestiunea.

— Tocmai sărbătoream aniversarea copiilor... îi surise Davut Bey executorului judecătoresc.

— Vă urez mulți ani fericiți! spuse acesta. Eu nu am nici o putere.

Mürşide hohotea mai departe:

— Bunicule pașă! Bunicule pașă!

Hamalii invadaseră casa. Ridicau lucrurile și le cărau. Abia atunci își dădu seama Leman Hanîm de gravitatea situației. Era cu totul năucită. Își infipse ochii în noul proprietar, ca o pisică sălbatică. Vădit stîmjenit sub privirile ei, părăsi sufrageria și începu să cerceteze balustradele scăriilor, vorbind cu avocatul.

— Totu-i o ruină.

— Aveți intenția să-l dărîmați?

— Bineînțeles, dragul meu. În locul lui am să ridic un bloc... Vînd etaj cu etaj... Construcția de la Moda s-a isprăvit, de cîteva zile, muncitorii stau și așteaptă. E păcat de ei...

Muammer se apropie de Dündar Bey:

— Nu există altă soluție. Vom pleca. Dumneavoastră luați-o pe bunica. Dacă pleacă ea, o vor urma și ceilalți. Eu rămân aici, cu lucrurile.

Executorul judecătoresc întreține o discuție vie cu Leman Hanım.

— Posedați vreun act doveditor pentru o soluționare în favoarea dumneavoastră, act întocmit la o dată anterioară sechestrului?

— Nu.

— Atunci, în virtutea legii privitoare la urmărirea pentru datorii și faliment...

— Eu nu ascult de lege, domnule.

— O să vă facem noi să ascultați, interveni polițistul. Haide, ridicăți-vă...

Dündar Bey se apropie de Leman Hanım:

— E inutil să mai târăgăm. Trebuie să plecăm!

— Și unde sărbătorim aniversarea copiilor!

La întrebarea ei, Dündar Bey tăcu.

— Este, pe-aici, prin împrejurimi, vreo cafenea de vară? întrebă bătrina.

— Este, răspunse Muammer, privindu-și mirat bunica.

— Îmbrăcați-vă! strigă, ca o comandă, Leman Hanım.

Ea însăși îi ceru lui Melâhat pălăria și mantoul.

— O să ne reîntoarcem, nu-i așa, mămico? o întrebă Mürside.

— O să ne reîntoarcem, fata mea, vom reveni diseară, tu nu te mai frământa! Și către Muammer: Cine o să aibă grijă de lucruri?

— Nu sînt eu aici?

— Vai, fii atent cu ceramica mea, Muammer! îi atrase atenția Aylâ.

Pregătirile pentru drum au durat destul de mult. Între timp, Aylâ se apropie de soțul ei și îi șopti:

— Eu mă duc la mătușa mea. Vii și tu pe urmă. mă găsești acolo... Mai mare rușinea! Dacă mă vede cineva,

eu ce să spun? Și bunica ta e, după cum se vede, complet senilă... Ne lasă să fim aruncați în stradă și noi habar n-avem...

Cine știe ce-ar mai fi adăugat, dacă Muammer nu ar fi intervenit:

— Ascultă-mă! Tu nu pleci nicăieri!

— Adică vrei să merg la țară?!

— Ascultă-mă, îți spun!

Hamalii începuseră să ridice fotoliile și mesele. Florile cutiile cu bomboane și cadourile de pe masă au fost depuse, una câte una, în mîinile familiei. Și astfel, cei care locuiseră în conacul lui Şükrü Paşa s-au răspîndit pe stradă, purtînd în mîini flori și pachete festive. Davut Bey trecu în frunte:

— Acușica mergem într-o cafenea de vară de pe-aici...

— Aduceți un taxi, spuse Leman Hanım. Afurisitul ăsta de picior drept nu mă mai ascultă.

Se înghesuiră într-un automobil care tocmai trecă pe acolo. Măcelarul și băcanul din cartier veneau în goană spre conac. Cînd îi văzu că se urcă în mașină și pleacă, băcanul strigă, smulgîndu-și părul din cap:

— Se duuce!

Așezat lingă șofer, Dündar Bey începu să povestească:

— Soția lui Talât Paşa...

— Lasă-l acum pe Talât Paşa! îl reduse la tăcere Leman Hanım.

— De ce îl împiedicați, doamnă, să vorbească? interveni Şükrü. A vorbi nu e singura noastră ocupație? Că vorbim în conac, ori în automobil, în cafenea, totuna e...

— Just, confirmă Davut Bey.

Leman Hanım îngina o melodie. Lui Şükrü i se păru a desluși ceva ca „gingașa mea” și, curios, o întrebă:

— Ce-i ăsta, doamnă?

— Un cîntec vechi... Îl cînta mama, fie-i țărîna ușoară. Ei, unde-s acum cîntecele alea vechi?! Și tata avea voce. Uneori cînd bea, se apuca să cînte. Și uite, eu n-am voce... Tare m-am mai necăjit pentru asta, în tinerețea mea! P-

timpurile noastre, pentru o fată, vocea era extrem de importantă.

— Nevasta mea de-a doua avea un glas foarte frumos, își aminti Dündar Bey.

— Tu nu te pricepi decât la politică, în rest ești complet ageamiu... Davut Bey îmi zicea ades: „Tu, soțioaro dragă, ești ca un șef de orchestră“. Și știi de ce? Pentru că eu am lăsat pe fiecare să vorbească numai ceea ce trebuia... Chiar așa, dacă n-aș fi fost eu, ce s-ar fi ales de voi toți?

Curînd au ajuns la cafeneaua estivală. Leman Hanîm plăti șoferul. Se așezară la o masă lungă, pe care au pus florile și cutiile. Mürşide își încetase plînsul, acum ridea:

— De-atîția ani n-am mai pus piciorul dincolo de conac. Și, Doamne, ce frumos mi se pare afară!... Zău dacă nu-i cit se poate de comic.

De data asta, venise rîndul lui Aylâ să plîngă. Își acoperi ochii cu batista și plîngea încet.

— Tinerii ăștia sînt tare lăcrămoși, remarcă Leman Hanîm. Fac totul ca să-și amărase și viața, și pe ei înșiși. Ce-i de plîns acum? Nimic, așa-i? Și dacă plîngi, rezolvi ceva? Își privi soțul cu tandrețe: Înainte de a îmbătrîni, nu-mi amintesc ca Davut Bey să fi plîns vreodată. Era un bărbat plin de viață; și-acum este tot așa... Ah! de unde să știi voi? Davut ăsta e unic! Unic este Davut Bey!... Zău așa, mă ducea în grajduri în plină zi... Ne făceam de basm față de servitorime... Nu se putea abține, bietul bărbat... Știi locul pavat acum cu piatră? Acolo era pe vremuri grajdul... Ce cai frumoși aveam... I-am vindut pe toți...

S-au adus ceaiurile și cafelele. Şükrü și Dündar Bey erau cufundați într-o discuție.

— Altă virtute nu avea Talât Paşa în afară de aceea de a fi cîstit? spunea Şükrü.

— Vai de statul care-și apreciază oamenii numai după cîstea pe care i-o conferă banii, conclusea Dündar Bey.

Cu zîmbetul nelipsit de pe buze, Davut Bey bătu cu palma în masă:

— Luați aminte aici la mine!

Toți întoarseră capul spre el.

— Funcționarii care s-au prezentat la conac n-au priceput că eu sînt statuia sultanului Mehmet. Dacă ar fi știut, nu m-ar fi lăsat să mă urnesc de la locul meu.

După vreo oră, sosi și Muammer; trăgîndu-și un scaun, se așeză lingă ei. Toți erau numai ochi și urechi.

— Ascultați-mă. Cu o zi înainte de a muri, tata m-a prevenit de tot ceea ce s-a întîmplat. Nu știu pe ce s-a bazat cînd mi-a zis: „Conacul e în plină năruire, mă tem că într-o zi vă vor arunca pe toți pe ușă afară“. De-aceea am încercat s-o descos pe bunica, dar, de la ea, n-am putut afla nimic. Acuma-i un fapt împlinit. Conacul lui Şükrü Paşa nu mai e al nostru.

— Cică nu mai e al nostru, își tîguia buzele Leman Hanım. Am să le las eu lor averea tatălui meu? Ia să vedeți voi ce-am să fac!

— Ce-o să faceți? întrebă Şükrü.

— Măcar că-i dau foc și tot nu-i las să stea acolo. Şükrü clătină din cap:

— N-o să mai aveți vreme să-i dați foc... Au să-l dărîme.

— Cum? Fără să ne întrebe pe noi? țipă Mürşide.

Leman Hanım nu mai asculta ce se vorbea. Suridea ușor:

— Ce frumos era cîntecul acela!... Păcat că acum nu mi-l mai pot aminti... Ia stați să văd... A, uite cum era: „Tremur ca o vinovată cînd îmi privesc viitorul“...

Și începu să fredoneze melodia, cu o voce spartă. I se alătură și Mürşide, în timp ce Davut Bey bătea tactul pe masă cu mîna.

Muammer grăi, ștergîndu-și lacrimile:

— Mai stăm puțin și plecăm.

— Unde? strigă toți deodată.

— Tata a cumpărat un etaj într-un bloc, pe șoseaua din spatele conacului. Acolo vom merge. Am spus să ni se ducă acolo lucrurile.

— Câte odăi? se interesă Leman Hanım.

— Șapte.

— Ce să ne-ajungă nouă?!

— Asta e!

Aylâ își privea cu bucurie soțul.

— Unde ziceai că e?

— Pe șoseaua din spatele vechiului conac.

— Tu ai văzut apartamentul?

— L-am văzut acum o săptămână. Am pus să-l curețe, ca să fie pregătit.

— E apartamentul nostru, așa-i? sublinie Aylâ.

La vorbele ei, se așternu o tăcere mormântală, căci însemna că din acel moment stăpina casei, a locuinței lor comune, era Aylâ.

— Îmi simt piciorul drept amortit, copii, vorbi Leman Hanım. Ia stați să văd..

Dădu să se ridice în picioare, dar căzu imediat și se rostogoli pe jos, dimpreună cu scaunul. Şükrü și Muammer au ridicat-o și au așezat-o din nou.

— Unde-i Melâhat? întrebă ea.

— E la noua locuință, îi răspunse Şükrü.

— Să-i spuneți — și glasul bătrinei sună aspru —, să-i spuneți că în casă stăpina sînt eu. Singura stăpînă. S-a înțeles?

— Dumneavoastră sinteți, confirmă Aylâ.

— Voi toți nu sinteți altceva decît niște paraziți, continuă Leman Hanım. Dacă n-aș fi eu, ar fi vai de voi. Și agoniseala lui Galip tot de la mine e, ați înțeles? Ani de zile nu i-am cerut să cheltuiască nici cinci parale.

Şükrü aduse un taxi.

— Dacă vă susțin de braț, o să puteți merge pînă la automobil, bunico? o întrebă Muammer.

— Să facem o încercare.

Dar cum se ridică, îndată căzu înapoi. Şükrü cu Muammer o luară de câte un braţ şi o purtară aproape pe sus pînă la maşină. Bătrîna vorbea:

— Poruncisem să se facă mîncăruri bune. Să puneţi să aducă şi mîncărurile... Să nu ne stricăm cheful în seara asta.

Lîngă ea, în taxi, se așeză Dündar Bey. Lîngă şofer, trecu Muammer. Maşina porni. Ceilalţi urmau să vină pe jos. La braţ cu Aylâ şi Mürşide, Dündar Bey mergea înainte.

Şükrü îi spunea lui Nesime:

— Pînă azi am trăit datorită jafului otoman, ia să mîncăm puţin şi din avariţia burgheză.

— Te urăsc!

— Nu fi nedreaptă. Eu mă prăpădesc după tine!

PARTEA A DOUA

I

JURNALUL LUI MUAMMER

«O casă nouă înseamnă, în general, un început de viață nouă. Eu nu fac excepție. Și eu încep să trăiesc din nou. Am culcat-o pe bunica într-o odaie mai mult sau mai puțin aranjată. Nu-și mai simte deloc o parte a corpului. Dar, cu toate astea, a persistat în ideea de a se așeza la masă. Abia am reușit s-o împiedic. I-am adus mîncarea la pat, pe o tipsie.

— Accept cu o condiție, îmi dădu ea instrucțiuni. Voi veți lua masa ca altădată, rîzind și glumind. Băutură aveți? Fără băutură masa nu mai e masă. Beți și discutați, cum făceați înainte.

Noi ne-am conformat întocmai. Numai Aylă n-a stat prea mult în sufragerie. Plîngea și, ca să n-o vedem noi, a ieșit din odaie. Fără vreun motiv, a plecat și Şükrü în urma ei.

Acomodată iute cu noua situație, mătușa Mürşide a ris murdar, cu subînțeleșuri, în timp ce-și plimba privirile peste noi toți, apoi mi s-a adresat:

— În locul tău s-a dus Şükrül

Nu i-am răspuns nimic. Drept care ea mai adăugă, uitându-se la Nesime:

— Barem duceți-vă și voi doi!

Și Nesime a procedat la fel ca mine, nu i-a răspuns.

Astfel am avut revelația că Nesime și cu mine sîntem în situații similare: mătușa Mürşide s-a gîndit că plecarea lui Şükrü putea să ne provoace teamă la doi inși: unul dintre ei eram eu, soțul lui Aylâ, iar celălalt, Nesime, iubita lui Şükrü. Și eu cred că între Şükrü și Nesime există o intimitate. N-am observat vreun indiciu palpabil — dealtfel, nici n-am avut curiozitatea să caut să aflu —, dar cu siguranță că e așa. Se iubesc unul pe altul? Nu cred. Pot afirma că pe Şükrü îl cunosc bine. Nu acordă nici o importanță dragostei, o privește ca pe un hobi tipic pentru mica burghezie. „Dragostea-i o bizarerie, care probează mizeria spirituală a micii burghezii“, iată unul dintre preceptele sale. Atunci de ce s-a apropiat de Nesime? Un joc... Din plăcerea de a juca, dar, totodată, de a fi conștient că joacă... Asta e marea lui satisfacție. De-aceea și ridică atîta în slăvi arta actoricească. După el, actorul, care se emoționează deliberat, dar simulează ca autentică emoția lui, reprezintă cel mai mare succes al umanității. Cit despre Nesime, probabil că în lunile în care, părăsindu-și soțul, s-a închis într-un hotel cu actorul, omul iubit, a crezut că-și trăiește dragostea. Pentru că nu avea capacitatea și obișnuința de a analiza în profunzime ce se petrecea cu ea, s-a înșelat, desigur... S-a trezit însă repede la realitate și atunci s-a refugiat la noi. Nu însă fără regrete. Gîndul ei este ca, în sfîrșit, să se căsătorească cu orice chip. Și Şükrü, care n-o să accepte căsătoria...

Dar să revin la mătușa Mürşide, care m-a implicat și pe mine în problemele de inimă ale lui Şükrü. După ea, acesta cochetează și cu soția mea. Mi-a spus-o deschis de cîteva ori. Noi, toți din casă, o privim pe mătușa mea ca pe o nebună, considerăm că din cauza beției nu știe nici ce spune, nici ce face. Că, intrucît a rămas nemăritată, vede

oriunde, în orice, o relație sexuală. Ca atare, ni se pare normal să nu acordăm nici un credit spuselor ei. Aylâ, însă, se infurie și se ceartă cu ea. De ce? Ii prejudiciază cumva cinstea? Piatra pe care o aruncă mătușa mea atinge ea oare cinstea lui Aylâ, sau cinstea mea? Trebuie bine gândite toate astea. Și numai a le gândi nu e destul, trebuie să ajung și la o concluzie. Or, asta-i ceva extrem de dificil. În același timp, fiindu-mi teamă să declanșez ceva, doresc și nu doresc să încep investigațiile. Căci dacă voi ajunge la o concluzie clară, va trebui ca imediat să întreprind ceva, să trec la acțiune, și tocmăi de-aici provine teama mea. Pe mine nimic nu mă înspăimintă mai mult dect acțiunea. Trebuie, de pildă, să găsesc un răspuns la întrebarea: faptul că mătușa Mürşide crede că între Şükrü și Aylâ există o legătură mă angajează și pe mine ori nu? Mai exact, omul trăiește după propriile sale convingeri și judecăți, sau conform convingerilor și judecăților altora?

Și cite alte asemenea întrebări îmi frământă mințea!

A. Iată, acum sint într-o casă nouă, și toate au dobândit pentru mine, brusc, o importanță. Vreau să spun că până acum am trăit fără discernămint; cel mai convingător argument pentru mine însumi că de-acum încolo voi trăi cu discernămint va fi acest jurnal, pe care abia am început să-l țin. Mă voi apleca des asupra acestui caiet și mă voi supune unui interogatoriu sever. Propriu-zis, îmi voi pune mie însumi întrebări la care mă voi strădui să găsesc răspunsuri.»

«Aceeși noapte. N-am reușit să dorm. Aylâ a vorbit prin semn. De bună seamă că avea coșmaruri. S-a tot certat cu cineva. N-am izbutit să înțeleg prea bine ce spunea. Mi-am încordat auzul, sperând că poate voi da de vreun indiciu. Indiciu a ce? Nu știu. Un singur lucru pot afirma cu toată certitudinea, că am simțit-o înspăimântător de departe pe femeia care doarme alături de mine. Mi s-a părut că aparține unei alte lumi. Vorbește o limbă străină și se frământă

continuu cu probleme pe care nu le cunosc și nu le voi putea cunoaște vreodată.

Tatăl meu a fost un epileptic. Mama mea, bănuită de sinucidere, pe bunicul meu, Davut Bey, cu greu l-ai putea socoti normal. Nu cumva și eu, apăsător de ereditate, voi deveni pe nesimțite un bărbat ieșit de pe făgașul firesc, un anormal?

De asta mă tem; dar și distincția dintre un om normal și unul anormal mă pune pe gânduri. Nu cumva cei considerați de noi normali sunt oameni care nu-și dau pe față anomalii?

Acestea sunt filosofări ieftine, banale. Primul efort pe care trebuie să-l fac este să mă eliberez de acest soi de locuri comune. Sunt niște absurdități, un mod de a te auto-flata, în capcana cărora cade oricine începe să gândească. Reiei de la început, fără să-ți dai seama că perpetuezi un drum ultrabătut, probleme ce au preocupat omul de mii de ani, până s-au tocit, și-ți închipui că ești un gânditor... Rușinos lucru...

Dar și eu, abia încep să gândesc. Nu trebuie uitat acest adevăr.»

«Miercuri. Parcă ne scufundăm, fără ca vreunul dintre noi să-și dea seama. Haide, pe Nesime și pe Şükrü să-i dăm la o parte, ei nu fac parte din familie. Dar eu, bunica și bunicul meu? (Ar fi mai bine să-i zic Davut Bey. Atributul de bunic nu i se potrivește deloc, fiindcă Davut Bey e singular, el nu poate fi încadrat într-o familie, nici în fruntea ei, nici la mijloc și nici la sfârșit. Eu îl privesc pe bunicul meu ca pe cineva picat accidental printre noi.) Nici unul dintre noi nu-și pune parcă întrebarea de unde provine piinea noastră zilnică. Ieri seara, târziu, când am început să abordez problema, Dündar Bey mi-a replicat:

— Și Imperiul Otoman tot așa s-a scufundat. Noi nu știam că salariile lunare ne sunt plătite din impozitul luat de la țărani, credeam că statul are puși bine, undeva, niște

fonduri și că de acolo ne plătește. Pentru ce am intrat în primul război mondial? Talât Bey nu știa, Cemal Pașa nu știa, Enver Pașa nu știa. Dar atunci, știa cineva? Nimeni. Nu exista nimeni care să fi știut.

La drept vorbind, am ajuns la saturație cu amintirile din lupta pentru constituție ale lui Dündar Bey. Orice subiect ai ataca, el tot acolo ajunge. Dar spusele lui din seara tirzie de ieri sînt cît se poate de potrivite. Nimeni dintre noi nu ne gîndeam cu ce se întreține conacul care ne scăpa din mină, ne-am încrezut în bunica și, zicîndu-ne că ea știe ce face, ne-am văzut liniștiți de plăcerile noastre... Or, se vede treaba că nici ea nu știa. Într-o bună zi, ne-am trezit, pe neașteptate, zvirlîți afară. Dintre noi toți, bunica a fost cea mai afectată. Și Aylâ. De supărare, bunica a suferit un atac. A paralizat. Prin urmare, nici prin gînd nu-i trecea că acesta va fi sfîrșitul; era convinsă că nimeni nu o poate deposea de conacul lui Şükrü Pașa. Cît despre Aylâ, ei îi plăcea conacul, așa vechi cum era, a trăi în el îi dădea iluzia că e aristocrată. Poate că asta este și explicația căsătoriei ei cu mine, fiindcă, pe măsură ce trece timpul, mă incredîntez tot mai mult că mariajul nostru n-a avut vreo temelie, rațională ori afectivă. Dar să lăsăm asta... Voi relua problema mai tîrziu, cînd voi arunca o privire asupra relațiilor maritale dintre Aylâ și mine.

Numai tata s-a comportat cu prudență, el a văzut de parte. Datorită lui putem locui în casa de-acum. Altfel, am fi rămas pe drumuri. Întrebarea e cum de-a putut tata să gîndească diferit de ceilalți? Deși poveștile pe care mi le-a dezvăluit în odaia lui, înainte de moarte, pledau pentru această interpretare, totuși, nu se poate afirma că tata era înzestrat cu ceea ce se cheamă o viziune a viitorului. El era pur și simplu un zgîrcit. Nu cheltuia deloc, strîngea întru-na. Chiar dacă n-am fi fost în primejdia de a ne prăbuși, el tot ar fi strîns. Pentru el lumea nu era altceva decît o capcană și tot efortul lui consta în a se strădui să nu cadă în această capcană, să fie oricînd treaz. Nimic altceva decît

grijă de a-și salva pielea, egoism. Deci nu avea în vedere pe nici unul dintre noi, deși, în noaptea aceea îmi spusese:

— Numai gîndul la tine m-a ținut în conacul ăsta.

Eu nu l-am prea crezut. Ceea ce a adăugat, mai apoi, privindu-mă țință drept în ochi, a fost și mai înduioșător, și destul de temerar:

— Tu nu ești fiul dervișului chior, ești fiul meu!

Nu voi uita pînă la moarte. Omul închis în el, retras, nepăsător pierise, și în locul lui apăruse cineva necunoscut mie, asemeni șefului unei secte secrete, obligat ani îndelungați să joace numai rolul pe care îl cerea situația.

— Nu m-am despărțit de conac, deși am fost ținta batjocurilor, deși am fost disprețuit. A încolțit și în mine, la un moment dat, gîndul s-o ucid pe mama ta și poate că, dacă n-ar fi murit, aș fi făcut-o pînă la urmă.

A respirat apoi adînc și a continuat:

— Să fii nefericit atunci cînd mori e, pare-se, cea mai dureroasă dintre nefericiri. În sfîrșit, mi-a venit sorocul. Nu mai pot cere socoteală de la nimeni. Cum mă cred-ei pe mine, așa voi rămîne. Gîndul acesta mă înăbușă. Nu m-am împotrivit, nu i-am înfruntat, am intrat în tiparul confecționat de ei.

M-a privit cu ochii larg deschiși:

— Înțeleg ce-ți trece prin minte. Tū nu crezi că am luat doar forma confecționată de ei, vrei să spui că aceea era adevărata mea personalitate. S-ar putea să fie și așa. Dar în mine clocotește revolta față de ea. Și dacă simt revoltă, înseamnă că am o altă personalitate, nu? Și chiar dacă n-o aveam, trebuia s-o fi creat. N-am fost în stare s-o fac... Din lene, fiule...

Apoi a început să plîngă. Nu resimțeam milă, mai mult mă enervasem. Ar fi fost mai bine ca tata să fi murit fără să-mi fi dat asemenea explicații, fiindcă îmi va veni greu ca, ținînd seama de ultimele lui cuvinte, să-i refac de la început imaginea. Și eu sînt un leneș, îi semăn tatei.»

«Vineri. Acum gîndesc într-altfel despre tata. În această casă, un singur om s-a străduit să se cunoască pe sine. Tata. Ceilalți toți au interpretat un rol, cu totul inconștienți însă de faptul că-l interpretează și de felul cum îl interpretează. Pe lângă tata, ei apar ca niște obiecte. Chiar și Șükrü, care face atîta paradă de mintea lui extraordinară, ce este el în fond? Personalitatea sa are autenticitate? A adoptat un comportament pe care ține cu dinadinsul, uneori chiar cu prețul suferinței, să și-l perpetueze. Se spune, de exemplu: „Lui Șükrü îi place asta și astal“ Iar el, pentru că știe că se spune așa, afectează că chiar îi place. Persistă, se chinuiește, se căznește să implanteze în el însuși unele convingeri. Și pînă la urmă reușește, pentru că fiecare e leneș, fiecare se mulțumește să zică: „De vreme ce a fost așa, așa să rămînă!“ Și nimeni nu găsește nici o plăcere în a-și da osteneala să-și descopere personalitatea lui autentică. O farsă!

În ceea ce-l privește pe tata, el s-a resemnat, și-a zis: „Eu nu sînt Galip ăla pe care-l gîndesc ei, dar, mare pagubă!“ Totuși a suferit; cînd a murit, a dat în vileag totul. Ei, parcă Șükrü nu suferă!»

«Sîmbătă după-amiază. Iau des în mînă acest jurnal. Am multe de scris. Vreau să mă descarc cu o clipă mai devreme. Am revăzut cele scrise pînă acum și nu mi-au plăcut. Un moment chiar mî-a venit să-l rup și să-l arunc. Platon spune cam așa într-un loc: filosofia este folositoare în epoci în care oamenii și societățile sînt puternici; în vremurile în care sînt slabi, ea este un lucru deplorabil. Eu, acum, îmi trăiesc epoca mea de putere sau de slăbiciune? N-am nici o îndoială că mă aflu într-o epocă de slăbiciune. Nu cred în nimic, nu cunosc mobilul existenței mele, n-am o idee precisă despre ce voi face, ce voi întreprinde. Deci sînt slab și, intrucît recurg la lucruri ce aduc a filosofare, mă aflu într-o stare lamentabilă.

Nu trebuie să mă grăbesc; să nu uit că și din sondele petrolifere la început ies afară impuritățile; petrolul vine abia

după ele. Și în jurnalul meu se va întâmpla la fel. Pentru a capta ideile, cu adevărat important e să scoți și să arunci gunoiul care le acoperă.

Ieri, Aylâ mi-a spus:

— M-am săturat să tot joci rolul de profet.

Eram curios să știu ce vrea să spună, dar m-am abținut. Nu i-am dat nici o replică. S-a infuriat:

— Pentru ce nu răspunzi? Mă disprețuiești? Ți închipui că dacă m-ai face părtașă la ideile tale, n-aș înțelege?

— N-am zis așa ceva.

— Puțin îmi pasă mie ce zici tu! Știu însă prea bine că așa gîndești. Taci, nu obiectezi nimic, te porți blind, înțelegător. Vrei astfel să ne viri în cap convingerea că ești un om important. Or, tu nu ești nimic, nu gîndești nimic, te prefaci numai că gîndești. Tăcerea ta nu provine de acolo că gîndești, că știi ceva; e reversul faptului că nu gîndești nimic, că nu știi nimic. N-ai să mă faci tu pe mine să-ți înghit minciunile, m-ai înțeles?

Ceea ce spunea ea era sută la sută adevărat, dar, cu toate acestea, m-am necăjit. Pentru prima oară, mă aflu în fața unei comportări atît de dure din partea lui Aylâ.

— Ai dreptate, i-am zis, eu nu știu nimic, nu gîndesc nimic.

— Atunci gîndește! strigă ea.

— Ce să gîndesc?

— De exemplu, gîndește-te la ce insinuează mătușa ta, Mürşide...

Mi-am dat seama la ce se referă, dar m-am prefăcut că n-am înțeles.

— Mătușa Mürşide e o nenorocită. De ce m-aș gîndi la vorbele ei?

A venit lingă mine, zîmbitoare.

— Înseamnă că nu crezi că-i adevărat ce spune mătușa Mürşide?

— Ce spune?

— Ei, dragă, doar spune că eu flirtez cu Şükrü...

Am suris și eu:

— Bineînțeles că nu cred... E ceva de crezut?!

— Pentru că ai încredere în mine, nu?

— Problema nu constă în a avea sau a nu avea încredere.

Mă privi drept în ochi:

— Și dacă ar fi adevărat?

Am tăcut.

— Uite ce-i, strigă ea, când spuseseam că pozezi în profet, mă refeream la alura asta a ta. Ție nu-ți pasă de nimic din ce e pe lumea asta, pentru că tu ești un filosof. Unor fleacuri ca astea tu nu le dai importanță, te comporți cu calm și toleranță în fața lor, așa-i?

— Ai vrea să te bănuiesc?

A rămas cam nedumerită. După o scurtă tăcere, mi-a răspuns:

— Nu. Vreau s-o faci pe mătușă ta să înceteze. Chiar dacă ceea ce spune ea n-are nici un temei, vreau să nu fiu siciuită cu aluziile ei de soiul ăsta. Ai să aștepti, pentru a interveni, să existe o asemenea relație între mine și Șükrü? Faptul că se vorbește, ca și cum ea ar exista, n-are asupra ta același efect?

Nu i-am răspuns, căci era greu pentru mine a-i da un răspuns la întrebare. Fără să vreau, mi-am luat aerul de filosof care-o infurie atita. Altă cale de scăpare nu exista. Dar subiectul discuției noastre mi-a rămas implintat în minte. Întrebarea pe care mi-am pus-o nu a fost „Oare între Aylâ și Șükrü există vreo legătură?”, ci „Faptul că se vorbește despre o întâmplare, e la fel de important ca întâmplarea în sine?” Să facem abstracție că mătușă Mürşide e o ființă bolnavă: dacă altcineva ar spune aceleași cuvinte, ce-ar trebui să fac eu?” Într-adevăr, toți auzeau aluziile mătușii Mürşide, le ascultau și cu siguranță că gindeau ceva relativ la ele. Eu nu le-aș putea pune oare stavilă? Adică, n-aș putea imprima gândurilor lor direcția pe care o vreau eu?

Deosebit de grele lucruri! Nu le pot găsi o soluție și tac. Iar tăcerea mea îi dă lui Aylâ impresia de filosofare! De fapt,

Intrucîtva are dreptate. Prin urmare a filosofa în momente de slăbiciune e ceva reprobant, fiindcă e o fugă. Ceea ce susține Platon este adevărat.

Trebuie să-mi pun deschis o întrebare: aluzia la existența unei legături tainuite între Șükrü și Aylâ mă afectează ori nu? De ce să mint? Nu mă afectează. Dar dacă toți gîdesc așa, eu ce trebuie să fac? Trebuie să simulez, să mă comport ca și cum chestiunea asta m-ar afecta. Toată dificultatea începe, iată, abia după aceea. Să zicem că am să mă comport ca și cum zvonul m-ar afecta. Ce voi face? Îi voi spune răspicat lui Șükrü să plece din casa asta? Este un nonsens să iau măsuri atît de drastice, pornind de la niște vorbe deocamdată nefondate. Prin urmare, e necesar să aștept pînă în ziua în care asemenea aluzii vor avea acoperire. A aștepta... A aștepta cu răbdare și în liniște! Dacă asta nu-i o atitudine filosofică, atunci ce e? Pentru a te elibera, trebuie să ajungi cu o clipă mai devreme la scopul propus. Deci cu o clipă mai devreme trebuie să începă o legătură între Aylâ și Șükrü și, totodată, ca eu să-mi dobîndesc liniștea, e nevoie ca această legătură să devină de notorietate publică. Și atunci, eu ce voi face? E prematur să pot anticipa de pe-acum. Foarte probabil că voi rămîne în aceeași stare ca în momentul de față, adică voi observa atent, în tăcere, ce se întîmplă.

Pot să mă prefac furios fără a mă înfuria?

Iată cum se relevă că sînt o ființă mizeră. În chestiuni în care orice om normal se înfurie și spumegă, eu pot rămîne imposibil. Aștept ca impulsul să vină dinlăuntrul meu, însă de un impuls lăuntric nu poate fi vorba. Faptul trebuie să aibă o explicație. Care? Am găsit-o: nu o iubesc pe Aylâ. Dacă-aș fi iubit-o, posibila ei legătură m-ar fi adus în pragul nebuniei.

Atunci de ce accept o persoană pe care n-o iubesc? Pentru că nu pot concepe o lume mai bună decît cea de azi, de aceea. Una nouă va fi întru totul aidoma celei de azi. Și după ce ești conștient de asta, la ce bun să mai treci la ac-

țiune? Citisem într-un roman că un ginditor care făcea teo-
ria voinței se deprinsese să fie oricind la fel de liniștit ca
avul unei roți. Viața se rotește într-un iureș sălbatic, dar el
e în stare să rămână nemișcat în mijlocul ei, fără să-i acorde
vreo atenție. Este, într-adevăr, o mare performanță. Numai
că între omul acela și mine există o deosebire fundamentală:
el vrea să dobindească asta, prin efort, pe cînd eu sînt așa,
probabil, de la naștere. Sînt investit cu voință de cînd m-am
născut. Așa e? Nu, nu mă pot amăgi în felul acesta. Nu tre-
buie să aștept ca actele mele să vină dintr-un impuls interior,
fiindcă, pur și simplu, eu nu posed ceea ce se cheamă impuls
interior. Poate că nimeni nu are. Fiecare aleargă, fie și în
mod eronat, după o lume mai bună, pentru care muncește
și se zbate, chiar dacă e zadarnic. Tot restu-i pură trîndăvie.
Și casa noastră e plină numai cu trîndavi. Deși Şükrü are o
părere excelentă despre sine, ce face el de fapt? Cu toate
îfosele lui, își petrece timpul printre trîndavi. Deci și el trin-
dăvește. Bunica n-are alt scop decît să prelungească o situa-
ție anume. Davut Bey se amăgește cu visuri deșarte. Dün-
dar Bey trage învățăminte din trecutul apropiat, fără însă
să le aplice în prezent, s-ar putea chiar să nu vrea să le aplice.
Cit despre Nesime, care, după mine, e cea mai vie dintre
noi toți, ea așteaptă de la viață niște lucruri simple și nici
nu încearcă să conceapă altceva: dacă Şükrü se hotărăște
să o ia în căsătorie, ea acceptă, nu-și pune probleme de vii-
tor. Să aibă casa ei care, de bine de rău, să dureze, asta-i
ajunge. Uneori ride, alteori plînge, și pentru ea asta înseam-
nă viață. Atita tot. Nu stă să aprofundeze cauzele care zdrun-
cină casa din temelie. Nici noi nu le-am aprofundat.

„O casă nouă înseamnă, în general, un început de viață
nouă“, așa mi-am inaugurat jurnalul. În ceea ce mă pri-
vește, în această casă nouă am început să gîndesc. M-a tre-
zit prăbușirea celuiilalt cămin al nostru. Prin urmare, pri-
mul care se salvează de trîndăvie în casa asta, eu voi fi. Tre-
buie să consider acest lucru ca un fundament solid și să mă
apuc serios de treabă.»

«După o săptămână, sîmbătă. În săptămîna asta am trecut prin atîtea peripeții, încît am luat hotărîrea să nu mă ating de jurnal pînă ce nu mă examinez cu atenție pe mine însumi.

Măști noapte, după ce m-am culcat, m-a cuprins teama la gîndul ca nu cumva Aylă să se apropie de mine. M-am prefăcut că dorm și am așteptat cu inima bătînd. Întocmai așa cum mă temusem, Aylă s-a apropiat de mine. M-am tras numaidecît înapoi și am devenit rigid, ca o stană de piatră. Îmi spuneam că dacă am să-l răspund la avansuri, voi înnebuni. Astfel, mi s-a întîmplat pentru prima oară ca între mine și ea să intervină un simțămînt de totală îndepărtare. A rămas uluită, n-a știut cum să reacționeze. S-a sculat din pat, a aprins electrica, s-a așezat în fotoliul din colț și a început să mă fixeze cu privirea.

După un timp destul de îndelungat, a șuierat printre dinți:

— M-ai insultat.

— Stinge lumina și culcă-te, i-am zis eu, calm.

— Nu, n-am s-o sting. Scoală-te și tu, să stăm de vorbă.

Cînd a văzut că n-am de gînd să-i dau satisfacție, a țîșnit din fotoliu, s-a apropiat de pat, a tras plapuma de pe mine și a aruncat-o jos:

— Scoală-te, îți spun.

— Nu te purta ca o orientală, i-am atras eu atenția.

— Cine? Eu?

S-a năpustit în pat, mi-a tras palme peste față și m-a umplut de ciupituri. Zicea:

— Ne vom despărți imediat! În noaptea asta chiar, ne vom despărți...

— Ce te înfurii așa? Doar nu e pentru prima dată...

— Dar acum, în seara asta, e cu totul altfel. Mi-am dat eu seama, doar nu-s o dobitoacă... Ne vom despărți, pricepi? Imediat, în noaptea asta chiar, ne vom despărți. Ai simțit repulsie, și s-a făcut pielea gîinii cînd m-am apropiat de tine.

Nu, una ca asta nu pot suporta... Nu pot suporta... Spune, îi zic, haide, spune, spune care-i cauza!

M-am întins cu un calm imperturbabil, am tras plapuma de pe jos și m-am invelit. Ar fi fost prea ridicol dac-ar fi azvirlit-o din nou pe jos. Ea n-a mai repetat gestul dinainte, dar a început să plângă:

— Te-ai răcit pentru că te iubesc, pentru că am avut eu inițiativa, nu? Doamne, ce repede, ce repede!

Se trăgea cu furie de păr, privea în neștire tavanul, perdelele, lucrurile din cameră.

— Vai, Doamne! Ce-și închipuie omul ăsta despre mine? Cum mă poate umili! Mă izgonește de lângă el!... Vai, Doamne! Ce crezi tu? Că toate străduințele mele ți se cuvin, fiindcă ești nepotul lui Șukrû Pașa? Ei, aș! Mare scofală! În primul rind că familia ta e degenerată... Apoi, nici cu tine nu mi-e rușine... Nu mă face să vorbesc!

Oare ce are să spună?

— Spune ce ai de spus, nu te teme!

— Să mă tem, zici? Crezi că m-aș putea teme de tine? De tine?! Ei, aș! De un bastard?!

A regretat imediat ceea ce spusese. S-a aruncat pe pat, m-a luat de după git și a început să plângă:

— Iartă-mă!

Se petrecuse ceva important, dar asupra mea n-a avut un efect prea deosebit. Am simțit numai cum prin suflet îmi trece o undă imperceptibilă de bucurie: Aylâ mai întâi se infurie, mă insultă, apoi regretă și mă imploră. Deci se frământă, se miră, se tulbură, se teme, da, se teme... Eu stau liniștit, dar am impresia că totuși situația mea e întrucâtva diferită de cea de altădată. Printr-o neînsemnată mișcare, am bulversat totul, am făcut ca un om să ajungă în conflict cu sine însuși.

— Culcă-te, i-am spus.

— Spune-mi mai întâi că m-ai iertat, numai așa mă culc.

— N-am nimic de iertat.

— Renunță, Muammer. Nu mă umili într-atita. Am comis o nebunie, am pronunțat un cuvânt nebunesc. Dar, zău, numai pentru că eram prea furioasă, voiam ca să te doară... Mi-a părut rău numaidecît.

M-am sculat și m-am așezat pe pat:

— Și eu credeam la fel, dar... se pare că nu sînt.

— Ce nu ești? Ce credeai?

— Mă credeam un bastard, dar nu sînt.

— Cum să fii tu bastard, Muammer dragă...

— De ce să nu fiu... Dar se pare că nu sînt. Tata m-a asigurat înainte de a muri. Deși în asemenea probleme, ceea ce zic tații nu este sută la sută valabil. Trebuie totuși lăsată o poartă deschisă.

— Bine, atunci spune, spune-mi că mă ierți, să mă culc. Lasă-mă să te și îmbrățișez, ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic. Vrei? Vrei să te îmbrățișez? Spune! Tu, în noaptea asta, ai fost pornit împotriva mea. De ce-ai fost minios? Pentru ce ți-am spus noaptea trecută despre mătușa ta? Am recurs la asta numai ca să-ți atrag atenția asupra mea...

M-am sculat din pat, m-am dus de-am stins lumina, apoi am revenit în pat și m-am culcat. N-o mai ascultam ce vorbește. Probabil că și Aylâ și-a dat seama, pentru că a tăcut și a început să plîngă înăbușit. Nu știu cît o fi plins, eu adormisem.

A doua zi am făcut un lucru, a cărui rațiune îmi scapă: m-am dus într-o casă de toleranță. Am ales o fetișcană frumoasă și, împreună, am urcat la etaj. Abia intrat în cameră, am avertizat-o:

— Știi? Eu sînt înșurat.

De ce i-am spus așa? Aiurea!

— Aaa... Eu am o mulțime de mușterii înșurați. Pentru că mă știu curată, vin numai la mine. Îmi povestesc necazurile lor, și eu îi consolez. Dar știi, și de nevestele lor mi-e milă. Tu de ce te-ai supărat pe nevasta ta? Sau te-ai săturat de ea? Din cînd în cînd e bună o schimbare. Și, zău, să-ți spun ceva? Dacă ea m-ar vedea, m-ar iubi. Eu am inimă

bună... Nu mă cramponez numaidecît de tipii care mă vizitează, îi trimit teferi înapoi la nevestele lor... După ce-am păcătuit cu ei o dată...

A fost un logos interminabil. Chiar cît ne-am iubit (se poate numi asta „a se iubi“? În sfîrșit, nu știu...) n-a renunțat la discursul ei. La un moment dat am intervenit:

— În timpul ăsta se vorbește?!

— Și vorbim, și ne iubim, dragul meu soțior.

— Nu vreau așa, i-am interzis, nu fără asprime. Nu mai fă așa.

— Gata, nu mai fac. Cum vrei tu.

— Cu ce colonie proastă ți-ai dat! am repezit-o eu puțin mai tirziu.

Am fost de-a dreptul moșic cu ea, nu m-am purtat, ca și cum n-aș fi observat ceea ce, în realitate, observasem. Dacă nu mi-a plăcut ceva, i-am spus fără ocolișuri că nu-mi place.

— Ce om sucit ești tu! îmi vorbi fata. Și totuși ceva mă atrage la tine...

Vorbele ei mi-au plăcut în mod deosebit. Va să zică puteam face lucruri contrariante. Ce semnificau ele, de fapt? Că mă puteam opune. Dar eu nu mă dusesem acolo ca să tentez un asemenea experiment, ridicol în sine. Mă dusesem pentru ceva și mai ridicol. Adevărata mea intenție a fost să vorbesc cu cineva din afara mediului meu, cu cineva simplu, din popor. Mi-am dat seama de asta înainte de a ieși din cameră. Am întrebat-o pe fată:

— Cu cîte lire te descurci tu într-o lună?

— Nu-i ceva precis.

— Cît ciștiți pe lună?

M-a privit drept în față, mijindu-și ochii.

— Pentru ce întrebi?

— Așa. Sînt și unii care trăiesc fără să țină o socoteală.

— Nicî eu nu țin. Trebuie întrebată sora mea mai mare, ea știe. Și-a legănat mîna într-un gest lin: Vaai, iată, azi sînt, mâine nu-s ... La ce bun să-mi fac singură necazuri?

Apoi a început să cînte. »

«A doua zi. Am uitat să mai scriu ceva. Tot ieri m-am văzut cu un prieten, avocat și el.

— Am un revolver de vânzare... m-a înștiințat. Îl cumperi?

Era să mă sufoc de emoție:

— Vai, și eu care tocmai căutam un revolver bun.

— Deci te interesează.

— Și cum încă!

— Ne-am dus împreună la biroul lui, unde mi-a arătat revolverul. L-am cercetat cu atenție.

— E bun, n-ai să te înșeli, m-a asigurat el.

L-am cumpărat. L-am pus în buzunarul dinăuntru al hainei. Când am venit acasă, l-am ascuns, fără să vadă Aylă, printre cărțile din bibliotecă.

Mi-am irosit în zadar zilele, acum îmi dau mai bine seama. Trebuie, de azi înainte, să trăiesc din plin, absolut din plin!»

«După aproximativ cincisprezece zile.

Nici eu nu sînt dintre cei care să nu ducă dorul conacului. Acolo puteam rămîne singur. Era ca o insulă pustie conacul. Găseam ușor unghere cu totul deșarte, reflectam în singurătate și așteptam... avea să vină o zi cînd toată această grămadă de oameni strînși laolaltă în mod artificial se va risipi.

Aici însă speranța aceea pare spulberată. Ne lovim unul de altul, în așteptarea zilei în care ne vom devora între noi.

Bunica și Davut Bey stau într-o cameră. Dîndar Bey și Şükrü într-alta. Eu stau cu Aylă. Mătușei Mürşide și lui Nesime le-am rezervat cite o odaie separată; nu le puteam pune împreună. Mai avem o sufragerie mărișoară, unde ne stringem cu toții. Prin urmare, tata a avut în vedere îmbulzeala din conac, altfel ar fi putut lăsa o locuință mai mică, numai pentru mine și Aylă... Or, el n-a făcut așa. S-a gîndit, probabil, că cei din conac nu se pot despărți unii de alții. De situația nou creată, cel mai mult se plînge Melâhat. Pentru că a fost nevoită să doarmă în debara? Eu nu cred

deloc că motivul e acesta. Nu-și mai poate duce viața ei nocturnă. Ieri dimineață, mătușa Mürşide i-a spus:

— Fato, spiritele alea ale tale au rămas în conac.

Vorbise cu toată seriozitatea, evident fără nici o aluzie răutăcioasă, dar, în clipa aceea, ochii lui Melâhat au scăpărat scintei.

Am privit chipurile celor din odaie: Dündar Bey ridea pe sub mustăți, Şükrü a făcut un gest nervos și s-a uitat la Nesime și Aylâ. Davut Bey a suspinat adînc. Bunica a întrebat:

— În noile blocuri nu se fac grajduri? Și adăugă: În schimb, îndeasă de-a valma norodul, ca și cum în coșcogeanite țara n-ar fi loc destul. Ei, unde-s zilele de altădată!... Totul a trecut, a pierit într-o clipită...

Noaptea trecută, după ce toți adormiseră, mătușa Mürşide l-a prins pe Şükrü la ușa lui Nesime. Mi-a destăinuit mie. Şükrü a rămas încremenit.

— Ce-i? i-a zis ea. Nu deschide ușa? A încuiat-o?

El s-a întors în odaia lui fără o vorbă. Altădată, asemenea pășanii nu mă interesau deloc. Dacă aş afirma că nici acum nu mă interesează, aş minți. Se petrece cu mine un lucru ciudat, probabil că mă consider capul acestei așa zise familii, de-aceea. Parcă mă simt răspunzător de ceea ce se petrece în casă, intrucît apartamentul este exclusiv al meu. Iar faptul că îmi aparține, antrenează niște modificări în însăși substanța mea. Dacă mi s-ar fi spus asta mai înainte, n-aș fi crezut. La drept vorbind este o atitudine reproabilă, trebuie să scap de ea. Dar cum? E cazul să aprofundez chestiunea. Să las însă la o parte digresiunile. Nu despre asta voiam să scriu. Nu i-am răspuns nimic mătușii Mürşide, m-am arătat că nu mă interesează. Ea, rîzînd, a adăugat:

— Tu continuă să nu dai importanță, și-ai să vezi ce-o să ți se mai întîmple. Pînă la urmă, ai să-ți prinzi și nevasta cu el... Ai priceput? Și nici atunci n-ai să crezi?

Am plecat. Dar în mine s-a cuibărit o neliniște. Nu, nu pentru Aylâ, tot pentru Nesime. Nesime își încuie ușa, dar,

pe de altă parte, nu e lipsită de interes față de Şükrü. Atunci ce urmăreşte? Probabil că vrea să-l fiarbă ca, la sfîrşit, Şükrü să nu mai reziste şi să se decidă pentru căsătorie. E un joc simplu, dar îmi fac griji pentru Nesime.

Boala bunicăi se agrava. Noaptea trebuie neapărat să stea cineva de pază în odaia ei. Părerea mea a fost s-o veghem cu rîndul toţi ai casei, însă Nesime a obiectat:

— Nu-i bine așa. Am să stau numai eu.

Asta presupunea ca Davut Bey să fie mutat din cameră şi, în locul lui, Nesime să se instaleze acolo, lângă bunica, cine ştie pentru cită vreme. Am făcut cum a propus ea deşi, la început, bunica s-a opus.

— Eu nu mă separ de soţul meu. Femeia nu trebuie să-şi lase singur bărbatul nici măcar o noapte. Dacă-l lasă singur, bărbatul are dreptul să facă ce-i trăzneşte....

— Nu mai fiţi îngrijorată, o linişti Dündar Bey. Lui Davut nu-i mai dă brînci inima să facă ceva.

— Ce pricepi tu! îl puse la punct bunica. Pentru că o viaţă ai stat singur, judeci pe toţi după tine.

Dar n-a reuşit să reziste pînă la capăt. Frica de boală, mai bine zis frica de moarte a fost mai tare decît îngrijorarea. Pînă la urmă, a acceptat ca Nesime să se mute în odaia ei.

Deşi Nesime o iubeşte realmente pe bunica — am toată certitudinea —, eu nu cred că hotărîrea ei de a sta împreună cu bătrîna suferindă ar avea numai şi numai mobilul ataşamentului. Presupun că Nesime s-a instalat în camera bunicăi fiindcă vrea să evite să mai fie singură în odaia ei.

Era într-o zi cînd Aylâ rămăsese la sora ei mai mare. Pe la miezul nopţii, uşa camerei mele s-a deschis. Încă nu adormisem. M-am ridicat în capul oaselor. Am văzut-o pe mătuşa Mürşide, care mi-a şoptit:

— Hai, scoală, scoală!

M-am sculat.

— Ce-i? am întrebat-o.

— Nu fă zgomot şi vino repede, mi-a zis tot pe şoptite.

Mi-a făcut semn cu mina s-o urmez. Iute m-am dat jos din pat și am luat-o pe coridor, în urma ei. Am ajuns în fața odaiei bunicăi. Ușa era deschisă. Bătrina dormea — se înțelegea limpede după cum sforăia —, iar Nesime, în pat, era nespus de agitată. I-am recunoscut glasul. Murmura:

— Pleacă sau țiș!

— Acum, imediat! încerca Șükrü s-o liniștească. Taci!

De emoție, mătușa Mürşide de lângă mine tremura ca varga și își freca întruna minile. Nu mi-a făcut nici o plăcere să asist la o scenă ca asta împreună cu ea, am tras-o după mine și am dus-o cu forța în odaia mea. Am aprins lumina.

— Ești prost? Cu ce drept mă împiedici? Dacăș fi știut că ai să procedezi așa, nu te-aș fi chemat. Nerodule! La început ușa a fost închisă, dar eu știam că Șükrü se strecurase înăuntru. Pesemene, de teama de a nu fi luată prin surprindere de el, Nesime a deschis ușa. Eu stăteam ascunsă acolo. Îmi închipui eu la ce s-a gândit ea. Că, deschizind ușa, Șükrü n-o să rămână în odaie, o să plece. Dar ți-ai găsit ca porcul ăla să plece! Aș! I-a convenit și mai tare situația. Și știi de ce? De spaimă că se aude, și-a făcut el calculul, Nesime n-o să se poată opune...

În timp ce noi vorbeam, s-au auzit bătăi în ușă. M-am dus să deschid. Era Nesime, roșie la față ca focul.

— V-am deranjat...

Cînd a dat cu ochii de mătușa Mürşide alături de mine, s-a tulburat.

— Ce-i? am întrebat-o.

A îngăimat mai departe:

— Bunica respiră într-un fel ciudat... și... m-am speriat!...

— Aia era respirația voastră, fetițe, îi replică mătușa Mürşide, rizind cu hohote. Eu am auzit-o, ehei, tocmăi din camera mea.

Cu aceste cuvinte, s-a repezit pe coridor și s-a dus în goană în odaia mamei sale. A aprins electrica. Am venit și noi după ea. Pe drum, Nesime m-a prins de braț:

— Măine aș vrea să-ți vorbesc.

Am aprobat cu capul. Şükrü nu mai era în camera bunicăi, plecase.

— A plecat... remarcă, nu fără regret, mătuşa Mürşide. Apoi, rîzînd, s-a retras şi ea.

Am rămas singuri.

— Eu n-am nici o vină, încercă să-mi explice Nesime. Am să-ţi povestesc tot.

Între timp, bunica a vrut să se întoarcă pe partea stîngă şi a gemut. Amîndoi am dat fuga şi am ajutat-o, i-am aranjat perna. Biata de ea nu se trezise, îşi continua somnul, gemînd.

— Doarme. Vino în camera mea, să vorbim, i-am şoptit. Scrută coridorul.

— Şi acolo ajunge la timp, murmură ea.

Se referea la mătuşa Mürşide. Am prins-o de mină; avea palmele transpirate şi tremura. M-a ascultat. Bineînţeles că mi s-a supus, nu eram eu şeful casei?! Cînd am ajuns în camera mea, am stins lumina şi am încuiat uşa. Ne-am privit un răstimp pe întuneric. I-am arătat patul şi am poftit-o, cu glasul scăzut:

— Şezi!

Cum însă odaia se cufundase brusc în întuneric, nu putu desluşi unde-i făcusem semn să se așeze. Mi-am dat seama că îşi căuta un loc, să stea.

— Stai pe pat, am precizat eu.

Am ajutat-o eu. Avea trupul fierbinte, în el nu era nici cea mai mică urmă de rigiditate, care să denote împotrivire.

S-a lăsat lin pe pat. M-am așezat şi eu lîngă ea.

— Şükrü era?

A început să plîngă.

— Da, îmi confirmă cu vocea stinsă, intenţionat deschisesem uşa, zicîndu-mi că, de teamă, are să plece... Dacă ţipam... Dar, parcă aş fi putut să ţip... Cu bolnăva lîngă noi... Nu ştiu ce vrea de la mine... Eu sînt o femeie amăria... Aciuită pe lîngă dumneavoastră...

Și-a pus capul pe umărul meu. Am început s-o mângii pe păr, apoi, cu un braț am înlănțuit-o și am tras-o spre mine. Din nou n-am simțit nici cea mai mică rigiditate, care să-mi semnaleze că s-ar opune. Dimpotrivă. Trupul, relaxat imediat, mi s-a abandonat. Am împins-o ușurel de umăr și a căzut în pat, pe spate. Am acoperit-o cu trupul meu. Plîngea întruna. Am început s-o sărut fără nici un gînd premeditat. Avea buzele întredeschise și umede. Spre marea mea surprindere, mi-a răspuns la săruturi. Și plîngea, și făcea totul ca să mă secundeze. Mi-am dus o mîină la genunchii ei dezgoliți; cămașa i se ridicase pînă sus, am început să-i mîngii coapsele. Plîngînd înăbușit, îngîna:

— Pe Aylă... Să n-o uităm pe Aylă... Pe Aylă... eu o iubesc foarte mult... Atît o iu...

Îi acopeream buzele cu buzele mele, într-un sărut nesfîrșit, respira adînc și îndată ce îmi dezlipeam gura de gura ei, îngîna, tot plîngînd:

— Aylă... Pe Aylă... o... iu...

Nu se mulțumea numai să mă urmeze, lua ea însăși inițiativa, îmi insufla nerăbdare, mă înflăcăra, se lua la întrecere cu mine. Și, totodată, suspina:

— Aylă... draga mea... Ah, draga mea Aylă... Pe tine, pe tine foarte... Foarte mult te iu...

— Vorbește încet... ți spuneam eu.

Glasul ei se ridica din ce în ce mai tare și mă temeam să nu fie auzită. Bănuiam că mătușa Mürșide e la pîndă, în fața ușii. Nesime îmi acoperea acum buzele, voia să mă împiedice a mă lăsa captat de orice alt gînd în afara amorului nostru și, pentru ca nimic din mine, nici măcar rațiunea, să nu se îndepărteze de la dragoste, mă dojenea fără cuvinte, clătinîndu-și doar capul. Nu mai era biata femeie blîndă, fără de nimenea, cu care eram obișnuiți. Părea un comandant care strînge rîndurile armatei sale și trece cu toată forța la atac; încrezător în el însuși, strîga, insufla curaj, arăta ținta, trecea în frunte, te antrena cu sine.

După un timp, acel comandant pieri, și locul lui îl luă un copil. Un copil, căruia i se prelingeau lacrimile de pe virful nasului; puțin înciudat, puțin rușinat:

— De ce-ai făcut așa?

Abia a rostit vorbele acestea și, ca și cum le-ar fi regretat, m-a cuprins de gît și m-a sufocat din nou cu sărutări. De fapt, nu era deloc surprinsă. Atunci am cunoscut-o mai bine pe Nesime și i-am admirat personalitatea ei simplă, dar puternică. Pentru ea, problema numărul unu pe lumea asta era să facă dragoste. Bărbatul se avînta, femeia fugea cît putea, dar fuga ei avea o limită, se oprea exact unde trebuia. Oriunde, în orice situație s-ar afla, femeii și bărbatului le era dat să prindă prilejul de a face dragoste. Cinstea nu avea ce căuta în această relație; singura rațiune admisă era aceea de a se folosi, la momentul potrivit, de prilejurile ivite. Și-atunci abia asupra lumii pogora viața, pogora bucuria. Știam că Nesime nu-l urăște pe Şükrü, ceea ce nu excludea posibilitatea de a mi se plînge de el, dar toate acestea nu erau decît felurile ipostaze ale eternului act al iubirii. Nimic fundamental nu se schimba.

— Şükrü... i-am amintit eu.

M-a întrerupt. Sărind din pat ca o gazelă, mi-a răspuns:

— Lasă-l pe el acuma, numai din cauza lui... Cum să mă gîndesc eu că va intra hoștește în odaie, că voi deschide ușa și el tot nu se va teme?

Și-a însoțit vorbele de un ris ușor care, la sfîrșit, s-a întetîț. Dar, văzînd că îmi displace, m-a îmbrățișat frenetic, pe neașteptate:

— Cine știe ce gîndești despre mine! Tare-s curioasă să aflu...

— Nu gîndesc nimic.

— Ba da, ba da, mă judeci. În sinea ta mă dezaprobi. Dar cît de nedrept ești! Știi! Eu nu sînt o femeie rea. Dimpotrivă, sînt mult prea bună, într-atît de bună, încît îmi urăsc eu însămi bunătatea...

Mi-am dat seama că se enerva. Continuă:

— Ni se cere să uităm că sintem femei. Pe de o parte, ni se pretinde asta, pe de altă parte, nu. Când bărbații doresc...

Am întrerupt-o, prevenind înșiruirea de cuvinte profund banale, de clișee:

— În mine poți să ai încredere deplină.

— O să uităm, așa-i? Miine să nu ne mai amintim de ceea ce s-a petrecut acum.

— Dacă o să vrem noi, n-o să uităm, am rostit liniștit.

M-a prins de mină:

— Bine, și-atunci ce-o să se întâmple? Ce vom face mai departe? La mijloc e Aylá. Nu fă nebuni! Între noi doi nu poate fi nimic durabil.

Știam că, de fapt, voia să spună că nu ne putem căsători. Pentru ea, a te căsători era consecința cea mai firească a amorului. Îmi repugnă faptul că în general femeile, sau unele femei gîndesc așa. Ele îmi trezesc un simțămînt de compasiune. Numai eu aveam aversiunea asta? Nu cred. Dar, în clipa aceea, îi dădeam dreptate lui Nesime. Ea cunoștea aspectele clare, concrete ale vieții, nu putea să se desprindă de ele și nici nu voia să se desprindă. Și dacă ar fi să analizăm fondul problemei, tot restul era literatură... Nesime mă mai sărută o dată:

— Bine, să nu uiți. Nici eu n-am să uit... Dar o să ne putem comporta ca și cum nimic, dar absolut nimic nu s-ar fi petrecut între noi? Ei? Asta să-mi spui tu mie!

Voiam să plece, simțeam nevoia să rămîn singur, să-mi pun ordine în gînduri.

— Cum vrei tu, așa să fie, i-am spus.

A ieșit din odaie.

Eram înglodat în necazurile mele, într-un hățiș de probleme care și-așa mă hărțuiau, și îmi mai creasem încă o complicație. În noaptea aceea am înțeles că esențialul pentru mine este să fiu liber. Era necesar să mă despart de soția mea, să mă despart de casa aceasta, să mă despart

de gîndul trecutului... De-aceea trebuia să iau totul de la început. Iar eu îmi cream noi constrîngeri, mă împovăram cu alte greutăți.

Destul de curînd, m-a copleșit un profund simțămînt de regret. Chiar atunci, în noaptea aceea, am fost tentat să părăsesc casa, să fug. O parte din mine îmi porunceă însă: „Stai!“ Aveam să stau; aveam să lupt. Cu ce? Cu ce? De pildă, aveam să mă iubesc cu Nesime și să lupt cu neplăcerile care, din pricina asta, vor ploua asupra mea.»

«Dimineța următoare.

Ce dimineță frumoasă! Cînd m-am trezit, m-am simțit ușor, cu senzația că zbor. Gîndul mi s-a îndreptat numaidecît la noaptea din ajun și, cuprins de bucurie, am suris, gata-gata să săr din pat, să alerg în odaia lui Nesime, să o îmbrățișez, să o iubesc.

Dar cînd, după ce m-am îmbrăcat, am venit în sufragerie, am simțit din nou vechea agasare. De unde provenea ea și de ce, chiar după ce părăsisem conacul, nu numai că nu-mi trecuse, ci chiar se amplificase?

Am înțeles: răspunderea acestei case apăsă pe umerii mei, ea era cea care mă agasa. Înainte eram trîndav și trîndăvia e liniștită. Iar acum, chiar dacă nu lucrez, sînt însă conștient de responsabilitatea mea. După izgonirea din conac, tatăl meu mort ne venise în ajutor. Dar dacă și de aici vom fi alungați, cine avea să ne mai întindă o mîină de ajutor? Nimeni.

M-a cuprins, deodată, o furie oarbă față de toți ai casei. Nici unul dintre ei nu avea habar pe ce lume trăiește. Pierderea conacului nu trezise pe nimeni.

La micul dejun, l-am întrebat pe Davut Bey:

— Cu ce fonduri se întreține conacul?

Cum nu aude bine, nu s-a sinchisit de întrebarea mea. De data asta, am strigat:

— Bunicule, cu ce fonduri se întreține conacul?

— Am auzit, ce strigi! M-ai crezut surd? Se întreţinea bine. Eu eram mulţumit. Noi toţi trăiam tihniţi. Dacă-m-ai fi ascultat, n-am fi plecat de-acolo. Şi în definitiv, ce drepturi aveau ei, domnule? Toate marile mele proiecte acolo le-am zămislit, respirînd atmosfera acelei case. De cînd am venit aici, parcă mi-a secat capacitatea creatoare. Nu poate merge aşa la infinit...

Şi-a aplecat capul şi a murmurat ceva ininteligibil. Am regretat că-l întrebam. M-am întors la Dündar Bey:

— Dumneavoastră ce ziceţi? Cu ce se întreţinea conacul? De ce l-am pierdut?

— Şi eu am avut o casă, fiule, rise el. Nu o casă, ci *case*. Dar n-am fost în stare să ştiu despre nici una cu ce se întreţinea. Şi, fireşte, de-aia nici n-am putut pricepe cum de s-au năruit. Ce ţi-am zis eu zilele trecute. Noi n-am fost în stare să pricepem nici cum s-a năruit ditai statul, măi băiete! E o zicală că „pestele de la cap se-mpute”. Naţia noastră, cînd îi vine la nas mirosul capului care s-a împuţit, atunci abia se agită să se salveze. Asta-i cel mai rău lucru. Nu se gîndeşte nimeni că are să se scufunde odată cu corabia care se scufundă. Începe să adune averi peste averi, fură, hoţeşte, pune de o parte... Şi pînă la urmă, se trezeşte că n-a mai rămas cu nimic. De-aceea, cînd văd că totul e cuprins de febra înavuţirii, eu sînt stăpînit de frică.

La cafea, le-am zis:

— Voi toţi v-aţi încrezut în bunica; din cauza asta puţin v-a păsat vouă de situaţia casei... Pe mătuşa Mürşide o exclud. Ea s-a precipitat:

— Pe mine de ce mă excluzi, mă rog? Eu sînt ultima moştenitoare directă a lui Şükrü Paşa. Eu vin înaintea ta, pricepi?

— Nu numai a lui Şükrü Paşa, ci şi a mea, adăugă Davut Bey. Toată averea pe care-o am prin lume îţi va rămîne ţie în primul rînd.

Davut Bey, pe care altădată îl ascultam cu plăcere, uneori chiar cu desfătare, acum îmi călca pe nervi. Cre-

deam că faptul de a se scoti bogat era numai o poză, că dindu-ne această falsă impresie, voia să ne amăgească.

— Bunicule, dragul meu, spuneți-mi, de ce dispuneți dumneavoastră în lume? Ce v-a mai rămas?

S-a ridicat în picioare:

— Eu nu sînt negustor ca să țin un registru de evidențe. Am averi împrăștiate în fiecare parte a lumii. Să nu mă înfuriați, că am să fac o călătorie și am să vînd jumătate din bunurile mele, am să iau banii și, după aia, nu mă mai văd cu nici unul dintre voi. Așa am să fac. Mă voi duce în India, domnule. În India. Am să întreprind cercetări asupra budismului și am să scriu o operă capitală.

Avea să se ducă în India!... Și probabil că în clipa aceea n-avea nici banii trebuincioși pentru o călătorie în... Istanbulul propriu-zis! Nebunia-i nebunie, ramolismentu-i ramolism... Gata, ajunge!

— Bunicule, i-am zis, dumneavoastră știți pe baza căror fonduri se întreține casa asta?

Mi-a părut imediat rău de vorbele mele. Mi-a fost rușine. Dacă nu prin dorința de a-l face nefericit, cum altfel se putea explica faptul că pusesem o asemenea întrebare unui om care, pînă la vîrsta aceea, nu-și bătuse o clipă capul cu atari lucruri?

— E o nouă modă să se vorbească în felul ăsta, dragă? mă interpelă el și mă privi drept în față. E o nouă modă? Ei, Doamne, Doamne... Niște ținci, niște bastarzi se-apucă să ne dea nouă lecții!

Cuvîntul „bastard“ m-a descumpănit puțin și, pentru o clipă, am uitat numaidecît subiectul discuției. Chestiuni precum motivul pentru care am pierdut conacul, veniturile cu care se întreține casa de-acum mi s-au șters cu totul din minte. Oare bunicul mă vizase pe mine prin cuvintele sale? L-am privit cu insistență, dar n-am reușit să deslușesc nimic. Însă Davut Bey, cel pe care-l cunoșteam eu, nu era omul capabil să se preteze la o aluzie de felul acesteia. Fie!

Odată ce-a folosit cuvîntul fatal, nu mai puteam da înapoi. M-am ridicat în picioare, dezorientat. Primul impuls a fost să strig:

— Eu nu sint bastard, mi-a spus-o tata pe patul morții!

Dar m-am reținut. Și bine am făcut. Ce-aș fi realizat dacă aș fi țipat? M-ar fi fixat toți cu privirile și ar fi tăcut. Eu aș fi țipat încă o dată. Ei iarăși ar fi tăcut. Apoi? Apoi, o răceală de gheață. Mai descurcă-te dacă poți! Cînd ți se arată ce trebuie să faci ca să te porți cu distincție, ți se spune că orice se poate rezolva pe cale amiabilă, prin simpla forță a verbului, dar vai, realitatea nu e deloc așa. Prin vorbe nu rezolvi nimic, asta o înțeleg eu, în sfîrșit, grozav de bine. Ceea ce nu înseamnă deloc că s-ar rezolva prin țipete. Cel mai bine e să depășești o situație penibilă prin tăcere. Cu alte cuvinte, m-am sucit și m-am învîrtit atîta ca să ajung iarăși la vechiul meu mod de a reacționa. Or, eu vreau ca, în sfîrșit, să arunc peste bord acel blestemat fel al meu de a fi, îmi propun să fiu activ, să schimb unele lucruri. Cum voi proceda?

Am ieșit val-virtej din odaie, mormăind ceva nedeslușit, ca și cum m-aș fi supărat de opacitatea bunicului. Pe coridor m-am oprit. Îmi simțeam singele pulsînd violent în creier, se învîrtea totul cu mine; m-am rezemat de perete și am închis ochii. Mi-am revenit repede, nu-mi convenea deloc să fiu surprins așa. M-am dus direct la bunica. Citea ziarul. Cum m-a văzut, m-a privit drept în ochi:

— Ce-i cu tine? Ești tare congestionat...

M-am așezat la picioarele patului:

— M-a infuriat bunicul...

— Ce-a spus?

— Bine, habar nu are cu ce bani s-a întreținut conacul, dumneavoastră l-ați ținut departe de asta. Dar să tot îndruge poveștile acelea despre fabuloasa lui bogăție, despre averile lui din țări străine, asta e prea mult... M-am săturat de palavrele astea, bunico.

Bătrîna și-a scos ochelarii:

— Adică ce vrei să spui? Despre ce palavre e vorba? Cine-i palavragiu? Bunicul tău?! Nu ți-e rușine? Davut Bey a fost întotdeauna un om bogat și așa este și acum, tot bogat, eu nu l-am văzut o zi sărac. Da, averi în țări străine, ce-ai crezut tu? Și dacă nu le ia, dacă nu-i silește să i le trimeată, o face din noblețe...

— Ce legătură are asta cu noblețea?

Bunica spumega:

— Ce înseamnă asta? Parcă tu știai cu ce bani se întreține conacul? Ia uită-te la el! Nici măcar eu nu știam.

— Eu, în schimb, știu cum se întreține casa asta, m-am descărcat eu.

— Ptiu!... Mai mare păcatul! Ia te uită la nepotul lui Şükrü Paşa! Cine-ar putea recunoaște în el stirpea lui Şükrü Paşa? Dacă taică-tău a cumpărat casa asta, a cumpărat-o cu banii noștri, așa să știi. N-a cheltuit o lețcaie, a adunat întruna. Și asta o deprinsese de la taică-său, de la faimosul hotelier care era taică-său... De la mincinosul de taică-său.

Mă certam, dar vorbele îmi răsunau ca un vuiet surd; aveam mintea în altă parte. M-am ridicat brusc, am închis ușa, m-am întors și m-am apropiat tare de tot de bunica:

— El a fost tatăl meu?

— Cine?

— Galip Bey.

— Ce vorbă mai e și asta?!

După ce mi-am aruncat ochii spre ușă, am rostit:

— Ascultați-mă, bunico, mie toți îmi zic bastard.

— Cine-ți zice?

— Adineauri, acolo, bunicul.

Ea, cu un calm desăvîrșit:

— El nu știe dacă ești ori nu bastard. Dacă poate să știe cineva adevărul, acela-s eu.

— Atunci, spuneți-mi, lămuriti-mă. Mai știu și eu cîte ceva despre asta. Cînd tata era pe moarte, m-a chemat la

el în odaie... Mi-a povestit totul, mi-a vorbit și despre dervișul chior.

Bunica și-a trecut mina peste piciorul paralizat, a făcut o grimasă, a gemut, apoi mi-a spus:

— Nici el nu știe. Nu știe, dar... Bine, și ce ți-a zis? Ți-a zis el că ești bastard?

— Nu. Că nu sînt.

— Atunci ce te tot agiți atîta? Stai cuminte și nu mai crea probleme acolo unde nu e cazul.

— Dar dumneavoastră, bunico, ce știți? Mereu mi se fac aluzii că sînt un bastard. Zilele trecute...

M-am oprit. Se cuvenea să-i dezvălui jignirea adusă de Aylă?

— Ei? Zi, ce s-a întîmplat zilele trecute?

— Chiar și Aylă mi-a aruncat asta în față.

— Ce vremuri trăim! Bunica începu să ridă. Și ce-o privește pe ea acum? Mai bine și-ar vedea de ea, să nu-ți nască ție un bastard.

— Mă insultați!

— Fii liniștit, fiule, n-am de gînd să te insult. Ce vrei să-ți precizez? Da, a existat un derviș chior, a amăgit-o pe maică-ta... Ea era pe-atunci o fetiță fără experiență, i-a răpit lesne inima... Eu am intervenit și am măritat-o cu tatăl tău. N-aș fi vrut s-o dau după unul ca el, dar trebuia măritată repede. În consecință, am acționat și eu repede.

— Dar se zice că după ce s-a căsătorit, mama s-a dus la dervișul chior și a rămas un timp cu el. E-adevărat?

— Da, e adevărat...

— Atunci eu al cui sînt?

— Deschide ușa, m-am plictisit.

— Dar vreau să aflu.

— Parcă asta-i ceva clar, fiule!... Zău, parcă n-ai fi un om insurat! Habar n-ai de nimic. O femeie nu rămîne grea de fiecare dată ce se culcă cu un bărbat. Depinde în ce zi a ciclului se află. Era sau nu mama ta, atunci, în zilele ei apte

pentru zămislire? Asta nu știu bine. Dar am stat de vorbă cu ea. Mi-a jurat: „Băiatul e al lui Galip“.

— Unde-l pot găsi pe dervişul ăla?

— Ce să știe el?!

— Știe ori nu, eu vreau să-l cunosc.

— La Sirkeci¹, parcă la un atelier mecanic auto, cam așa ceva. Du-te de întreabă de el, o să ți-l arate oricine... l-am dat bani, ca să-și înjghebeze un capital... A ajuns la faliment de câteva ori și, la fiecare eșec, la mine nimerea. Îl primeam într-ascuns în casă, nu-l vedea nimeni. Îl cheamă Aptullah, Aptullah Chiorul.

Am ieșit din camera bunicăi. Pe coridor am zărit-o pe Nesime. M-a privit cu dragoste, a vrut să-mi spună ceva, dar când a văzut că nu mă opresc, s-a mulțumit numai să-mi caute mina și să mi-o strângă. O strângere de mină atât de prietenoasă... M-a bucurat. Cred că în casa asta, cea mai apropiată ființă ea îmi este.

M-am dus de-a dreptul în odaia mea, am scos revolverul ascuns pe după cărți, l-am pus în buzunarul dinlăuntru al hainei și am ieșit zorit din casă, fără să-mi iau rămas bun de la cineva. Nu aveam o țintă precisă. Dar pentru mine, principalul era ca ieșirea asta să se desfășoare cum se cuvine, altminteri aveam să mă detest, să-mi pierd însuflețirea și, lipsit de orice speranță, să mă închistez din nou, să decad din ce în ce. Pe mine, numai o faptă, o agresiune, un act eroic mă mai putea salva.

M-am dus la Sirkeci . Am intrat într-o cafenea. Am întrebat de Kör Aptullah. „Așteptați, îndată are să vină“, mi s-a spus. După vreo cinci minute de așteptare, m-am ridicat și l-am înștiințat pe cafegiu:

— Eu mă întorc imediat. Dacă între timp apare, să mă aștepte.

¹ Cartier în Istanbulul european, situat în partea sud-estică a Cornului de Aur, în jurul gării europene a orașului.

Pe stradă, am respirat o dată adînc. Mă salvasem. »

«A doua zi.

Și dacă m-aș fi întîlnit cu Kôr Aptullah ce-ar fi fost? Să presupunem că e tatăl meu. M-aș fi recomandat, mi s-ar fi aruncat în brațe și m-ar fi strîns la piept, zicîndu-mi: „Vino în brațele mele, copilul meu! Dezgustătoare scenă! Sau cînd m-aș fi prezentat, mai întîi ar fi rămas stupefiat, apoi ar fi început să rîdă cu subînțeles. Atunci, în situația dată, eu ce aveam de făcut? Nimic. Nu e nimic de făcut. Mi s-ar repeta aceeași blîrfă, fără să pot dobîndi vreo certitudine absolută, aș rămîne la fel de derutat, incapabil să rezolv ceva.

Oare numai în această problemă? Nu, cred că în oricare alta nu există nimica de făcut.

Eu însă vreau cu orice chip să am o inițiativă, să înlăptuiesc ceva care să-mi dea posibilitatea a-mi stabili statutul meu de om. Cum să procedez?

E drept că ceea ce s-a petrecut între mine și Nesime reprezintă indubitabil un pas înainte: am întins mîna și am posedat femeia. A fost atît de ușor... Trebuie să continui...

Totuși mă frămîntă bănuiala că Șükrü începuse cu Nesime — fără să poată finaliza — ceea ce am continuat eu. Și dacă ce presupun eu e adevărat, înseamnă că nici în direcția asta n-am făcut eu primul pas, ci am profitat de inițiativa altuia.

Același Șükrü a avut inițiativa și în însurătoarea mea cu Aylâ. Fără ca eu să știu, el m-a mînat pe un făgaș pe care eu l-am străbătut cu pași repezi: m-am căsătorit cu Aylâ.

Prin urmare, primul lucru pe care trebuie să-l întreprind este să renunț la tot ce-am înlăptuit pînă azi, pentru a reuși să am eu însumi inițiativa actelor mele. Îmi voi abandona mai întîi soția, apoi casa. Da, n-au decît să se descurce cum or ști, la nevoie voi vinde casa și nu mă voi atinge de bani. Îi voi dona unui așezămînt de binefacere. Voi rămîne pe

drumuri, singur, ca un smintit. Atunci abia va fi clar ce fel de om sînt eu în fond. Primul pas și primul *meu* pas. Asta n-am să uit.»

«Ce zi e azi, nu știu.

Mi-am ascuns iarăși revolverul în spatele cărților, nimeni nu știe de existența lui. Revolverul ăsta mă stimulează la reflecție, căci mă obligă la mișcare, la acțiune. Atîta timp cît el se află acolo, eu nu voi ști ce-i tihna. El e martorul lenii mele, al incompatibilității mele față de muncă, al pacifismului și al lășității mele. Parcă-mi absoarbe întreaga vitalitate, întreaga voință. Dar, în memoria mea, el este un permanent punct nevralgic, mă îmbie neconținut să-l folosesc, cheazăuindu-mi în schimb eliberarea.

Faptul că folosesc revolverul înseamnă că mă folosesc pe mine însumi. Căci eu, pînă azi, am zăcut pe undeva, într-un ungher uitat, ca un obiect, n-am fost bun la nimic. Or, un revolver care nu e util... nu e revolver. Nici eu-nu-s om. Pînă astăzi am dus o existență fantomatică. Exact ca fiecare — mă refer exclusiv la cei din casa noastră. Existențe fantomatice... La un moment dat, răsună niște zgomote, ne trezim, sîntem surprinși, deranjați. Cel mai rău e că ni se stinge orice poftă de viață. Singurul mijloc de a nu-ți pierde pofta de viață este să crezi într-o lume mai frumoasă. Să jînduiești după ea și să lupți pentru ea. Cuvinte care nu se potrivește cu mine. Sînt mulțumit că am purces la cunoașterea mea, dar, dacă mă rezum numai la atît, devin și mai rizibil. Cum poate arăta o lume mai frumoasă? Asupra acestui lucru n-am nici o idee. N-are rost să mă prefac față de mine însumi, eu nici nu doresc o lume mai frumoasă. Consider că asemenea dorință e o și mai mare iluzionare. Ce altceva decît pură nerozie este a te comporta ca și cum ai dori o lume mai frumoasă, numai așa, ca să te afli în treabă, ca să te impulsionezi, ca să te amăgești? Lucrul fundamental este să iubești această lume. Eu nici n-o iubesc, nici nu doresc una mai frumoasă. Eu nu pot să simulez. Într-o zi, Șukrû

mi-a zis:

— Ajunge cu postura ta de spectator, fi un om pozitiv! Ah, dacă aş fi crezut că vorbeşte cu adevărat din inimă, cu convingere! Dar n-am crezut; interpretează şi el un rol, un rol pe care însă îl consideră pozitiv. Prin urmare, e invulnerabil numai dacă ții cont de vorbele lui. Şi-a luat în mână un scut confecţionat din cuvinte, la adăpostul lui atacă întruna, fără răgaz; pentru că este într-un atac continuu, abia dacă poţi trece la apărare şi, în felul acesta, Şukrū scapă cu uşurinţă de judecata celorlalţi. Pe cînd, în realitate, el, ca şi mine, duce o existenţă fantomatică, e şi el un simplu privitor, ca mine.

Cel mai grav e că el nu-şi dă seama că sînt capabil să gîndesc lucrurile astea.

Nu, m-am exprimat greşit. Îşi dă seama, dar se preface că nu-şi dă. Iată cît de superficială e lumea. Şi cît de lesnicios se poate obţine ceea ce se cheamă succes. Îţi croieşti un model exemplar — nu-i deloc necesar ca tu însuţi să fii aşa, trebuie doar să trăieşti afirmînd sus şi tare „eu sînt aşa“ şi să-i critici pe ceilalţi după criteriile enunţate atît de zgomotos. Dacă citeşti în ochii celorlalţi reproşuri pentru că modul tău de comportare e fals, te prefaci pur şi simplu că nu observi.

Şukrū ştie că am priceput ce escroc este, dar îşi zice: „Şi ce-i cu asta?! N-are decît să gîndească ce pofteste“. Groaznic! Mai îngrozitor decît modul meu fantomatic de a trăi, fiindcă el nu se frămîntă, n-are scrupule, deloc sau aproape deloc.

Probabil că în mine s-a petrecut o schimbare, căci Aylă mă priveşte doar drept în ochi, cu spaimă. Are aerul că mă imploră. Ieri noapte, în pat, a deschis vorba:

- Aş vrea să te întreb ceva.
- Întreabă-mă.
- Intenţionezi să te desparţi de mine?
- Da, i-am confirmat eu, calm.

Nu se aștepta la un răspuns atît de categoric. A sărit de la locul ei:

— Dar de ce? Nu mă iubești?

— Nu, nu te iubesc.

A rămas complet dezorientată. Eu sînt pe drumul cel bun.

— Ce ți-am făcut? insistă ea. Ce rău am săvîrșit?

— N-ai făcut nimic, n-ai săvîrșit nici un rău.

— Iubești pe o alta?

— Nu.

— Spune drept. Mă sinucid!

N-are de gînd să se sinucidă, știu. Cuvintele sînt și pentru ea totul. Ele suplinesc, și pentru ea, realitatea vieții, a vieții trăită laolaltă cu alții. Mizează pe faptul că, dacă afirmă că se sinucide, va trezi în mine convingerea că sînt iubit. Ei, și-atunci, firește că un bărbat iubit nu se va comporta ca mine față de soția sa iubitoare, și astfel lucrurile vor reintra pe făgașul lor obișnuit. Care făgaș? Nici ea nu știe prea bine. Simte în mine ceva nou, o înstrăinare, și singurul ei scop e să procedeze în așa fel, încît să o înlăture. Nu pentru că m-ar iubi.

Dar chiar dacă m-ar iubi, eu nu pot s-o iubesc și vreau să mă despart de ea. Mai mult decît atît, chiar dacă aș iubi-o, tot aș dori să ne despărțim.

Mă irită la culme că pentru femeii a trăi consistă exclusiv din a iubi și a fi iubit.

— Uite ce-i, i-am spus, noi amîndoi nu ne iubim unul pe altul. Ascultă-mă bine! Dar dorința mea de a mă despărți de tine nu are temeiul ăsta. Mă supără să mă lovesc mereu de cineva. Nu numai de tine vreau să mă detașez, ci de oricine. Vreau să mă descopăr pe mine însumi. Înțelegi?

— Iubești pe cineva, persistă ea. E Nesime? Spune drept!

Ah, ce bine îi înțeleg universul! Dacă ar avea motive de gelozie, s-ar simți în apele ei, ar avea cum să se ambaleze. N-ar fi rău s-o ajut.

— Poate, î-am răspuns eu evaziv.

S-a infuriat:

— Vezi ce ușor am depistat adevăratul motiv? Tu iubesti femeii trecute prin ciur și prin dirmon, ca Nesime. Nu-ți plac fete pure, ca mine.

Am început să rid.

— De unde știi ce fel de femeii îmi plac mie? De când știi? Ia spune!

A tăcut, derutată:

— Vrei să mai știi ceva? am împins eu lucrurile mai departe. Eu am vizitat și o casă de toleranță.

— Când?

— Zilele trecute.

S-a aruncat de gitul meu și m-a acoperit de sărutări.

— Ah, soțiorul meu incomparabil, iubitul meu soțior... Degeaba te infurii pe mine. Pentru că ești furios, născocoști întruna cuvinte care să mă rănească și care nu ți se potrivesc deloc. Eu te cunosc bine, ești cel mai pur om de pe lume. Te rog, lasă odată duritatea și ranchiuna asta. Uite, ce frumoș ne iubim, ce casă frumoasă avem.

Mi-am dat seama care era punctul ei vulnerabil.

— La ce casă te referi? La casa asta?

Mirată, și-a întors capul în cealaltă parte. Atunci am înțeles că, de fapt, acesta era subiectul pe care voia să-l atace când începuse discuția.

— Să-ți spun adevărul? Eu, cu tine alături, stau și în cea mai prăpădită casă. Dar casa asta nu-mi place.

— Conacul îți plăcea?

Și-a luat un aer trist, modest:

— Mi-a fost mult mai drag conacul, vorbi ea cu nostalgie. Era vechi, era ruinat, era aproape nelocuibil, dar acolo se afla cuibul bunicăii tale și al bunicului tău. Îmi pare rău după el, pentru că și lor le pare rău.

— Dar, pe-atunci, eu eram un bărbat care depindea întru totul de bunica lui. Acum însă, locuiesc în propria-mi casă. Așa nu-i mai plăcut?

Cu aceeași modestie, Aylâ îmi replică:

— Și conacul era socotit ca fiind tot al tău.

Și ee dacă i-a fost drag conacul? Mai mult, avea vreo importanță că, atunci cînd locuia în conac, a gustat din plin pasiunea de a fi o aristocrată și de a face caz de asta? Era de așteptat să fiu înțelegător, nu? Mă enervasem îngrozitor,

— Minți! i-am strigat. Minți! Cît timp ai stat la conac, ai făcut paradă față de prietenii tăi. Acum îți pare rău că nu mai ai cu ce te făli, asta e!

Și-a dus mina la gură:

— Al... Al! Eu? Ia te uită! Ce? Eu n-am mania nobletei! ...Dealtfel, cînd stăteam acolo, nu mă simțeam deloc bine. Te izbea o răceală glacială. Și în plus, parcă erai la hotel.

Vorbea cu furie evidentă.

— Și-aici e la fel. Cine lipsește? Sau te bucuri că ai scăpat de tata?

Gata, s-a terminat. Cum am pronunțat cuvîntul „tata“, orice urmă de satisfacție mi s-a stins brusc, forța și plăcerea de a polemiza mi-a secăt la fel de neașteptat. Probabil că Aylâ sesizase că ceva se întimpla cu mine, că s-a schimbat și ea deodată.

— Ce-ai pățit? m-a întrebat, prevenitoare.

Trebuia neapărat să ies din impas. M-am forțat să-mi revin.

— Cine-ți părea în plus la hotel?

— Uite, să-ți spun. Pe mătușa Mürşide nu o pot suporta. Dündar Bey o fi el un om bun, dar și prezența lui mă stăcie uneori. Mă irită că nu se preocupă să-și aibă un adăpost permanent. Dacă noi, în seara aceea de pomină, am fi rămas pe drumuri, el unde s-ar fi dus? Apoi mai e și Nesime. E o femeie de treabă, o femeie plăcută, dar locul ei nu-i printre noi. Tatăl tău a murit, ce mai caută nepoata lui? Spune tu dacă nu-i adevărat!

A tăcut. De Şükrü nu pomenise. Atita mi-a fost de ajuns. M-am abținut de la orice comentariu în legătură cu el.

Eram cit se poate de mulțumit.

— Ai dreptate ! Iar eu, în parte și din cauza asta, am de gând să destram această casă a noastră. Bunica are banii ei, poate să se ducă într-altă casă, cu Davut Bey. Dündar Bey și Nesime să se descurce singuri. Să rămănim numai eu, cu tine și cu Şükrü.

Nu era corect cum procedam; recusesem la un viclesug rudimentar, care nu dă greș niciodată. Și firește că Aylâ a reacționat întocmai după cum prevăzusem:

— De unde-ai scos că vreau ca Şükrü să rămână? Îmi dau eu seama de unde-ți provine toată supărarea. Ești gelos pe Şükrü.

M-a privit drept în ochi. Ce ochi frumoși avea altădată!... Eu, de-acuma, nu le mai pot sesiza frumusețea. Știu că are ochi frumoși, dar mie nu-mi mai spun nimic. Ca tablourile privite excesiv, și-au tocit orice putere de a impresiona, și-au pierdut orice relief, orice semnificație.

Mi-am dat seama că, de-acum înainte, orice-aș face, n-am să reușesc să mai fiu altceva decât un soț care-l gelozeste pe Şükrü. Era sentința fără recurs în ceea ce mă privea. Astfel, Aylâ și Şükrü se vor putea iubi în tihnă. Evoluția evenimentelor în acest sens îmi va proba justetea opiniilor. De aceea sint biciuit de nerăbdare. Nu mă mulțumesc să aștept pur și simplu, ca la orice alt lucru, ci intervin, făcând tot ce-mi stă în putință. De pildă, am grijă să-i las singuri acasă sau, cînd Ayla, dusă la sora ei mai mare, întîrzie, îl rog pe Şükrü să se ducă s-o ia și s-o aducă înapoi. Ce mirată o fi Aylâ! Dacă-aș putea asculta odată discuțiile lor despre mine! Cu siguranță că Aylâ îi spune, plîngînd, lui Şükrü:

— Mi-e milă de bietul băiat. Pentru că i-am spus că-i gelos, afișează că nu e, și acum...

Sînt absolut convins că vorbește așa. Eu, însă, ce altceva aș putea face? Sau voi fi gelos sau nu voi fi gelos, altă alternativă nu există. Dacă sint gelos fără să arăt că sint, atitudinea mea este cea mai potrivită ca replică la faptul că ei mă înșeală, salvînd însă aparențele. Mai rău e că ei mă pe-

depsesc de două ori: în primul rind, înșelându-mă, și în al doilea rind incriminându-mă pe mine de lipsă de sinceritate. Or, unul dintre principiile fundamentale în dreptul penal este că pentru o culpă nu se pot da două pedepse. Dar cînd se-ntîlnesc și stau împreună n-or să-mi ridice mie osanale! Evident că sînt împotriva mea și astfel își justifică propria lor situație. Cîtă falsitate... Nu sînt capabili să acționeze fățiș, nu se comportă curajos. Oamenii simt nevoia să se înșele unii pe alții. Asta fac și eu — și încă ce voi mai face!

Astfel că, la o zi după convorbirea mea cu Aylâ, i-am dat în secret randevu lui Nesime, în afara casei. Ne-am plimbat, singuri, în împrejurimile orașului. A fost o plimbare frumoasă, am discutat despre toate. Mi-a declarat că-l urăște pe Şükrü. Bineînțeles că trebuia să spună așa, doar nu era să-mi spună că-l iubește. Dacă într-o zi Şükrü îi va propune căsătoria, n-am nici cel mai mic dubiu că o va accepta. Am toată certitudinea, dar mă abțin să o dau în vileag, căci, atunci, plimbarea noastră și-ar pierde orice farmec.

— Știu că fac un lucru rău, mărturisi Nesime.

— Rău față de cine? am întrebat-o.

Își întoarse capul, fixîndu-și privirile în depărtare.

— Față de Aylâ.

— Ții la Aylâ, așa-i?

— Foarte mult.

— La mine ții mai puțin decît la ea?

S-a aninat, rizînd, de gîtul meu și nu mi-a răspuns. Am înștat. Și-a plecat capul. Am prins-o de bărbie și i l-am ridicat. Atunci, aruncînd jur-împrejur o privire fugară, și-a întins buzele. Ne-am iubit într-un ogor de grîu. Doamne, cit de mult se poate schimba Nesime după ce face amor! De fapt, și Aylâ se schimbă, dar amintirile legate de ea mi s-au șters. E limpede că toate femeile sînt altfel după actul iubirii. Dar atunci, care e felul lor autentic de a fi, cel de dinainte sau de după dragoste?

După fiecare apropiere intimă, Nesime se înveseleşte, ceea ce-i un lucru plăcut. De pe buze, cuvintele parcă îi zboară — fluturând de aripi în zbor de păsări în stoluri, de pe un copac...

Apoi, am mai observat ceva care, de asemenea, mi-a plăcut. În timpul şi după ce termină amorul, rămâne cu ochii cufundaţi în ochii mei. E' clar că îşi prelungeşte plăcerea. Se uită aşa, îndelung, după care începe să ridă, îşi mişcă a joacă buzele şi îngină ceva nedeshuşit.

— Ce spui? o întreb.

Îşi înalţă capul, ea spre a-mi spune că nimic, dar ochii îi sînt din nou aţintiţi în lumina ochilor mei. Cu ea, parcă aş intra într-o casă şi, străbătînd coridoare şi săli, ies în grădina din spate, inobservabilă din stradă. O grădină mică, plină cu flori... De cîm o vezi, te învăluie, te reţine... Dar, dincolo de ea, te pîndeşte ca să te invadeze, fără scăpare. plietisul, şi doreşti să ieşi din nou pe stradă, pe acelaşi drum pe care ai venit. Cunosce de-acuma prea bine senzaţia asta şi tocmai pentru că o cunosc, mă simt stînjinit. Plăcerea actului îmi pierde. Amorul e un drum căruia îi cunosc traseul cu atîta precizie, încît la fiecare staţie mă gîndesc la staţia care urmează şi unde se ajunge negreşit. Nu-mi mai rezervă nici o surpriză.

Şi iată, aşa îmi explic şi pricina pentru care nu aspir la o lume mai frumoasă, mai bună. Asemui jîndul după o lume nouă cu dorinţa, cînd te-ai saturat de o femeie, de a te iubi cu o altă, nouă. Va reîncepe aceeaşi poveste şi se va ajunge la acelaşi final, trecînd pe la aceleaşi staţii. Are vreun rost să-ţi tulburi liniştea numai pentru atît?!

Dar nici nu cred că fără a năzui către o lume nouă voi putea trece la acţiune. Mai întîi, îmi voi întocmi un plan, apoi, pentru a-l realiza, îmi voi mobiliza toate forţele disponibile şi astfel îmi voi trezi la viaţă resursele latente care mi se vor revela şi mie însumi. Personalitatea mea se va cristaliza, voi schimba mediul exterior, oamenii cu care voi

veni în contact, îi voi remodela. Atunci voi descoperi și gustul vieții.

Bine. Am izbutit, în sfârșit, să-mi clarific toate acestea. Dar nu am convingerea că le voi realiza. Mă atrage mai mult contrariul. Nu mă e dragă lumea în care trăiesc. Nu vreau să-mi dau nici o osteneală ca s-o schimb, să-i inoculez seva vieții. Să fac ca trecerea mea prin lume să fie cât mai puțin zgomotoasă cu puțință este lucrul cel mai rezonabil.

Atunci, să abandonez și jurnalul acesta».

«Vineri.

Am petrecut o noapte albă. Puțin a lipsit ca, spre dimineață, să nu mă sinucid. În timp ce Aylă dormea, mi-am scos revolverul din spatele cărților, mi l-am proptit de timplă, apoi am renunțat să-mi iau singur viața. Nu din lașitate. Sint încredințat de asta. A-mi trage un glonț ar însemna a schița o acțiune. Iar eu scrisesem ultima oară, în acest caiet, că resping orice inițiativă. Deci, prin sinucidere, mă dezi-ceam. Și dacă tot îmi contraziceam principiile — mi-am zis eu — să am cel puțin o altă inițiativă, pe făgașul vieții. Și am renunțat la sinucidere.

E clar că revolverul mă va antrena pe drumul cel just. Am făcut bine, pare-se, că l-am cumpărat. M-am angajat față de mine ca, dacă voi decide să mă retrag în cochilie, să arunc revolverul într-o fântână.

În loc de a mă sinucide, trebuie să omor pe altcineva. Ar fi un pas mai bun. În timp ce gindeam astfel, cu revolverul în mână, mi-a trecut prin minte să o ucid pe Aylă. Imediat însă ideea mi-a dispărut profund. Ziua următoare, fotografii și polițiștii ar umple încăperea. În gazete ar apărea fotografii de toate dimensiunile... Și, ce-i mai deplorabil, manșete cu titlurile: „O crimă comisă din gelozie“. Bineînțeles că ar fi anchetat și Şükrü. El ar debita cuvinte savante, ar efectua o analiză a psihicului meu... O grămadă de lucruri neroade. Vai, ce bine că nu am ucis-o!

În concluzie, nu pot abandona jurnalul. Nu-l voi abandona. Revolverul și caietul acesta sint legăturile care mă țin agățat de o viață nouă.

Odată ce mi-a intrat microbul în sînge, orice aș face nu mă mai pot salva. Vreau să spun că ideea de a recurge la acțiune mi s-a fixat solid în minte. Nu mă mai pot face că nu o observ, în fiecare clipă mă obligă să-i simt prezența.

Da, sint sătul de nevasta mea, dar am început să mă iubesc cu Nesime. Dacă mă satur și de ea, mă voi îndrăgosti de o altă femeie. Așa va merge... Schimbînd mereu. Înțelegeți? Am ajuns iarăși, ca punct de sprijin, la ideea schimbării. Prima femeie, a doua femeie, a treia femeie... Prima lume, a doua lume, a treia lume. Chiar dacă ele nu ar fi cu totul altceva, noi trebuie să avem în vedere schimbarea. Forța fundamentală a omenirii în asta constă. Să cauți mereu fără să te sature vreodată... Să cauți chiar dacă știi că nu vei reuși să afli. De fapt, nu eu am descoperit acest principiu, l-am citit și mi l-am însușit. Prin urmare, a devenit al meu.

De-i așa, faptul că am decis s-o iubesc pe Nesime și că mi-am pus în aplicare hotărîrea reprezintă într-adevăr primul meu pas spre acțiune. Dacă, în noaptea aceea, n-aș fi chemat-o în odaia mea, dacă, în odaia mea, n-aș fi îmbrățișat-o, dacă n-aș fi împins-o pe pat, dacă n-aș fi determinat-o să se culce cu mine, n-aș fi reușit să descopăr acest fundament de prim ordin. De aceea, această relație al cărei obiect este o satisfacție sexuală a devenit, pentru mine, o problemă vitală. Nesime m-a însufleșit, m-a înălțat, mi-a transmis dragostea de viață. Aylâ nu putea face același lucru. Nu pentru rațiuni cum ar fi lipsa ei de forță, de valoare, de generozitate, ci pur și simplu pentru că și-a încheiat rolul, a ieșit din scenă. A început rolul celeilalte, al lui Nesime. Și el se va isprăvi, și va începe rolul alteia.

Aici este o problemă ce trebuie dezlegată: eu nu voi progresa decît grație femeilor? Nu voi putea să-mi trasez propria traiectorie fără existența lor? Îndată ce mă voi

descoperi pe mine, cel adevărat, ce îmi voi dezghioaca sau îmi voi crea personalitatea proprie nu va mai fi nevoie de nimeni din afară. Pentru început însă, principalul e să existe forțele propulsoare necesare. Și în fruntea acestora se situează femeile.

Maî există și o a doua problemă: am găsit eu la Nesime trăsături distincte față de Aylâ? Va trebui să renunț la ideea că toate femeile se aseamănă una cu alta? E necesar să ajung și în privința asta la o concluzie clară, lipsită de orice compromis.

Voi realiza, negreșit, și asta, dar este încă prea devreme, căci îmi dau seama că pe Nesime o iubesc. Farmecul ei a pătruns în mine și de aceea mi se pare mereu nouă, mereu proaspătă. În momentul în care voi începe a treia dragoste, abia atunci, confruntînd la rece pe Nesime cu Aylâ, voi reuși să-mi formez o opinie fermă. Deocamdată trebuie să mai aștept.»

«O săptămînă foarte plină.

Ce s-a întîmplat? Să scriu totul, pe rînd. Conacul a fost dărîmat. Ziua în care i-am văzut prăbușirea propriu-zisă a fost neagră pentru mine. Va să zică, conacul în care mi-am petrecut copilăria a fost adîno înrădăcinat în sufletul meu. Urcăți pe acoperiș, oamenii puși să-l demoleze aruncau jos scîndurile, pe care le smulgeau. M-am oprit și am privit. Ce clădire putredă fusese! Ce repede se învechise și putrezise! Și cînd locuiam noi în el era un conac vechi, era, iată, această construcție, care acum nu mai e bună decît pentru a fi distrusă. Nouă însă, e limpede că nu ni se părea atît de vechi. Casa din care se strămută oamenii și lucrurile se aseamuea cu un om din care a ieșit sufletul. Și într-adevăr, golurile rămase în locul ferestrelor priveau într-o direcție necunoscută, ca ochii, rămași deschiși, ai unui mort. Unul dintre demolatori mă îmbie rîzînd:

— Ia-le, domnule, nu te mai codi. Îs scînduri bune pentru iarnă. Ard ca paiele.

Scindurile smulse cădeau cu zgomot pe aleile prăfuite ale grădinii; amintirile noastre, ale lui Şükrü Paşa, Leman Hanım, Davut Bey, ale mamei, ale mătuşii mele şi ale mele se ştergeau. Aşa se încheia o epocă. Pe acest teren, peste câteva luni, se va ridica un bloc, un bloc care, nouă, ni se va părea foarte sălbatic şi foarte rece. Vor veni familii şi se vor stabili în el, se vor naşte copii, copiii vor creşte şi locul acela va deveni leagănul unor noi amintiri. Deci, la cincizeci de ani o dată, casele, generaţiile şi amintirile se schimbă. Totul o ia din nou de la început. Fiecăruia i se par importante propriile-i amintiri. Dar, privite din exterior, nici unele dintre amintiri nu sînt mai presus decît altele, toate-s frumoase, fără egal, de neînlocuit numai văzute din unghiul propriu al fiecăruia. Dacă la atîta se reduce, de fapt, vieţuirea, merită care s-o iei de la început? Nu-i aşa; schimbarea îţi asigură dăinuirea.

Eu nu mă identific cu acest conac, nu mă identific cu această bucată de scindură. Mă voi schimba dimpreună cu viaţa care se schimbă, mă voi adapta ei şi astfel voi atinge nemurirea.

M-am întors acasă îngîndurat. Eram, totodată, şi trist, şi bucuros. Demolarea casei mă zdruncinase, dar pe măsură ce reflectam, îmi dădeam seama că am scăpat de o povară. Era povara trecutului, a unui trecut putred, cu toate murdăriile, cu toate reziduurile şi moştenirile lui. Morţii cu morţii, în lumea asta ei nu mai au ce căuta. Aici e locul celor vii, al celor care trăiesc, e cîmpul lor de luptă.

Aceste idei îmi aduceau bucurie. Lumea se schimba, venea o lume mai frumoasă, şi eu întîneream, mă îmbogăţeam. Eram la masa de prînz.

— Se demolează conacul, am aruncat eu şi am aşteptat reacţiile.

Convivii s-au privit unii pe alţii. Davut Bey continua să mănince domol. Nu auzise. Dündar Bey îi vorbi:

— Ai auzit, Davut?

— Ce s-a întîmplat? îl întrebă bunicul.

— Se demolează conacul.

Ce tablou trist! Mi-a fost milă de buniceul. S-a zgîrcit, ca și cum i se împlintase în trup un cuțit.

— Ce?! a strigat. Se dărimă conacul?

Atunci m-am amestecat eu în vorbă:

— Da, adineauri, cînd treceam pe-acolo, am văzut. Dărimaseră catul de sus, prin urmare vor ridica în locul lui un bloc.

Lăsîndu-și pe masă șervețelul, Davut Bey se ridică în picioare:

— Nu-i cu putință! Cu ce drept fac ei una ca asta? Voi depune plîngere. Mă voi duce la valiu, voi merge pînă la Ankara și dacă e nevoie, cer audiență și la președintele consiliului de miniștri și chiar la președintele republicii. Mai mare rușinea! Eu acolo mi-am zămislit cele mai mari, cele mai neasemuite proiecte ale mele. Conacul acela trebuia nu să se dărîme, ci să intre în patrimoniul statului sub denumirea „Muzeul lui Davut Bey”. Nu se poate ca atîtea valori să fie ignorate!

Tipa. Nu-l mai văzusem așa de nervos și de agresiv ca astăzi. Nu semăna deloc cu Davut Bey pe care îl cunoșteam noi. Vorbea atît de tare, încît bunica l-a auzit din camera ei:

— Ce se petrece acolo? Să vină unul dintre voi la mine! strigă ea.

Nesime s-a ridicat și s-a dus numaidecît. N-a trecut mult și ce mi-a fost dat să văd? Bunica, sprijinită de brațul lui Nesime, își face intrarea, cu mare greutate, în sufragerie! Ea, care nu avea putere nici să se întoarcă, în pat, de pe o parte pe alta! Cum a pătruns în cameră, și-a aruncat privirile jur-împrejur și s-a prăvălit pe un scaun aflat în apropiere.

— Te-au enervat, soțiorul meu?

— În glasul ei era atîta afecțiune, încît mi s-au umplut ochii de lacrimi. Într-o stare vrednică de milă, biata bătrînă își privea bărbatul, dezorientată și compătimitoare. Ca și cum avea în fața ei un copil care ținea morțiș că vrea ceva,

bunica mea îl consola, ca o mamă ce îi promite copilului să-i satisfacă dorințele:

— Nu, dragul meu, -tu nu te enerva, spune-mi mie ce necaz ai.

Cum își văzu soția, Davut Bey, în loc să se calmeze, se aprinse și mai tare:

— Mă duc, mă duc eu, îi alung de acolo pe toți! strigă el și o porni spre ușă.

Bunica îl reținu.

— Demolează conacul? îl întrebă.

— Îl demolează, da... E cu puțință o rușine ca asta?!

Acum venise rindul bunicăi să se iluzioneze. Cu un suris insinuant, zise:

— Nu-ți fă griji, nu-l pot demola, e o minciună. Nu s-a născut încă voinicul care să dărime conacul lui Şükrü Paşa.

Îşi trase soţul lângă ea, îi făcu semn să-şi aplece capul şi-l sărută cu dragoste pe obraz.

Îmi displăcea faptul că cei doi bătrini se complac într-atita în plâzmuirile lor. Deşi aş fi putut să-i amănesc, să le distrag atenţia, n-am avut forţa necesară s-o fac. Eram sătul de casa asta, de familia asta.

— Nu-i minciună, bunico, am văzut eu. Se demolează conacul.

Bunica m-a ținut cu niște priviri neîncrezătoare.

— Și de fapt, pentru ce vă întristați atita? am continuat eu. Doar nu mai era al nostru. Ne fusese luat.

Davut Bey îmi întimpină vorbele cu un ris batjocoritor, ce voia să exprime: „Ia te uită numai ce-i în stare să năccocească băiatul ăsta!“ Cit despre bunica, ea rămăsese cu privirile cufundate în ochii mei.

— Am văzut cînd îl dărimau. Unul dintre demolatori a vrut chiar să-mi vîndă scindurile pentru foc.

— Îndrăzneț tip, scriși Davut Bey. Vinde o marfă chiar proprietarului ei!

Bunica și-a luat ochii de pe mine și a fixat podeaua, absorbită de gânduri. Pe măsură ce cugeta, se chircea, copleșită.

În schimb, Davut Bey se prefăcuse în leu. Se hotări deodată:

— Eu plec. Voi cumpăra scindurile și voi funda conacul din nou, într-alt loc. M-ați înțeles, prieteni?

Se îndreaptă spre ușă. Bunica îl reținu iarăși, cu blindețe:

— Stai, dragul meu, stai, stăpinul meu, stai, domnul meu! Apoi, cu ochii în lacrimi, biigui: Conacul a fost demolat, de-acum nimeni nu-l mai poate salva de năruire. Dealtfel, nici nu mai era al nostru. Tu șezi frumușel aici și nu-ți tulbura buna dispoziție, Davut Bey!

Pentru prima oară bunica înțelesese realitatea, o înțelesese și se prăbușise. Brusc, ajunsese într-o stare atât de jalnică, încît noi toți am fost impresionați.

— Nesime! rosti ea. Ia-mă de braț! Să mergem în odaia mea.

Nesime o apucă de braț. Ea a dat să se ridice și a căzut, rostogolindu-se de pe scaun. Am alergat de-am ridicat-o de pe jos; avea ochii pe jumătate închiși, gura îi atârna într-o parte, limba îi spînzura afară. Era inconștientă. Am adus doctorul fără nici un folos. A doua zi, dimineța, și-a dat sfîrșitul în liniște. Abia acum se prăbușise adevăratul nostru conac. Casa semăna cu sistemul nostru solar, în mijloc stătea bunica, iar noi, toți ceilalți, gravitam, mai îndepărtat ori mai apropiat, în jurul ei. Forța ei de atracție ne genera rotirea. Odată cu dispariția ei din mijloc, tot sistemul avea să se risipească imediat, de la sine.

Cred că fiecare înțelesese acest lucru, cu excepția lui Davut Bey. Lui îi lipsește capacitatea de a se întrista, nici un eveniment nu-l poate atinge în esența lui, nu-l poate zdruncina, nu-l poate înspăimînta. El nu e legat nici de trecut și nu gîndește nici la viitor. E ca o altă lume rătăcită în lumea noastră. Cred că întrucît nu cunoaște ce-i frica, niciodată nu a pățit ceva primejdios și întrucît nu-și poartă singur de grijă, altul trebuie, neapărat, s-o facă. Astfel Davut Bey va trăi și va pieri frumos și mindru, înconjurat de proiectele și himerele sale.

În legătură cu moartea bunicăi, m-a întrebat:

— Unde o ducem?

— Lingă străbunicul, la cimitirul Merkez Efendi. Se gîndi un pic, apoi grăi din nou: Bine. Deocamdată să se odihnească acolo!

Devenisem curios:

— Ce înseamnă „deocamdată“?

— Fiule, mă lămuri el, voi pune să se ridice pe colina Çamlica un mausoleu grandios, unde vom fi îngropați noi toți. Pînă se va termina mausoleul, n-am nimica de obiectat ca bunica ta să rămînă în cimitirul Merkez Efendi. Dealtfel, încă nu-i cunoaștem testamentul și nu știm cui și-a lăsat averea. Pot însă să anticipez, cu cele mai multe șanse de autenticitate, că bunurile imobile și le-a destinat cercetărilor pentru combaterea cancerului, iar banii lichizi, statuii lui Fatih, care va fi înălțată pe colina Yuşa. Eu însă voi refuza banii rezervați statuii. Am să mă descurc singur. Aștept o scrisoare din Albania. De-accea, partea din avere ce-mi este hărăzită se va împărți între voi, moștenitorii. Iar în privința averii mele, eu, toți banii mei...

Între timp, Dündar Bey se apropiase de noi, auzise o parte din declarațiile lui Davut Bey și pricepuse numai decît despre ce era vorba. După ce mi-a făcut imperceptibil cu ochiul, interveni:

— Unde se află testamentul lui Leman Hanım?

— Nu știu, trebuie să fie pe la un notar, îi răspunse Davut Bey.

Atunci Dündar Bey deveni serios:

— Ce tot aiurezi, măi! Leman Hanım a murit fără să aibă o para. N-a lăsat nici bani, nici alte bunuri. Pricepi? Renunță, odată, la scornelile astea și nu te mai fofila. Gîndește-te mai bine la ce va urma de-acum încolo. La vîrsta asta nu-ți mai șade bine atîta răsfaț... Se întoarse spre mine: N-are decît să se supere, dar, odată și-odată, trebuie să se trezească și el. Din zi în zi e tot mai răzgîiat. Cînd am venit eu în casa asta, nu era așa... Ce-i cu el? S-a ramolit?

Zicînd așa, Dündar Bey plecă de lingă noi. L-am privit pe bunic. Chipul său nu arăta defel că vorbele lui Dündar Bey ar fi avut vreun efect — pozitiv sau negativ — asupra sa. Nu auzise?

— Ați auzit ce-a spus Dündar Bey? l-am întrebat.

A dat din cap, maiestuos, a confirmare. Se ramolise, dar, pentru că între ramolismul și raționalitatea sa nu era o mare deosebire, în aparență nu intervenise vreo modificare remarcabilă. S-ar putea ca omul acesta să fi fost un geniu. Și-a creat niște obiective și idealuri inacceptabile de rațiunea curentă și deși n-a izbutit să realizeze nici unul dintre ele, totuși, demonstrînd că mintea omului nu cunoaște hotar, a fost un exemplu atrăgător în ceea ce privește capacitatea de cuprindere a forței de invenție. Tinăr, depășise într-atîta limitele rațiunii, încît la bătrînețe nu i se putea desluși ramolirea. Absurditățile pe care i le adusese și i le va mai aduce ramolismul nu reprezentau nimic față de fantezia lui. Eu însumi îmi dădusem seama extrem de greu că Davut Bey s-a ramolit: considerasem povestea cu mausoleul ca pe o nouă fantezie de-a lui, cu toate că faptul de a fi conceput acest proiect absurd imediat după moartea soției sale nu era ceva firesc. Dar și în zilele în care bunica trecuse prin spaima cancerului, el recursese la ceva similar, își imaginase că va fonda un centru de cercetări pentru combaterea cancerului. Un singur indiciu ar putea diagnostica cu precizie ramolirea lui Davut Bey: slăbirea fanteziei sale.

În timp ce reflectam astfel, mă uitam cu atenție la el. Bunicul își răsucea mustățile și vedea imaginea mausoleului. Năruirea conacului și moartea bunicăi nu lăsase nici o urmă. Evenimentele n-aveau decît să evolueze oricum, pe Davut Bey nu-l atingeau: el rămînea mereu același. Visurile îi dădeau viață, ele îl țineau în picioare. Nu se gîndea deloc la el însuși — și prin această trăsătură avea ceva eroic. Ceilalți nu erau ca el. Nici unul nu avea imaginație, pasiune. Ca să-și ducă bietele lor existențe, jalnicile lor personalități, se tirau continuu, la voia întîmplării, ca orbii. Dacă, între

timp, se petrecea vreun eveniment zguduitor, care să antreneze mari mutații, ei se prefăceau că nu observă și, ca să nu-și piardă o clipă prețioasă lor liniște, se retrăgeau, fugeau, își astupau urechile. Și dacă nici astfel nu reușeau să se sustragă, se plîngeau, și față în față cu un destin imprevizibil, preferau să doarmă și să uite.

Ținînd seama că eu am putut discerne adevărata stare de lucruri în privința lor, înseamnă că eu nu sînt ca ei. Mai bine zis, mi-e frică să nu cumva să fiu ca ei, vreau să ies din starea asta și să mă salvez. Pentru mine, e o chestiune vitală. Numai că, în această luptă, eu duc cu mine o mare povară: nu sînt singur, trebuie să car după mine toată această grămadă de oameni. Am înțeles și mai bine asta la înapoierea de la cimitir.

Noi toți am condus-o pe bunica pe ultimul ei drum. La cimitir, femeile stăteau puțin mai la o parte. Mătușa Mürşide plîngea tare, iar Nesime, care se străduia să nu i se observe lacrimile, încerca s-o consoleze. Dar chiar și-atunci, Mürşide nu renunțase la gelozia ei pe Nesime, o împingea întruna pe cea care voia s-o ia de braț. Era o priveliște urită, mai ales pentru o familie care făcea paradă de noblețe. Ca și cum venise la înmormîntarea unei simple rude, Davut Bey stătea cuviincios, dar rece. La un moment dat, mă prinse de braț, consolator:

— Ai să te obișnuiești cu întîmplări de felul acesta în viață. A te naște și a muri este oricum același lucru. Cînd într-o casă se produce o naștere, eu nu mă prea bucur; și știi pentru ce? Mă gîndesc că și noul născut va muri. Nu există salvare de la moarte. Un om își cîștigă dreptul la nemurire numai dacă realizează un lucru nemuritor. Iar asemenea oameni sînt atît de puțini pe lume, încît îi poți număra pe degete. Apoi adăugă: Ca să uit durerea pricinuită de pierderea bunicii tale, trebuie să fac o călătorie... Deocamdată nu m-am decis unde. Dealtfel, nici nu se pleacă în călătorie avînd dinainte un plan precis. Îți iei pălăria și o pornești la drum... Apropo, îmi poți da cîteva mii de lire?

De la tata rămăseseră foarte puțini bani, cu ei abia dacă puteam rezista vreo șase luni.

— Nu, i-am răspuns. Eu mă căznesc s-o scot la capăt cu cheltuielile casei. Și în situația dată, nu știu în ce măsură e just să vă gândiți la o călătorie.

— Nu-ți bate capul. Eu, în viață, nu mi-am făcut griji nici măcar pentru ziua următoare. Și n-am păgubit nimic din asta. Dar fie-și-așa! mai adăugă și se despărți de mine.

Am băgat de seamă că, la înmormintarea bunicăi, n-am resimțit o mare tristețe. Eram preocupat să urmăresc, atent, reacțiile celorlalți, ca prin ele să apreciez în ce măsură sint sau nu alarmați de moartea bunicăi. La Nesime n-am deslușit ceva ce-ar fi semănat a neliniște. Mi-am și explicat motivul pe loc. Acum, eu devenisem stăpînul casei și ea se iubea cu mine, îmi era cea mai apropiată ființă. În ochii ei înlăcrămați îndreptați spre mine nu se citea decît tristețe. Știind că nu o iubesc pe Aylâ, își făurea visuri pentru viitor, se gîdea la posibilitatea unei căsătorii cu mine. În plus, îmi mai era apropiată și prin înrudirea ei cu tatăl meu și dacă această casă avea să se destrame, în orice caz nu ea avea să fie prima care să plece. Aylâ își pusese ochelari negri și asista dezorientată la ceremonia funeabră. Figura ei nu trăda nici o îngrijorare în privința viitorului. Era căsătorită, avea un soț, lui îi revenea să se îngrijească de viitor. Şükrü, cu nelipsitu-i zîmbet sub mustați, tot timpul cît durase înmormintarea stătuse nedezipit de lingă ea. Am avut impresia că vrea să-și consolideze situația în casă, de data asta, prin mijlocirea lui Aylâ. Nesime se încredea în mine, iar Şükrü, în Aylâ. Eram îndreptățit să cred astfel? În afară de Dündar Bey, la care se vedea limpede că întristarea nu e truată, nu exista printre noi nici unul dezinteresat? Mă cuprinsese ura față de oameni, suspectam pe oricine, vedeam în fiecare un ipotetic dușman. M-am gîdit că nutrind asemenea sentimente, îmi va fi de bună seamă greu să găsesc calea de a mă salva. Eu, care-mi căutam o cale de ieșire, aveam să mă bizui numai pe mine? Cu un simțămînt de neîncredere atît

de copleșitor, era oare posibil să se soldeze cu succes angajarea mea într-o acțiune, oricare ar fi fost ea?

De-acum încolo, acești oameni depindeau nemijlocit de mine. Pot eu să mă detașez imediat de ei și să-i las pe toți în plata domnului? Nu aveam nici o răspundere? Aveam să reîncep, ca înainte, detașarea mea furisă?

Nu crezusem deloc în ceea ce spusese Davut Bey în legătură cu moștenirea lăsată de bunica. Dar bilanțul a depășit orice așteptare: bunica avea înapămintător de multe datorii. Și toate datoriile ei treceau automat asupra mea. Așa că, pentru a le lichida, trebuia să vînd actuala noastră locuință. Probabil că nu toți aveau cunoștință de situația nou creată. Nu am vorbit nici eu nimănui despre ea. Am preferat deocamdată tăcere, pentru că orice aș fi spus înainte de a lua o decizie fermă ar fi fost de prisos. Trebuia să mai reflectez.

La cină se bău rachiu mai mult ca oricînd. Cu lipsa de stăpînire pe care o dă beția, mătușa Mürside se porni să plîngă cu disperare. Am trimis-o în camera ei. Repeta întruna:

— Bunicuțul meu pașă, bunicuțul meu pașă...

După masă, Nesime a căutat, fără succes, prilejuri de a rămîne singură cu mine. Să fi fost încă în conac, era o treabă ușoară. Și eu aș fi vrut să rămîn numai cu Nesime, dar nu pentru a-i asculta cuvintele de consolare, ci pur și simplu pentru a mă culca cu ea. M-am analizat bine, schimbarea antrenată de moartea bunicăi trezise în mine un simțămînt care aducea întru-cîtva și cu un soi de bucurie. Această complexă stare sufletească îmi improspăta, mai arzătoare ca oricînd, dorința de a face dragoste. Conștient de impasul în care mă aflam, singurul mijloc de a mă elibera, de a mă salva de înec era amorul.

Primul care, după ce ne-am ridicat de la masă, ne-a părăsit și s-a dus la culcare, a fost Davut Bey. Dündar Bey măsura cu pasul odaia în lung și în lat, scărpinîndu-și cu îndrjire miinile. De la un timp avea în permanență o mîncărime chinuitoare la mîini.

— E clar că am ceva la ficat. Uită-te și tu! Îmi zise și îmi întinse mâinile.

Erau reșii și pline de pete.

— Arătați-vă unui doctor.

Mai întâi ridică din umeri, apoi se răzgîndi:

— Am să merg chiar mine la spital. Fiul lui Küçük Remzi al nostru, care făcea și el parte din „Unitate și Progres“, e doctor la un spital. O să mă duc la el să mă examineze.

Zicînd acestea, plecă și el la culcare.

Rămăseserăm noi patru: eu, Nesime, Aylâ și Şükrü și cuspatru ne uitam înstrăinați unul la altul. La un moment dat, Şükrü se ridică în picioare:

— Peste casa asta s-a abătut o stupiditate densă. Fiecare s-a împins brusc. Ce aveți cu toții, bre?! Veniți-vă în fire! Nu vă lăsați acaparați de măruntele voastre sentimente! Lumea nu se rezumă la îngusta noastră lume. Omenirea fierbe, caută cu febrilitate lucruri noi...

Şükrü, cel pe care, pînă atunci, cu toate absurditățile lui, îl ascultasem, uneori fără să-i acord vreo importanță, alteori amuzîndu-mă — și de ce să ascund — acordîndu-i importanță, m-a enervat deodată într-atît, încît nu m-am putut stăpîni: :

— Nu mai fă pe savantului! M-am săturat de discursurile tale umflate... Tu întreabă-te mai întâi pe tine ce vrei, ai grijă să devii tu însuși om...

A rămas cu totul uimit; era evident că nu se aștepta, din partea mea, la o asemenea ieșire. Uluirea lui dură numai o clipă, după care își reveni și imediat trecu la atac:

— Pentru că ești învățat să-ți vină totul de-a gata, cum a murit Leman Hanım, te-a și cuprins panica, așa-i? De-aia ești pus pe gilceavă... Pe cine crezi că înșeli? Să nu uiți însă că tu ești sultanul leneșilor din casa asta. Nu ești în stare să faci nimic. În afară de a medita adînc, cu regret, la neputința de a acționa, altceva nu știi. Și vrei să ne faci să credem că asta înseamnă să filosofezi...

Exact cuvintele pe care mi le spusese Aylâ. Prin urmare, Şukrû era cel care o aţîta pe Aylâ împotriva mea, el o ametea cu vorbăria lui. Mi-am pironit ochii, pentru o clipă, asupra lui Aylâ. Ne-am privit. Ca şi cum s-ar fi temut de privirea mea, Aylâ se ridică în picioare.

— Nu, nu vorbi aşa, Şukrû. Nimeni n-are dreptul, în casa asta, să învinuiască pe cineva de lene.

Erau cuvinte aspre, căci conţineau o aluzie certă, deşi voalată, la Şukrû. Să nu fi priceput el? Ba da, a priceput, nici vorbă, dar a început să ridă.

— Tu să nu te simţi vizată, eu îţi cunosc gîndurile. Ca să te salvezi din atmosfera de trîndăvie din casa asta, te străduieşti să-ţi creezi nişte preocupări. Cum altfel s-ar putea explica faptul că te-ai apucat de ceramică? Dar n-ai fost satisfăcută nici cu munca asta, vrei să fii mai productivă. N-ai grijă, te voi ajuta, te voi scoate din mascarada asta. Şi adăugă, complice: Nu am discutat noi?

Deci au discutat... Să discute, n-au decît. Îmi uşurează mie sarcina, e mai bine. Dar trebuia să-mi ascund bucuria şi am făcut-o. Am fixat-o pe Aylâ cu o privire minioasă, ca un soţ gelos de discuţia secretă dintre ei. De-a dreptul înfricoşată, Aylâ ripostă:

— Eu nu mă plîng de casa mea. Eu n-am autorizat pe nimeni să se facă purtătorul meu de cuvînt.

Cu aceste cuvinte, a ieşit furioasă din încăpere. Atunci Şukrû mi se adresă:

— Eşti un individ laş şi meschin. Fiindcă n-ai încredere în tine însuţi, fiindcă te urăşti vezi în oameni numai duşmani. Te macină conştiinţa propriei inferiorităţi. Ca s-o învingi, ataci într-un mod perfid pe fiecare... Dar află că nimeni nu te iubeşte, orice-ai face, oricît te-ai zbate, nu poţi atrage interesul nimănui, nu poţi cîştiga dragostea nimănui. Ai priceput?

Eram ca paralizat, nici măcar să deschid gura nu puteam.

El a continuat, strigându-mi în față:

— Tîmpitule! Vrei s-o păstrezi pe Aylâ stirnindu-i frica? Ți-ai închipuit că prin căsătorie totul e încheiat? Te-ai înșelat. Nici o femeie nu poate fi păstrată prin simpla legătură a contractului de căsătorie. Se poate resemna, din neputința de a găsi o cale de a se elibera, dar nu iubește. Nici Aylâ nu te iubește, s-a resemnat doar. Și tu ce faci în situația asta? Știi că Aylâ nu te iubește, o știi cu certitudine. Dar fiindcă-ți lipsește curajul, nu poți renunța la ea și faci pe supăratul pentru un motiv inexistent. Mizerabile!

Eram derutat. Nu știam ce-ar trebui să fac în împrejurarea de față. În orice caz, ceva trebuia să fac. M-am examinat în grabă, în mine nu exista nici cea mai mică revoltă furie ori poftă de luptă. Încercam să mă adun. Iar pe de o parte, îi dădeam dreptate lui Șükrü; spusele lui erau juste. Eu eram literalmente strivit de conștiința propriei mele inferiorități.

Atunci s-a amestecat între noi Nesime:

— Încetați, dragă! Bine le stă cearta unor prieteni ca voi?

Voia să ne împace, fără să țină cu nici unul. Și nici nu putea face altfel, căci amîndoi eram iubiții ei. Cînd era cu mine, se plîngea de Șükrü, iar cînd era cu Șükrü, își bătea joc, probabil, de mine. În sfîrșit, acest lucru devenise limpede.

— Dumneata nu te amesteca, Nesime Hanım, îi spuse Șükrü. Din cînd în cînd, oamenii ca el trebuie scuturați, ba încă scuturați zdravăn, ca să-și revină... Apoi, întorcîndu-se către mine, continuă: Tu faci parte din soiul ălor care au neapărată nevoie să fie dirijați. Eu te-am dirijat pînă azi și tot eu am să te dirijez și de aci înainte. Tu nu ești în stare să trăiești după capul tău... Moartea lui Leman Hanım a contribuit în parte să-ți pierzi de tot busola. Vino-ți în fire! Ascultă-mă cu atenție! Ceea ce-ți trebuie ție e muncă! Găsește-ți ceva de lucru! Lasă trîndăvia!

Era prea mult. I-am atras atenția, fără să ridic glasul:

— Tu ești nevoit să muncești înaintea mea!

Am așteptat curios efectul vorbelor mele. Iată, îl atacăsem în punctul său cel mai vulnerabil. Să vedem, acum ce are să facă?!

Cu ochii ieșiți din orbite, Șukrū se apropie atât de mult de mine, încât aproape că-mi atingea fața cu propria-i față:

— Eu să muncesc?! Eu?! Printre hohote nervoase de ris, mă arăta lui Nesime: — Uită-te, uită-te la el ce enormități poate să spună! Eu să muncesc!

Apoi încetă risul, deveni serios și, amenințându-mă cu degetul, îmi zise:

— Vino-ți în fire, omule! Nu permit obrăznicia și infumurarea în casa asta. Eu să lucrez și să hrănesc degenerați ca tine? Nu, domnul meu, nu-ți fă iluzii, așa ceva e imposibil, s-a zis cu parazitismul. În casa asta parazitismul a luat sfârșit. Va munci fiecare. Voi toți veți munci. Am să vă fac eu să munciți și încă să trageți din greu, ca măgarii... Ajunge cu lenea asta... În casa asta, în afară de mine, nu există o singură minte capabilă să gândească. Ai priceput, bebelușule?

Nesime mă privea mirată. Dacă n-ar fi fost ea de față, nu aș fi răspuns nimic. Dar mi-a fost rușine de Nesime, mai bine zis mi-a fost teamă că va judeca nefavorabil un bărbat care nu reacționează într-o situație ca asta. De aceea, m-am ridicat în picioare:

-- Aici, cuvântul tău nu are nici o trecere.

Mai mult ce-aș fi putut să-i zic? M-am uitat la Nesime, privirile ei mă încurajau, satisfăcute. Va să zică, de data asta ține cu mine... Dar Șukrū a izbucnit iarăși în hohote de ris:

— Mă, strigă el, dacă n-aș fi fost eu, v-ați fi dus cu toții de răpă. Eu fac ordine aici. Ingratul!

— Tu ești ingrat!

— Eu? Eu sint?! Păi bine, mă, tot ce ai tu, mie îmi datorezi! Mintea ta, cunoștințele tale, tot... Chiar și nevasta, tot mie mi-o datorezi. Dacă n-aș fi pregătit eu terenul dinainte, s-ar fi măritat Aylâ cu un imbecil ca tine?!

— N-are decît să se despartă...

— Va veni și ziua aia, cu siguranță. Dar dacă, atunci, ai să-mi ceri ajutorul, ai sfeclit-o. I-am făcut și-așa destul rău fetei, c-am măritat-o cu un degenerat ca tine.

Merse se prea departe. M-am năpustit asupra lui.

— Termină! i-am strigat.

— Încetați! Sinteți copii?!

Țineam pumnii strinși. Bine că a intervenit Nesime. Acum reiau scena cu calm, dar atunci, în clipa aceea, în mine s-a produs o tensiune nervoasă extrem de benefică. Păcat că nu i-am tras o bătaie. Dacă l-aș fi bătut, acum m-aș simți mai bine! Înaintez încet, dar temeinic.

Între timp, la ușă a apărut mătușa Mürşide. Asistase la toată scena. Mă trase de braț:

— Nu te potrivești cinelui ăstuia!

Mă tîrl după sine pînă în camera ei.

Ce noapte încărcată pînă la refuz a mai fost, Doamne! În odaia mătușei Mürşide ardea o lumină roșie. De multă vreme în camera ei se foloseau numai becuri roșii. Pe comodă stătea un pahar cu rachiu diluat cu apă. Mătușa Mürşide goli pînă la jumătate paharul cu rachiu, apoi mi se adresă, arătîndu-mi patul:

— Așează-te!

Nu mai aveam forță să mă opun, voința mă părăsise, m-am așezat pe pat, supus. Rostul meu pe lumea asta era, pare-se, să fiu mereu dojenit.

— Trebuie să vorbesc cu tine, îmi zise mătușa Mürşide. Ore întregi am așteptat să pleci din sufragerie. Cînd am văzut că nu vii, am ieșit tiptil din odaia mea și am mers pînă la ușa sufrageriei. Cearta abia începuse; am ascultat totul. Cu glasul scăzut, adăugă: Să-ți spun ceva? Noi am picat pe mîna unei bande, fără s-avem habar. Eu știu, am priceput cum stau lucrurile. Te voi salva și pe tine, și pe mine... Dar mă vei asculta, ce-ți voi spune eu, aia vei face. Dacă n-ai să ieși din cuvîntul meu, vom ciștiga. Eu îți voi porunci, iar tu vei îndeplini exact punct cu punct, toate cîte ți le voi spune eu. Mai întîi Şükrü trebuie izgonit din casa asta.

Profită de nevastă-ta. Pricepi? Tu ești nepotul lui Şükrü Paşa. Bine-i stă codoşia nepotului unui paşă?! După Şükrü, o vom da pe uşă afară pe Nesime. Înţeleg eu, îşi închipuie că e ruda ta şi că aici e într-un fel şi casa ei. Barem dac-ar fi adevărat, nu m-ar durea. Ea nu ți-e rudă, fiindcă Galip Bey n-a fost tatăl tău. Îi spunem asta de la obraz şi gata. Dacă nu-i spui tu, am să-i spun eu. După ea, vine rîndul lui Aylâ. O zvîrlim în stradă şi pe Aylâ. O zvîrlim în stradă, pentru că n-are unde să se ducă. Mereu pomeneste ba de mătuşă-sa, ba de soră-sa, dar nici una dintre ele nu o vrea. Şi nu o vrea, fiindcă-i o stricăta, de-aia...

Cînd mătuşa Mürşide începuse a vorbi, mintea îmi era numai la Şükrü. Cuvintele ei îmi intrau pe-o ureche şi-mi ieşeau pe cealaltă. Dar, pe măsură ce-şi divulga proiectele, cele petrecute între Şükrü şi mine se estompau. Ceea ce auzeam era înfricoşător. Întinzîndu-mi mîna, am luat paharul cu rachiu de pe comodă şi l-am golit dintr-o înghiţitură.

— Bea, bea şi ascultă-mă... Pentru că-i o stricăta n-o primesc la ele. Dacă tu o goneşti, se duce într-o casă de randevu. Altă perspectivă n-are. Neapărat ajunge într-o casă de randevu. Poate c-o să deschidă ea una, împreună cu Nesime... Îi dă şi ei de lucru... Pentru că amîndouă sînt stricate.

S-a virît în mine şi a început să-mi mîngîie părul cu duioşie, chiar cu o dragoste bizară, care nu prea aducea a duioşie:

— Oh, puiul meu, oh, sufletul meu, oh, dragul meu... Eu şi cu tine vom rămîne singuri. Singuri-singurei vom rămîne. Ştii tu însă ce liniştiţi vom fi cînd vom rămîne singuri? N-o să mai fie nimeni să se bage între noi, să ne birfească. Vom fi liberi, independenţi. Vom face tot ce ne trece prin minte... Tot ce ne trece prin minte...

Apoi, brusc, izbucni în plîns. Scoase din dulap o batistă şi-şi suflă nasul pe îndelete. Merse la uşă, o deschise şi se uită afară. Pentru că ea asculta pe la uşi, îşi închipuia că şi la uşa ei se trage cu urechea. Cînd se convinse că afară nu e nimeni, reveni lîngă mine.

— Eu nu mai sînt fată. Continuă printre sughițuri de plîns: Eu nu mai sînt fată. Toți mă cred fată, și eu, uite, nu sînt. E un secret, dar îl dau pe față. La ce l-aș mai ascunde de tine?... Află că nu-s fată. Asta mi s-a întîmplat cu mulți ani în urmă... M-am iubit cu o rudă de-a noastră. Ne-am iubit ca nebunii. Mama n-a acceptat să ne căsătorim... Dealtfel, mama n-a ținut deloc la mine, pentru ea conta numai maică-ta. Numai la ea se gîdea, de ea avea grijă, pe ea o gătea, ei îi căuta bărbat. Mie nu-mi dădea nici o atenție, deloc... Bine c-a crăpat. Am scăpat de-un dușman. Dar-ar Alah să ajungă strigoaică! Era să am un copil, m-a făcut să-l lepăd, scroafa! Așa m-a lăsat fără urmași. Tu ferește-te să faci copii, altminteri o să ai numai belele. N-o să-i mai putem izgoni pe nici unul din casă. Și să-ți mai spun ceva? Aylâ va avea un copil de la Şükrü, o să ți-l pună ție în circă, zicînd că-i copilul tău. Casa se va umple de bastarzi, tu bastard, el bastard...

M-am ridicat să plec, dar mătușa Mürşide s-a lipit de mine precum cleiul:

— Nu te las, zău că nu te las. Strig, strig de pun toată casa în picioare. Te fac de rușine. Așa. Ai înțeles? Așează-te cuminte acolo unde stăteai...

Mi se făcuse frică; clătîniîndu-mă, m-am așezat din nou, mai precis spus, am căzut pe pat. Atunci, mătușa Mürşide începu iarăși să-mi mîngieie părul cu duioșie, cu dragoste:

— Fie-ți milă de mine... Fă ce-ți spun eu... Pentru amîndoi o să fie bine. Eu m-am hotărît; de-acum încolo, eu am să te conduc. Nu te mai las... Dacă pleci și tu, ce are să se întîmple cu mine?...

Se pornise iarăși pe plîns.

— Ce, eu nu-s femeie? N-am și eu poftele mele? Găsește-mi și mie un bărbat... Alege-mi-l tu! Mai ales că nu vreau chiar în fiecare seară, zău dacă mint, mă mulțumesc și de trei ori pe săptămînă... Haide, fie și de două ori. Accept și asta. Dar eu? ai să-mi spui tu. Știu. După ce le izgonim pe Nesime și Aylâ... Atunci, bineînțeles, și tu rămieai fără femeie... Găsim

noi o soluție... Pentru moment, nu o vom da afară pe Melahat...

M-a cuprins deodată un dezgust groaznic. Mă sufocam. Am țișnit din pat ca o săgeată și, dintr-un salt, am fost la ușă, am deschis-o și am ieșit din odaie. În urma mea, mătușa Mürşide striga:

— N-am să te las... N-am să te las...

În coridorul întunecos, o vreme n-am reușit să-mi găsesc drumul; mi se învîrtea capul, mă clătinam. M-am ținut de perete și am stat nemișcat. Mătușa Mürşide m-a ajuns din urmă, m-a prins de umăr și a șuierat cu vocea răgușită:

— Știi cuierul de lingă ușă? Nu-l uita... Cînd n-o să te pot găsi singur, îți scriu ce am de spus și strecor biletul, pe furiș, după cuier. Să cercetezi acolo din cînd în cînd.

Se îndepărtă, intră în odaia ei și închise ușa.

O transpirație rece îmi acoperea corpul. Eram ca de gheață. O oră dacă m-ar fi bătut cineva și n-aș fi fost atît de epuizat. Mă simțeam năruit. Sfirșit. După insultele lui Şükrü, scena făcută de mătușa mea îmi storsese ultima fărîmă de vlagă. Nu mai aveam nici cea mai mică forță de împotrivire. Dacă aș fi murit atunci, n-aș fi avut de zis nimic.

Gîndul acesta mi-a adus brusc în minte revolverul ascuns în spatele cărților. M-a năpădit o bucurie neașteptată. Salvarea era la un pas de mine. N-aveam decît să intru în camera mea, să iau revolverul fără s-o trezesc pe Aylâ și să plec iarăși din cameră... Găseam eu vreun loc... M-am gîndit unde ar fi fost mai bine să mă duc. În coridor să-mi descarc revolverul în creier? Sau ar trebui să ies din casă? În stradă nu era mai nimerit? Pe moment, nu am putut să iau o hotărîre. Oricum, nu voiam ca moartea mea să degenereze în melodramă. Trebuia să mă retrag, să părăsesc lumea asta fără zgomot. Moartea mea trebuia să-mi fie precum îmi fusese și viața.

În clipa aceea mă despovărasem de toate necazurile. Îmi recăpătasem buna dispoziție. Suferințele mele care,

pină nu de mult, îmi păruseră copleșitoare, își pierduseră, într-o singură clipă, întreaga lor importanță. Deodată mi se luminase mintea. Așadar, m-am gândit, tristețile, necazurile noastre nu au o existență a lor independentă, ele sînt legate strict de vremelnica noastră existență. Mai mult decît atît, chiar înainte de pieirea individului, ele pot să dispară fără urme. Exact ca în clipa de față. Nu spusese Sartre că iadul ne vine de la alții? Un mare adevăr. Cînd te salvezi de ceilalți, te salvezi și de iad. Dar moartea e singura cale ca să scapi de ceilalți? Dacă rămîi singur, nu ajungi la același rezultat? Ba da. Așadar tristețile și neliniștile noastre nu sînt deloc durabile, nu sînt la adăpost nici măcar în mintea noastră.

Slăbiciunea, lășitatea pe care mi le provocase liniștirea mea m-au înspăimîntat. Șukrû îmi strigase: „Tu ești un las!“ Și iată, sentința lui se adevărea. Trebuia să mă revolt, să-mi salvez demnitatea. Trebuia să mi-o salvez față de mine însumi.

Voi lua tiptil revolverul și... voi ieși din odaie. Nu vreau să mă sinucid în încăperea unde doarme Aylâ. Dacă se va trezi la detunătura revolverului ce are să facă? Va începe să țipe, va aprinde electrica, mă va descoperi pe jos, înecat în singe. Se va arunca peste mine, va începe să plîngă... Oare se va arunca peste mine? De ce să se arunce? La început se va teme. Ce, e ușor să stai lipit de cineva din a cărui față singele curge șiroaie? Aylâ va simți oroare față de mine. Nu, trebuia să procedez altfel, să ies afară din casă, neapărat. Pe coridor... de-acolo, jos, pe stradă... Trebuia să caut un loc pustiu. De exemplu, să merg la o cafenea de pe țarmul mării. Oare cafegiii rămîn și peste noapte acolo?

În lumea asta, nici ca să te sinucizi nu găsești un colțisor liniștit. Fire-ar să fie! Peste tot, numai oameni. Ce greu e, pare-se, a găsi un loc fără oameni! În timp ce eu fug de oameni, ei mă înconjoară, mă constrîng, mă sufocă, îmi paralizează orice mișcare. Nu cumva exagerez, mă las animat de o gentilețe superfluă față de ei, evitînd să le creez compli-

cații, neliniște? N-au decît să zică ce-or vrea, să facă ce-or vrea, eu, cum pun mîna pe revolver, mi-l și descarc în tîmplă.

Am deschis binîșor ușa camerei mele. Înăuntru era întuneric. Aylă se culcase. Dormea, de bună seamă. Călcînd pe vîrfurile picioarelor, m-am dus la bibliotecă și pe dibuite am dat de raft. Gata... Am întins mîna în spatele cărților, am pipăit, dar n-am dat de nici un revolver. M-am gîndit că poate e pe raftul celălalt. M-am întins și am pipăit iarăși, de data asta în spatele raftului de jos. Nu era... Am căutat, pe orbecăite, și în raftul de deasupra. Revolverul nu era. Gîfiam. Aveam impresia că sînt un hoț și mă așteptam să fiu prins. Și chiar am fost prins. Lumina electrică a inundat deodată încăperea. De frică, am țipat. Un țipăt rău.

În fața mea stătea Aylă.

Cu mîinile la spate, mă fixa. Cum se trezise, cînd se trezise? Cînd s-a trezit, de ce nu mă strigase pe mine, de ce aprinsese lumina, sculîndu-se pe nesimțite? Așadar mă pindea. Așadar mă văzuse scotocînd după cărți.

— Ce cauți acolo? mă întrebă.

Glasul nu-i suna aspru, ci încărcat cu o afecțiune nesperată. Altădată ar fi început să-și bată joc de mine. Cîte n-ar fi găsit de spus ca să mă umilească! Acum însă n-a făcut așa.

— Nu caut nimica, i-am răspuns. N-am reușit să găsesc comutatorul și...

— De ce-ai întîrziat atîta?

— Am discutat în sufragerie... Am rămas cu toții și am stat de vorbă.

— Îți tremură mîinile.

Mi-am întins mîinile și le-am privit. Imediat le-am lăsat în jos. Se loveau una de alta, atît de tare tremurau.

— Nu-mi tremură, am zis.

Atunci Aylă și-a scos o mîină de la spate; în ea ținea revolverul meu.

— Ce-i cu ăsta? m-a chestionat ea.

Aș putea să-i înșfac revolverul din mîină? a fost primul meu gînd. Ca și cum m-ar fi înțeles, Aylă s-a dat înapoi

cu un pas. Pieptul i se ridica și se lăsa în ritm grăbit. Ochiul i se micșoraseră. Răsufleta zgomotos.

— Dă-mi revolverul! m-am răstît eu.

Îi dădură lacrimile. Glasul îi răsuna ca un hohot de plîns cînd îmi răspunse:

— Nu ți-l dau! Îmi trebuie mie.

Ce voia să spună? Avea să tragă ea în mine?

— Trage! Nu mai sta. Vom scăpa, în sfîrșit, unul de altul!

— Am să trag, glăsui ea cu calm, dar nu în tine, ci în mine!

Și spunînd așa, ridică revolverul tot mai sus, mai sus oprindu-l exact în dreptul sinului stîng.

— Acum ai să scapi de mine. Dar ține minte un lucru: te iubesc. Pentru nedreptatea săvîrșită față de mine are să te tortureze muștrările de conștiință.

Cu o agilitate neașteptată din partea mea, m-am aruncat asupra ei și i-am prins mîna în care avea revolverul. Între noi se angajă o luptă surdă. Nu-mi imaginasem că Aylă are atîta forță. Încheieturile mîinii îi erau subțiri, dar puternice, arcuri de oțel. Ne rostogoleam pe jos. La un moment dat, cum ea căzuse pe spate, i-am întins pînă la refuz brațul cu revolverul și m-am lăsat cu toată greutatea peste ea...

— Dă-mi drumul... Dă-mi drumul... bolborosea ea întreit.

— Nu-ți dau. Te porți ca un copil.

— Dar tu? Tu te porți altfel?! gifii ea.

Respira cu mare greutate. Pieptul i se mișca din ce în ce mai sacadat. Dacă nu m-aș fi ridicat puțin, probabil c-ar fi murit, incapabilă să mai respire sub greutatea cu care o presam. M-am sprijinit pe coate și m-am săltat puțin, să poată respira mai în voie.

— Nu te ridica, lasă-te pe mine cu toată greutatea ta...

Cu aceste cuvinte, își desfăcu mîna care ținea revolverul. M-am întins după revolver, împingîndu-l cît mai departe,

apoi i-am tras mina spre mine. M-a îmbrăţişat strîns. Îmi vorbea, printre hohote de plîns:

— Iubitul meu, unicul meu iubit. Ai vrut să te sinucizi, nu? De ce? Spune-mi! Ca să scapi de mine? Dar ce ți-am făcut eu ție? Bine, dacă tu vrei așa, nu mă mai iubi, desparte-te... Dar nu fă nebunia astal! Jur că nici un ceas n-am să-ți supraviețuiesc. Mă omor...

Plîngea. Și eu plîngeam, lacrimile ni se amestecau, înfrățite. De cînd eram împreună, nu fuseserăm niciodată atît de apropiați unul de altul. Mă îneca în sărutări. Și eu c sărutam. Curînd, plînsul i se domoli; era radioasă. Eu însă, plîngeam din ce în ce mai tare. Mă descătușasem de toată încordarea nervoasă. Mă eliberasem de apăsarea chinuitoare ce mă copleșea; mai mult decît atîta, mă salvasem și de singurătate. Găsisem un refugiu la cineva. Plîngeam ca un copil, cu capul vîrît între stîni ei, în părul ei, lipit de gîtul ei.

— De-acum nu ne vom mai supăra, spunea Aylă. Ce piază rea se abătuse peste noi?! De-acuma gata, s-a dus. Uite, vezi cît... cît de... fericiți.

Sărutările mele o împiedicau să vorbească.

— Te iubesc, i-am spus. Te iubesc.

— Și eu pe tine. Și eu te iubesc.

Acolo, pe covor, lîngă revolver, ne-am iubit ca niște nebuni.

Apoi m-am răsturnat pe spate, între Aylă și revolver. Eram liniștit, fără grijă. Îmi era nițel rușine față de Aylă. Nu știam cu ce vorbe să rup tăcerea și mai ales — lucru și mai important — ce timbru aveam să folosesc. Din fericire, Aylă m-a scăpat de stînjeneală:

— Te dezbrac eu. Tu nu te osteni.

Sări de la locul ei și primul lucru pe care l-a făcut a fost să dea cu piciorul în revolver.

— Încet, se poate descărca! am prevenit-o eu.

Ea rîse:

— L-am descărcat eu mai înainte.

Începu să-mi scoată pantofii. Deci descărcase revolverul...

Dar atunci, cum era să tragă în ea cu revolverul golit de gloanțe?! Extraordinar! Liniștea mă părăsi brusc. Așadar totul nu fusese decît o nouă înscenare!

— Cum puteai să te omori cu revolverul descărcat? i-am spus pe cînd îmi scotea ciorapii.

Mi-a sărutat ciorapii înainte de a-mi răspunde:

— Atunci uitasem că e gol. De emoție uitasem.

Motivația invocată de ea putea fi în egală măsură și adevărată, și falsă. Eu însă înclinam să o iau drept adevărată. După atita descărcare, după atita destindere, era cu neputință să revin la starea mea inițială. Am înghesuit undeva, în străfundurile sufletului, bănuiala că m-am aflat în fața unei înscenări, ca s-o rejau și s-o analizez în zilele următoare.

— Unde sînt gloanțele?

— Lasă gloanțele! De-acum încolo nu vom mai avea de-a face cu revolverul... Uite, ai să vezi, vom ride de toată această poveste. Tu ești un copil, știi? Și tocmai latura asta a ta o iubesc cel mai mult.

Îmi trăgea pantalonii:

— Ai să vezi, să se facă odată ziuă, și-ai să vezi... Fericirea noastră va reîncepe proaspătă și vie. Vom uita tot ce s-a întîmplat... Atît de mult ne vom iubi, atît de mult vom face dragoste... Cum nici nu se poate mai mult... Ah, de s-ar face odată ziuă, de-ar fi odată mîine, și-ai să vezi...

M-am ridicat în picioare; îmbrăcîndu-mi pijamaua, am întrebat-o:

— Ce ai de gînd să faci mîine?

— N-ăm de gînd să fac nimic. Soarele de mîine dimineată ne va găsi cu totul altfel. De-aceea spun așa. Atmosfera casei noastre s-a schimbat.

Veni repede lingă pat și scoase ceva de sub pernă. Erau gloanțele revolverului. Le strînse în palmă și se uită la revolver:

— El n-are decît să zacă acolo cit o vrea. Eu mă întorc numaidecît.

Unde se ducea? Avea să ascundă gloanțele undeva sau avea să le arunce? Eram numai zîmbet. Mă simțeam nerăbdător. De-ar veni odată Aylâ! Oboseala nopții îngrozitoare mă năpădea tot mai mult. Să vină odată Aylâ... s-o îmbrățișez... să adorm... Cu aceste gânduri, m-am cufundat în somn... M-am trezit cînd Aylâ s-a întins lângă mine.

A doua zi, dimineața, m-am sculat pe cînd ea încă mai dormea. M-am îmbrăcat în grabă, atent mai ales să n-o trezesc. Dacă s-ar trezi, m-ar îmbrățișa și, cu dulceața nopții abia trecute, poate c-ar dori din nou să ne iubim. Eu însă nu mai eram bărbatul de astă noapte, nu mă mai puteam purta cu ea la fel de afectuos. Soarele răsărise și găsise odaia noastră aidoma celei de altădată. Nu se produsese nici o schimbare.

În tot ce voi înfăptui de acum înainte va trebui să mă lipsesc de revolver. M-am îmbrăcat iute și, fără să mă vadă cineva, m-am precipitat pe stradă.

Dolmuş, vapor, din nou dolmuş... Abia la biroul colegului meu, avocatul care-mi vînduse revolverul, mi-am tras suflul. Secretarul lui m-a invitat să șed și a comandat un ceai.

— Așteptați, are să vină îndată, negreșit.

După cum îmi spusese, nici nu mi-am terminat bine ceaiul și Eşfak a și venit.

— Ce-i cu tine așa devreme? s-a mirat el.

— Am venit să lucrez.

— Fii bine venit! Poftim, ia loc... Biroul nostru-i primitor, precum un așezămînt de derviși. Drumul tuturor trece pe- aici. Știam c-ai să vii și tu. Ai trîndăvit mult, te-a obosit inactivitatea, trebuie să și muncești un piculeț. E bine, bine.

Arăta mai bătrîn decît pentru vîrsta lui, era ras proaspăt, fuma pipă, ținea un ochi mereu închis. Pe biroul lui domnea o mare dezordine. Rafturile, dosarele, pline de praf. Eu voiam să discut cu el condițiile de colaborare. El însă, cum i-am dat bună ziua, m-a întrerupt și m-am trezit coasociat din oficiu. Nu mă simțeam în largul meu, voiam să cunosc în

amănuț condițiile colaborării noastre, pentru a evita eventualele neînțelegeri de mai târziu.

— Mă iei coascciat? l-am întrebat.

Lovind cu pipa în serumiera de metal, îmi răspunse:

— Ce coasociat?! Vii, începi să lucrezi și cu asta, basta!...

Aici n-ai cum să ții socoteala banilor, vin dintr-o parte, se duc într-alta. Vezi dosarele, eu singur nu le pot dovedi. Am avut pe lângă mine doi colegi, s-au îmbogățit și și-au deschis câte un birou pe cont propriu. Eu am rămas tot ca altădată, n-am cinci parale puse deoparte, locuiesc cu chirie. Azi dimineață, venind încoace, martor mi-e Alah că n-aveam în buzunar decît banii de vapor. Oricum, de ici, de colo, or să piee vreo cițiva kuruș¹.

— Eu voi suporta și jumătate din chiria biroului și voi fi părtaș și la celelalte cheltuieli. Dacă vrei, ca bani gheață...

— Nu, dragă, nu-i nevoie. Ce cîștigi, bagi în buzunar. Cît se scoate de-aici ne-ajunge și ție, și mie...

Atita generozitate m-a înspăimîntat. Amintindu-î pe colegii dinaintea mea, Eşfak făcuse o aluzie. Ei au devenit bogați și au plecat, iar el a rămas fără un ban... Nu țineam deloc să se vorbească și despre mine, în viitor, același lucru.

— Dar uite, i-am spus zîbind. Dacă și eu mă îmbogățesc și plec?!

A înțeles imediat la ce mă refeream.

— Nu, dragă, tu ești altfel. Nu te cunosc eu pe tine?!

În acest timp în birou au răsărit trei femei: două grase și una slabă. Cea slabă era tină, celelalte, de vîrstă mijlocie. Toate trei s-au aliniat la ușă, de unde au început să-l privească insistent pe Eşfak, parcă a imputare. „Noi am venit, păreau a-i spune ele, și tu nu ne bagi deloc în seamă?!” Eşfak se repezi pe neașteptate de pe scaun și cu brațele larg deschise, veni în întîmpinarea lor. Îmbrățișă mai întîi

¹ *Kuruş*, unitate monetară denumită și piastru, egală cu a suta parte dintr-o liră.

pe una dintre grăsupne; o sărută pe amîndoi obrazii, după care o îmbrăţişă şi pe cealaltă. Cînd s-o sărute însă, ea îşi acoperi faţa cu mîna, împiedicîndu-l pe Eşfak să-şi îndeplinească ritualul, spre delectarea primei, care rîdea cu gura pînă la urechi. În tot acest timp, femeia slabă şi frumoasă îşi întindea ciorapii dinsus de poale, netezindu-i, şi aştepta, cu gravitate, să ia sfîrşit scena sărutului. Prima dintre grăsupne glăsui:

— Haide, zău, ajunge de-acuma. N-am venit aici să ne sărutăm, am venit cu treabă.

Păşi degajat, ca în propria-i casă, şi se trînti într-un fotoliu.

Arătînd-o pe femeia slabă, a doua grăsupnă, o recomandă:

— Mediha, nepoata mea.

— Sînt onorat!

Şi Eşfak se aplecă pînă la pămînt.

— Vă rog, domnule, zise femeia slăbuţă, cu o voce răguşită.

În picioare, secretarul zîmbea, privindu-le. Era clar că le cunoştea.

Femeile au luat loc. De data asta, Eşfak mă arătă, prezentîndu-mă:

— Noul meu asociat.

— Încîntate, şi îşi însoţiră vorba cu un suris ce se voia plin de distincţie.

Astfel s-a încheiat definitiv pactul nostru de coasociaţi. Pentru mine se deschidea un nou teren de luptă. Coasociaatul meu şi clienţii mei... Iată-ne faţă în faţă. A-i subestima sau a mă arăta distant mă putea face antipatic încă de la început, de la primul meu pas. Şi mai era ceva: de ce m-aş simţi străin faţă de cei pe care-i întîlnesc aici? Pentru că se deosebesc de cei cunoscuţi de mine pînă acum. Dar pe cine cunoscusem eu pînă acum? Pe cei din casa noastră. Eu, azi, nu am venit aici tocmai pentru a scăpa de ei? Trebuie să mă obişnuiesc. Lăsînd la o parte senzaţia de înstrăinare încercată de mine la primul contact cu ei, n-ar fi deloc exclus

să fie oameni mai de treabă decît cei de-acasă. Și-apoi, eu n-am ieșit la vînătoare de oameni buni, vreau numai să cîștig bani și astfel să-mi schimb viața. Pentru mine altă soluție nu există.

Cea de a doua grăsună, arătîndu-i-o din nou lui Eșfak pe femeia slăbuță, îi spuse rîzînd:

— Iacă, am adus-o, faceți ce-oți face...

Tinăra își unduia gîtul cu afectare și privea pe fereastră cu toată gravitatea, ca și mai înainte.

— Va să zică vrem să ne despărțim de soțul nostru, preciză Eșfak.

— Da, e un individ lipsit de moralitate, cum să stea cu el? La un semn de-al ei, cincizeci... vorbi din nou grăsună.

Femeia slăbuță își întindea din nou ciorapii dinsus de poale și îi netezea preocupată. Ea nu vorbea, de parcă nu veniseră în interesul ei

— Neînțelegeri? întrebă Eșfak.

— Nu numai atît, preciză a doua grăsună, privind către nepoată. Cite și mai cite, iacă... Am să ți le zic eu ție mai tîrziu...

Trecuse brusc de la dumneavoastră la „tu“.

— Într-o ședință o despart! declară Eșfak.

— Tu de rest să n-ai grijă. Eșfak Bey știe ce are de făcut! i se adresă a doua grăsună nepoatei.

Se amestecă în vorbă și prima grăsună, cerîndu-i lui Eșfak:

— Să-l faci de ris pe individul ăla, la tribunal. Să nu mai aibă curajul să iasă printre oameni...

— Mă neglijează, grăi, în sfîrșit, femeia slăbuță care dorea să se despartă de soț.

— Gata, am despărțit-o de bărbatul care-i în stare să neglijeze o femeie atît de frumoasă! glumi Eșfak rîzînd. Apoi, către mine: Eu am un principiu după care mă călăuzesc: nu susțin o cauză în care nu cred. Altfel, profesia noastră devine o meserie murdară. Dacăș fi luat procese în care nu credeam, aș fi devenit și eu bogat ca ceilalți. Și, ceea ce-i

esențial, mi-aș fi pierdut eul meu specific. În cinste am trăit în cinste am să mor, asta-i deviza mea. Nu-i așa? Noi sintem oameni care ne-am pus mintea în slujba revelării dreptății și adevărului. Mai zilele trecute, m-am întâlnit la restaurant cu Hakkî Kutlubîl, îl știi și tu, dragă, fostul președinte al tribunalului corecțional de aici, acum e deputat. A venit la mine și mi-a zis: „Ești la fel de încăpăținat ca altădată? Încă mai ții la principii?“ „Slavă lui Alah, i-am zis, eu nu mă schimb, i-am zis, ce sînt, aia sînt odată pentru totdeauna, i-am zis. Să se rușineze cine se schimbă,“ i-am zis. „Nu mult, un pic dacă ți-ai fi sacrificat din principii, mi-a zis el, acum ai fi ajuns cel puțin ministru“. Chiar și tu, pentru ce te-ai închis în casă? Nu tot ca să nu te murdărești? Eu, deși am intrat în rahatul ăsta, nu m-am murdărit. Slavă lui Alah, sînt curat ca lacrima... Uite, am scris o poezie... Se scotocea prin buzunare, vorbind: Însă nu-i o poezie de tip nou... E în stilul meu obișnuit...

A găsit poezia printre o mulțime de hîrtii și a început să citească:

Inima-mi creă să meargă pe drumul ăsta

Inima...

De nu crezi nu vorbi

Taci

Închide-te în tine însuși

Năpircă.

Inima-mi creă să meargă pe drumul ăsta

Inima...

Nu-i gata, n-am reușit s-o isprăvesc. Am scris și o poezie pentru copii, dar n-o am la mine... Știi ce mă întristează cel mai tare? N-am vreme să mă ocup de poezie... Dacăș stringe la un loc tot ce-am scris, s-ar face o carte voluminoasă. Dacă o să am ocazia, o tipăresc. Hîsam m-a chemat pentru asta, dar am neglijat, l-am și supărat pe băiat... Am început și o povestire... Să ți-o citesc...

Începu din nou să se scotocească prin buzunare.

Atunci, cea de-a doua grăsună, întorcându-se către prima, spuse:

— Ce poezie frumoasă! Nu-i așa?

— Să-mi dai și mie o copie, ți ceru prima lui Eşfak. Doar am toate poeziile tale.

— A, am găsit-o! Îmi zise Eşfak. Începe așa: „Urmele de pași lăsate de bărbatul care merge pe țărniță îmi făceau gheață. Apa mării nu era sărată și îmi venea pînă la gît. Am golit în mare lacrimile rămase la fundul paharului și am început să țip, strigătele mele disperate stîrneau ecouri în propriile mele urechi.” Cam așa ceva. Urmarea încă n-am scris-o. Cum ți se pare?

— Frumos, i-am răspuns.

— În poezie nu sînt pentru inovații, dar în proză, sînt adeptul lor. Literaturii îi revine rolul de a salva această societate. Nu nouă, unor bieiți avocați, colegi. Eu pot să-mi fac azi cum trebuie datoria, tu poți să ți-o faci, el poate să și-o facă?! Nici unul dintre noi nu putem să ne-o facem...

Prima grăsună suspină:

— Adevărat... Apoi, către femeile de lingă ea: Așa-i în biroul ăsta. Numai lucruri înalte se discută aici... Nu v-am spus eu?

A doua grăsună, privindu-l admirativ pe Eşfak:

— Așa-i.

Eşfak reveni la subiectul inițial:

— Problema voastră e ca și rezolvată. Săptămîna asta deschidem procesul. Martori avem. Într-o ședință terminăm.

Se ridică de la locul lui; se ridicară în picioare și femeile. Eşfak se îndreptă spre prima grăsună:

— Mîine seară vin la masă. Să nu lipsească plăcinta mea cu brînză.

— Să nu-ți fac și *çilbir*¹? Ție-ți place...

A reînceput scena sărutărilor, care a durat și mai mult.

¹ Ochiuri fierite în apă cu oțet, peste care se pune un sos din iaurt, usturoi, piper și unt.

De astă dată participa la ea și victima, care îndura atâtea din pricina neglijenței soțului.

După plecarea lor, Eşfak își trimise secretarul la un oarecare Necmi Bey, ca să-i ceară, în numele său, trei sute de lire. Rămăși singuri, mi se confesă:

— Iată, așa merg lucrurile în biroul nostru, frate. Bine că ai venit. Mă simțeam tare singur. Știi, până la urmă ți-e lehamite de treburile astea. Uneori îmi zic: „Ce-ar fi să ies, să plec de-aici, să mă ferec în casă, să mă închid cu cărțile mele, să scriu ce am de scris“. Dar nu se poate, cui să las atîția nenorociți, atîția semenii în suferință? E bine că ai venit tu. Îmi ruginise mintea cu treburile astea murdare. Mai schimbăm o vorbă, mai scriem cîte ceva, mai zgriem hîrtia... Ne recăpătăm un pic buna dispoziție, ne mai înviorăm...

Îmi arată o masă liberă:

— Masa ta... Ce să-ți mai spun? Stai și lucrează. În zilele în care eu nu sint aici, îmi preiei tu procesele, iei tu o parte din treburile care suavin.

— Pentru mine asta-i salvarea. Bunica a murit, sintem în mare incurcătură. Am pe cap o grămadă de oameni, toți așteaptă numai la mina mea. N-am avut încotro, mi-am lăsat baltă proiectele, sint constrîns să muncesc.

Am tăcut. Realitatea și născocirea se amestecau în mărturisirea mea. Deși ai casei ajunseseră realmente dependenți de mine, totuși nu de aici pornea dorința mea de a lucra. În fond, eu venisem aici ca să scap de ei. În afară de asta, n-avusesem, acasă, nici un proiect pe care să fi vrut a-l realiza. Dar spunînd așa, îi sugeram lui Eşfak c-aș avea o latură comună cu el. Intram într-o anumită muncă, disprețuînd-o. Eram și eu, ca el (și poate ca toată generația noastră), sortit unor lucruri deosebite dar, fiind obligat să muncesc, aveam să muncesc și, firește, din această cauză, era păcat de harul meu irosit în zadar; destinul voia să mă preumblu prin lume ca un geniu ce s-a ucis pe sine.

Probabil că vorbele mele i-au sunat bine lui Eşfak, fiindcă suspină:

— Ce să-i faci! Noi sîntem o generație sacrificată. Tragem păcatele neglijențelor celor dinaintea noastră. În plus, și povara zilei de mîine apasă tot pe umerii noștri. Nu se împovărează într-atîta o generație, dragă! Hai vino, vino să-ți arăt...

M-a luat de braț și m-a dus lingă un dulap, pe care l-a deschis.

— Aici sînt monitoarele oficiale., Așteaptă să fie explorate, selectate, să se extragă tăieturile de rigoare. Materialele vor fi clasificate... Vino acum aici...

Deschise alt dulap. În el se-nghesuiau suluri-suluri de hirtii.

— Cele de sus sînt articole mai importante apărute în sute de reviste, traduceri, cercetări... Așteaptă să fie explorate, selectate, clasificate... Vino acum aici...

Deschise o ușă. Un spațiu cam cît o debara gema încărcat de gazete pînă la tavan.

— Ziarele din ultimii zece ani... Cele dinaintea lor sînt acasă. Și scrierile din ele așteaptă să fie explorate, știrile se vor tăia, se vor lipi pe hirtie albă, se vor clasifica după criteriul tematic...

Închise ușa:

— Acasă am încă de două ori pe-atîta... Acum mă vei întreba pentru ce am păstrat eu toate astea. Pentru a-mi scrie cartea. Cartea mea va reda imaginea economică, socială și juridică a Turciei. De unde am venit, unde am ajuns, încotro ne îndreptăm sau încotro ne putem îndrepta. Se va da un răspuns tuturor acestor întrebări. Desigur, nu-i o treabă ușoară. Dar am planul gata, pînă în cele mai mici detalii... Divizat pe capitole, subcapitole... părți constitutive... cu indici... I, II, III, IV... 1, 2, 3, 4, 5... A, B, C, D, E... a b c d e... Cartea va fi prevăzută cu o prefață amplă... cam douăzeci-douăzeci și cinci de coli tipografice... după estimarea mea. Poate mai mult, ori mai puțin... La

sfârșit, indexul și bibliografia. Fiecare pagină, prevăzută cu note de subsol. Izvorul, cu titlul cărții, pagina, rindul... Înțelegi? O lucrare științifică de anvergură, nu așa, o bagatelă. Fiecare parte cu un expozeu separat... Să spunem, de pildă, partea destinată agriculturii, nu?... Agricultura în epocile primitive, agricultura în Evul mediu, agricultura în epocile noi... Dreptul... Prezentarea dreptului... După epoci... Filosofia dreptului, evoluția conceptului de drept... În epoca primitivă, în Evul mediu, în epocile noi... Așa va merge. În încheierea cărții, se va da, separat, ca anexă, și un dicționar de termeni. Ai înțeles, nu? Țara are nevoie de această carte. Vreau s-o scriu. Dar nu pot. Adică, ~~m~~-am ajutoare. Toți sint indiferenți. Păi bine, mă, eu pentru țară m-am înhamat la o muncă atît de grandioasă, nu? Veniți, bre, și ajutați-mă!... Nu, domnule, nu se mișcă nimeni. Doar trîncăneală... Băutură și vorbărie... Atita! Nimeni, în afară de mine, nu e capabil să se înhame la o treabă atît de grea... Dar cînd e vorba de literatură, toți dau buzna. Poezie, povestire, roman, eseu, critică... Pentru că-i ușor. Iei condeiul în mînă. Scrii, nu te mai oprești. Pentru știință nu există nici un interes. Or, știința va salva țara noastră. Cum s-o scot singur la capăt cu o treabă ca asta? Dar ajutați-mă, fraților, ajutați-mă... Să vină aici, le dau biroul meu, ceai și cafea de la mine, să înceapă cu dulapul ăla, să treacă totul prin mînă, să taie, să clasifice... Să-mi aducă materialele selectate. Eu să le iau, să le cercetez unul cite unul, să-mi scot note, ei să ia notele și să le bată la mașină, să le clasifice, să mi le dea. Să le citesc, să spun dacă trebuie și unde trebuie ceva dezvoltat, să se ducă la bibliotecă, să cerceteze, să completeze lacunele, să mi le aducă... Ei, mie, eu, lor... Așa merge treaba asta. Dar parcă există oameni în țară...

— Ai început? I-am întrebât.

— Cum să încep? Uită-te la dosarele astea cu procese! Toate pe mine mă așteaptă... Zău, nici măcar bolnav nu-mi

permit să fiu. Dacă mă îmbolnăvesc eu, ce se întâmplă cu dosarele astea? Cine vede de ele?

Între timp, a revenit secretarul lui Eşfak.

— Ai adus banii?

— Nu mi-a dat trei sute, numai o sută de lire.

Eşfak luă banii de la secretar şi îi viră în buzunar.

— Uite, aşa se întâmplă. Am de luat şaizeci de mii de lire. Pot să le iau? Da de unde! Mă tot amină de azi pe mâine. Am început să-mi construiesc la Suadiye¹ o cocioabă, la etajul trei a înţepenit. Te cred că a înţepenit la trei, fiindcă cinstea s-a dus. Vara asta am fost în Italia, acolo m-am cunoscut cu un avocat. Un om plăcut, bea zi şi noapte, şi-un fustangiu de prima clasă... La „a face amor“ el îi zice „a degusta vinul“. Dar nu asta voiam să spun... Are o casă la Napoli, o casă la Torino. Ține două metrese, una la Napoli, una la Torino. Şi ştii câte procese zice că ia pe an? Două sau trei... Cel mult patru. Cinci în nici un caz. „Dacă aş avea cinci procese — zice el — aş muri de epuizare.“ Aşa se munceşte acolo.

Mă luă de braţ.

— Hai să ieşim, să luăm ceva în gură pe-aici, pe undeva. Să şi bem un pic şi să stăm de vorbă.

Am ieşit pe stradă.

— L-ai văzut pe secretar? E un afacerist de îngheaţă apele. În trei ani, de când lucrează la mine, şi-a cumpărat trei case. Şi dintr-un foc. El ia, şi tu te uiţi la el!

Eram de-a dreptul uluit, ascultam doar, aprobam şi tăceam. Deşi în spusele lui existau contradicţii izbitoare, deşi din ele nu lipseau elemente rizibile, ba chiar cu mult mai rău, şmecherii şi ipocrizie, nu mă simţeam totuşi dezgustat. Aveam impresia că păşisem într-o şcoală nouă şi el era primul meu coleg. Decît să rămîn cu totul izolat, neîn-

¹ Suburbie a Istanbulului asiatic, la o distanţă de 7 km. de gara-Haydar Paşa.

doielnic era mai bine să mă imprietenesc cu el. În plus, omul era superficial, distractiv, nu mă plictisea. Mă agăţasem de el ca de un colac de salvare. Eram obligat să-l iubesc. Şi poate că tocmai de-aceea, în mod inconştient, îl flatham, neridicînd nici o obiecţie şi dînd din cap aprobator la tot ce debita. În realitate, persoana lui nu mă interesa, nimic din ceea ce-mi confia nu-mi reţinea atenţia. Eram într-atît de instrăinat de viaţă, încît şi răul, şi binele din ea îmi rămîneau străine. Răul nu mă irita, iar cînd întîlneam binele, nu mă bucuram. Pentru mine nu exista nici răul, nici binele. Eu, care rezistam pînă şi la insultele făţişe ale lui Şükrü, de ce m-aş fi oprit la greşelile şi ipocriziile cuiva, pe drumul propriei sale vieţi? Dacă într-o zi mă voi supăra pe Eşfak, dacă mă voi supăra nu fiindcă mi-a făcut mie vreun rău, ci numai datorită modului cum înţelege să-şi trăiască viaţa, datorită actelor săvîrşite pe propriul său drum, asta va reprezenta pentru mine cel mai mare progres. Dacă aş putea judeca aşa: „I-a considerat pe foştii săi asociaţi nişte pungăşi, l-a pus pe omul care lucrează pentru el în postura de hoţ, prin urmare acuză în mod laş, pe la spate, pe oamenii din preajma sa, îi calomniază, îi discreditează, în concluzie este un om rău, care trebuie evitat, cu care nu se cuvine să leg o prietenie“ — ar însemna să ajung la adevăruri, la principii, pe care le-am articulat coerent, cu rigoare. Ehei, mai va pînă atînci! Restul e uşor. El a spus „Cît despre mine unul, eu n-am casă“, dar mai pe urmă i-a scăpat că şi-a construit un bloc cu trei etaje. Iar în momentul în care eu apuc să afirm că nu e limpede în ce să-i dai crezare şi în ce nu, înseamnă că am descoperit un criteriu etic de apreciere. Şi din acel moment, eu trăiesc în funcţie de acele criterii, de acele principii şi nimic nu mă mai poate clinti. Faptul că are nişte principii cu care operează, îi conferă omului o anumită tihnă; el nu mai e silit să regîndească totul, de la capăt, în fiecare zi şi în fiecare ceas. Dar pentru asta trebuie ca el să fie imparţial, să fie sincer cu el însuşi şi cu ceilalţi,

nu să recurgă la această conduită numai din exhibiționism. Iată, și Eşfak are principii, și încă multe... Dar le expune la iuteală, doar ca să le expună, și trece peste ele la fel de iute. În ceea ce mă privește, eu vreau într-adevăr să am principiile mele. Va fi necesar, pînă le voi dezghioca și mi le voi însuși, să trec printr-o grămadă de experimentări. Eşfak reprezintă și el, pentru mine, una dintre ele. Deocămdată, întrucît nu mă irită, să nu forțez nota, să las lucrurile să meargă de la sine. Dar într-o zi!... Ah, într-o bună zi!...

Ne-am dus într-un restaurant cu grădină. Chelnerii îl cunoșteau. Ni s-a oferit o masă sub un copac; Eşfak s-a trîntit pe scaun ca un om epuizat, cu un oftat adînc. Chelnerul, care stătea în dreptul nostru, îl privea, așteptînd să ia comanda. Eşfak, de asemenea, se uita la chelner și nu spunea nimic. Schimbul acesta de priviri a durat destul de mult. În cele din urmă, chelnerul a început să ridă ușor.

— De ce te hlizești? l-a întrebat Eşfak.

— De nimic, Eşfak Bey.

— Ce înseamnă nimic?

— Aștept și...

— Ce-aștepți?

— Poruncile dumneavoastră, Eşfak Bey.

Brusc, Eşfak s-a ridicat în picioare, cu o asprime de care numai chelnerul își dădea seama că e simulată.

— Cară-te de-aici! Îi strigă el. Uită-te la el! Încă mai stă în fața mea!

Chelnerul a început să se retragă, rîzînd:

— Bine, domnule, marule și rachiu, nu?

— Încă mai întreabă! Hai, pleacă... Vezi-ți de treaba ta!

Pe cînd chelnerul se îndepărta, Eşfak îmi vorbea:

— Tare mi-s dragi băieții ăștia. Și ei țin la mine. Dacă le-aș spune să moară pentru mine, ar muri. Eu vin din cînd în cînd aici să beau cîteva pahare. Numai cînd beau mă pot odihni un pic, frățioare. Înaintează în vîrstă, trebuie treptat, treptat, să-mi reduc orele de muncă... Printre atîtea ocupații, mi-a mai căzut pe cap și afacerea cu partidul. N-aveam de

gînd să mă bag, dar prietenii au tras de mine: „Vino și vino“. N-am putut să-i dezamăgesc Azi după-amiază mergem la partid. Îți fac cunoștință cu oamenii de acolo... Apropo, tu de ce nu intri în partid?

— Nu știu.

Între timp chelnerul a adus rachiul și marulele.

— Ce altceva mai porunciți?

— Două fripturi la grătar; să fie fragede. Și fără grăsimi... Spune-i maestrului Yakup că altminteri fac urit...

— Cum porunciți, domnule!

— Zi-le să facă saletă, adu iaurt, adu și țiri, apoi... Apoi plăcinte, pline prăjită, murături... Adu-le odată, dragă, de fiecare dată s-o iau iar de la început?!

După ce chelnerul plecă, îmi spuse:

— Ce înseamnă „nu știu“? E ușor să dai drumul la vorbe goale, ca să induci în eroare. Toată chestia e să-ți asumi responsabilitatea. Te simți ori nu responsabil, prietene? Să discutăm deschis.

— Mă simt responsabil, i-am răspuns, profund uluit.

Răspunsul meu mi-a plăcut grozav. Mai în glumă, mai în serios, intram în miezul lucrurilor. Faptul că și eu îmi asumam partea mea de responsabilitate față de țară era ceva tare frumos. Mi-am ridicat paharul cu rachiul.

— În onoarea ta!

— În onoarea ta! Vei intra într-un partid, vei munci. Bineînțeles că vei intra în partidul nostru. A trecut vremea retragerii în cochilie, a șederii în turnul de fildeș. Ne revine misiunea de a salva țara asta de politicienii veroși. Atita vreme cît oamenii buni, savanții, intelectualii se vor dezinteresă de politică, cei răi, cavalerii industriei, vinătorii de profit iau în mîinile lor cirna. Și să te ții cheltuieli nesăbuite! E intolerabil!

Erau cuvinte rezonabile.

— Just, l-am aprobat eu.

— Da, just, continuă Eşfak. Pînă cînd nu se unesc intelectualii, pentru țară nu poate exista salvare. Intelectualii și

progresiştii se vor uni şi nu le vor mai da timp profitorilor şi retrograzilor să răsuflă. Eu asta ştiu, asta spun. Într-o societate care are 70% analfabeţi, e de la sine înţeles că poporul e manevrat, e exploatat de reacţionari. O vreme — cit, nu pot să-mi dau seama — Turcia va progresa dirijată de intelectualul cinstit. E suficient să ne facem iubii de popor, să-l facem să înţeleagă că muncim pentru el. Să-i ciştigăm sprijinul.

Simultan cu golirea paharelor cu rachiu, problemele de politică ciştigau o pondere zdrobitoare.

— Eu îl cunosc pe ţăran, adăugă Eşfak. Țăranul, scumpule, nu se gîndeşte la nimic altceva în afară de propriul său ciştig. Luasem, la Manisa¹ un proces cu un teren, a durat ani de zile. De două-trei ori pe an mă duceam acolo, așa că i-am cunoscut îndeaproape pe ţărani. Uite, să-ţi povestesc, ei n-au încredere în nimeni, frăţioare, orice onorariu luam, îl considerau o speculă. Îmi ţineau socoteală pînă şi de banii de timbre. Zgîrciţi, ignoranţi, dar isteţi şi escroci cu carul. Tu îi răceşti gura degeaba: patrie, civilizaţie, progres... Ce-i pasă lui de toate astea?! Dealtfel, după cum probabil ştii, ţăranul nici nu spune ţară, el spune moşie... Sădeşte, mă, un pom în faţa casei tale! Nici gînd să sădească. Toată ziulica zace în cafenea şi-şi pune nevasta să muncească. Şi tot ce ciştigă pe recoltă, la circiumă se duce. De ce crezi că vinzarea rachiului e în creştere? Ei? Pentru că ţăranul s-a apucat de băutură, de-aia.

Clătină furios din cap:

— Pfui! Cunosc eu prea bine situaţia, nu înghit palavre. Cei care laudă „exceptionalele calităţi ale ţăranilor“ sînt politicienii profitori. Vinătoare de voturi, nimic altceva. După aia vin şi dau cu bita în capul omului, de-l jupoaie de tot ce-a agonisit. Dar asta şi merită ţăranul nostru. În Italia, m-am dus într-un sat, frăţioare. Indivizii aveau fri-

¹ Oraş situat în Anatolia vestică, în cîmpia de la poalele muntelui Manisa (antîecul Sipylos).

gider, aveau radio, aveau automobil... Dă-le la ai noștri frigider și vezi, îl bagă în casă?!

Erau probleme de care eu, pină azi, fusesem cu totul străin. Nu-mi trecuse prin mînte că un om poate deveni atît de uman prin dragostea de țară. În timp ce eu eram lipsit de orice părere fermă, cîm de era posibil ca alții să concentreze în ei atîtea convingeri? Cum de era posibil ca ei să-și uite de propriile lor interese și să se aplece asupra suferințelor și problemelor altor oameni, ale altor medii sociale? Eu, pină atunci, nu iubisem pe nimeni cu adevărat. Nici măcar pe mine însumi nu mă iubisem. O masă de oameni striga cu fervoare „Țara, țara!“ Nu se gîndeau la ei înșiși, se gîndeau la țara lor. De unde dobîndiseră această deprindere, această virtute? Doar nici eu nu aparțineam altei patrii, crescusem aici, ca și ei, învățasem în școlile de pe aceste locuri... Sau familia mea să fi fost degenerată? Da, e posibil, nu pot obiecta nimic la asta! Atunci însă se naște o altă întrebare: de ce familia mea e degenerată și alte familii nu? În vreme ce toți nutresc, în modul cel mai firesc, dragostea de patrie, umanismul, noi pentru ce am rămas într-atît de străini de aceste simțăminte înalte? Cînd mă gîndeam așa îmi uram din suflet familia.

— Iartă-mi indiscreția, Eşfak, dar ce era tatăl tău?

— Tatăl meu? Nu l-ar mai răbda pămîntul în care zace, era un bărbat fără nici o personalitate. S-a tîrit toată viața și ne-a pus și pe noi să facem la fel. Era un așa-zis funcționar. Dar unul care nu cunoștea ce-i demnitatea. Dacă zărea pe drum, la un kilometru distanță, pe cel mai mic dintre superiorii lui, se ridica în picioare și se încheia la haină. Mama era o ignorantă. Au murit amîndoi. Vorbînd drept, m-a întristat mai mult moartea tatei. El măcar s-a zbatut, a fost un om strivit de grija pentru existență... Dar mama, cu ignoranța ei, l-a nenorocit complet. Chiuleam de la școală și stăteam acasă și ei nu-mi ziceau nimic. Tata îmi pregătea fițuicile, să copiez.

Își goli paharul cu rachiu și își increți fața.

— Eu am ajuns ce sînt azi numai prin propria mea zbatere. Am ajuns la situația mea de azi, scurmînd cu ghearele și cu dinții. Am crescut, prietene, mîncînd înșelăciuni cu duiumul, mă răzbun, înșelînd pă alții. Să zicem că mi se aduce un proces, o cauză pierdută. Îl accept. De ce să nu-l accept? Ai să vezi, Muammer, în avocatură, a fi corect e totuna cu a avea finețea fraierului. Justiția? Un ghem scîrbos, pe care nimeni nu-l poate descurca.

Cu cît era mai beat, cu atît se dezvăluia în toată goli-ciunea sa și își dădea totodată seama că se contrazicea.

— Tu nu te uita că una spun acolo și alta aici... Eu sînt un realist. Nu poți trăi fără să-ți bagi nasul în josnicii, în trivialități. Adevărata etică constă în a reuși să te menții curat în toată această porcărie. Am și eu idealuri, le urmăresc acționînd cu rafinament și șiretenie. Experiența mea de atîția ani m-a învățat că cea mai mare bătălie e bătălia dusă pentru a putea rămîne în viață. Numai atîta timp cît mă aflu în viață pot să trudesc pentru idealurile mele. A fi idealist nu înseamnă a-ți face din propria viață un exemplu. Idealist este omul care, găsindu-și drumul în viață, își asigură un mîine și mai bun.

Ochii lui deveniseră roșii și strălucitori, dar nu numai din cauza rachiuului, cum s-ar putea crede. În clipa aceea am înțeles că, din cînd în cînd, Eşfak vorbea din adîncul inimii. Și un asemenea ins nu putea fi un om rău. Își exagera și părțile bune, și pe cele rele. Nu era nici atît de rău, nici atît de idealist. Se obișnuise într-atît cu ideea că omul nu reprezintă decît niște aparențe, încît îl surprindeau pînă și sinceritatea și lealitatea sa proprie. Toate aceste contradicții aici își aveau sorgintea.

Cît a durat această discuție, nu știu. Cînd a spus să plecăm, am plecat. Ne-am dus la partid. M-a înscris în partid. Mi-a făcut cunoștință cu niște oameni. Și acolo am vorbit o vreme despre țară și despre lume. De la un moment dat, nu mai izbuteam să urmăresc discuțiile; nu numai băutura

era de vină, ci nimicnicia mea. Rămânind continuu departe de oameni, am ajuns și eu un om de nimic.

Ceea ce nu voi uita este, însă, lunga cuvintare despre țărani ținută la partid de către Eșfak. „Fără să ne sprijinim pe țărănime, fără o credință neclintită în țaran nu vom reuși nimic“ susținea el. Cuvintele lui au găsit o mulțime de adepți printre tineret. Eșfak îl ridica în slăvi pe țaran. Nu se jena nicidecum că, numai cu puțin mai înainte, îmi vorbise exact invers. Mizase, cu siguranță, pe faptul că aceste idei vor antrena în jurul său o mare masă de simpatizanți. Își zicea de bună seamă: „Idealul meu îmi stăruie neclintit în suflet; unde trebuie însă să intervin, este fațada“. El avea convingerea că ipocrizia, chiar observabilă, rămâne totuși cel mai bun drum de urmat. Nu-și făcea griji la gândul că eu îi cunosc adevăratele convingeri. Dacă eu l-aș fi luat deoparte și l-aș fi interpellat: „Tu gîndești cu totul altfel, pentru ce, acum, debitezi asemenea cuvinte?“ mi-ar fi răspuns, senin: „Așa cere tactică în politică, e imperios necesar să te adaptezi momentului, pînă ce îți vei putea permite să-ți expui cu fermitate propriile-ți crezuri“. Și dacă totuși eu aș fi insistat: „Tu, aici, ai vorbit așa, ca să-ți faci adepți, ca să devii conducător. Care dintre cele spuse de tine să le iau drept bune?“ el mi-ar fi replicat: „Cîtă lipsă de încredere zace în tine!“ Pentru el, a nu avea încredere e sinonim cu a nu avea încredere în el. Iar lipsa mea de încredere în el l-ar fi infuriat cumplit. Din punctul său de vedere, n-are decît să aibă dreptate, dar pentru mine, el nu mai reprezintă un om călăuzit de un crez propriu. Nu mai putea pretinde așa ceva de la mine.

E adevărat că toată ziua și noaptea aceea le-am petrecut în oraș. Dar speranța care mi purtase pașii în biroul lui Eșfak nu m-a lipsit de capacitatea de a face distincție între discuțiile menite să-i servească interesele personale și cele care, dimpotrivă, nu le servesc. Eu căutam o idee, o etică, un principiu, un sentiment de care să fie atașat. Eram mîhnit că nu i le-am putut afla. Nu-mi închipuiam că e ușor de găsit

un asemenea liant, dar cei care aveau impresia că îl posedă mă interesau extraordinar de mult. Erau realmente convinși că l-au aflat, sau numai se prefăceau, ca să-și mascheze astfel propria lor nimicnicie? Dacă aş putea dezlega această întrebare n-ar mai fi nici o problemă.

Dar toate aceste speculații ale mele erau gratuite; Eşfak, chiar fără să ştie adevărul, putea fi totuşi util, în timp ce eu nu nutream această speranţă în ceea ce mă privea.

Luind cu noi trei înşi pe care-i cunoscusem la partid, ne-am dus pe Bosfor, la un pahar de vorbă. S-a băut rachiu mult. S-a discutat dezordonat. De la politică, s-a trecut la subiecte galante, de la subiecte galante la tranzacții de terenuri. N-am profitat prea mult de cele auzite, pentru că se vorbea într-un tempo extrem de rapid şi, de cele mai multe ori, erau greu să-ţi dai seama dacă se discuta în glumă sau în serios. Din cînd în cînd îmi aminteam de casa noastră, încercam un sentiment neplăcut, de jenă, şi imediat o alungam din minte. Îmi părea că n-am să mă mai întorc niciodată acolo şi simţeam o mare uşurare. De aceea şi voiam ca discuțiile să ţină cît mai mult. Ce aveam să fac cînd îl voi întîlni pe Şükrü? Cum aveam să mă port faţă de Aylâ? Atîtea întrebări la care nu ştiam ce să răspund.

Am traversat la Kadiköy împreună cu Eşfak. Căscă şi spunea:

— Pînă la urmă te saturei de orice. Ştii ce-mi doresc eu? Să string ceva bani. Să-mi iau la Bodrum¹ o căsuţă, să mă retrag acolo, singur cu cărţile mele...

Acesta era idealistul, care vorbea atît de înflăcărat mai întîi la partid, apoi în cazinoul de pe Bosfor? Ce repede se dezgusta şi ce repede se înflăcăra din nou! Aceste schimbări fulgerătoare nu-l incomodau deloc? Pentru ce nu-şi căuta propriul său adevăr lăuntric?

¹ Anticul Halicarnassos, oraş pe ţărmul Mării Egee, vestit prin pitorescul şi vestigiile sale din antichitate.

Eşak semăna cu mine, fără un crez, fără speranță, în schimb se putea amăgi, pentru că mima speranța și convingerile. În asta consta marea deosebire dintre noi doi.

Ne-am despărțit, pentru a ne revedea ziua următoare. Eu m-am îndreptat spre casă. Trecuse de miezul nopții. Socotind că toți s-au culcat, n-am aprins lumina când am intrat. Lăsându-mi pălăria în cuierul de lângă ușă, mi-am adus aminte de ceea ce-mi spusese mătușa Mürşide; am pipăit în spatele cuierului și am dat peste o bucată de hirtie, pe care am vîrit-o în buzunar.

Mătușa Mürşide era nebună, o știam cu toată certitudinea. Nu doar o simplă bețivă, o alcoolică, ci nebună în deplina accepțiune a cuvîntului. Dar, deși perfect conștient de acest lucru, nu-mi puteam reține curiozitatea de a vedea ce putuse să-mi scrie. Înainte de a pătrunde în camera mea, m-am dus în closet și aprinzînd lumina m-am uitat peste peticul de hirtie. „Dulcele meu, în urma ta au plecat Aylâ cu Şükrü împreună. S-au întors tot împreună către seară“. Iar în josul hirtiei, aproape de margine, mîzgălise cu un scris mic, aproape indescifrabil: „Să vii la noapte pe la mine“... Am rupt hirtia și am aruncat-o în closet.

Dacă mătușa Mürşide n-ar fi fost beată moartă, fără îndoială că m-ar fi așteptat. Prin urmare, adormise. Dar, ca totuși să nu cumva să mă înhațe, pentru orice eventualitate m-am dus în dormitorul meu călcînd pe vîrfurile picioarelor. „Ah, îmi ziceam în sinea mea, de m-ar ajuta Alah să nu se trezească nici Aylâ!“

Nici n-am apucat să intru în cameră, că Aylâ a și zvicnit din pat. Am aprins lumina.

— Unde-ai stat pînă acum? m-a întrebat ea cu un suris, frecîndu-se la ochi.

— Am fost cu niște colegi.

Ce frumos sunau, pentru mine, aceste cuvinte!

— Ai băut, așa-i? Ai băut mult?

— Mult.

— Să-ți fie de bine, dragul meu. Cel puțin, te-ai distrat?

Dorea să mă fi distrat... Căci și ea a ieșit azi cu Șükrü. Cine știe pe unde au umblat și ce au făcut. Se gindește să fim chit. De-aceea nici nu-și permite să fie supărată pe mine.

— Tu ce-ai făcut? am iscodit-o eu.

S-a așezat cu nădejde în pat.

— Am multe să-ți povestesc. Dar mai întâi zi tu. Ce s-a întâmplat ieri seară între tine și Șükrü?

— A fost impertinent și l-am pus la punct. Dealtfel, nu înțeleg de ce te interesează un lucru pe care-l știi deja. Șükrü nu ți-a povestit?

— Am aflat de la Nesime... După aia l-am întrebat și pe Șükrü. „Dinadins am făcut așa — mi-a spus el — ca să-l infurii“...

În timp ce mă dezbrăcam, nu mă slăbea din ochi. Îl căuta pe Muammer cel care, numai cu o seară în urmă, o iubise pe Aylâ, care plinsese la pieptul ei. Eu însă eram rece. Mă schimbasesm.

— Ce ți s-a întâmplat iar? m-a întrebat.

— Nimic. Mi s-a părut curios să aflu de la Șükrü ce gindești tu despre mine...

A sărit din pat:

— Ce vrei să insinuezi?

— E purul adevăr... Că nu mă iubești, că te-ai săturat de mine, că vei divorța, că vrei să scapi de casa asta, că legătura matrimonială te excedează etc. etc. N-am nimic de obiectat la toate astea dar, repet, mi se pare curios să le aflu prin Șükrü. El ne conduce, el e stăpinul casei. El face și desface căsătoriile după bunul său plac.

— Șükrü ți-a spus toate astea?

— Da.

Eram calm. Adică afișam cu ostentație că vorbele lui Șükrü nu-mi stîrneau interesul. Și într-adevăr, spusele lui nu produsese ră asupra mea vreun efect deosebit. Eu eram foarte detașat de acest soi de suspiciuni. Țineam însă să trezesc în Aylâ impresia că nu sînt devorat de invidii deși,

În mod firesc, ar fi trebuit să le am și că, prin urmare, îmi e indiferentă. Era o comportare cu consecințe greu descifrabile. În concluzie, pe Aylâ a speriat-o tare.

— O iei iar de la început? mă mustră ea. Ieri noapte nu s-a isprăvit cu toate astea? Nu ne-am eliberat de îndoieli? Nu ne-am iubit? Spune, Muammer!

— Pe mine lucrurile astea nu mă interesează, Aylâ. Mai bine spune tu ce voiai să-mi povestesti.

Privi în gol, descurajată. Părea cufundată într-o adincă tristețe. O biată femeie amărită, care nu era în stare să risipească gelozia neîndreptățită a soțului ei... Nimic altceva. Cum de putea juca acest rol? Deși nu mă iubea, pentru ce ținea cu tot dinadinsul să-mi demonstreze că mă iubește? Greu de înțeles!

Vorbi cu glasul scăzut:

— Ce mult m-ai bucurat ieri noapte! Cit de fericită m-ai făcut! Te-am așteptat, cu inima plină de bucuria aceea. „Să vină și să-i povestesc ce s-a petrecut azi“, îmi ziceam. Dar m-ai dezamăgit, ai smuls iarăși din mine orice speranță...

Plingea. Însă faptul că plingea nu mă impresiona deloc. Vedeam în ea un dușman. Cu aceeași răceală în glas i-am spus:

— Dacă nu spui tu, am să spun eu. Azi ai ieșit cu Şükrü; v-ai înapoiat acasă târziu, abia spre seară.

Și-a ridicat capul și m-a privit drept în față, cu ochii măriți:

— Da. De unde știi? Ne-ai văzut la Istanbul?

Aruncându-mi neglijent cravata, i-am răspuns:

— Nu, dragă.

— Nu cumva m-ai urmărit?

— N-am altă treabă decît să te urmăresc pe tine?! Eu am fost la partid.

În clipa aceea m-a invadat tristețea. De nu m-aș fi îndoit de Aylâ, de n-aș fi atît de departe, atît de străin de ea,

de-aş iubi-o! Aş fi venit în noaptea asta, aş fi trezit-o şi i-aş fi vorbit aşa:

— Uite, draga mea Aylâ, am întârziat, dar nu te supăra. În primul rând, am intrat în muncă. Voi profesa avocatura, în asociaţie cu un coleg. În plus, am mai intrat şi în partid, pentru că mă simt responsabil de destinul ţării. N-o vom lăsa pe mina profitorilor, a politicienilor veroşi, unşi cu toate alifiile. Toată problema constă în a-ţi da seama dacă eşti sau nu eşti responsabil. A te retrage în propria-ţi cochilie, istovit de propriile tale suferinţe, a trăi cu ochii închişi, nu e deloc bine... Voi munci pe de o parte la tribunal, pe de altă parte la partid, pentru popor, pentru a ridica poporul. Nu-ţi poţi închipui ce mare bucurie îmi scaldă sufletul...

Aşa i-aş fi spus. Apoi mi-aş fi sărutat nevasta şi aş fi iubit-o. Ce dulce dragoste ar fi fost aceea! Toată noaptea somnul nu mi s-ar fi lipit de pleoape; culcat pe spate, în întuneric, i-aş fi tot povestit, în timp ce ea m-ar fi ascultat, mângiindu-mă pe păr, mândră de bărbatul ei. Aş fi fost satisfăcut de mine însumi şi pentru că aş fi fost mulţumit de mine, mi-aş fi iubit femeia cu o şi mai mare căldură, cu o şi mai mare vigoare, şi mai bărbăteşte. Fericirea numai aşa poate fi.

Dar eu nu eram demn de fericirea aceea. Un om lipsit de convingeri, suspicios, care nu iubeşte pe nimeni, care ezită în orice, mereu indecis... Cît o voi mai duce oare aşa?

— În partid? se însufleţi Aylâ. În care partid?

Am desluşit bucurie în vocea ei. Ah, dacă ieri noapte n-ar fi golit revolverul de gloanţe! Ah, dacă Şükrü nu mi-ar fi aruncat în faţă vorbele acelea despre Aylâ! Ah, dacă ei, azi, n-ar fi plecat împreună de-acasă!

— Ieri seară m-ai înşelat, i-am zis.

— Ieri noapte? Cum?

— Da, ai vrut să te sinucizi cu revolverul, după ce-i scoseseşi gloanţele...

S-a animat de gîtul meu.

— Îți jur că uitasem că l-am descărcat... Și-apoi, unde vezi tu aicea înșelăciune, Muammer? Mi-era atît de teamă că te sinucizi, încît eram dispusă să recurg la orice, da, la orice, numai ca să te împiedic. Și chiar dac-aș fi făcut-o dinadins, ce importanță are? Vroiam să-ți probez că te iubesc. Dacă vrei să mă sinucid... să-mi iau viața cu mîna mea... o fac, Muammer. Dacă tu nu te schimbi, dacă persiști să nu ai încredere în mine, mă voi sinucide, să știi... Dar atunci va fi un fapt împlinit. Trebuie să mor ca să mă crezi că te iubesc?

— Pleacă de lîngă mine, am bruscato eu. Îți închipui că mă duci, tu vezi în mîne un copil și nu un bărbat! Fără nici o rușine îți rîzi de mine cu Şükrü, ești una cu el.

— Ah, Doamne... Şükrü? Cum să ți-l scot din minte?

— N-ai cum să mi-l scoți, fiindcă el e cel care conduce casa asta... Tu, de asemenea, joci după cum îți cîntă el. Unde ați fost azi?

— Ascultă atunci. Știu că avem o situație materială grea. Deși tu nu vorbești despre asta, eu am certitudinea că așa e. Am cerut ajutorul lui Şükrü. Dacă ți-aș fi spus, n-ai fi acceptat.

— Grozav! Ia te uită?!

A tresărit.

— Ce vrei să spui prin „ia te uită?” Ce-i rău în asta? Cunoștea pe directorul unei bănci și m-a dus acolo. Nu locuim în aceeași casă cu Şükrü? La asta, n-ai nimica de obiectat, dar consideri o vină faptul că am ieșit împreună pe stradă?

— Discuția cu directorul băncii a durat pînă seara?

— Dimineața ne-am dus la bancă și am aranșat cu directorul. Cînd am plecat de acolo, eu m-am despărțit de Şükrü. Am trecut pe la universitate, mi-am căutat foștii colegi și am mers împreună în Bayezit¹, la unul din localurile unde

¹ Vechi cartier turc situat în partea europeană a Istanbulului din sudul Cornului de Aur; aici se află Universitatea și sediul vechiului Minister de război (*Seraskerat*) al Imperiului Otoman.

mîncam de obicei, și am luat masa de prînz. Spre seară, la înapoierea acasă, m-am întîlnit cu Şükrü pe vapor... Dacă-i minciună, atunci...

— Ajunge! Nu vreau să aud mai mult!

Și realmente nu vroiam s-o mai ascult. Atît ea, cît și eu executaserăm, astăzi, ordinele lui Şükrü, ne duseserăm amîndoi să căutăm de lucru. M-am mirat cum de nu-mi trecuse asta prin mînte încă de dimineată. Cînd mîine, la micul dejun, Şükrü va afla de isprava mea, avea să observe:

— Aha! Așa deci! Ați făcut ce vă spusese eu!

Iată de ce trebuia să nu divulg faptul că mi-am găsit o slujbă, că am început să muncesc. Şükrü era cel care mă opresa cel mai mult în casa asta, ca atare, în primul rînd de el trebuia să mă îngrijesc să scap. Dacă tot îmi iubește nevasta, s-o ia și să plece de aici.

Mi-am ridicat capul de pe pernă:

— Mîine dimineată, voi amîndoi, să părăsiți casa asta!

Apoi m-am culcat... am adormit.»

«Davut Bey pleacă în fiecare dimineată de acasă. Cum și eu lipseam, n-aveam idee unde se duce și nici nu-mi trecuse prin cap să-l întreb. Eram prins cu multe treburi: toată ziua stăteam la birou și către seară mergeam la partid. De multe ori nu reușeam să fiu acasă nici la cină. Aseară, Şükrü întrebă:

— Cum e în parcul pentru copii, Davut Bey?

— E cel mai liniștit loc. Stau pe o bancă sub copaci și în timp ce copiii aleargă în jurul meu, eu cuget, fac planurile mausoleului. Uneori îmi cumpăr napolitane și le mîncînc. Cum le iau, copiii se string roată în jurul meu și, firește, le cumpăr și lor. Mamele și surorile lor mai mari dau fuga și protestează, spun că-i rușine... Ce ridicol! Eu nu le ascult și împart copiilor napolitanele. Le mîncăm împreună. E tare plăcut.

Surise.

— Am cunoscut și o bonă, nemțoaică. O fată drăguță, proaspăt venită din Germania. Ne-am imprietenit. I-am vorbit despre unele proiecte ale mele și le-a găsit foarte interesante. Ne înțelegem bine unul cu altul.

La urmă adăugă:

— Probabil că ne vom căsători.

Noi am înghețat. Dündar Bey își reveni primul:

— Tu ai luat-o razna de-a binelea, Davut.

— De ce am luat-o razna? E o fată frumoasă, bine educată, cu tact... Mă place. Își pune mâna pe genunchii mei și mă privește în ochi. Deocamdată, pentru că eu nu știu germana, nu putem comunica așa cum ar trebui. Dar și acest obstacol va dispărea în curînd.

— Cum așa? Nu cumva ai început să înveți germana? se miră Dündar Bey.

— Nu. O învăț pe fată limba păsărească... Deși ea mi-a cerut s-o învăț turcește, eu am preferat limba păsărească. La început a fost cam mirată că nu seamănă cu turca vorbită curent, i-a fost greu, dar, încet-încet, a reușit să facă progrese. Te ghe iu-ghiu-besc...

S-a întors către mine:

— Eu cheltuiesc zilnic două sute cincizeci de kuruși pe napolitane. M-ai îndatora dacă mi-ai da săptămînal suma respectivă.

Rămăsesem înmărmurit. Şukrû se grăbi să intervină:

— N-aveți grijă, de azi încolo iau administrarea casei asupra mea. Voi discuta chestiunea cu Muammer.

Face bine. Eu tot vreau să mă degajez de treburile mărunte. Intenționez chiar să mă desprind complet de toate problemele privitoare la casă. Pînă acum am acordat un interes exagerat acestei case, oamenilor din ea. Mi-am măcinat energia, m-am epuizat inutil. Odată cu intrarea mea în muncă și mai ales cu includerea mea în partid, mi-am dat seama și mai bine de acest adevăr. Un bărbat care vrea să fie liber, în sensul plenar al cuvîntului, care se zbate ca să

obțină succese, trebuie să facă o ierarhizare strictă a evenimentelor cu care este confruntat, să știe să disocieze pe cele importante de cele lipsite de însemnătate. Altminteri, se înecă în fleacuri și necazuri insignifiante. Cum spusese și Eşfak:

— Tu n-ai reușit încă să-ți găsești drumul. Până azi te-ai cheltuit fără rost. Adună-te, concentrează-ți voința, mobilizează-ți aptitudinile, arată de ce ești în stare.

Adăugase apoi:

— Eu voi avea grijă să te controlez, pentru că nu accept să te irosești. Știu, ești foarte legat de nevasta ta, de familia ta. Dar e totuși prea de tot!

El așa crede, ce să fac? În realitate, nu sint legat de soție și de familie. Ei m-au jignit, m-au strivit, atita tot.

Dündar Bey s-a dus la spital pentru mâinile lui, și doctorul l-a sfătuit să se interneze. Zilele astea se va interna.

Sint liniștit. Acasă nu mă supăr pe nimeni, nu mă angajez în dispute cu nimeni, nu mă cert cu Aylâ. Numai atita fac: îmi strecor mîna, adesea, în spatele cuierului de lingă ușă, iau hîrțile lăsate de mătușa Mürşide și le citesc. De obișnuința asta încă n-am reușit să scap. Iar mătușa, aproape zilnic, îmi lasă cite un bilet în care mă informează de tot ce se întîmplă. Astfel sint la curent cu evenimentele casei. Mi-am fortificat starea nervoasă într-atita, încit acum nici măcar veștile care altădată m-ar fi înnebunit de-a dreptul nu-mi răpesc voia bună. De pildă, în biletul lăsat acum două zile, mă înștiința: „I-am văzut pe Şükrü și pe Aylâ sîruintindu-se“. Am ris și nu mi-a păsat. Iar în legătură cu proiectul de internare în spital a lui Dündar Bey, comentase: „Iată, calea salvării prinde viață. Dündar Bey pleacă, va veni și rîndul celorlalți“. Or, eu țin la Dündar Bey și nu-i doresc plecarea.

Să mai consemnez ceva. Noaptea trecută îi pusesem în vedere lui Aylâ ca dimineata să părăsească, împreună cu Şükrü, casa noastră. A doua zi m-am purtat ca și cum nu spusese nimic. Faptul a bucurat-o mult pe Aylâ. Seara,

la întoarcerea mea din oraș, m-a tras în odaie, mi-a trecut brațele pe după gît și m-a sărutat:

— Ai fost tare beat ieri noapte, Muammer. Nu știi ce vorbești. Dar știi ce mult m-ai întristat? Scoate-ți din cap gîndurile astea absurde, bărbătelul meu. Sint eu lipsită de sinceritate în ceea ce te privește? Te înșel eu pe tine?! Aș decădea în proprii mei ochi. În primul rînd, ca o datorie față de mine însămi, țin la fidelitatea mea. Fii sigur că dacă nu te-aș iubi, n-aș mai rămîne un minut în casa asta. În curînd voi începe să muncesc, omul mi-a dat toate asigurările. În nici un caz n-a spus așa ca să scape de mine... Voi cîștiga bani și cînd voi cîștiga...

S-a oprit, m-a privit cîteva clipe cu luare aminte, apoi continuă:

— Să nu te superi pentru ce am să-ți spun acum, dar vreau să-ți probez că nu stau în casa asta de nevoie. Dacă ne despărțim, nu mă duc nici la mătușa și nici la sora mea... Voi trăi singură.

Am ris.

— Și cu declarația că, dacă te despărți de mine, te omori, cum rămîne?! am întrebat-o, nu ca s-o acuz că mințise și nici ca să isc ceartă, ci pur și simplu din amuzament.

— Lasă vorbele astea, îmi spuse și mă cuprinse în brațe. Noi ne iubim unul pe altul. Căci ne iubim, așa-i?

Am sărutat-o și eu:

— Ne iubim.

De ce să nu-i fi spus așa? Îmi asiguram astfel tihna necesară pentru a-mi vedea mai serios de preocupările mele esențiale.

Lucrurile merg pe făgașul cel bun. Într-o singură direcție șchiopătează: legătura cu Nesime. A întristat-o, a miniat-o faptul că iubirea noastră nu a continuat, nu a făcut progrese. A devenit revendicativă. Ce ți-e și cu femeile astea! Sint oricum dificile; pînă te culci cu ele, într-un fel, și după ce te culci cu ele, într-alt fel. Înainte, sint greu de biruit, după, sint grave, nićiodată satisfăcute. Nu-mi spusese chiar

ea să uităm ce s-a petrecut între noi? Acum pentru ce nu se bucură, de ce nu se gîndește că, dacă ea a uitat, e normal să mi-o scot și eu din minte? Ieri dimineată, în timp ce, singur în sufragerie, îmi beam cafeaua, a venit lângă mine și mi-a vorbit în șoaptă, cu o voce destul de aspră:

— Dă-mi adresa biroului tău!

— Ai nevoie de ea?

— Da. Trebuie să ne explicăm. În casa asta e imposibil...

I-am dat adresa, să vină și să spună ce are de spus.»

«Trebuie să muncesc pînă-mi uit de mine însumi. Iar munca mea nu trebuie direcționată către vreun scop anume. Natura nu urmărește vreun scop anume cu omul, ca de altfel cu toate ființele. În carnea, în singele meu pulsează o energie; trebuie numai s-o descătușez, s-o fac să funcționeze. Dacă nu o pun în acțiune, nu mă așteaptă altceva decît nebunia. De aceea alerg, mă zbat pînă cad istovit. Între energia și nebunia mea s-a angajat o competiție înspăimîntătoare. Dacă mă opresc o clipă, am impresia că mă pulverizez, că mă voi diviza în moleculele din care sint constituit, că echilibrul grație căruia trăiesc conștient se va răsturna. Nu ținesc să-mi ocrotesc conștientul, ci să-i anulez superioritatea, să-i înlătur dominația. Mi-e necesar conștientul în măsura în care îl voi domina, pentru a-l domina. Astfel nu voi sta să analizez cu minuție cită sinceritate și adevăr există în comportarea colegilor mei de muncă și de partid. Nici unul dintre ei nu dispune de fapt dincolo de aparențe. Îmi voi vedea de treabă cit mi-o va permite capacitatea mea și nu mă voi amesteca în latura subtilă a lucrurilor. În răstimpul acestor cîteva luni de muncă, am cîștigat prima mea victorie, am reușit să las casa pe al doilea plan. Nu mă interesează nici unul din casă, sau ceea ce se petrece în casă. Deși încă n-am realizat asta în sensul plenar al cuvîntului, mă lupt cu mine însumi, fac eforturi, mă frămînt și, în această zbatere, munca mea și partidul îmi sint de mare ajutor.

Țelul meu fundamental este ca ocupațiile mele de la birou și partid să nu mai însemne un mijloc de a mă desprinde de problemele mele domestice, ci să-mi absoarbă eul independent de acestea, prin propria lor existență; să ajungă pe primul plan, să devină pentru mine într-adevăr importante în așa fel, încît atunci cînd ceva în casă e în neregulă, eu să rămîn impasibil nu deliberat, ci spontan, să fiu complet detașat, cu toată sinceritatea. Mai clar spus, să mă salvez de egoism, să mă dăruiesc în mod real problemelor comune tuturor oamenilor sau patriei mele.

Din acest punct de vedere, intrarea mea în partid a fost foarte binevenită. Acolo n-au ce căuta chestiuni ca faptul că soția mea mă iubește sau nu, că face sau nu amor cu Șukrû sau cum va fi asigurată existența noastră. Preocuparea unică o constituie probleme fără nici o legătură directă cu mine, problemele țării. Acolo fiecare dintre noi poate fi asimilat cu un om exemplar, chiar cu un erou; nu ne gîndim la noi înșine, muncim cu toate forțele noastre pentru fericirea altora, pentru ridicarea societății.

Da, mă lupt cu mine însumi cînd plec de la partid și vin acasă, fac eforturi ca să nu mă capteze necazurile mele mărunte, angoasele mele lipsite de orice interes pentru un altul. Iată, în ziua cînd voi izbuti pe deplin acest lucru, înseamnă că, în sfîrșit, îmi voi atinge țelul și astfel mă voi elibera.

Mă uit în jurul meu. Ce mulți oameni au dobîndit această victorie! Ce mulți idealişti există! Cînd și cum au atins ei această fericire? Toată vina o poartă educația mea, familia mea. Altă explicație nu poate fi. De aceea îmi și blestem trecutul.»

«În ultimul bilet al mătușii, o veste importantă: Nesime ar fi rămas însărcinată cu Șukrû și și-ar fi provocat pierderea copilului. De unde o fi aflat ea asta, nu pot pricepe.»

«L-am vizitat pe Dündar Bey la spital. Era pansat la ambele mâini. Nici să mănince nu putea singur. Îl serveau infirmierele. Și ce avea de mâncat! Două-trei înghițituri de mâncare de regim. S-a bucurat cînd m-a văzut, a cerut vești de-acasă. S-a plîns că nu îl cercetăm. Davut Bey n-a venit să-l vadă nici măcar o singură dată. Îl iartă totuși:

— El, acum, e îndrăgostit și de aceea e scuzabil. Cochetază într-una pre limba cea păsărească. Dar fiți atenți, să nu ia fata și să v-o aducă în casă. Nemțoaicele astea tinere se leagă de orice cuvînt spus. Dealtfel, nu numai ele sînt așa, ci și bărbații nemți. Asta-i însă altă socoteală. Cei din „Uniune și Progres“ le ceruseră vreo doi-trei specialiști... Au apucat să-i solicite? Țara s-a transformat în cartier general german. Sfirșitul se cunoaște, ne-au virit în război. Cică noi am fi cerut să ne livreze vasele Goben și Breslav¹... S-o spună turbanului meu, nu mie! Dacă n-am fi luat decizia de a intra în război, cele două vase ar fi ținut Istanbulul sub bătaia tunurilor. Cemal Pașa, în noaptea în care se decisese intrarea noastră în război, a lipsit de la ședința cabinetului. Nu-l chemaseră...

De noi s-au apropiat cîtiva bolnavi; unii s-au așezat pe pat, alții au rămas în picioare. Cu toții îl ascultau pe Dündar Bey.

— Ah, ah!... Numai de la Enver² ni s-a tras totul. Eu cred că nemții l-au contactat pe Enver și, făcîndu-l omul lor, l-au pus în fruntea noastră.

¹ Crucîșetoare germane primite de Turcia la 11 august 1914, la cîteva zile după semnarea unui tratat de alianță cu Germania.

² Vicegeneralisim, nepot prin alianță al sultanului Mehmet V, Enver este factorul hotărîtor în „triumviratul“ Junilor Turci care dirijează politica imperiului, mai ales după asasinarea marelui vizir Mahmut Şevket Pașa (Talaat este ministru de interne, iar Cemal, guvernatorul general al capitalei). El apelează, pentru reorganizarea armatei, la serviciile generalului german Liman von Sanders, care devine inspectorul general al armatei turce. Filogerman înverșunat, Enver, împreună cu Talaat, duc cu germanii negocieri secrete, care au avut drept urmare semnarea unui tratat de alianță cu Germania, la 2 august 1914, rupîndu-se astfel tradiționalele relații de prietenie

Mi-a arătat un bolnav așezat pe pat:

— Nazmi Bey. Și-a pierdut fratele în evenimentele de la 31 martie... Noi, pe-atunci, nu eram în stare să înțelegem fața lăuntrică a evenimentelor... Mahmut Şevket Paşa¹...

Bolnavul așezat pe pat s-a ridicat în picioare și mi-a întins mîna. Eu m-am recomandat.

În salonul de spital, Dündar Bey își formase un cerc al său; vorbea, glumea, ridea, ca la noi acasă. Fiindcă nu aștepta nimic de la lume, nimeni nu-i răpea buna dispoziție. Un rind de haine, un pat, două îmbucături de pline... lui îi erau de ajuns.

Nazmi Bey îmi spuse:

— Să ne ajute Alah să scăpăm sănătoși din spital și-l voi invita pe Dündar Bey în modesta noastră casă. Ne vom petrece plăcut timpul, amintindu-ne de zilele de odinioară. Am devenit buni prieteni...

— Am să vin, am să vin. Să scap numai de necazul cu minile astea ale mele...

Fără să mă observe nimeni, i-am pus sub pernă niște bani. El însă a băgat de seamă și m-a chestionat cu voce tare:

— Ce-s ăia? Bani?

— Da.

S-a ridicat în coate:

— Dă-mi-i.

A luat banii și a ieșit din cameră. La întoarcere era radios.

— Este aici un țăran sărac, cînd a intrat în spital i s-au furat banii. De zile întregi plînge întruna.

cu Anglia și mai ales cu Franța. În interior, de numele lui Enver este legată politica ultranaționalistă de tristă memorie a guvernului Junilor Turci, cu manifestări dintre cele mai brutale.

¹ Mare vizir; asasinarea sa la 21 iunie 1913 a permis acapărarea completă a conducerii guvernului otoman de către Junii Turci.

— Lui i-ați dat?

— I-am spus că s-au găsit banii. Atita... „Va să zică tot l-au prins pe hoțoman“, a zis el și a început să plângă. După aia, a dat jumătate din bani unui bolnav care zace alături, sărac ca și el. În salonul lor e acum o adevărată sărbătoare, merită să vezi...

N-am îndrăznit să-i dau din nou bani lui Dündar Bey. Ar fi fost un gest blamabil. L-am lăsat să fie fericit cu convingerea că de la el însuși, și nu din punga mea a fost generos. Am părăsit spitalul.

Dacă, într-o zi, se va pune problema să se ridice statui și oamenilor care s-au perindat pe lumea asta necunoscuți, fără de faimă, Dündar Bey s-ar cuveni, după mine, să figureze negreșit printre ei.»

«Am câștigat primul meu proces. Lucrul acesta mi-a dat un simțămînt cu totul inedit. Literalmente am amețit de bucurie. Aceeași senzație o mai avusesem o dată, în noaptea în care m-am culcat cu Nesime. O împinsesem ușurel de umeri și fusese a mea. Și atunci am spus un cuvînt, un singur cuvînt, care a căpătat, pe loc, forța unui drept instituit.

Eu nu credeam că prin simplul act de voință se poate realiza ceva, se poate schimba ceva, se poate crea ceva.

Nu știam că posed o asemenea forță. Eu fuseseam întotdeauna antrenat, direcționat. Lipsit de orice speranță în privința asta, o zi măcar nu tentasem să mă pun la încercare. Dar nu m-am plîns. Mă gîndeam că fiecare om are destinul lui. Se pare însă că nu acesta era destinul meu. Sint foarte fericit.»

«Vineri. Exact la o săptămînă.

Da, sint foarte fericit. Am ținut s-o repet. Îmi privesc trecutul cu spaimă. Nu mă mai pot recunoaște. Toate angostările, crizele, stările mele de melancolie s-au spulberat. În fine, știu ce înseamnă să fii liniștit. Diminețile merg cu

plăcere la munca mea. La tribunal, în dezbateri, am succes curente. Colegii mei, care mă ascultă pledînd, vin și mă felicită. Mă bucur cu adevărat. După ce mă despărt de ei, îmi vorbesc mie însumi despre succesul meu. Înainte nu dădeam doi bani pe soiul acesta de treburi.

Trec apoi pe la partid. Acolo examinăm treburile țării. În primele zile îmi spuneam „La tine a rămas nădejdea țării?!“ și mă simțeam stingherit. Cu timpul m-am obișnuit. Țara asta nu-i și a mea? E foarte firesc ca problemele ce țin de ea să mă intereseze. Bravo, Maummer! Iau cuvîntul, spun ce gîndesc, sînt apreciat. Nu lipsește nici unele neînsemnate ciudățenii. De pildă, se prefac că mă ascultă cu atenție și, în realitate, nu urmăresc ce spun, iar după ce termin, vin și-mi strîng călduros mina. Asta mă întristează nițel. De ce nu sînt mai sinceri!... Ce bine ar fi dacă mi-ar spune fațăș ceea ce nu le place! Oricum, supărarea n-are ce căuta aici... Voi învăța să nu mă supăr. Doar nu sînt central pămîntului... »

«Duminică.

Nesime a venit la birou cînd tocmai eram singur. Cum am văzut-o, m-a năpădit o bucurie atît de mare, încît am sărit de la locul meu și am îmbrățișat-o. S-a uitat cu teamă jur-împrejur. Ah, cît de drag mi-e felul ei de a fi! Era atît de frumoasă încît, o clipă, am regretat că Eșfak lipsește și nu o poate vedea. Dar mai bine că n-a fost la birou, căci ne-am iubit... Da, am încuiat ușa și ne-am iubit. Sincer vorbind, am forțat puțin nota. La început, n-am înțeles de ce Nesime s-a împotrivit cu atîta încăpăținare. Abia mai tîrziu mi-am dat seama care era motivul.

Îmi spunea întruna: „Fii cuminte, să stăm liniștiți de vorbă“. Eu am crezut că îndemnul de a fi cuminte era doar un mod de a vorbi. Ce putea să aibă de discutat Nesime cu mine? Nu i-am luat în seamă rugămințile, m-am repezit deodată asupra ei, am culcat-o pe canapeaua cu arcurile plesnite. Atunci Nesime a început să plîngă. Știam că plînge

destul de ușor, de fapt îi stătea bine plînsul și îl folosea ca pe o manifestare a feminității. Dar de astă dată n-a fost așa... M-a întrebat:

— Ce-o să se întîmple cu mine?

N-o înțelesesem. Am privit-o nedumerit.

— Ai pățit ceva?

Și-a împropătat iute machiajul și mi-a zis:

— Descuie ușa! Să nu rămînă incuiată!

După ce am făcut ce îmi spusese, am revenit la ea.

— Ce necazuri ai?

Mi-a arătat un loc lângă ea:

— Stai aici. De-acum, eu sînt constrinsă să iau o hotărîre, Muammer. În situația în care mă aflu nu mai pot rămîne în casă. Trebuie să-mi găsesc de lucru sau...

— Sau să te măriți... nu? am completat eu.

Cu o expresie severă, chiar brutală, pe care nu i-o mai văzusem pînă atunci, mi-a răspuns sec:

— Da.

Se vedea limpede că eram oarecum surprins și, ca o scuză, m-a prins de mînă:

— Nu-mi dai dreptate? Te-ai supărat c-am spus așa? Vorbea fără a se mai opri: Casa noastră se află la strîmtoare, îmi dau prea bine seama. E ușor să faci față la toate cheltuielile numai prin munca ta și cu cei cîțiva kuruși rămași de la unchiul meu? Te rog să nu-mi interpretezi greșit cuvintele. N-am nici cea mai mică intenție să mă amestec în problemele tale. Dar, cum e și firesc, mă gîndesc și la situația mea. Nu vreau să rămîn o intrusă, care se complace să paraziteze... Nu, nu, nu obiecta... Nu mă plîng de nimeni... Nici măcar de Aylâ... Deși nu-mi dorește prezența, o știu. Dar mie tot mi-e dragă... Și știi de ce? Probabil pentru că am înșelat-o... Da, asta trebuie să fie cauza. Relația noastră mă umple de neliniște. Eu, azi, nu venisem aici ca să ne iubim... Crede-mă! Nici nu mi-a trecut prin minte asta... Regret că s-a întîmplat... Dar n-am fost în stare să mă opun...

A privit drept înainte, într-un punct nedefinit, apoi a adăugat:

— Pentru că te iubesc...

Trebuia să fii timpit ca să nu înțelegi că minte.

— Și eu te iubesc, i-am spus.

Pesemne că glasul meu a avut exact aceeași intonație ca a ei; și-a ridicat brusc capul și s-a uitat fix la mine:

— Minți!

— Amîndoi mințim, Nesime!

La început, ochii îi erau îngindurați, apoi s-au încetșosat. Ce curios! I se părea normal ca ea să mintă și eu, nu.

— N-ai de ce să plîngi, Nesime!

— Nu plîng, nu plîng... Ascultă-mă, Muammer! Vreau să vorbesc deschis cu tine. Dacă zilele astea părăsesc definitiv casa, te superi?

Nu-mi dădeam seama ce vrea să spună. Am privit-o cu luare aminte.

— Doresc să înlătur din tine orice neîncredere în privința mea, continuă ea. Am să plec, ți-o spun deschis; țin să previn situația ca, după ce plec, să te superi pe mine, să-ți spui că te-am înșelat și am fugit. Dacă mă vrei, rămîn, îmi modific planul, renunț la plecare.

S-a oprit și, în așteptarea răspunsului meu, m-a privit tîntă. M-am simțit stînjinit.

— N-am dorit niciodată să pleci.

Nu era nici pe departe un răspuns, o știam, dar căutam să cîștig timp.

— Mulțumesc, îmi spuse ea. Nu la asta mă refeream. Nu mă gindeam să rămîn ca musafir. Și în nici un caz nu în casa aceea. Dacă tu vrei, putem pleca împreună.

De cînd o cunoșteam, niciodată nu o văzusem ca azi. Îmi propunea să se mărite cu mine, fără să cadă în vulgaritate. Mi-a plăcut tare mult distincția ei. M-am întins și am sărutat-o pe obraz. N-a reacționat în nici un fel, îmi aștepta răspunsul.

— M-ai bucurat, Nesime.

— Nu despre bucurie e vorba acum. Chibzuiește și dă-mi răspunsul pe loc!

M-am ridicat în picioare și am început să mă plimb prin încăpere, în timp ce ea nu-și lua ochii de la mine.

— Știi și tu, Nesime, că eu sint un om căruia îi repugnă acțiunea. Chiar și luarea unei hotărâri o resimt ca pe o imensă oboseală. Te iubesc, doresc să fiu mereu împreună cu tine. Ce-ar trebui să fac pentru asta? Mai întâi e necesar să divorțez de Aylă, nu? Ce lucru greu, Nesime!

Sări pe neașteptate de la locul ei și mă intrerupse:

— Ce tot spui? N-ai deloc minte?

Zicînd așa, s-a îndreptat spre ușă. Am prins-o de mijloc și am silit-o să rămînă; nu a fugit, s-a uitat la mine cu vechea ei expresie, toată numai zîmbet.

— Nu mă iubești, i-am reproșat eu.

N-a răspuns nimic, a continuat să mă privească așa. Mi-a fost rușine.

A plecat.»

«S-a produs un eveniment neașteptat.

Dündar Bey a murit. Trecuse o săptămînă de cînd îl vizitasem ultima oară la spital. Îmi spusese că se va externa la sfîrșitul săptămînii. Ieri mă dusesem cu intenția să aflu data sigură cînd va părăsi spitalul și dacă avea să vină la noi sau la Nazmi Bey, prietenul său recent. Am intrat direct în salon; în paturile lor, bolnavii plingeau. Cînd m-au văzut, mi-au evitat privirile. Patul lui Dündar Bey era gol.

Stătuseră de vorbă pînă tîrziu în noapte, glumise cu prietenii săi din salon, apoi a spus „Alah să ne aibă în pază” și a adormit. Nu s-a mai trezit. Stop cardiac.

Un om fără nimeni pe lume. A trăit fără să aibă casa lui, familia lui. Moartea l-a surprins într-o încăpere de spital.

Am luat de la medicul-șef autorizația de a-i ridica astăzi cadavrul, am dat anunț la gazete. Astăzi l-am dus la Kara

caahmet. Lui Davut Bey nu i-am spus nimic. Oricum, chiar dacă i-am fi spus, el tot n-ar fi dat atenție.

La ceremonia înmormintării a fost destulă lume. N-am reușit să-i identific pe cei care veniseră. Erau cu toții persoane în vîrstă. M-au întrebat, în curtea geamiei, dacă-i sînt rudă, apoi, retrăgîndu-se discret într-un colț, au așteptat să se sfîrșească ceremonia.

După ce s-a isprăvit înmormintarea, unul dintre bărbații aceia vîrstnici a cerut de la hogea căruia îi revenea să spună ultima rugăciune, încuviințarea să săvîrșească el însuși această îndatorire. Ne-a chemat lingă mormînt. A citit rugăciunea de pe o hîrtie pe care o avea în mînă. Părea că stă de vorbă cu un vechi prieten. O scenă care-ți dădea fiori.

Imposibil s-o uit vreodată. La întrebarea: „Cum îl știți pe repausat?“ din gura tuturor celor prezenți a răsunat deodată răspunsul „Îl știm bun!“ rostit cu atîta convingere și sinceritate, cum cred că n-a mai fost spus la nici un mort.

De la Karacaahmet am luat-o singur către Çamlıca, am rătăcit pe drumuri necunoscute, am colindat peste cîmpuri, prin locuri neumblate; am stat prin cafenele. Spre seară, am poposit într-o circiumă mică.

Cînd am ajuns acasă, toți se culcaseră. Un nou bilet de la mătușa Mürşide... Îngrozitor! „Ai răbdare, e aproape ziua cînd vom rămîne numai noi doi“. Așadar, și-a pierdut cu totul capacitatea de a se mîhni, de a suferi pentru altul, de a participa la durerea altcuiva. Se bucură de moartea celorlalți. Și pentru ce? Ce ascunde dorința ei de a rămîne numai cu mine? Mi-e frică de mătușa Mürşide.»

«Biletele ei devin din ce în ce mai dese. Și nu mai sînt concise, ca pînă acum. Ultimul suna așa: „Iubite Muammer, dragul meu drag! Ne apropiem cu pași repezi de ziua pe care ne-o hărăzește destinul. Știi că cel mai mare dușman al nostru e Aylâ. Dacă scăpăm de ea, restu-i fleac. Tirfa, își sapă groapa cu propria-i mînă. Asupra ei cade întreaga răspundere. Urmăresc într-ascuns, încerc să aflu unde se întil-

nesc, ea și Şükrü, ce discută. Încă nu-ți intră odată în capul tău de fraier? Ei fac dragoste, mă! Ești încornorat! Vino-ți în fire! Vino-ți în fire, nepot al lui Şükrü Paşa! N-a mai rămas altă femeie pe lume?! Ah, noaptea nu-mi aflu somnul, aştept plină de nerăbdare ziua în care vom rămâne singuri. Ai să vezi ce fericiți vom fi! «Micul Paşă» le trage sforile la amândouă deodată — mă refer la Aylâ și la Nesime. De asta între Aylâ și Şükrü au loc scene de gelozie. Ce ne pasă nouă! N-au decît să se sfișie, să se omoare unii pe alții! Tu vino la mine, vino în noaptea asta, te rog!”

Tocmai cînd îmi găsisem echilibrul, aceste bilete cu vestile lor probează că au darul să-mi strice nervii. Nu sînt gelos pe Aylâ, pentru că nu o iubesc. În afară de asta, nu sînt sigur că întreține legături cu Şükrü. Aylâ nu mai înseamnă nimic pentru mine, nici măcar atîta cît fata de la casa de toleranță. Cel puțin la ea mă duc minat de o dorință, de o dorință sexuală. De Aylâ nu mă mai leagă nici atîta. Îmi dau seama și care e explicația. Relațiile dintre noi se reduc la o prostituare mascată. Ea mi s-a vindut, plătește și vrea să plătească. Între noi nu există nici o legătură omenească. Îmi dau seama și de acest fapt, chiar și relațiile noastre sexuale au încetat de a mai fi omenești și firești. De-aceia i se pare normal s-o port în cîrcă! Ce rușinos, ce bestial e că mă constrînge la un asemenea lucru! Locuim în aceeași casă ca doi dușmani!

Așa stau iucrurile, dar biletele matusii Mürşide tot mă tulbură.»

«Și la tribunal, și la partid sînt luat peste picior. Motivul e cu totul incredibil. Li se pare ridicol că m-am dedicat cu toată inima muncii mele, că m-am devotat ei cu trup și suflet. Ieri, un coleg, avocat ca și mine, cînd m-a văzut cît mă lupt pentru un proces, mi-a pus rîzînd: „Nu pune atîta suflet, Muammer, lucrurile au mersul lor ineluctabil. Dacă noi am pune atîta suflet pentru toate procesele, ne-am sfîrși repede. Există lege, există procedură, lasă să se facă ceea ce trebuie.

Tu consideri fiecare proces pe care-l susții ca pe propriul tău proces; ține-te mai la o parte, frate, nu te lăsa antrenat într-atita. Fii ca doctorii. Și ei operează, prescriu doctorii și-apoi își văd de plăcerile vieții“. După ce mi-a vorbit așa, m-a atins ușor cu mina pe spate și s-a îndepărtat zimbînd.

Cei de la partid nu-mi vorbesc așa de deschis, merg pe drumuri mai ocolite. Mă îndeamnă să țin discursuri. „Nici unul dintre noi nu reușim în chestia asta atît de bine ca tine“, îmi zic ei. Cică am toate șansele ca în viitor să ajung ministru, chiar prim-ministru... E clar că își bat joc de mine. Îmi dau prea bine seama dar, handicapat de faptul că sînt luat drept un idiot, nu pot întreprinde nimic din care să reiasă că le înțeleg jocul.

Atît colegii mei, avocații, cit și cei de la partid au intrucitva dreptate. Dar asta numai eu o știu, ei nu. Eu sînt un inexistent care muncește ca să-și cîștige o existență. Sînt cel care, fiind în viață, se căznește să intre în viață. De aceea efortul pe care-l depun bate la ochi. Sînt ca un actoraș care-și așteaptă rolul cel mare; îmi pregătesc, de unul singur, cu tot sufletul, marile roluri care nu mi se încredințează și probabil nici nu mi se vor încredința vreodată. Iar actorii vechi au aflat și îmi spun: „Ia interpretează-l pe Hamlet, să te vedem, doar în curînd îl vei susține pe scenă“. Și eu le fac jocul, îl interpretez, ca să le fiu pe plac. Ei abia își țin risul, își bat joc de pasiunea mea, de efortul meu, de plăcerea mea.

E drept ceea ce fac ei? De ce nu mă ajută, de ce nu cred în plăcerea mea, în puritatea intenției mele, în sublimul ei? E-atît de greu să înțeleg rațiunea purtării lor! Voi deveni și eu, într-o zi, insensibil ca ei?

Ce rea e lumea asta!

Dar trebuie să mă stăpînesc, să nu mă las pradă miniei. Alții n-au decît să zică și să facă ce-or vrea, eu mi-am pus viața în joc. Am să strîng din dinți și-am să rezist pînă la capăt. Încă nu mi-am cîștigat experiența necesară, încă n-am izbutit să-mi însușesc virtuțile la care năzuiesc. E posibil să mai am înaintea un drum lung, el trebuie străbătut cu te-

meritate. E nevoie să umplu sufletul meu pustiu cu sentimente și idei autentice. Eu nu posed dexteritatea de a fi un impostor. Sau mă voi crea realmente, sau mă voi da la o parte.

«Și Davut Bey a murit și odată cu el s-a dus ceva din savoareă vieții.

Toată vara o petrecuse în parcul pentru copii. Își învăța ultima iubită — bona nemțoaică — limba păsărească și cîștie ce mari aventuri prindeau viață sub pavăza visurilor irealizabile. Se pare că în ultimele zile începuse să dormiteze, șezînd pe băncile din parc. Cînd soarele dispărea de pe banca unde ședea, bunicul se trezea brusc și se muta, după soare, pe o altă bancă. Foarte ades uita și de masa de prînz. Și nu o dată tînăra nemțoaică l-a adus acasă. Fiîndcă rămîneau pînă seara tîrziu în oraș, sau chiar atunci cînd se întîmpla să vin devreme mă închideam imediat în odaia mea, noi doi ne întîlneau foarte rar în sufragerie. Dealtfel, mesele noastre își pierduseră farmecul de altădată. Nu mai stăteam, uitați, la un pahar de vorbă. Din obișnuință, Davut Bey își lua în mînă, înainte de masă, paharul său cu rachiu, sorbea o înghițitură și întreba de soția sa și de Dündar Bey... Se interesase de cîteva ori de ei și în fața mea.

— Bunica a murit, nu știți? îi atrăsesem eu atenția.

L-a pufnit risul.

— Dar Dündar unde-i ? Nu cumva a murit și el?!

— Nu, îi răspunsesem fără să mă gîndesc prea mult, e dus pentru cîtva timp la un prieten de-al său, are să se întoarcă în curînd acasă.

— Ce are de gînd flăcăul ăla nebun? Vrea cumva să atace Sublima Poartă?!

Cu cîteva zile înainte de moarte nu ne mai recunoștea, începuse să ne confunde. Într-o zi mi s-a adresat:

— Galip, așadar ți-au trecut crizele de epilepsie... Ce bine. Mă bucur foarte mult.

Au fost momente cînd confunda și locuința actuală cu vechiul nostru conac demolaț. Ridea și ne spunea:

— Ia urcați voi un etaj mai sus și întrebați-l pe socrul meu, să vedem, o fi venit padișahul?

Într-o noapte, cînd eu lipseam de acasă, intrase în odaia lui Melâhat, ținînd cu tot dinadinsul să se culce cu ea. Cu mare greutate au scăpat-o pe fată din mîinile lui.

Dündar Bey nu se putea sfîrși altundeva în afară de spital. El nu avea pe nimeni. Davut Bey închise ochii în parcul pentru copii. În plin soare și printre copii. A chemat-o lingă el pe tinăra nemțoaică, a luat-o de mîină și a adormit... Soarele îi atîngea fața, copiii, în jurul său, alergau și strigau. Deodată, mîina i s-a destins și i-a căzut alături... Bănuind ce se întîmplea, fata l-a cuprins în brațe împiedicîndu-l astfel să cadă. Ca să nu se sperie copiii, s-a prefăcut că vorbește cu el... Cu mare greutate a reușit să-i spună unei dădace de pe o bancă alăturată că lui Davut Bey i s-a făcut rău și a rugat-o să aducă un automobil. Cu ajutorul paznicului în parc și al șoferului, bunicul a fost dus pe brațe în mașină și de-acolo direct la spital. Fata nu-și pierduse cu totul speranța, se gîndea că poate n-a murit încă, fiindcă chipul lui era ca viu, părea că zîmbește...

L-am îngropat și pe el lingă bunica.»

«Biletul mătușii Mürşide: “S-a dus și el, bravo!” E nebună femeia asta. Nici de moartea tatălui ei nu-i pasă. De cînd s-a prăpădit bunicul nu face altceva decît să se împopoțoneze. Se sulemenește și îmi aruncă priviri obscene.»

«Am greutăți bărești, fac datorii. Cum voi ieși din impas? Nu există nimeni care să-și pună problema asta. Sint învățați toți să consume numai de-a gata.»

«Nesime și-a început preparativele de plecare. Prin urmare, e adevărat. Pleacă. Unde? Ieri, după ce toți s-au cul-

cat, am găsit-o în sufragerie. Am întrebat-o:

— Pentru ce toate pregătirile astea?

— Plec.

— Unde?

Și-a aprins o țigară, a tras adânc în piept și a suflat cu violență fumul în încăpere. Femeia din fața mea nu mai era Nesime pe care o cunoșteam eu.

— Pleci cu Șükrü?

— El o să vină mai pe urmă, mi-a răspuns ea rece.

— Deci îl iubești?

Și-a stins cu furie țigara.

— Îl iubesc.

Păcat! Crezusem că mă iubește pe mine.

— Vă veți căsători?

A ridicat din umeri:

— Nu știu.

Am venit lângă ea:

— N-aveți un ban, nici tu, nici el. Unde te duci?

Uitându-se chiorș la mine:

— Să muncesc.

Nesime să muncească?! Eram surprins.

— Despre ce muncă-i vorba? Cine ți-a găsit de lucru?

Și-a aprins o nouă țigară:

— Mă fac artistă. Am încheiat un contract cu un teatru înființat acum. Șükrü m-a recomandat. Mi s-a spus că la probe am ieșit bine. Ba chiar că mi se va distribui încă de la început un rol mare. Lady Macbeth.

Apoi, pe neașteptate, s-a aruncat de gitul meu. Plîngea domol. Am mîngîiat-o pe păr. Voiam s-o consolez, dar, în fond, eu eram cel care avea nevoie de consolare. Pierdeam ființa care trezise în mine primul licăr de viață. O pierdeam din cauza lășității mele, a nehotărîrii mele, mai bine zis, a dubiilor mele.

— Cred că te înțeleg, mi-a spus ea. Tu nu poți fi cu cineva, nu numai cu mine, cu nimeni. Te temi de oameni, tu. Te-ai

născut fără dragoste, ai crescut fără dragoste. Mă doare pentru tine.

Cuvintele ei m-au cutremurat, de parc-aș fi fost lovit de un glonte. Ea continuă:

— Te-am iubit, Muammer. Dar iubirea mea nu e o iubire sublimă. Eu iubesc pe măsura vieții. De mai mult nu sînt în stare. Poate c-aș fi reușit să te antrenez, să te duc cu mine, dar pînă la urmă n-am fi scos-o la capăt împreună. Tu ești măcinat de neliniști și suferințe peste puterile omenești. Tu nu ești simplu, ca mine.

Am înțeles atunci cît de singur sînt pe lume. Femeia asta simplă îmi dezvăluise, în cîteva vorbe, situația mea îngrozitoare. Am simțit nevoia să mă apăr:

— Probabil că ceea ce-ai spus tu era adevărat altădată, acum însă și-a pierdut valabilitatea. Muncesc, mă străduiesc să am țeluri, idealuri. Fac eforturi ca să mă formez din nou, de la început, Nesime. Aș vrea să înțelegi asta.

Avea ochii în lacrimi. Mi-a luat mîna:

— Să-ți ajute Alah să reușești. Tu doar n-ai nici o vină... Cu aceste cuvinte a ieșit din odaie.

A cui e vina?

Pe Nesime n-am mai văzut-o.»

«Încă o chestiune demoralizantă. De-acum nu voi mai izbuti să mă redresez. Am abandonat biroul și mi-am dat demisia de la partid. Nu mai am nici un crez. Nici o dragoste. Nu-mi iubesc nici țara, nici pe oameni. Tot ce-am făcut în acest ultim an a fost forțat. M-am amăgit, m-am mințit, dar pînă la urmă realitatea îngrozitoare a fost mai tare. Am și eu o latură cu care mă pot lăuda: eu nu simulez că cred ceva, nu mă prefac că iubesc. Ca să pretind că fiecare face așa, nu am suficiente probe, nu am epuizat îndeajuns de multe exemple. Eu mă cunosc numai pe mine, atîta. Nici munca nu m-a putut salva. Într-o zi, totul se va schimba, nici vorbă. Oamenii se vor iubi unii pe alții, vor fi mai intim legați de viață, de natură. Eu sînt un gunoi, trebuie

să fiu aruncat la o parte. Cine-i vinovât? Nici asta nu știu. Nu câștig nimic dacă-mi învinovățesc familia, n-am să mă apuc să mă amăgesc cu asta.

Trebuie să-mi găsec revolverul. Atita tot.»

«Ieri am venit acasă beat. M-am dus direct la mine în odaie. Aylâ era acolo. M-a privit mirată.

— Dă-mi revolverul! i-am zis.

— Ce să faci cu el?

— Mă omor.

S-a infuriat și a început să țipe:

— Ești un saltimbanc! M-am săturat de extravagantele tale... Un om ca tine nu trebuia să se însoare, n-ai forța să-ți asumi răspunderea unei soții. Cum ți-au murit tatăl, bunica și bunicul, ți-ai pierdut capul de frică. Erai deprins să trăiești ca un copil de țigă. Și cînd te-ai trezit singur, bineînțeles că moartea ți se pare unica soluție. Dar află că n-o să-ți meargă nici cu asta. Tu, drăguțule, ești un laș, nu ești bun de nimic. Slăbește-mă cu mofturile tale!

M-am apropiat fără grabă de ea:

— Unde mi-e revolverul?

— La Șükrü.

— La Șükrü?

— Da.

— Adică în noaptea aia, în noaptea aia i l-ai dat lui Șükrü?

— Da.

— Ai ieșit din brațele mele și te-ai dus în odaia lui Șükrü? În miez de noapte?

A stat de s-a gîndit, ca spre a-și aminti.

Mi s-a urcat singele la cap.

— Tirfă!

Mi-a tras o palmă peste față. Nu se întîmpla pentru prima dată. Mincasem multe lovituri de la ea. Dar ceva se schimbase în mine; după ce luasem hotărîrea să mă omor, mă sim-

team deodată puternic. I-am dat un pumn zdravăn în plină figură; singele a început să i se prelingă din nas. Ca o fiară, Aylă s-a aruncat asupra mea, îmi zgiria fața, îmi smulgea şuvițe de păr. Parcă m-aș fi bătut cu un bărbat. Îi căram pumni unde se nimerea, peste fața, peste piept, în pîtec. Nu țipa, icnea numai, la fiecare nouă izbitură. Eram plini de singe amindoi. Nu-mi puteam reține furia, o loveam întruna, pînă ce n-a mai avut putere să reziste; s-a prăbușit într-un colț și și-a acoperit chipul cu mîinile. Atunci am început să dau în ea cu piciorul. Mă răzbunam, prin ea, de toate suferințele pe care le pățimisem în viață. La un moment dat, am auzit-o că spune:

— Lasă, lasă, ajunge de-acum!

M-am dat înapoi.

Mi-am închipuit că, după atîta bătaie, și-a pierdut sau își va pierde cunoștința. Dar ea s-a ridicat numaidecît de jos și cu cel mai firesc gest a trecut la oglindă și a început, cu calm, să-și curețe fața cu vată.

Eu mă clătinam pe picioare.

— Unde-i revolverul? am mai întrebat-o o dată.

— Du-te de-l ia de la Şükrü.

Am ieșit ca fulgerul din cameră. Ea mă urma. M-am dus drept în odaia lui Şükrü și, deschizînd ușa, m-am năpustit înăuntru. Întins pe pat, Şükrü citea. Cum m-a văzut, s-a ridicat în capul oaselor.

— Dă-mi revolverul!

Intrată și ea în odaie. Aylă stătea în spatele meu.

Şükrü încremenise, dar își afișă numaidecît surisul său de superioritate:

— Și ce-ai să faci cu revolverul?

— Am să te omor! m-am auzit spunînd.

S-a temut, a devenit alb ca varul.

— Dă-mi-l, îți zic!

S-a ridicat din pat. A tras sertarul mesei, a scos revolverul din el și mi l-a întins.

— Ia-l, trage, să vedem dacă ești în stare să tragi...

I-am smuls revolverul din mină și imediat am tras. Nu l-am nimerit; am tras al doilea glonț. Atunci am simțit pe braț mina lui Aylâ. Din nou glonțul nu și-a atins ținta. Alb ca un mort, Șükrü stătea în fața mea, în picioare.

Agățată cu toată puterea de brațul meu, Aylâ mă ținea. Dintr-o smucitură m-am eliberat. Atunci, prinzîndu-mi mina care ținea revolverul, a început s-o muște. De durere, degetele mele și-au slăbit strînsoarea și revolverul mi-a scăpat din mină. Aylâ s-a repezit la el și l-a înșfăcat.

Între timp, Melâhat și mătușa Mürşide, venite la ușă, tipau.

Am avut o clipă de ezitare, după care, aruncîndu-mă asupra lui Aylâ ca să-i iau revolverul, ne-am rostogolit pe jos. N-am reușit. Și ceea ce era mai rău, furia mi se potolise.

— Afară! am strigat. Voi amîndoi ieșiți imediat din casa asta!

— Plecăm, n-ai grijă, răspunse Aylâ. Dar să ții minte că ești un om netrebnic, lipsit de cea mai elementară cinste. M-ai bănuțit degeaba, nebunule! Între mine și Șükrü nu-i nimic altceva decît prietenie.

Arată spre mătușa Mürşide, care țipa întruna „Afară! Afară cu voi!“ și adăugă:

— Te-ai lăsat dus de nălucirile nebunei ăsteia.

Voceă îmi era sugrumată cînd le-am strigat:

— Ieșiți! Afară!

Șükrü nu mai zîmbea, se uita buimac la mine. Aylâ își viri revolverul în sîn și părăsi încăperea. La ieșire, a imbrîncit-o pe mătușa Mürşide și a scuipat-o. Mătușa a început să țipe cit o țineau puterile:

— Uitați-vă, uitați-vă la nenorocita asta! Dă în fata lui Șükrü Pașa!

Nici eu nu mai puteam rămîne acolo. Am ieșit din odaie sfidător, ca și cum realmente aș fi ucis un om. M-am dus în odaia mea. M-am dezbrăcat liniștit și m-am culcat. Cum mi-am pus capul pe pernă, am și adormit.

A doua zi m-am sculat tirziu. Doream să-mi iau micul dejun, să beau un ceai, o cafea. Mă simțeam bine. Parcă și uitasem de cele petrecute peste noapte. Și într-adevăr, dacă în sufragerie i-aș fi întâlnit pe Șükrü și Aylâ, m-aș fi așezat la masă, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Ei însă nu erau. La puțin timp după mine, își făcu apariția și mătușa Mürşide.

— Au plecat, m-a lămurit ea. Au plecat noaptea. Iar eu, de dimineață, am concediat-o pe Melâhat. Ce nevoie ai tu de Melâhat!

S-a așezat în fața mea și a început să mă fixeze.

— Iată-ne singuri... Să-ți aduc cafeaua?

Fără să-i răspund, m-am ridicat; renunțasem la cafea. M-am dus la mine în cameră și m-am îmbrăcat. O binecuvîntată bucurie îmi inundase sufletul. Scăpasem de Aylâ. Mă înșelase cu Șükrü? Nu eram sigur, dar, în fond, latura asta a problemei nu mă interesa prea mult. Eu îmi atinsesem țelul. Rămăsesem singur. Trebuia, azi, să-mi sărbătoresc marea mea fericire. Trebuia să hoinăresc pe străzi.

Așa am și făcut.»

«Scriu aceste rînduri într-o cameră de hotel.

E miezul nopții.

Am fugit de acasă. În sfîrșit, sînt cu totul liber.

Am să scriu aceste rînduri și am să arunc caietul în geamantan. N-am de gînd să-l mai deschid vreodată.

După ce am colindat toată ziua pe străzi, intrînd prin cîrciumi și bind, spre ora opt m-am îndreptat spre casă. Îmi ziceam că n-ar fi exclus ca Aylâ să se fi întors. De mirare, nu? Întrucîtva, chiar și doream să se fi întîmplat așa. Mă obișnuisem cu ea.

Abia intrat în casă, am fost întîmpinat de mătușa Mürşide. Purta o îmbrăcăminte bizară. Cotrobăise după lucrurile acelea vechi și ridicole pe care și le pusese în noaptea nunții mele, le găsisese și, chipurile, se gătise cu ele. Fața îi era violent fardată. Semăna cu un clovn. Băuse, se elătina pe

picioare și zimbea proteste întruna. Cum m-a văzut, a făcut o plecăciune pînă la pămînt.

— Poftiți, stăpîne drag, mîncarea vă așteaptă!

Am intrat în sufragerie. Doamne, cite nu erau pe masă! Un adevărat festin. Îndată mătușa Mürşide a umplut cu rachiu un pahar mare și mi l-a întins:

— În sănătatea noastră!

Automat am luat o înghițitură și am pus paharul pe masă.

— Ia loc, ia loc, îmi spunea ea. În noaptea asta ne vom sărbători fericirea. Am pățimit destule, amîndoi... Dar pînă la urmă, uite că am reușit să rămînem complet singuri. În sănătatea ta, dragule!

Deodată s-a tras înapoi, și-a ridicat fustele și, cu picioarele dezgolite, s-a pornit să joace. Era un dans cu mișcări ciudate, amestec de dans spaniol și oriental. În timp ce dansa așa, își cînta o melodie, și ea greu de deslușit dacă era turcească sau occidentală... La la la la la...

Mi s-a făcut o greață cumplită. Am ametit. Abia-abia am reușit să mă scol de pe scaun. Am ieșit din odaie val-virtej. În acest timp, mătușa Mürşide, cu ochii închiși, se învîrtea. Și-a închipuit că m-am dus la closet. Eu însă, cum am deschis ușa, m-am și năpustit pe scări în jos. Sărînd cite două-trei trepte deodată, am ajuns la ușa blocului și de acolo m-am repezit în stradă, cu toată forța de care dispuneam. Alergam... La un moment dat, din spate am auzit un țipăt. Mătușa Mürşide mă fugărea, strigînd după mine:

— Stai, stai! Nu pleca! Unde te duci? Ia-mă și pe mine, ia-mă și pe mine!

A fost o goană disperată. Fugeam din răspuțeri. Dar, deși bolnavă, irațională, beată, femeia, cu agilitatea unui atlet, nu-și slăbea urmărirea. Străbăteam străzi nenumărate, distanța dintre noi se micșora, ea se apropia mereu, mereu. Simțeam că-mi pierd mințile. Din fericire, străzile erau pustii. Cu un efort supraomnesc, am început să fug și mai tare. La un moment dat, mi-am întors capul și am privit în urmă.

Căzută la un colț de stradă, mătușa Mürşide nu reușise să se mai ridice. Am respirat adinc și m-am grăbit, mereu înainte. M-am aruncat într-un taxi în trecere pe-acolo. Am ajuns la debarcader. M-am urcat în vapor. Am trecut pe țărmul celălalt. Am intrat într-un hotel, la Tepebaşı¹. Acum mă aflu într-o cameră a hotelului.

În buzunar am o liră.»

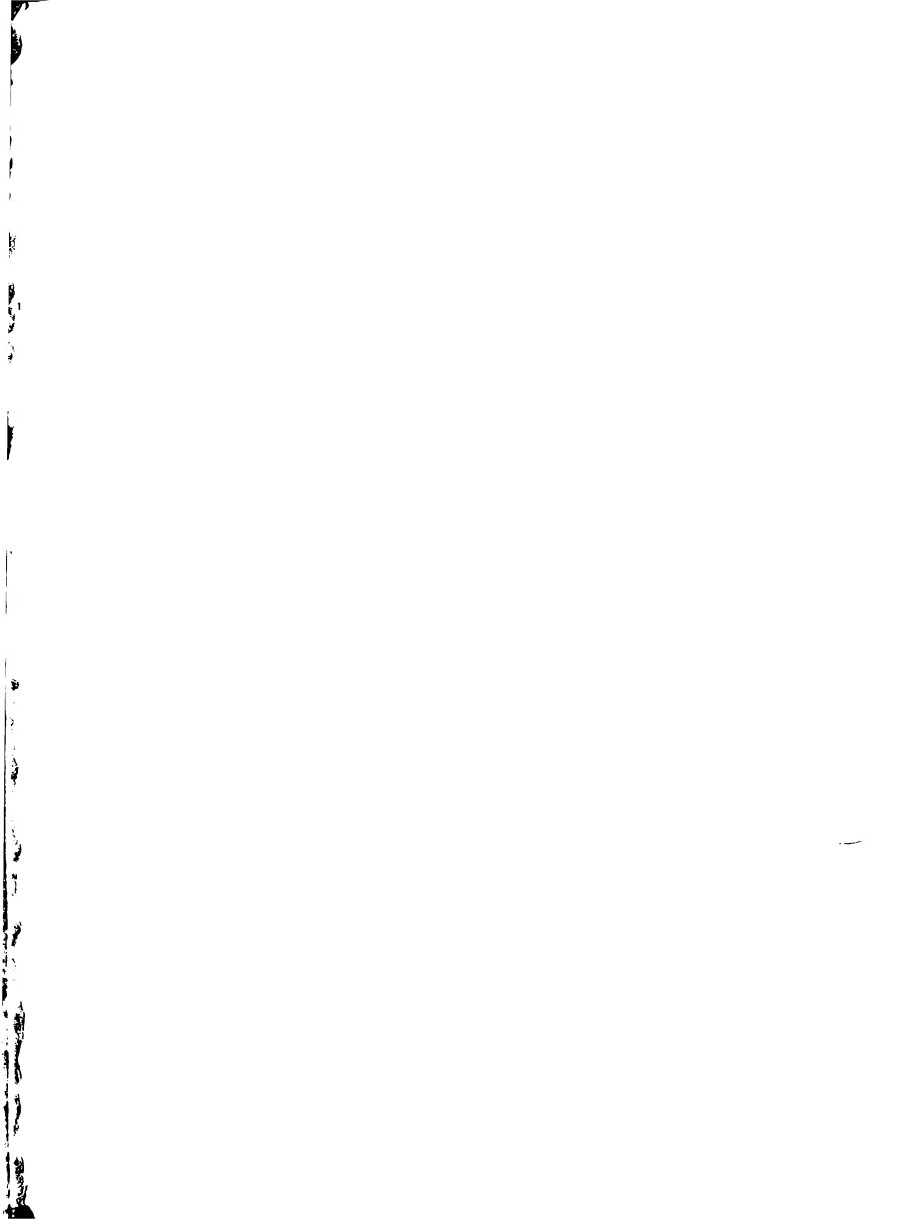
¹ Cartier din partea europeană a Istanbulului, la nord de Cornul de Aur (*Haliç*).

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

*Bun de tipar : 10.09.1984. Coli ed. 16,24.
Coli tipar 9,5.*

Comanda nr. 40 295
Combinatul poligrafic „Casa Scintei”
Piața Scintei nr. 1 — București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

